

MAGYAR RENDÉSZET

XIX. évfolyam
2019/1.

BALLA József – VÁJLOK László – KUI László: Theory and Practice of the Schengen Evaluation Mechanism

BUDAHÁZI Árpád – FANTOLY Zsanett: Brain Fingerprinting as a Criminalistics Technique and Method

ERDŐS Ákos: A drogfüggőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök relevanciája a társadalmi dimenzióban

FEKETE Márta: A motiválás kommunikációs megközelítése a büntetés-végrehajtási intézetekben

HEGEDŰS Gábor: Nyomozástámogatás – bűnügyi profilalkotás

KOVÁCS István: Vezetői stílusok a hivatásos állomány szemével: autokrata

PALLÓ József: Könyvismertető – Mezey Barna: A börtönügy a 17–19. században

SZABÓ Barna: Grouping of Misconduct Types in Case of VAT Fraud

SZABÓ Csaba: A magánbiztonsági szektor szerepe a keresztény szent helyek biztonsági modelljének kialakításában

ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella: Miben segítik a nyelvi ujjnyomok a nyomozást?

VÁRI Vince: Hatásköri szabályozás, mint a nyomozás erőforrás-elosztási eszköze a rendőrségen

A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
RENDÉSZETTUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA

Magyar Rendészet

A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM RENDÉSZETTUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA

A szerkesztőbizottság elnöke:

A szerkesztőbizottság tiszteletbeli elnöke:

Alapító szerkesztőbizottsági elnök:

Szerkesztőbizottsági tagok:

Prof. Dr. Ruzsonyi Péter bv. dandártábornok, egyetemi tanár, dékán

Prof. Dr. Katona Géza ny. r. dandártábornok, c. egyetemi tanár, az MTA doktora

Prof. Dr. Blaskó Béla ny. r. vezérőrnagy, PhD/CSc, egyetemi tanár

Dr. Andrej Sotlar PhD, egyetemi docens, dékán, Maribori Egyetem

Büntető Igazságszolgáltatási és Biztonságtudományi Kar (Szlovénia)

Prof. Dr. Barabás A. Tünde, osztályvezető, Országos Kriminológiai

Intézet, tanszék- és intézetvezető egyetemi tanár, NKE RTK

Dr. habil. Boda József ny. r. vezérőrnagy

Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, CSc,

Prof. Dr. Fantoly Zsanett tanszékvezető egyetemi tanár, NKE RTK

Prof. Dr. Farkas Ákos CSc, egyetemi tanár, ME ÁJK

Dr. Felkai László közigazgatási államtitkár, BM

Dr. habil. Fenyvesi Csaba egyetemi docens, PTE ÁJK

Prof. Dr. Finszter Géza egyetemi tanár, az MTA doktora, NKE RTK

Prof. Dr. Haller József DSc. tanszékvezető egyetemi tanár, az MTA doktora

Dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, az MRTT főtítkára

Prof. Dr. Karsai Krisztina intézetvezető egyetemi tanár, SZTE ÁJK

Prof. Dr. Kerecsi Klára DSc. egyetemi tanár, a Rendészettudományi

Doktori Iskola vezetője, az MTA doktora

Dr. Madai Sándor tanszékvezető egyetemi docens, DE ÁJK

Dr. Marek Faldowski PhD, rendőr ezredes, parancsnok-rektor,

Szczytnói Rendőr Akadémia (Lengyelország)

Prof. Dr. Mezey Barna egyetemi tanár, az MTA doktora, ELTE

Dr. Fialka György PhD elnök, SzVMSzK

Prof. Dr. Sallai János r. ezredes, tanszékvezető egyetemi tanár,

NKE RTK

Főszerkesztő:

Alapító felelős szerkesztő:

Szerkesztőségi titkár:

Olvasószerkesztő:

Szerkesztőség:

Dr. habil. Christián László r. ezredes, tanszékvezető, egyetemi docens

Dr. Szakács Gábor

Dr. Németh Zsolt PhD, ny. r. ezredes, egyetemi docens

Balla Nóra, Gergely Zsuzsánna

1083 Budapest, Üllői út 82.

magyarrendeszet@uni-nke.hu, +36 1 392 3506

XIX. évfolyam, 2019/1. szám

Kiadó:

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó

www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu

1083 Budapest, Ludovika tér 2.

kiado@uni-nke.hu • +36 1 432 9000

A kiadásért felel: Petró Ildikó ügyvezető

Nyomdai kivitelezés: Nordex Nonprofit Kft.

ISSN 1586-2895 (nyomtatott)

ISSN 1787-050X (online)

Megjelenik évente 4 alkalommal.

Magyar Rendészet

PROFESSIONAL JOURNAL OF LAW ENFORCEMENT OF THE NATIONAL UNIVERSITY OF PUBLIC SERVICE

Chairman of the Editorial Board:
Honorary Chairman of the Editorial Board:
Founding Chairman of the Editorial Board:

Prof. Dr. Péter Ruzsonyi corr. brigadier general,
Prof. Dr. Géza Katona ret. pol. brigadier general, hon. university professor,
doctor of the Hungarian Academy of Sciences
Prof. Dr. Béla Blaskó pol. major general, PhD/CSc, university professor

Editorial Board:

Dr. Andrej Sotlar PhD, associate professor, dean, University of Maribor,
Faculty of Criminal Justice and Security (Slovenia)
Prof. Dr. Andrea Tünde Barabás, head of department, National Institute of
Criminology, university professor and head of Institute of Criminal Sciences,
NUPS, Faculty of Law Enforcement
Dr. habil. József Boda, associate professor, ret. major general
Dr. Valér Dános ret. pol. major general, CSc, general director, General,
Directorate of Public Service Staff Development, Ministry of Interior
Prof. Dr. Zsanett Fantoly head of department, university professor,
Faculty of Law Enforcement, National University of Public Service
Prof. Dr. Ákos Farkas CSc, university professor, dean, Faculty of Law,
University of Miskolc
Dr. László Felkai under-secretary for public administration, Ministry of Interior
Dr. habil. Csaba Fenyvesi associate professor, Faculty of Law, University of Pécs
Prof. Dr. Géza Finszter university professor, doctor of the Hungarian,
Academy of Sciences, Faculty of Law, National University of Public Service
Prof. Dr. József Haller DSc., Professor, Head of the Department, National
University of Public Service, Doctor of the Hungarian Academy of Sciences
Dr. Frigyes Janza ret. pol. major general, general secretary of the Hungarian,
Association of Police Science
Prof. Dr. Krisztina Karsai head of department, university professor,
Faculty of Law and Political Sciences, University of Szeged
Prof. Dr. Klára Kerezsi DSc., Professor, Head of the Doctoral School of Law
Enforcement, National University of Public Service, Doctor of the Hungarian
Academy of Sciences
Dr. Sándor Madai associate professor, head of department,, Faculty of Law,
University of Debrecen
Dr. Marek Fałdowski PhD, police colonel, Commandant-Rector of the Police
Academy in Szczytno (Poland)
Prof. Dr. Barna Mezey university professor, doctor of the Hungarian,
Academy of Sciences, Eötvös Loránd University
Dr. György Fialka PhD, chairman, Chamber of Bodyguards, Property Protection
and Private Detectives
Prof. Dr. János Sallai pol. colonel, university professor, head of department,
Faculty of Law Enforcement, National University of Public Service

Managing Editor:

Dr. habil. Laszlo Christián pol. colonel, associate professor,
head of department

Founding Managing Editor:

Dr. Gábor Szakács

Editorial Assistant:

Dr. Németh Zsolt PhD, ret. Pol. Colonel, Associate Professor

Copy Editors:

Nóra Balla, Zsuzsanna Gergely

Editorial Office:

H-1083 Budapest, Üllői út 82.

magyarrendesznet@uni-nke.hu, +36 1 392 3506

Subscriptions are available at the editorial office, at the above address.

Vol. XIX. 2019/1.

Publisher:

Nordex Non-profit Ltd. – Dialóg Campus Kiadó

www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu

H-1083 Budapest, Ludovika tér 2.

kiado@uni-nke.hu • +36 1 432 9000

Responsible for publishing: Ildikó Petró, Managing Director

Print and bind: Nordex Non-Profit Ltd.

ISSN 1586-2895 (printed)

ISSN 1787-050X (online)

Published four times a year.

Tartalom

Szerzőink	7
Lektoraink	9
Szerkesztői köszöntő	11

Határrendészet

BALLA József – VÁJLOK László – KUI László: Theory and Practice of the Schengen Evaluation Mechanism	15
---	----

Kriminalisztika

BUDAHÁZI Árpád – FANTOLY Zsanett: Brain Fingerprinting as a Criminalistics Technique and Method	35
HEGEDŰS Gábor: Nyomozástámogatás – bűnügyi profilalkotás	51
ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella: Miben segítik a nyelvi ujjnyomok a nyomozást?	65

Kriminológia

ERDŐS Ákos: A drogfüggőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök relevanciája a társadalmi dimenzióban	77
SZABÓ Barna: Grouping of Misconduct Types in Case of VAT Fraud.	101

Magánbiztonság

SZABÓ Csaba: A magánbiztonsági szektor szerepe a keresztény szent helyek biztonsági modelljének kialakításában.	117
---	-----

Pszichológia

FEKETE Márta: A motiválás kommunikációs megközelítése a büntetés-végrehajtási intézetekben	131
--	-----

Vezetéstudomány

KOVÁCS István: Vezetői stílusok a hivatásos állomány szemével: autokrata	145
VÁRI Vince: Hatásköri szabályozás, mint a nyomozás erőforrás-elosztási eszköze a rendőrségen	167

Könyvismertető

PALLÓ József: Mezey Barna: A börtönügy a 17–19. században	181
Közlési feltételek.	184

Szerzőink

- BALLA József, PhD, r. ezredes, tanszékvezető, egyetemi docens, NKE RTK, Határrendészeti Tanszék
- BUDAHÁZI Árpád, PhD, r. őrnagy, adjunktus, NKE RTK, Büntetőeljárásjogi Tanszék
- ERDŐS Ákos, pénzügyőr, őrnagy, tanársegéd, NKE RTK, Vám- és Pénzügyőri Tanszék
- FANTOLY Zsanett, tanszékvezető, egyetemi tanár, NKE RTK, Büntetőeljárásjogi Tanszék
- FEKETE Márta, tanársegéd, PhD-hallgató, NKE RTK, Rendészeti Magatartástudományi Intézet, Magatartástudományi és Módszertani Tanszék
- HEGEDŰS Gábor, r. főtörzsőrmester, nyomozó, Budapesti Rendőr-főkapitányság, XV. kerületi Rendőrkapitányság/Bűnügyi Osztály, Bűnüldözési Alosztály
- KOVÁCS István, dr., PhD, r. őrnagy, tanársegéd, NKE RTK, Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék
- KUI László, rendőr alezredes, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék
- ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella, dr., PhD, adjunktus, NKE RTK, Idegennyelvi és Szaknyelvi Központ
- PALLÓ József, bv. ezredes, egyetemi docens, tudományos dékán-helyettes, NKE-RTK, Büntetés-végrehajtási Tanszék
- SZABÓ Barna püőr. őrnagy, szakértő főnyomozó. Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Bűnügyi Főigazgatósága, Központi Nyomozó Főosztály
- SZABÓ Csaba, dr., PhD, r. őrnagy, tanácsadó. Belügyminisztérium, Rendészeti Vezetőkiválasztási, Vezetőképzési és Továbbképzési Főosztály, Belügyi Szemle, felelős szerkesztő.
- VÁJLOK László, rendőr alezredes, kiemelt főreferens, Országos Rendőr-főkapitányság, Rendészeti Főigazgatóság, Határrendészeti Főosztály, Határrendészeti és Kompenzációs Osztály, MA hallgató Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar
- VÁRI Vince, dr., PhD, r. alezredes, tanársegéd, NKE RTK, Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőeljárásjogi Tanszék

Lektoraink

BOROS Gábor dr., r. ezredes, főosztályvezető, Országos Rendőr-főkapitányság
Hivatal Jogi Főosztály

CZENCZER Orsolya dr., PhD, bv. őrnagy, egyetemi docens, NKE-RTK, Büntetés-
végrehajtási Tanszék

KOVÁCS Gábor dr., Prof. tanszékvezető, egyetemi tanár, Szegedi
Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok
Tanszék

KOVÁCS Gábor dr., Prof. r. dandártábornok, tanszékvezető, egyetemi tanár, NKE
RTK, Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék

KOVÁCS István dr., PhD, r. őrnagy, tanársegéd, NKE RTK Rendészeti
Vezetéstudományi Tanszék

MÉSZÁROS Bence dr., PhD, r. ezredes, tanszékvezető egyetemi docens, NKE RTK
Bűnügyi Stratégiai Tanszék

OPAUSZKI András r. alezredes, főosztályvezető, Készenléti Rendőrség Nemzeti
Nyomozó iroda Felderítő Főosztály

SZABÓ Andrea dr., PhD, pü. ezredes, tanszékvezető egyetemi docens, NKE RTK
Vám- és Pénzügyőri Tanszék

SZENDREI Ferenc dr., PhD, r. ezredes, tanszékvezető egyetemi docens, NKE RTK,
Kriminalisztikai Intézet, Bűnüldözési és Gazdaságvédelmi Tanszék

UJHÁZI Lóránd dr., PhD, habil., tudományos főmunkatárs, NKE HHK, Honvédelmi
Jogi és Igazgatási Tanszék

Szerkesztői köszöntő

1990-ben a legendás jogtudós, az iskolateremtő pedagógus, a Rendőrtiszti Főiskola rendszerváltás utáni első és hangsúlyozottan civil főigazgatója, Kratochwill Ferenc tanár úr bocsátotta útjára a *Magyar Rendészet* elődjének tekinthető *Főiskolai Figyelőt*. A kiadvány egyszerre igyekezett pótolni a BM Tudományszervezési Osztály kiadványát, a Belügyi Tudományos Közleményeket és önálló publikációs teret nyújtani a Rendőrtiszti Főiskola mind erőteljesebb tudományos életének is. Alapító felelős szerkesztője Szakács Gábor.

1996-tól a Társadalomtudományi Tanszék vezetője, Valcsicsák Imre irányítja a szerkesztőséget, elsősorban a képzés minőségi fejlesztését célozzák meg, ambicionálják, hogy a folyóirat tanulmányai tananyagként is alkalmazhatók legyenek. Megváltozik a folyóirat formája is: jól kezelhető, kisebb méretet ölt, a nyomdai előállítás színvonala is sokat javul.

Az ezredfordulóra már a mai formájában ismert *Magyar Rendészetet* veheti kézbe az olvasó, a szerkesztésért ismét Szakács Gábor vállalja a felelősséget. Ebben az időben már kialakult és stabil szerzői gárda van a lap körül, akik zálogát jelentik a szerkesztőség törekvéseinek, a szakmaiság, a rendészeti, illetve közszolgálati jelleg dominanciájának.

A negyedik „mutáció” 2003-ban indult útjára, ezúttal a Szerkesztőbizottság elnökének, Blaskó Bélának a bevezetőjével. A kiadás – objektív okokból – másfél évig szünetelt, a szerzők és az olvasótábor sürgetésére szánta el magát a főiskola vezetése, hogy a már akkor is növekvő nehézségek ellenére biztosítsa a megjelenés feltételeit. A cél most már – nem kis mértékben éppen a folyóirat eredményeire építve – a rendészettudomány önálló diszciplínakénti elfogadtatása a Magyar Tudományos Akadémia illetékes fórumain. Mindez természetesen az egyetemi szintű rendészeti képzés alapjainak a megteremtéséhez is munícióul szolgál.

2006-ban a Szakács Gábor nevével fémjelzett szerkesztőség munkáját a Rendőrtiszti Főiskola (RTF) munkatársai vették át, de a nyomdai előkészítés és sokszorosítás, valamint a terjesztés is az RTF produktuma lett. A 2000-es években több mint egy évtizeden keresztül mindvégig kiemelkedő szerepe volt a szerkesztői munkálatokban Németh Zsolt ezredesnek, az RTF korábbi főigazgató-helyettesének, aki küldetésének tekintette a lap működtetését, a legnehezebb pillanatokban pedig annak megmentését is. A deklarált szándék az volt, hogy a folyóirat profilját még határozottabban a rendészettudomány, valamint a rendészeti gyakorlat elemzése jellemezze, remélve, hogy ez jelentős hozzájárulás lesz a mindinkább konkretizálódó cél, a doktori képzés és az egyetemi kimenet megvalósításához. Tudományos rangot, széles körű kitekin-tést célzott meg a Szerkesztőség, amikor az egyetemek bünyügyi tudományos műhelyei és az Országos Kriminológiai Intézet jeles képviselőit, valamint a Magyar Rendészet-tudományi Társaság eminenseit is közreműködésre kérték fel.

2012. január óta a lap kiadója a Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Az egyetem vezetése az eddigi irányvonalat elfogadva azt szorgalmazza, hogy a folyóirat a tudományos fokozatok megszerzéséhez szükséges publikációk számára kiemelten biztosítson teret. Ennek megfelelően a szakmai célkitűzés: a rendészettudomány egyetemi szintű oktatásának támogatása, új tudományos eredmények közzététele, szakmai tudományos fórum és publikációs lehetőség biztosítása. A tudományterületi fókusz: rendészettudomány, bűnügyi tudományok. A publikálási elvei: a tudományterületi fókuszba illeszkedő témák tudományos igényű feldolgozása oktatóink, hallgatóink és külső szakemberek tollából.

Köszönhetően az Egyetem, a Kar, a szerkesztőbizottság és különösen Németh Zsolt rendőr ezredes, felelős szerkesztő 12 éven át tartó, szisztematikus, nagyszerű munkájának az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztály Bizottságainak folyóiratlistájában¹ a *Magyar Rendészet* immár B kategóriás besorolást kapott. A megjelenésre kerülő tanulmányok színvonalának biztosítása érdekében már évekkal ezelőtt bevezették az úgynevezett „vaklektorálás” (blindreview), azaz a szerző kilétének ismerete nélküli bírálat rendszerét.

2018 szeptemberétől Dr. Christián László rendőr ezredes, tanszékvezető látja el a főszerkesztői feladatokat, munkáját Dr. Németh Zsolt ny. rendőr ezredes és Kontráné Lovas Petra segítik. A folyóirat kiadója a Dialóg Campus Kiadó.

A lap előkészületeinek megújult folyamata

A *Magyar Rendészet* hasonlóan a többi egyetemi folyóirathoz a 2019. évtől már *évente négy lapszámmal* jelenik meg.

Az NKE vezetésének *egységesítési törekvései* jegyében a folyóiratok megjelentetésének előkészületei, a szerkesztési folyamat egy központi platformon keresztül történik. A *Magyar Rendészet* online felülete, ahol a regisztráció és a kéziratok beküldése megtörténhet: <http://journals.uni-nke.hu/index.php/magyrend>

A regisztrációt a szerkesztőség végzi el. A regisztrációhoz szükséges adatokat (*teljes név, e-mail-cím, mobilszám, kutatási terület, teljes ORCID-azonosító,² intézmény/munkahely megnevezése*) az ismét működő magyarrendeszet@uni-nke.hu e-mail-címre kérjük megküldeni. A szerző a regisztrációt követően a fent említett *felületen keresztül tudja feltölteni, benyújtani* elektronikus formában a kéziratot, és a további kommunikáció a szerző és a szerkesztőség között is a rendszeren keresztül történik.

A *lektori teendők* ellátása szintén előzetes regisztrációhoz kötött, az a fent elmondottak szerint történik. Hozzáálltunk egy *olyan lektori névjegyzék* kialakításához, amely magában foglalja a rendészettudomány és a bűnügyi tudományok legnevesebb művelőit,

¹ Az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának a doktori eljárásra vonatkozó követelményei. Doktori Tanács – MTA. Elérhető: <https://mta.hu/doktori-tanacs/a-ix-osztaly-doktori-kovetelmenyrendszer-105380>

² A teljes ORCID-azonosítót a www.orcid.org címen, egy egyszerű regisztrációt követően lehet igényelni.

akik lektorként fontos garanciák a *Magyar Rendészet* színvonalának fenntartása és emelése tekintetében. A lektorok regisztrációját követően a felkérés már a folyóirat online rendszerében történik, ahol 5 nap áll a lektor rendelkezésére, hogy a lektori felkérést elfogadja vagy elutasítsa. A felkérés elfogadása után a szakmai lektornak 30 nap áll rendelkezésére, hogy az adott tanulmányt lektorálja az online rendszerben található webes felületen a lektori vélemény kitöltésével.

A folyóirat teljes tartalma hozzáférhető pdf formátumban, a nyomtatott kiadással egyidőben az *interneten* is a *Magyar Rendészet* webes felületén.

Örömmel fogadunk minden jobbító szándékú javaslatot!

Budapest, 2019. július 1.

Dr. Christián László
főszerkesztő

Theory and Practice of the Schengen Evaluation Mechanism¹

BALLA József² - VÁJLOK László³ - KUI László⁴

The abolition of border controls executed at the internal borders of the European Union and the Schengen Area is one of the most significant acquis with regards to the freedom of movement. However, particular occasions or events allow to temporarily reintroduce border controls at the internal common border section of two Member States. This requires a properly trained and educated personnel, technology and infrastructure.

Keywords: border traffic, border traffic control, border control, security, internal border

The primary objective of establishing the Schengen Area was to grant free movement to persons, vehicles and consignments at the joint borders of the participating Member States, moreover, to gradually phase out border control, especially including border traffic control.

Simultaneously with the phasing out of border control at the internal borders of Schengen,⁵ great emphasis should be laid on border control at the external borders of Schengen⁶ which goes beyond national interests and the security of a particular country – which carries out controls in the external border section of the Schengen Area – as in this case, it is obliged to grant the security of the whole Schengen Area through the measures taken. These measures, however, solely justify such actions which are in accordance with the Community interests, and are based on the common procedures

¹ The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project PACSDOP-2.1.1.2-CCHOP-15-2016-00001 entitled “Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group Program.

² BALLA József, PhD, Police Colonel, Associate Professor, Head of Department, National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, Department of Border Policing.
ORCID: 0000-0002-6113-5350, balla.jozsef@uni-nke.hu

³ VÁJLOK László, Police Lieutenant Colonel, Principal Officer, Hungarian National Police Headquarters, General Policing Directorate, Department of Border Policing, Border Policing and Compensation Division, MA student, National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement.
ORCID: 0000-0003-4255-5808, vajlokl@orfk.police.hu

⁴ KUI László, Police Lieutenant Colonel, Assistant Lecturer, National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, Department of Border Policing.
ORCID: 0000-0001-6411-4179, kui.laszlo@uni-nke.hu

⁵ Schengen internal border: joint land borders of the Schengen Member States including borders crossing flowing or standing waters, airports of the Member States for the departure and arrival of internal flights, furthermore, sea-ports, sea-river or lake ports of the Member States where regular internal ferryboat is operating.

⁶ Schengen external border: land borders of the Schengen Member States including borders crossing flowing or standing waters, sea borders and airports, seaports, sea-river or lake ports, in case these are not Schengen internal borders.

and requirements. The execution of border controls in accordance with the common principles is primarily regulated in a binding way by Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code).

In order to make the practical execution and effectiveness of border controls measurable according to the common principles, it is indispensable to establish such an evaluation mechanism which is able to present a fair view of the relevant Member States' activities, and of the question whether it represents added value to the security of the Schengen Area. The 'raison d'être' of this Schengen evaluation mechanism has already been drafted simultaneously with the establishment of an area without internal borders – more precisely, without Schengen internal border control. This is the clear consequence of the fact that in case there is a Community regulation regarding what and how to carry out, this execution may only be ascertained through control. In this case, the aim of the control is not to identify execution shortcomings but to identify the difference(s) compared to the execution in accordance with the relevant standards, which results in these differences and how it is possible to cease them.

In order to implement the Community measures aiming at the establishment of the Area of Freedom, Security and Justice and to maintain the mutual trust, the Executive Committee made the decision in 1998 to set up the Standing Committee on the evaluation and implementation of Schengen (hereinafter: Standing Committee).⁷ The Standing Committee is a permanent body the members of which consist of one high-level representative per Member State party to the contract. Its task system has been dual but it is not possible to draw parallels, to make distinctions between them or to equate them with each other. Both tasks have been meant to serve the security of the Schengen Area:

- the first task through inspecting whether the new candidate country for accession to the Schengen Area has met all the requirements of the implementation of the Schengen acquis – including the measures granting the phasing out of border control at the Schengen internal border, namely, the evaluation of the realisation/application has been reported;
- the second task through inspecting whether a Member State already 'functioning' as a full member of the Schengen Area has correctly implemented the Schengen acquis, i.e. the evaluation of the execution has been reported.

Based on the separated task system, it may clearly be stated that the Execution Committee attached particular importance to (and recognised the necessity of) that in order to maintain the spirit of the Schengen acquis, both the monitoring of the candidate countries before the accession to the Schengen Area and the evaluation of

⁷ The Schengen acquis – Decision of the Executive Committee of 16 September 1998 setting up a Standing Committee on the evaluation and implementation of Schengen (SCH/ Com-ex [98] 26 def.). Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41998D0026> (Downloaded: 10.05.2018.)

the Member States' activities are required besides the mutual trust and the community responsibility beyond the representation of national interests.

The fields subject to inspections in the course of the two tasks are specified by the relevant standard, however, it should be highlighted what the evaluation of the Schengen Members States has included; it has consisted of the examination of the following fields:

- external border control and surveillance;
- police cooperation on the border territory of those states to which the convention applies;
- Schengen Information System;
- requirements of the issue of Schengen visas;
- measures against foreigners illegally staying on the territory of the country;
- mutual assistance in criminal proceedings including extraditions, too.

In order to enhance the effectiveness, the comprehensive reform of the third pillar has become indispensable – which has been intended to grant the harmonisation of the questions of cooperation between the Member States regarding justice and home affairs but its practical realisation has been less effective – which was included in the Treaty of Amsterdam that was signed on 2 October 1997 and came into force on 1 May 1999. Within five years from the entry into force, the Treaty set the establishment of the 'Area of Freedom, Security and Justice' as a central objective which has direct influence on the everyday lives of the EU citizens.⁸ The Treaty of Amsterdam incorporated, among others, the *acquis* of the Schengen Conventions, too into the framework of the European Union. While the Treaty of Maastricht had managed justice and home affairs together, the Treaty of Amsterdam managed them partly in the first, partly in the third pillar.⁹

The Schengen *acquis* was integrated in the framework of the European Union without renegotiation, thus the Standing Committee and its 1998 mandate were incorporated without amendments, except that the Standing Committee became the Schengen Evaluation Working Group (SCH-EVAL) in the Council. The evaluation of the execution of the Schengen *acquis* fully remained the exclusive competence of the Member States due to its intergovernmental nature; the European Commission took part in the evaluation as an observer.¹⁰

It is important to note that on-site visits were conducted solely in the course of quinquennials. Due to the foreknown and predictable 'nature' of the visits, the performance of the particular Member States could be extremely fluctuating.¹¹ In case a Member State aligned the implementation of the Schengen *acquis* only with the date

⁸ Balla (2013)

⁹ The Maastricht and Amsterdam Treaties. Available: www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftu-Id=FTU_1.1.3.html (Downloaded: 12.05.2018.)

¹⁰ Szabó (2017)

¹¹ Kovács (2018); Kovács (2017)

of the planned Schengen evaluation mechanism, it meant that it was not able to grant the security of the whole Schengen Area on a continuous basis. In other words, it just wanted to own/enjoy the benefits of the membership but it considered the obligations to be fulfilled according to the provisions only every five year or not even then as the Evaluation Committee drafted 'solely' recommendations in order to eliminate the deficiencies. There could be significant differences with regards to the timely realisation of the recommendations aiming to eliminate the deficiencies depending on what criteria had to be met as its prerequisites which required Community or national sources. Such a claim may also be formulated why it is required to evaluate such a Member State which is 'functioning' as a full member of the Schengen Area as the condition for accession had been – and had been subject to inspections before becoming a member – the fulfilment of the implementation criteria of the Schengen acquis and their proper application.

In order to achieve the objectives set out in the already mentioned Treaty of Amsterdam, the European Council agreed on a five-year-long legislative programme for the period until 2004 during its meeting held on 15 and 16 October 1999 in Tampere which included the tasks to be fulfilled in a time-bound way.

“According to the Tampere Conclusions, the Area of Freedom, Security and Justice – going beyond the justice and home affairs policies – includes the following policy areas:

- *free movement of persons;*
- *visa;*
- *EU external borders;*
- *Schengen Area;*
- *immigration;*
- *asylum;*
- *judicial cooperation in civil matters;*
- *EU citizenship;*
- *fundamental rights;*
- *racism and xenophobia;*
- *police and customs cooperation;*
- *prevention of crime;*
- *fight against organised crime;*
- *external relations;*
- *EU enlargement in terms of cooperation in home affairs and justice.”*¹²

It was defined at the Tampere Summit for the first time in which fields the establishment of the Area of Freedom, Security and Justice requires measures.¹³ Based on the inspection of the intervention areas, the conclusion may clearly be drawn that the free movement within the Schengen Area can partly be granted through the control of external borders.

¹² Tóth (2004) 7.

¹³ Neither the Treaty of Maastricht, nor the Treaty of Amsterdam defined what shall actually be meant by the establishment of the Area of Freedom, Security and Justice.

In this context, the need for making the evaluation more efficient regarding the proper implementation of the Schengen acquis has gradually intensified. The formulated change/amendment was embodied by the Hague Programme¹⁴ which ‘incorporated’ the strengthening of the implementation of freedom, security and justice as the so-called second action plan. The Hague Programme defined the steps in order to achieve the objective for the period between 2004 and 2009, and with regards to the chosen topic, invited the European Commission “to submit, as soon as the abolition of control at internal borders has been completed, a proposal to supplement the existing Schengen evaluation mechanism with a supervisory mechanism, ensuring full involvement of Member States experts, and including unannounced inspections”.¹⁵

Those factors which negatively influence the efficiency of the inspection mechanism that was shaped, is functioning and carried out in five-year-long cycles, and the recommendations regarding efficiency improvement were summarised by the Member States and the European Commission in the followings:

- the methods of the inspection mechanism are not appropriate in order to achieve the objective which was set;
- the possibility, and as a consequence, the practice of on-site evaluations without prior announcement are lacking;
- the planning and execution of inspections neglect the prioritisation based on risk analysis;
- evaluations shall be conducted by highly qualified Member States experts who have practical experiences too;
- in case of on-site visits, only the required number of experts shall be involved;
- the follow-up of the recommendations aiming at the elimination of deficiencies recognised during the evaluations and the deadlines shall be managed in a consistent way.

In order to enhance the efficiency of the implementation practice and to carry out its reform, the European Commission presented a draft proposal for a Council Decision¹⁶ which included, among others, the followings as opportunities:

- the announced on-site inspections may be conducted in the frame of one-year and more-year-long programmes;
- the content elements of the inspection may include the Member States’ answers given to the previously received survey, the on-site visits or the combination of these two procedures;

¹⁴ The Hague Programme: Strengthening freedom, security and justice in the European Union (2005/C 53/01). Available: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52005XG0303\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52005XG0303(01)) (Downloaded: 03.05.2018.)

¹⁵ Ibid. 1.7.1.

¹⁶ Amended proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen acquis, Brussels, 16.09.2011 COM(2011) 559 final 2010/0312 (COD). Available: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/20110916/1_en_act_part1_v6.pdf (Downloaded: 03.05.2018.)

- the evaluation will continue to be conducted by a commission consisting of national experts, with the addition that the members of the group carrying out the on-site evaluation had the chance to nominate a coordinator who had personalised and full responsibility for the drafting of the evaluation report;
- with regards to the manpower, it was necessary to employ at most 8 persons who were required to have capabilities, solid theoretical knowledge and practical experiences in the relevant field, moreover, they had to know the principles of the on-site inspections, the procedures and the technology of the implementation;
- the inspected Member State shall express its opinions on the report within two weeks following the sending of the final report, and it shall submit an action plan on the method of the elimination of deficiencies within six weeks;
- six months later, a separate report shall be drawn up on the execution of the action plan content which examines the elimination of deficiencies task-by-task, the state of the measures taken in order to make progress, moreover, the persistence of deficiencies.

It may be considered an important criterion that in each five-year-long period, inspection had to be carried out in all Member States at least once, and in addition to this, the already mentioned, unannounced on-site visits could also take place. In addition, in case there is a serious deficiency, the European Commission had to immediately inform the Council to take exceptional measures in order to grant the security of the Schengen Area. The possibility of such measures was perceived positively by the European Parliament in its Resolution issued on 7 July 2011.¹⁷

It may clearly be stated and observed in the wording of the resolution that changes are required on each level as the security of the Schengen Area is threatened by full Member States too, and this shall be managed with the help of efficient measures.

In the European Commission Communication issued on 16 September 2011,¹⁸ it is clearly formulated that the reintroduction of internal border control shall be a measure of last resort which could only be contemplated where all other possibilities have been exhausted by the particular Member State and all other measures have proved incapable of effectively mitigating the serious threat identified. Moreover, with regards to the elimination of persistent deficiencies in the field of border management at the EU external border sections, the Commission's opinion is also expressed regarding the question, based on which aspects and procedures the 'forced' temporary reintroduction

¹⁷ European Parliament resolution of 7 July 2011 on changes to Schengen. Available: www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0336+0+DOC+XML+V0//HU (Downloaded: 03.05.2018.)

¹⁸ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Schengen governance – strengthening the area without internal border control, Brussels, 16.09.2011 COM(2011) 561. Available: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/20110916/1_en_act_part1_v8.pdf (Downloaded: 03.05.2018.)

of border control¹⁹ shall be carried out.²⁰ The nature of the sanction against the failing Member State is clearly visible. Besides the reintroduction of border control in order to grant security, there is also a ‘paradox’ which requires a solution, namely, that the Member State concerned is further obliged to grant the right of free movement to the entitled persons – in accordance with Directive 2004/38/EC on the right of citizens of the Union, the Treaties and the Charter of Fundamental Rights, and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States.

It is neither the ‘forced way’ of the temporary reintroduction of border control, nor the consequence of the Schengen evaluation when a Member State makes a decision based on its own risk analysis to introduce this measure. The European Commission realised the number of unilateral reintroductions – which, according to some opinions, jeopardised the integration of the Schengen Area – and recommended a common mechanism regarding the reintroduction of border control, furthermore, of course, transferred its authorisation into its own competence. To that effect, it recommended to modify the provisions of the Schengen Borders Code related to the reintroduction of internal border control, moreover, re-submitted its proposal for a regulation with regards to the reform of the Schengen evaluations according to which the Commission shall take over the conduction of the Schengen evaluations. As the result of the long professional and political discussions and inter-institutional debates, Council Regulation (EU) No. 1053/2013²¹ was published on 7 October 2013 establishing an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen *acquis* and repealing the Decision of the Executive Committee of 16 September 1998 setting up a Standing Committee on the evaluation and implementation of Schengen. In 2015, Member States could already be visited in the framework of the ‘new Schengen evaluation mechanism’ along the new regulations.

What kind of changes were introduced by the new Regulation? Primarily, besides the earlier described five-year-long evaluation cycles, the system of unannounced on-site visits was defined in the Regulation in order to prevent fluctuating performances. Regarding its date and time, the Member State concerned may only be informed 24 hours before the evaluation visit. This eventuality does not allow the Member State

¹⁹ Temporary reintroduction of border controls: it is a measure in the area without internal border controls in the event that a serious threat to public policy or internal security has been established in a Member State. In this case, the Member State concerned may, as an exception, reintroduce border controls at the total length or parts of its internal borders for a limited period of no more than 30 days, or for the foreseeable period of the serious threat if its duration exceeds the period of 30 days. The scope and duration of the temporary reintroduction of internal border controls shall not exceed what is strictly necessary to respond to the serious threat.

²⁰ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Schengen governance – strengthening the area without internal border control, Brussels, 16.09.2011 COM(2011) 561, 12. Available: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/20110916/1_en_act_part1_v8.pdf (Downloaded: 03.05.2018.)

²¹ Council Regulation (EU) No. 1053/2013 of 7 October 2013 establishing an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen *acquis* and repealing the Decision of the Executive Committee of 16 September 1998 setting up a Standing Committee on the evaluation and implementation of Schengen. Available: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1053&from=HU> (Downloaded: 03.05.2018.)

being under control to make significant ‘changes’ in its activities, therefore, it shall perform the tasks constantly in a balanced way and on a high level.

In addition to the unannounced visits, the new evaluation method was the survey-based evaluation. Its objective is, in a reasonable way, – taking into account also the cost-effectiveness of the evaluation – in case of those Member States which are ‘not affected’ by illegal migration and due to their geographical location, to have a realistic picture of the implementation of the Schengen norms without on-site visits. Of course, if the answers given to the survey questions do not provide the experts with clear or sufficient information, it is possible to conduct an on-site visit.

Besides the expansion of the evaluation methods – announced, unannounced on-site visits and the application of surveys – the fields affected by the Schengen evaluation mechanism have now included returns and internal border evaluation. As a result, the number of fields to be evaluated has increased to seven.

The European Commission shall draft multiannual and annual evaluation programmes for the five-year-long period.²²

The multiannual evaluation programme for the five-year-long period does not define details regarding the evaluation fields of the Member States, the intention is, however, to have the particular Member State evaluated in all fields in the given year. The result of this system could be summarised in the following way: on-site visits shall become more transparent, the planning and organisation of programmes shall become more simple but it can be a ‘difficulty’ that Member States shall be ready to welcome the evaluating experts in all fields at the same time. Preparations cannot be done as the philosophy of this new system basically excludes this definition as Member States shall constantly be prepared and ready to report on the execution of a task and its continuous preparedness.

The European Commission drafts annual evaluation programmes, too²³ which are, of course, in correlation with the multiannual programmes for the five-year-long period. The annual evaluation programme defines the time and planned locations of the on-site visits in all evaluation fields concerning the particular Member State(s). The unannounced and survey-based evaluations are also included in the annual evaluation programme but while the Member States may be informed about the time of the announced and survey-based evaluations, regarding the unannounced evaluations, exclusively the European Commission may have information.

It should also be mentioned as a positive thing that risk analysis defined as a deficiency has been included in the new evaluation mechanism and has become a high priority.²⁴ The risk analysis conducted by Frontex provides, primarily, the evaluations to be executed in the field of external border management with a point of reference but the analyses support inspections in other evaluation fields, as well. The European Commission may ask for analyses from other EU organisations, agencies and offices besides

²² Ibid. Article 5.

²³ Ibid. Article 6.

²⁴ Ibid. Article 7.

Frontex which can also be used for the Schengen evaluation. From among the organisations which could be involved in the evaluations, the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) which inspects the Member States' activities along the cross-border crimes basically, and the European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) have particular significance. The latter agency was established by the European Union to assist the Union's institutions and Member States through independent, fact-based support and expertise in the field of fundamental rights.

One of the essential guarantees of the quality, efficiency and objectivity of the on-site visits is the preparedness of the experts involved in the evaluation. These experts shall have appropriate qualifications. They shall have a well-founded theoretical knowledge in the fields concerned by the evaluation mechanism and practical experiences, moreover, the thorough knowledge of the evaluation principles, methods and techniques, and proper language skills are also indispensable. Frontex 'undertook' to serve these qualification needs – it is not aiming at teaching professional knowledge and improving language skills in the framework of the one-week-long training as these are basic requirements in case of experts but places great emphasis on the implementation of the Schengen evaluation system – as it has modernised the previous training focusing on experts involved in the Schengen evaluation, and has made it capable of meeting the requirements laid down by the Regulation. In the course of the Schengen evaluation to be conducted in the field of external border management, the experts typically work in five groups:²⁵

- The first group examines the topic of risk analysis. Usually the Frontex's delegate participates in this group who, despite his/her observer status, performs his/her tasks as a full member.
- The second group examines the training and HR-related issues. The members of this subgroup, which requires special preparedness, are usually delegated by the Member States and working for local or central institutions. They are able to inspect the mentioned topic on a strategic level thanks to their thorough knowledge and approach.
- The third group examines the procedural questions which include the whole border surveillance, border traffic and aliens policing. This group requires such experts who themselves are working in the mentioned fields. (The work of those experts who have solely theoretical knowledge and know the legislations could also be useful but it is not sufficient to assist the activity of this subgroup.)
- The fourth group examines the infrastructural requirements and the availability of technical tools. The work of this subgroup seems to be the simplest. In the framework of the new evaluation mechanism it has undergone significant changes. Earlier, this subgroup had focused on the existing technical tools only, almost making an inventory of the available technology. In contrast, in the

²⁵ Szabó (2017)

new evaluation mechanism, the mentioned inventory is not made any more but experts shall express their opinions regarding the available infrastructure and technical tools based on the migration threat, the available manpower and preparedness.

- The fifth group examines the border management system exclusively on a strategic level including the implementation of the integrated border management model, the existence of a multiannual national strategy, the development and implementation of annual national programmes, financial and self-evaluation plans. Taking into account the number of expert group members, usually leading experts take part in this subgroup where much of the work is carried out by the European Commission's delegate. Considering the function of this fifth subgroup, it can be stated that the Commission is given a strong weapon with the help of which – hiding behind the Member States' experts – it is able to substantially alter the outcome of a particular Member State's Schengen evaluation.

Tasks at the Internal Borders

Following the amendment of the Schengen Borders Code proposed also by the European Commission, in case of a serious threat to the security of the Schengen Area, and due to the serious deficiencies in the implementation of the Schengen external border control, the Member State concerned has the opportunity (in two cases) or is obliged to (in one case) to temporarily reintroduce border control at its internal borders. The duration of the reintroduction can significantly differ depending on the triggering circumstances.

In the lives of the Member States' citizens, one of the most visible and greatest *acquis* related to the establishment of the Schengen Area is the free travel in connection with the freedom of movement. Through the fact that border crossings have become easier at the Member States' internal borders, such new and positive prospects have now opened up which have actually hindered the development. Just consider that there are more opportunities with regards to holiday planning, school attendance of those children who live in border areas, or even for the adult, working population if it is easy to travel from one country to another for recreational, cultural, educational or work purposes.

The Member States have gradually benefited from these opportunities following the accession to the Schengen Execution Agreement, and later on, to the mandatory Schengen *acquis*. It has several benefits that, normally, one can cross the internal borders freely, without control and quickly.

Problems occur in the operation of the system if this ordinary, everyday, almost routine system is damaged and at particular border crossing points, one of the most important rights of EU citizens (and third country nationals moving freely in the Schengen Area) will also be damaged.

There is no doubt that there are such life situations, occasions which make the reintroduction of internal border control inevitable. An important political, sports or cultural event, the investigation of a serious crime committed can require the introduction of control at given border sections which, however, cannot lead to the maintenance of such a system for several years. This counters the basic principle according to which those physical obstacles shall be abolished at the internal borders which hinder the fast traffic flow. These days, the Schengen system has arrived to the point that the so-called removal of obstacles at the internal borders is separately object to inspections (is a separate mechanism), and Member States not executing this can face serious sanctions.

But besides the question of infrastructure, there is the execution of the inspection which, normally, clearly prohibits continuous police and border police presence, and the maintenance of a constant control. Already by the early 2000s, the practice has become accepted that police control cannot be carried out at the internal borders at the same time and for more than a couple of hours at a specific location, not to mention that this control cannot be total (universal), furthermore, control methods similar to the external borders control cannot be applied even if somebody is randomly controlled based on risk analysis. Member States shall consider the reintroduction of internal border control due to these facts, and it shall be no longer than necessary and shall be executed for a particular purpose.

The execution of such a (border) control is significantly facilitated if such a policing staff is deployed who are specifically trained and perform their duties with quick, precise and professional work, and appropriate assistance based on risk analysis, causing as little disruption and annoyance for the border crossing persons as possible.

Regulatory System of the Internal Border Controls to Be Reintroduced

The abolishment of internal border control was established by the Schengen Agreement of 1985, then the Schengen Execution Agreement which came into force in 1995 and 'squandered' the Schengen Agreement. The above mentioned two Agreements restricted the abolishment of border control in particular (listed in a very short paragraph) cases and allowed the reintroduction of border control. The Schengen Borders Code adopted in 2006²⁶ tried to regulate this question in a more detailed way in the form of a Regulation. However, the system of checks and balances described in it was overwritten by life within nearly ten years, and the Regulation was amended in 2013²⁷ based on which, due to the factors threatening the general functioning of the area with-

²⁶ Regulation (EC) No. 562/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code). Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006R0562&from=HU> (Downloaded: 11.05.2018.)

²⁷ Regulation (EU) No. 1051/2013 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 amending Regulation (EC) No. 562/2006 in order to provide for common rules on the temporary reintroduction of border control at internal borders in exceptional circumstances. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1051&from=HU> (Downloaded: 11.05.2018.)

out internal border controls, the regulation of the reintroduction of border control was seriously reformed.

The previous, extremely short provisions were replaced by a more detailed regulation which included new elements as well, for example, it introduced the possibility of reintroduction as a special measure in case serious deficiencies related to external border control can be observed.²⁸

Briefly, this new procedure allowed that in case such serious deficiencies are observed by the Schengen evaluation inspection during the monitoring of external border control, which require EU intervention, then a multi-stage procedure will be introduced. One of its elements is, for example, the deployment of European border guard teams to a particular Member State to normalise the external border control through their support, or the submission of such plans by a Member State which are based on strategic analysis and prove that the concerned Member State is able to properly handle the situation, and make a positive shift in the field of strict external border control in a short time (more precisely, it is able to operate its border control system according to the required standards).

Implicitly, this amendment did not modify the general frames of the temporary reintroduction of internal border control. In case of a serious threat jeopardising the public order or internal security of a Member State, it could, as an exception, reintroduce border control for a limited period of no more than 30 days, or for the foreseeable period of the serious threat if its duration exceeds the period of 30 days. However, this duration shall not exceed what is strictly necessary to respond to the real (serious) threat.

In case of a different – in the aforementioned special case – reintroduction, it is an essential aspect that it is not initiated by the (or by one) Member State(s) but by the Commission which makes a proposal for one or more Member States to reintroduce border control at the internal border section or part of it in order to protect the security of the Schengen Area. This new regulation allows the reintroduction of border control in four cases for a period of maximum 6 months.

The causes of the reintroduction of border control can vary widely and it is sensible that the duration of the reintroduction shall conform to it.

Border control can be reintroduced for a short period of time, for only a couple of days in case of an economic or political summit, for a medium term in case of a prestigious sports event, and for a long period of time in case of an event really threatening public security, in case the date and time of the occurrence cannot be established exactly (for example, in order to detect a real terror threat).

²⁸ Balla (2018)

As an example of the reintroduction of border control for an extremely short time, the 10-day-long set of measures at the Hungarian–Slovenian border section due to the closure of the Hungarian–Croatian border section on 17 October 2015²⁹ could be mentioned. The cause of this was to prevent a possible reverse flow of those persons towards Hungary who were involved in mass migration, and managed to get to Slovenia through Croatia.

Until 9 March 2016, the comprehensive codification of the Schengen Borders Code took place as a result of which, its new, unified text was officially published.³⁰

Prior to the codification process, almost each Member State in Europe was affected by the migration crisis of 2015 which almost invalidated the previous regulation system, primarily, from particular Member States' unique point of view. Five Member States (Austria, Germany, Denmark, Norway and Sweden) reintroduced border control at a significant part of their internal borders specifying migration crisis and the attached terror threat as their reasons, furthermore, Article 29 of the Schengen Borders Code justifying this measure. This Article lays down the rules for specific procedures which could be applied in exceptional circumstances.

According to the relevant passages of the Recommendation adopted by the Council, the concerned five Member States were proposed to introduce proportional and temporary border control for a period of 6 months first, counterbalancing the security deficit caused by the situation at the external border section of Greece. The security inspection in Greece established deficiencies in the external border control, and these deficiencies allowed illegal migrant masses arriving to Greece to travel further to other Member States of the Schengen Area through what they threatened the Member States' public order and internal security.

In the previous period, the introduced system of special measures was extended by 6 months on a further four occasions on the Council's recommendation. Thereby, through the last opportunity introduced between 12 May 2017 and 11 October 2017, the period of maximum 2 years granted in Article 29 of the Schengen Borders Code was exhausted. However, the five Member States were not satisfied with this opportunity so they exploited the 'loophole' in the Regulations currently in force, and referring to Article 25 (circumventing the opportunity of a period of maximum 6 months provided in the general frameworks of the reintroduction of internal border control), maintain border control at their internal borders.

In order to find a solution regarding the above mentioned situation, the amendment of the Schengen Borders Code's regulations related to the reintroduction of internal border control was proposed on French and German initiative at the beginning of 2017,

²⁹ A Magyarország és a Szlovén Köztársaság közti belső határon a határellenőrzés ideiglenes visszaállításáról szóló 315/2015. (X. 30.) Korm. rendelet. Available: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500315.KOR×hift=ffffff4&txrefereer=00000001.TXT> (Downloaded: 04.05.2018.)

³⁰ Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) (codification). Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0399&from=HU> (Downloaded: 04.05.2018.)

the drafting of which is still in progress. The initial position is that in case of a threat concerning public and internal security, for example, committing terrorist crimes, it shall be allowed to reintroduce border control for an indefinite period, more precisely, until such a threat has ceased.

Slightly more than half a year following the initiative, the Commission started negotiations with regards to the amendments of the Regulation, however, they were limited and those Member States' interests and proposals were taken into account which did not wholly agree with the initiative. The Commission put together a so-called 'Schengen Package' consisting of 3 themes in September 2017. One of its pillars is to revise the regulations related to the reintroduction of internal border control, and if necessary, make amendments. The final aim of this complex 'legislative package' is clearly to return to the previous Schengen acquis, namely, to ensure freedom of movement and free movement of persons again.

The consultation among the Member States with regards to the amendment of the Schengen Borders Code itself is still ongoing, causing serious debates as the Member States' views are highly divergent. According to the opponents, deadlines should be maximised; it is not acceptable that a particular (or at the same time more) Member State(s) could maintain border control for an indefinite period of time. On the one hand, because a Member State could say for whatever reason that the occurrence or series of given events or actions justify the maintenance of border control, on the other hand, because the current main reason (the movement of terror suspect persons or particular concrete actions) has already been present in Europe (Red Army Faction, ETA, Red Brigades etc.), and their appearance could be new according to some people but actually, it is not a brand new phenomenon. In addition, Member States reintroduce border control at those border sections which are not concerned by these actions or their concern has solely been seen in particular activities. Implicitly, I mean that the perpetrators of the attacks committed from 2015 in France, Belgium or Germany were basically multi-generational local residents or the perpetrators of illegal activities could cross freely (for the umpteenth time) the internal borders of the Member States. Moreover, their free movement has not been restricted or controlled at all, however, the Schengen regulations have clearly allowed their screening so far in the framework of general police controls carried out along the internal borders.

The above mentioned – most important – regulatory framework reflects that a Member State shall be prepared for a possible reintroduction of border control even in a longer term perspective, thus the drafting of the requirements, which are necessary for the preparedness, shall properly be organised and implemented. This requires a purposeful, almost strategic way of thinking and preparedness from all Member States.

Beyond the European Union regulations, all Member States have the opportunity to regulate the reintroduction of internal border control on a bilateral level, as well. With regards to Hungary, this topic is specifically governed by the Agreement with the

Republic of Austria³¹ which regulates the activities concerning the Hungarian–Austrian connection. The two countries signed the Agreement on 19 June 2014, and it regulates the system of measures to be introduced in case of a possible reintroduction of border control.

In addition to the provisions of the EU (binding) law and the international, bilateral treaties (voluntarily concluded between states), also the international law regulates the rules of the temporary reintroduction of internal border control. In Hungary, this basically derives from the Act on the State Border.³² For the purpose of its execution, a separate Government Regulation³³ was issued.

According to the provisions of the Act, in case of a planned, foreseen reintroduction of internal border control, the related fact shall be published in a Government Regulation while such a reintroduction, which is carried out immediately, due to unforeseen reasons, takes place based on the Minister's decree who is responsible for border policing (in our case the Minister of the Interior).

The Act empowers the Government to regulate the rules of the temporary reintroduction of internal border control in a Regulation. The above mentioned Government Regulation is the result of this authorisation.

The relatively short legislation considers the opportunity of a reintroduction at the whole internal border section or only at particular border sections, moreover, the opportunity to be introduced in case of internal railway vehicles, aircraft or crafts separate points.

At the internal border, the European Union's expectation is the so-called accessibility, namely, to ensure the conditions of a smooth and quick traffic flow on the transit roads. For this purpose, speed limits shall be the least possible (adjusted to the environmental infrastructural network), furthermore, the road section shall be clear on a long distance, installations, constructions cannot block the road traffic.

When roadsides, former passport control booths and barriers will be demolished, and the roadway will have a straight level, then the traffic will be seamless and even transit from the territory of one country to another without speed limit could be realised. But the same applies to the awnings at the former border crossing points which, at high speed, prevent drivers from seeing long distance of the road safely.

³¹ Magyarország Kormánya és az Osztrák Szövetségi Kormány között a közös államhatáron lévő határátkelőhelyekről és határátlépési pontokról, valamint a közúti és vízi közlekedésben a határforgalom ellenőrzésében történő együttműködésről szóló megállapodás (Magyarországon kihirdetve a 2014. évi LVII. törvénnyel). Available: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400057.TV> (Downloaded: 24.05.2018.)

³² Az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX. törvény. Available: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700089.tv> (Downloaded: 17.05.2018.)

³³ A belső határon a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának feltételeinek szabályairól szóló 333/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet. Available: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700333.kor> (Downloaded: 22.05.2018.)

Monitoring at the Internal Border

One of the European Commission Recommendations from 2016 on the experiences of control carried out at the border between France and Germany provides a good example of how seriously accessibility is taken by the European Union. Although this is not related to the reintroduction of border control, it shows what differences are expected from the Member States by the European Union between the measures taken during a possible reintroduction of border control and police activities carried out at the internal border under normal conditions. The Council Regulation establishing an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen acquis³⁴ considers controls carried out at the internal borders fields to be evaluated (more precisely, to what extent the abolition of border control is enforced at the internal borders).

The European Commission is continuously monitoring the Member States' activities at the internal borders regarding which occasionally reports are issued, as well. The first comprehensive report from 2010 following the Schengen Borders Code's entry into force³⁵ addressed the system of police controls carried out at the internal borders, and drew a parallel between them and the police measures introduced during the reintroduction of border control at the internal borders.

During the reintroduction of border control, it was detected as a problem that the pieces of information listed as its cause were too general, and did not allow a full evaluation of the efficiency of the measures taken with regards to the threats to public policy and security. Due to this, the pieces of information shall be factual and relevant. The measures taken in the course of border controls shall be aligned with these; they shall be limited to such an extent which is necessary taking into account the Member States' public policy and security. The measures (controls) to be carried out shall always be taken proportionately to the time and location based on the risk analysis and available pieces of information. The main point is that the measures introduced during the control shall specifically be relevant based on the causes related to the reintroduction of border control.

In the meantime, border control has been reintroduced several times by particular Member States. The reasons for this have been very diverse with which the individual Member States have tried to align the actual execution of border surveillance. One of the most significant factors of this (besides granting security) is the proper resource management. But the reason for the actual reintroductions is really numerous and diverse: for example, the reintroduction of border control at the French–Spanish border

³⁴ Council Regulation (EU) No. 1053/2013 of 7 October 2013 establishing an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen *acquis* and repealing the Decision of the Executive Committee of 16 September 1998 setting up a Standing Committee on the evaluation and implementation of Schengen. Available: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1053&from=HU> (Downloaded: 03.05.2018.)

³⁵ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of Title III (Internal Borders) of Regulation (EC) No. 562/2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) COM/2010/0554 final. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0554&from=HU> (Downloaded: 03.05.2018.)

(at 14 border crossing points) on the occasion of the 50th anniversary of the ETA (Basque separatist organization) or at the Malta International Airport and Valletta Sea Passenger Terminal due to Pope Benedict XVI's visit, furthermore, at Estonia's land, sea and air borders in connection with the Estonian informal meeting of the NATO Foreign Ministers.

Due to this, it is the Member States' decision how seriously they take border surveillance (as the other component of border control) besides the reintroduction of border traffic control, namely, how necessary they consider the introduction of border surveillance and to what extent. Just think of that, for example, there are several hundred roads, paths, footpaths or dirt roads crossing the French–German border the constant surveillance of which would be an unrealistic expectation from the French Police as the manpower is not so high that it could grant constant border surveillance 24 hours a day.

At the same time, the introduction of border traffic control itself raises a number of questions which should be investigated in accordance with the Schengen Borders Code's articles related to external border control, such as the question of the refusal of entry. This question cannot be interpreted exclusively in the area of internal borders (without controls as it is such a measure which can solely be taken in accordance with the border traffic controls at the external border). The decision regarding the refusal of entry is the final decision of the border guard (now stick to this expression to give a better understanding) carrying out border traffic control in the course of the detailed analysis of an entry process. In addition, the mandatory form to be issued in the course of the refusal of entry, which form is specified in the Schengen Borders Code, is addressed to third country nationals; EU citizens cannot obtain such a form. The refusal of their entry can solely occur for compelling reasons in accordance with the EU Directive on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States.³⁶

It is important to note that through the reintroduction of border control, internal border does not become an external border, thus, particular regulations, provisions cannot be applied in such cases e.g. stamping on travel documents or the question of the carriers' responsibility.

³⁶ Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States amending Regulation (EEC) No. 1612/68 and repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC (Text with EEA relevance). Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004L0038&from=HU> (Downloaded: 22.05.2018.)

REFERENCES

- Balla József (2013): *A biometrikus adatokat tartalmazó úti és személyazonosító okmányok biztonságnövelő hatása a határ- és közbiztonság alakulására*. Doktori (PhD) értekezés, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 173. DOI: <https://doi.org/10.17625/NKE.2014.009>
- Balla József (2018): Schengeni értékelési mechanizmus. *Hadtudományi Szemle*, Vol. 11, No. 1. 287–306.
- Kovács Gábor (2018): *A rendészeti szervezetekben lejátszódó vezetési folyamatok*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- Kovács István (2017): Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Ellenőrzés, mint a kiadott szabályok, és utasítások betartásának (kontroll) feladata. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, No. 21. 1–30.
- Szabó Károly (2017): *A schengeni monitoring mechanizmus reformja, a jelenlegi értékelési rendszer elmélete és gyakorlata*. Diplomamunka, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti vezető mesterképzési szak.
- Tóth Árpádné dr. Masika Edit (2004): A szabadság, biztonság, jog európai térségének reformja az európai alkotmányozás tükrében. *Európai Műhelytanulmányok*, No. 97. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal.

LEGAL REFERENCES

- The Schengen acquis – Decision of the Executive Committee of 16 September 1998 setting up a Standing Committee on the evaluation and implementation of Schengen (SCH/ Com-ex [98] 26 def.) Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41998D0026> (Downloaded: 10.05.2018.)
- The Maastricht and Amsterdam Treaties. Available: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.3.html (Downloaded: 12.05.2018.)
- The Hague Programme: Strengthening freedom, security and justice in the European Union (2005/C 53/01). Available: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52005XG0303\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52005XG0303(01)) (Downloaded: 03.05.2018.)
- Amended proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen acquis, Brussels, 16.09.2011 COM(2011) 559 final 2010/0312 (COD). Available: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/20110916/1_en_act_part1_v6.pdf (Downloaded: 03.05.2018.)
- European Parliament resolution of 7 July 2011 on changes to Schengen. Available: www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0336+0+DOC+XML+V0//HU (Downloaded: 03.05.2018.)
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Schengen governance – strengthening the area without internal border control, Brussels, 16.09.2011 COM (2011) 561. Available: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/intro/docs/20110916/1_en_act_part1_v8.pdf (Downloaded: 03.05.2018.)
- Council Regulation (EU) No. 1053/2013 of 7 October 2013 establishing an evaluation and monitoring mechanism to verify the application of the Schengen *acquis* and repealing the Decision of the Executive Committee of 16 September 1998 setting up a Standing Committee on the evaluation and implementation of Schengen. Available: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1053&from=HU> (Downloaded: 03.05.2018.)

- Regulation (EC) No. 562/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code). Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006R0562&from=HU> (Downloaded: 11.05.2018.)
- Regulation (EU) No. 1051/2013 of the European Parliament and of Council of 22 October 2013 amending Regulation (EC) No. 562/2006 in order to provide for common rules on the temporary reintroduction of border control at internal borders in exceptional circumstances. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1051&from=HU> (Downloaded: 11.05.2018.)
- Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) (codification). Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0399&from=HU> (Downloaded: 04.05.2018.)
- Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of Title III (Internal Borders) of Regulation (EC) No. 562/2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) COM/2010/0554 final. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0554&from=HU> (Downloaded: 03.05.2018.)
- Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States amending Regulation (EEC) No. 1612/68 and repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC (Text with EEA relevance). Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004L0038&from=HU> (Downloaded: 22.05.2018.)
- Magyarország Kormánya és az Osztrák Szövetségi Kormány között a közös államhatáron lévő határátkelőhelyekről és határátlépési pontokról, valamint a közúti és vízi közlekedésben a határforgalom ellenőrzésében történő együttműködésről szóló megállapodás (Magyarországon kihirdetve a 2014. évi LVII. törvénnyel). Available: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400057.TV> (Downloaded: 24.05.2018.)
- Az államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX. törvény. Available: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700089.tv> (Downloaded: 17.05.2018.)
- A belső határon a határellenőrzés ideiglenes visszaállításának feltételeinek szabályairól szóló 333/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet. Available: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700333.kor> (Downloaded: 22.05.2018.)
- A Magyarország és a Szlovén Köztársaság közti belső határon a határellenőrzés ideiglenes visszaállításáról szóló 315/2015. (X. 30.) Korm. rendelet. Available: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500315.KOR×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT> (Downloaded: 04.05.2018.)

Brain Fingerprinting as a Criminalistics Technique and Method¹

BUDAHÁZI Árpád² - FANTOLY Zsanett³

Brain fingerprinting has both a past and a present in the United States of America, in other parts of the world, like in Europe, it rather only has a future. The method has been subject to tests at governmental institutions like the US Navy, the FBI or the CIA, and a few studies indicate its significant potentials and the fact that it is worth dealing with brain fingerprinting. This study aims to analyse whether the method is really suitable to play a role in criminal procedures. We also attempt to discover the boundaries of the method and to explore and define the related concerns.

Keywords: brain fingerprinting, P300, EEG, testimony, stimuli, suspect, witness

Fundamentals of the Operation of Brain Fingerprinting

The first implementation of brain fingerprinting that is suitable for lie detection was devised by Larry Farwell. While the polygraph used for the purpose of lie detection explores the changes in physiological reactions, the graphometer detects the path and movement of the hands in the air, the layered voice analysis (LVA) reflects to the changes of voice, the speciality of brain fingerprinting is that it directly analyses the brain activity. Namely, brain fingerprinting targets to explore, whether a certain information is stored in the brain or not.⁴ The examinee is shown visual images on the computer screen, amongst which critical pictures that might be related to the crime committed are also included. If the examinee's brain recons the critical image, in other words, it gives a so-called 'ah' or 'yes' signal,⁵ it may lead to the conclusion that the examined person has committed the criminal act.⁶ The 'ah' signal is an alleged 'MERMER' brain response, that is one of the components of the larger brain frequency known as P300.⁷

¹ The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project PACSDOP-2.1.2-CCHOP-15-2016-00001 entitled "Public Service Development Establishing Good Governance" in the Ludovika Research Group Program.

² BUDAHÁZI Árpád, PhD, Police Major, Senior Lecturer, National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement.

ORCID: 0000-0003-0092-3860, budahazi.arpad@uni-nke.hu

³ FANTOLY Zsanett, PhD, Professor, National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement.

ORCID: 0000-0003-1016-0377, fantoly.zsanett@uni-nke.hu

⁴ Moenssens (2002) 891.

⁵ Farwell (2012) 117.

⁶ Farwell (2018a)

⁷ Póczos (2006) 102.

This brain frequency was labelled P300 due to its positive amplitude (referred as P) that appears approximately 300 milliseconds after the presentation of the stimulus (reflected by the number 300 in the denomination), (and typically lasts for a couple of hundred milliseconds more). In order to explore the memory-contents of the P300 brain frequency, Fabiani and his colleagues conducted a series of experiments,⁸ during which they have thought a list of words to the participants of the experiment. They analysed whether showing the 'familiar' words previously learned would really indicate a P300 brain frequency in the testee's brain. The participants were shown a long list of words, one-by-one that mostly consisted of 'new' words, not those formerly learned. They randomly inserted some words previously memorised amidst the new expressions, then they analysed the P300 brain potential amplitude recorded during the experiment. They reckoned, that the learnt or familiar words did indicate P300 potential, while no P300 frequency has followed the expressions that were unfamiliar. Rosenfeld and his colleagues⁹ have recognised that the P300 potential may be suitable to explore the information related to the criminal act, yet hidden or concealed by the examinee. The leading idea of the authors was that the P300 brain frequency might be suitable to explore familiar information stored in the memory even in cases when the examined person would deny to have known such information (for example, a certain person, object or scene). In this context, the appearance of P300 in itself does not presume a lie, only implies that the examinee's brain does acknowledge the given information, regardless of the fact that the person denies to know such details. His intention is deceptive, since he wants to escape from being exposed. The participants of the experiment have committed a simulated crime, stealing an object out of ten previously placed in a box. Later they were shown the names of the objects one-by-one on a screen. Upon a simple visual analysis of P300 potentials they determined that the objects stolen by the testees – namely, the so-called *probes* – have initiated a P300 in 9 persons out of 10. The other *irrelevant* objects did not generate a P300 potential. On the other hand, they used another special, randomly introduced stimulus during the experiment (*target stimulus*). The participant had to respond saying the word 'yes' to these stimuli. The authors intended to check, whether the examined persons did really follow watching the screen, in other words, if they paid attention to the test (probes) stimuli. To other stimuli than the target ones, the examinees had to give a negative response ('no'), so they had to lie related to the object they stole during the experiment. The special target stimuli of the experiment have also generated the P300 potential, since the participants have only seen a few of these images; however, they have meant something to them.

Simultaneously with Rosenfeld and his partners' efforts, another group of American researchers¹⁰ has also discovered the possibilities of P300 to explore the 'hidden' memory paths of the brain. Farwell and his workgroup have tested the P300-based method both in laboratory circumstances ('mock crime scenario') and on actual perpetrators. During

⁸ Karis et al. (1984) 177–216.

⁹ Rosenfeld et al. (1987) 125–129; Rosenfeld et al. (2013) 118–134.

¹⁰ Farwell (1986)

the early stages and also after running further tests, Farwell's workgroup could report on rather satisfactory results using the P300 method to detect concealed information (the figures of specification and sensitivity have generally exceeded over 90%).¹¹ The denomination of 'Brain Fingerprinting' is also credited to this workgroup. According to further research-summaries and meta-analytical examinations, P300 brain frequencies proved to be more effective in Concealed Information Tests (CIT) compared to psycho-physiological parameters (like skin resistance, respiration, heartbeat).¹² Actually, the concealed information test is the fundament of brain fingerprinting, during which – as mentioned earlier above – alongside the critical pictures imaging certain aspects of the crime (probe), some irrelevant visual images are also shown, that will not generate the P300. If the probe is familiar to the brain, we might suspect that despite of the denial the examined person is actually in possession of the information. This might lead to the presumption, that the information is stored in his brain and he conceals the information because he has committed the criminal act. On the contrary, irrelevant stimulus does not generate any P300 potential.¹³

Brain Fingerprinting: A Criminalistics-technical Measure

Criminalistics techniques incorporate all expedient and professional measures of natural sciences and technological methods that serve criminal investigation. Such measures might be all kinds of results of other sciences or professional areas that could be efficiently used in criminalistics technology (for example, the achievements or instruments of physics, chemistry, measurement procedures, optical instruments, IT devices, etc.).¹⁴ Brain fingerprinting is based on electroencephalogram (EEG) commonly used in health care to examine the electrical activities of the brain placing electrodes on the scalp and connecting it to another area of the head that is electrically (relatively) neutral (for example, the earlobe). The methods also include the use of a screen, on which the subject sees the visual images, when examined how his brain responds to the pictures, one-by-one. These devices are used in health care as well, since originally they were invented for medical purposes, however, they are suitable for use as criminalistics technical measures in criminal procedures. We may also consider the results of other sciences and professional areas as criminalistics techniques, further upgraded during criminalistics technological development for the purpose of using them in criminal investigations.¹⁵ Most importantly, we must emphasise the role of criminal photography, that is also an important instrument of brain fingerprinting, since the visual images channel the information to the examinee instead of verbal questions, in other words,

¹¹ Farwell–Donchin (1991) 531–547; Farwell et al. (2013) 263–299.

¹² Meijer et al. (2014)

¹³ Stoller–Wolpe (2007) 362.

¹⁴ Tremmel et al. (2005) 36.

¹⁵ Ibid.

the pictures presenting the circumstances of the criminal act affect his brain as probes during the examination.

Brain fingerprinting is one of the technical measures of criminalistics that is expected to develop and improve rather rapidly. Typically, it is a non-invasive, but safe and painless method.¹⁶

The Practice of Brain Fingerprinting in the United States of America

At his examinations conducted at the FBI, the CIA and at the US Navy and during further researches done in laboratory or on-site circumstances, Farwell diagnosed 0% failure rate of the brain fingerprinting tests. For only 3% of the tests he could not determine, whether the concealed information is stored in the examinee's brain or not.¹⁷ At the FBI, he tested the method on 17 agents, and he included further participants who were not members of the service. Running the tests, he used critical information available only for the agents. He gained knowledge of such words, expressions, abbreviations during preliminary interviews pursued with the agents. He completed 72 examinations, each consisting of 6 blocks. Each block contained five of six stimuli, and each block included a probe, a target and four irrelevant stimuli.¹⁸ The published researches prove that Farwell is testing the brain fingerprinting method until the present days, still stating that its reliability is close to 100%. Nevertheless, Rosenfeld has expressed a critical opinion on the method in 2005, after the successful experiments Farwell conducted at governmental offices, referring to one of Senator Charles E. Grassley's interviews, who said that neither the United States Department of Defense, nor the FBI or the CIA is expected to use the method. On the one hand, he found the reasons in the limited applicability of the method, on the other hand, he missed Farwell's efforts to prove the validity of the measure and provide detailed information on its scientific reliability.¹⁹ The last 13 years passed since the critics well show, that it is not necessarily convincing if someone states that his method is almost 100% reliable only referring to his own test results.

Besides his permanent publications on the test results, Farwell repetitiously refers to three criminal cases, in which he personally completed the brain fingerprinting examination. All three examinations were completed more than fifteen years ago, which must seem rather far away from today's perspective, however, the relevance of these cases is unquestionable regarding the applicability of the method.

In one of the cases, Terry Harrington who was 17 years old at the time was accused to have murdered John Schweer, in 1977. The victim had been working as security guard

¹⁶ Fox (2008) 34.

¹⁷ Farwell (2012)

¹⁸ Farwell et al. (2013)

¹⁹ Rosenfeld (2005) 34.

at a car dealership in Iowa, where the offence has taken place.²⁰ During the criminal procedure, the defendant had alleged that he had been at a rock concert with friends in another town at the time of the crime. Several witnesses supported the defendant's testimony, and corroborated Harrington's alibi. Nevertheless, Kevin Hughes who was 16 at the time of the criminal offence, testified in contradiction to the defendant's plea, upon which Harrington was found guilty and sentenced to life without a parole by the court. In 1997, Harrington petitioned the Iowa District Court for post-conviction relief for a new trial, and in 2000, he amended his petition including the results of Farwell's brain fingerprinting test. The applicant alleged that the results of the brain fingerprinting enhance new evidence that was unknown to the first decree procedure, and upon which the defendant should have been acquitted by the court. Upon the results of the brain fingerprinting, Farwell stated that Harrington's brain did not store the information of the crime subject to his conviction, for example, his brain did not recognise the crime scene where he was supposed to commit the crime in accordance with the final and binding order of the court. As for the alibi (he had been at a concert at the time of the crime) Farwell concluded, that such information was stored in Harrington's brain. When confronted with the brain fingerprinting test results, Kevin Hughes, the key prosecution witness recanted his testimony and admitted that he had lied, falsely accusing Harrington. He explained that he had lied, fearing that if he was telling the truth, he might find himself amongst the possible suspects.²¹ Recanting the testimony and admitting to false accusation was most significant, since the court has based its final and binding decision on Hughes's testimony he had made as a witness. In November 2000, the Iowa District Court has held a preliminary hearing upon the petition for post-conviction relief for a new trial. Farwell gave an expert opinion on the new method, supported by two acknowledged professors, William Iacono of the University of Minnesota and Emanuel Donchin of the University of Illinois confirmed the efficiency of the Farwell-research and also stated that the scientific method of brain fingerprinting can recall the information stored in the human brain with a 99.9% accuracy. According to their conviction, it may serve as a reliable evidence for authorities proceeding in criminal cases.²² After the eight hours session, the court admitted that the brain fingerprinting test met the legal standards for admissibility as unquestionable scientific evidence. It constituted a new evidence in the Harrington case that could be the ground of a new trial opened upon the post-conviction petition. However, it denied the petition for a new trial, and ruled that along with other newly discovered evidence(s) in the case, it would probably not have resulted in the jury arriving at a different verdict than at the original trial. In 2001, Harrington has filed an appeal on the Iowa District Court's decision, resulting that the Iowa Supreme Court has finally ordered a new trial in the case.²³ Although the Iowa Supreme Court has acknowledged Farwell's

²⁰ Hurd (2012) 213.

²¹ Farwell (2018b)

²² Farwell (2018b)

²³ *Harrington v. State*, 659. N.W. 2nd 509 (Iowa 2003, No. 96-1232).

expert opinion, the favourable closure of the case to Harrington was based on the injury of the Brady rule, thus, the defendant was not confronted with the key prosecution witness, since he recanted his testimony when confronted with the brain fingerprinting test results conducted on Harrington. With regards to the new evidence and to the fact that the key prosecution witness of the original case recanted his testimony which was the basis of the conviction, Harrington was released in 2003 without a retrial of his case.²⁴ Regarding Harrington's case, Rosenfeld critically stated, that the concealed information could not be found in the convict's brain more than twenty years after the conduct of the crime, and concluded that it would be a naïve approach to presume that Harrington did not commit the criminal action or that he was not at the scene of the crime.²⁵ This might seem to be a fair presumption, moreover, it also begs the question, when has the image of the concert serving as his alibi been recorded in his brain. Was it on the day of the criminal act or at some other time? Also, it is questionable, what kind of picture Farwell could have had on the concert? When was the shot taken? It is doubtful, whether the P300 brain frequency was detected because Harrington was at the concert on July 22, 1977, or his brain only reacted to a picture that was taken at some other concert.

A man called James B. Grinder was the prime suspect of the other brain fingerprinting case. According to the accusation, he murdered Julie Helton in 1984, whose body was found near a railroad track in outside Macon, Missouri. According to the coroner's examination, the victim's body showed signs of rape and physical abuse and was found with a stabbed wound on the neck. During the fifteen year-long investigation, Grinder came up with several different testimonies. He soon recanted his first confession, and after that he denied the offence. Some of his testimonies referred to other perpetrators of the crime. Nevertheless, all his testimonies were invariably contradictory to the material evidences available to the authorities. The DNA test was without result, since the blood samples taken at the crime scene were old. Later in 1999, Macon County Sheriff, Robert Dawson turned to Farwell, requesting for a brain fingerprinting test in order to decide, whether Grinder had committed the crime or not. Grinder agreed to the test. The Sherriff forwarded all relevant information of the investigation to Farwell, and Farwell completed the later test with the cooperation of an FBI agent. The examination was completed at the correction institute where Grinder was held. The test has shown visual information to Grinder on the murder weapon, specific methods of killing the victim, the wounds, tied hands of the victim, the crime scene and the belongings of the victim found near the location of the offence after discovering the criminal act. Upon the results of the examination, Farwell came to the conclusion, that the information was stored in Grinder's brain.²⁶ They came to the conclusion, that Grinder did commit the offence, otherwise the P300 brain frequency response detected to the probe could not have been found. Grinder concluded a plea deal. He pled guilty to the rape

²⁴ Farwell (2018b)

²⁵ Rosenfeld (2005) 29.

²⁶ Farwell (2018c)

and murder of the victim, and in exchange, instead of death penalty, he agreed to a life sentence without parole. Interestingly, after being confronted with the results of the brain fingerprinting examination, Grinder did not only confess murdering victim Julie Helton, but he also gave a detailed confession to the murder of three other young girls.²⁷ Uniquely, brain fingerprinting was not only significant from the aspects of the confession, but also, the method was suitable to detect critical information in Grinder's brain even 15 years after committing the offence. The Grinder case definitely deadens Rosenfeld's critics on the Harrington case, stating that the years passed may delete the concealed information from the brain.

The third convict of the brain fingerprinting cases was Jimmy Ray Slaughter, who was found guilty in 1994, for the murder of his ex-girlfriend, Melody Sue Wuertz, and their child in 1991.²⁸ The murder has taken place in the victims' Edmond home, and according to the ruling, Slaughter has shot both victims in the head. Moreover, he has also shot his ex-girlfriend in the neck, stabbed her several times, and mutilated her body.²⁹ Slaughter claimed innocent all along. However, the evidentiary procedure proved that he had an extremely bad relationship with his ex-girlfriend, and they had numerous furious fights over unpaid child support. After sentenced to death by the District Court of Oklahoma County, he has plead for a new trial in 2004, referring the test results of brain fingerprinting in his favour besides other evidences to the Court of Criminal Appeals of Oklahoma.³⁰ The brain fingerprinting examination proved that Slaughter's brain did not store concealed information related to the crime. The court denied the petition for a new trial, but also referred to brain fingerprinting, stating that it did not recognise the results because it did not receive any comprehensive description on the method, neither on the nature, nor on the application or the results of the technique. The Court of Criminal Appeals of Oklahoma also ruled, that brain fingerprinting 'evidence' would not have changed the balance of the scales before the jury.³¹ Finally, Slaughter was executed. The Slaughter case is an example of the fact, that the results of brain fingerprinting in itself is not sufficient to approve a petition for a new trial, for it is not such an evidence that would alter the ruling of the court in the new trial. Although the court's ruling avoided to take the results of brain fingerprinting into consideration due to the lack of information on the method, we are convinced, that even if Farwell would have given appropriate information on brain fingerprinting, most probably the court would have denied the petition for a new trial.

²⁷ Farwell (2018c)

²⁸ Lumpkin (2018)

²⁹ Clark (2018)

³⁰ Farwell (2012) 134–135.

³¹ Slaughter (s. a.)

Implementation Possibilities of Brain Fingerprinting in Hungary

The adaption of the brain fingerprinting method might as well be completed in Hungary with the coming into effect of the Be. IV (Act XC of 2017 on criminal procedures) on July 1, 2018, since the new code uniformly refers to instrumental credibility examination of testimonies for all tests and analyses conducted on suspects or witnesses in order to determine, whether the examinee sincerely denies the conduct of the crime or not, or is in possession of crime-related information as he stated during the interview. Thus Be. IV does not only specify polygraph examination, as the only instrumental method referred in Be. III (Act XIX of 1998 on criminal procedures), but it also declares the admissibility of instrumental credibility examination of testimonies, provided that the legally mature witness or suspect agreed to take the test.

Even though the admission of brain fingerprinting would be possible, the introduction and acknowledgement of the method in Hungary should not be expected in the near future, it will surely take more time to become public and be acknowledged, taking note, as it could not gain considerable potential in criminal cases conducted in the US, in its home country either, and the same is true for other countries where the method is rarely used and its importance is still dwarfed by the polygraph. Prior to its introduction, further tests must be run and its admissibility in criminal cases must also be proved.

Subjects of brain fingerprinting

Although the introduction of brain fingerprinting is still not timely yet, it is worth examining the conditions it would require if it was used in the current legal surroundings. One of the first issues is the question of its subjects.

The professional expert counsel

While brain fingerprinting is considered a procedure conducted by an expert, the examination shall be conducted by a professional expert counsel in Hungary. In accordance with Section 212 (2) of Be. IV, the procedure of a professional expert is mandatory, who shall be interviewed on his procedure and conclusions as a witness. As a witness, the professional expert shall have the opportunity to make a verbal presentation on the examination results and answer the questions related to the results and the method if required by the proceeding authority. Section 79 (8) of the Nyer. [Government Decree 100/2018 (VI. 8.) on the detailed regulations on investigation and preliminary procedure] the expert counsel must conclude a memorandum on the procedure of the examination, which should be treated together with the records by the investigating authority. The memorandum includes the results of the instrumental credibility examination as well, thus the interview of the expert as a witness should only be concluded if the proceeding authority should want to ask questions regarding the circumstances or the results of the examination. In case of the introduction of brain fingerprinting

in Hungary, the interview of the expert as a witness will definitely be a general part of brain fingerprinting cases, since the nature and reliability of the method, also, the analysis of the results must be explained and further introduced. Even though polygraph examinations have a more than three decades past in Hungary, in some cases the court still questions its reliability.

While the participation of a professional expert counsel is mandatory at instrumental credibility examination of testimonies, for other procedural actions Be. IV stipulates, that a professional expert might be employed if special knowledge is required to investigate, detect, acquire, gather or record evidentiary measures. [Section 270 (1) of Be. IV.] The expert's special knowledge is needed to complete the instrumental credibility examination of testimonies that otherwise the members of the proceeding authority does not have. Should the legislative goal would have aimed that the result of the instrumental credibility examination of testimonies be considered a priority evidence, it would be completed by an expert and not a professional expert counsel. Despite the fact that a professional expert counsel became the executor of instrumental credibility examination of testimonies, it is still possible that the court will consider the professional expert counsel's testimony or the result of the examination recorded in the memorandum evidence. Nevertheless, such evidence is not sufficient enough to establish the defendant's guiltiness or for an eventual acquittal, it may only confirm the ruling of the court, also, the proceeding court may refer to it amongst the evidences expressly stipulated in the adjudication. Likely to the instrumental credibility examination methods, the prime expectation from brain fingerprinting is to orient the investigation, to assist the perpetrator's identification, furthermore, to clarify if someone is not the perpetrator of the criminal offence. Orienting the investigation as an expectation is more likely one of the characteristics of the professional expert counsel's institution than of the expert, so the statutory regulations of Be. IV implementing the duties of the professional expert counsel to the instrumental credibility examinations is rather reasonable.

Since a medical device, namely the EEG is needed to complete the examination, it raises the question, what qualification or scientific degree is required to complete the brain fingerprinting examination? There are no special educational or qualification requirements for other devices, in principal, anyone can handle the polygraph, the LVA or even the graphometer. Usually, instrumental credibility examination of testimonies is conducted by psychologists, or professional counsels who formerly were in criminal service. On the other hand, all devices require their users to have criminalistics or psychological skills. If only medical doctors could pursue brain fingerprinting examinations, its applicability would truly be narrow. Simplification of the device would be a possible solution, namely, a less complex EEG, which can be handled easier than the one used in medical care. Also, development of a software that would simplify the examination and the analysis of the brain fingerprinting results would further support the process. Actually, the future is here, the researchers of both the Psychiatric and Psychotherapy Clinic of Semmelweis University and the Department of Criminal

Procedure Law of the National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement have already initiated the developments related to simplification. The objective is to establish a device that can be handled by anyone, who took part in an EEG assistant's course. This might be one of the key factors to the widespread of the instrument.

The witness

The witness is a rather important subject of instrumental credibility examination of testimonies, since – regardless of the device used – one of its most important goals is the identification of the perpetrator. For example, the polygraph is often used on witnesses, in order to determine whether he is honest, denying the offence, and the same applies to the other instruments, as well. We might state that examining the witness is idyllic, since compared to the suspect, he might have less information on the case that he could learn from the authority or from the investigation documents.

As of the statutory rules on examining the witness, Section 87 (2) of Be. IV stipulates that no witness under eighteen can be subject to instrumental credibility examination of testimonies. Subsequently, only mature witnesses could possibly be examined. The known American cases and practice refer to the brain fingerprinting examination of only defendants in court procedures. The examination of the witness could only be completed upon his own request for brain fingerprinting, provided to avoid being suspected of a crime by the investigating authority. In such case, he would expect the brain fingerprinting to prove and clarify that he is innocent in the criminal act, that he had not been at the crime scene, and he has no crime-related information he could share with the authority. In case the P300 brain frequency cannot be detected, the result of brain fingerprinting examination is a strong argument against being suspected by the authority. On the other hand, if the professional expert counsel conducting the test would come to the conclusion that the witness's brain does store concealed information, it may assume to the investigating authority that the examiner tested the actual perpetrator.

Both the investigating authorities and prosecutors could initiate brain fingerprinting examination of the witness, however, the test could only be concluded upon the witness's approval. Apparently, the approval guarantees that the examination was undertaken voluntarily, in other words, it depends on the witness's decision, whether the test is completed or not. Nevertheless, if the witness does agree to undertake the examination, he also accepts that its results might not be beneficial for him. The witness must be warned that not undertaking the examination shall not be considered a damning evidence. The witness must be aware of this, and should not think that disagreeing to the examination shall be prejudicial for him. Even though not undertaking the test shall not be considered evidence, however, it does occur at the applied devices that the authorities do presume that the disapproval to test is based on the subject's fear of being identified. Evidently, the same problem may occur at brain fingerprinting examinations as well, moreover, the issue is further exaggerated by Farwell's statement, declaring that the method works with a 0-failure rate, and further stating that only

3% of the cases were questionable, where he could not determine, whether the information was stored in the subject's brain or not. If we believe in Farwell's figures, the witness otherwise guilty in the offence may only hope to fall into this 3%, so he would undertake the examination, hoping that the test results will be estimable.

Should we believe that the method is faultless (but supposedly it is not), the authorities could quite easily make the mistake assuming that the person disapproving to the examination might be the perpetrator. First of all, the risk of default lies in the possible injury of the guarantee, namely, not undertaking the examination must not lead to negative consequences, on the other hand, the authorities must consider the true intentions of the witness, why he did not agree to take the test. The witness might as well reject the examination because he has doubts on the effectiveness of the method, and fears to be suspected by mistake. Similarly, another possible reason of not agreeing to the examination, for instance, is that the witness who discovered the body opening the door at a crime scene and discovering what happened to the victim does not inform the authorities, in fear they would not believe that he was innocent in the criminal act. Likewise, the witness discovering the crime will not approve to the examination, if it is inconvenient for him that he misinformed the authorities about the body found due to his fear. If the authorities would take the possible reasons of rejection into their consideration, wrongful assumption of guiltiness could be avoided, also, it would prevent the authorities to pursue the investigation and the entire criminal procedure on a false trail.

Defendant

In accordance with the provisions of Section 212 (1) of Be. IV not only the witness, but also the perpetrator can be subject to an instrumental credibility examination. Taking the brain fingerprinting examination, the defendant may clarify and exempt himself, proving his innocence. Most probably, the defendant shall undertake the test initiated by the authority only if he is not the actual perpetrator. In two of the known US cases, the defendant has initiated the brain fingerprinting examination, to provide evidence to the authorities that he was not the actual perpetrator. If the method truly works with 0-failure rate, the defendant not guilty of the crime will have a prime interest to indicate the completion of the examination. On the other hand, if the defendant did commit the crime, he might initiate the conclusion of brain fingerprinting that does not have faith in the method's reliability, or he might try to pull off some kind of contravention, hoping to mock the professional counsel. Consequently, it does worth for the defendant to agree to the examination, hoping that the favourable outcome of the test could lead to the termination of the investigation.

Brain Fingerprinting, a Method of Criminal Tactics

While in the US two cases out of three the brain fingerprinting examination was ordered to the defendant's request, attached to their petitions for a new trial for post-conviction relief, in Hungary instrumental credibility examinations shall be conducted in the course of the legal sequence of investigation, namely, Be. IV does not allow brain fingerprinting neither in the criminal court procedure, nor during any procedures of extraordinary judicial remedies. From the criminal tactics aspect, brain fingerprinting might function as a filter, likely to the polygraph, excluding the witness's criminal liability upon the results of the examination, or just to the contrary, the test results may exaggerate the reasons behind the authority's suspicions. As for witnesses, the method may be completed during both the investigative and the operative sequences of the criminal procedure. In the investigative sequence, it is more appropriate for the identification of the examined witness as the perpetrator, or to prove that the tested witness could not commit the offence, since his brain does not store any concealed information related to the criminal case whatsoever. Conducting the brain fingerprinting examination during the operational sequence may also seem to be reasonable, examining the testimony of the witness detecting whether he had actually seen everything as previously stated in his testimony, since there is a chance that the witness has lied, but the examination method reveals his brain reactions and identifies the false statement of the witness.³² Brain fingerprinting is a more generally applicable method than the polygraph, since it may not only detect, whether the witness sincerely denies the conduct of the crime, or his familiarity with the perpetrator's identity, but other segments or aspects of the testimony may also be examined. At the operational sequence of the criminal procedure, the authority is already passed the identification of the suspected perpetrator, so at this stage the aim of doing a brain fingerprinting examination is more likely to conduct the instrumental credibility examination of the witness. However, completing the credibility examination during the investigative period may also be reasonable, whereas this stage gives the most extensive range of possibilities to the application of the method.

Since the main subject of the investigative period of the investigation is the interrogation process of the suspect, any and all other evidentiary actions shall take place at the stage of the operation, therefore, the brain fingerprinting examination of the suspect shall be conducted during the operational sequence, examining whether the suspect has committed the criminal act and if the information related to conduct of the crime are stored in his brain. The method could also be suitable to examine a suspect who pleaded guilty, however, the authority assumes that he actually did not commit the offence and has given a false testimony. The advantage of brain fingerprinting compared to polygraph is that this method does not assume the fear of being detected, in other

³² Farwell (2012)

words, the subject's concern for being revealed after giving a false testimony. Namely, the aforesaid concern is not necessarily present in a defendant in such situation.

Concerns and Boundaries

The most cardinal problem related to the application of brain fingerprinting is the lack of validation of the method. Although some experimental results are already available, further affirmative experiments are required to confirm the endorsement of the method. Simplification of the method may also support more comprehensive testing of brain fingerprinting.

Another issue, whether the method is suitable for mind-reading, as in the professional counsel can or cannot reach to the examinee's thoughts during the brain fingerprinting examination. Actually, the answer to this question is that the method is only and exclusively suitable and used to examine if the visual images shown to the examinee generate P300 brain frequencies or not. The objective of the examination is the detection of the P300, thus brain fingerprinting only focuses on the concealed thoughts of the subject manifested in the photos appearing on the computer screen.

As of the boundaries of brain fingerprinting, case-related photos must be available, otherwise only words can be shown to the examined person. Having photos presumes a previous process of a successful on-site survey or research, whereas, for instance, the knife used to commit the offence or the body, etc. was found. Pictures can be taken of these objects, however, the applicability of the method is significantly narrowed if the picture of the injured party or the knife is available, or the actual crime scene is still unknown. In such cases, successful brain fingerprinting is impossible, nevertheless, a successful polygraph examination might be decisive. Appropriate timing is also crucial regarding the conduct of the method. First of all, it may only be pursued if proper pictures are available, on the other hand, procrastination of taking the pictures must be avoided, for instance, in order to preserve the crime scene (photos taken at a crime scene in the winter or in the summer are not the same, etc.).

Finally, we must comment on the issue, whether P300 brain frequencies can be detected if the examined person did not actually commit the criminal offence. For instance, different types of knives are shown to the examinee, who responds with P300 potential not because he recognised the knife used to conduct the crime, but because he does possess a knife of a similar kind. For one thing, the analysis of the P300 brain frequency might help to determine the strength of the given brain reaction, to decide, whether it is powerful enough or if it should be when the perpetrator recognises the knife used to commit the act, or if the shown object is only familiar to the examinee. Likewise, if after the brain fingerprinting, the examined person was granted the opportunity to tell which photos he had found familiar and why could also facilitate the proper analysis of the result.

Closing Remarks

In this study, we have outlined the fundamentals of brain fingerprinting operation and we have come to the conclusion that the method seems to be well founded from scientific aspects, but needs further testing, in order to be properly used in criminal cases. The fact that only three cases assessed in the US on the practice of the method are referred in scientific literature cannot seem sufficient. Undeniably, it is the benefit of brain fingerprinting that directly examines the brain contrary to other instrumental credibility examinations, and, in addition to the fact that it reveals the perpetrator, it is also suitable to check certain sequences of the testimony, for instance, to determine, whether the examined person had actually seen the things he mentioned in his testimony, or had he seen anything he would conceal from the authorities. Ideally, it may provide the investigating authority with a confession which is a further advantage of the method.

The EEG device used for brain fingerprinting is a criminal technical device originally developed for medical purposes, but it is also suitable for credibility examination of testimonies. The method is also related to criminal tactics, since the authority must take criminal tactical aspects into consideration when deciding on the conduct of brain fingerprinting, when to fit it in the course of the investigation, how to evaluate its results and how to address the results to the examined person. Likewise, the aspects of criminal tactics are enforced when determining which critical images are to be shown to the subject, in what order, etc.

Substantially, we may state that brain fingerprinting does have the potentials that would be beneficial in the Hungarian criminal procedures, however, before its domestic introduction its reliability in examining testimonies must be confirmed.

REFERENCES

- Budaházi Árpád (2013): A poligráfós vizsgálat helye a felderítésben és a bizonyításban. *Belügyi Szemle*, Vol. 61, No. 11. 90–111.
- Budaházi, Árpád (2015): *Polygraph Examinations. Blessing or Curse*. Saarbrücken, Lap Lambert Academic Publishing.
- Czobor Pál – Kakuszi Brigitta – Fantoly Zsanett – Bitter István – Budaházi Árpád (2018): A büntetőeljárásban alkalmazható agyi ujjnyomat (brain fingerprinting) vallomás-ellenőrzési módszer, és annak neurobiológiai alapja, a P300 agyhullám. *Magyar Rendészet*, Vol. 18, No. 2. 53–67.
- Farwell Brain Fingerprinting (2018a): <https://larryfarwell.com/brain-fingerprinting-overview-dr-larry-farwell-dr-lawrence-farwell.html> (Downloaded: 04.07.2018.)
- Farwell Brain Fingerprinting (2018b): Helps to Free an Innocent Man. Available: <https://larryfarwell.com/Harrington-Summary-dr-larry-farwell-brain-fingerprinting-dr-lawrence-farwell.html> (Downloaded: 04.07.2018.)
- Farwell Brain Fingerprinting (2018c): Catches a Serial Killer. Available: <https://larryfarwell.com/Grinder-Summary-dr-larry-farwell-brain-fingerprinting-dr-lawrence-farwell.html> (Downloaded: 04.07.2018.)

- Farwell, Lawrence A. (2012): Brain fingerprinting: a comprehensive tutorial review of detection of concealed information with event-related brain potentials. *Cognitive Neurodynamics*, Vol. 6, No. 2. 115–154. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11571-012-9192-2>
- Farwell, Lawrence A. – Donchin, Emanuel (1986): The brain detector: P300 in the detection of deception. *Psychophysiology*, Vol. 23, No. 4. 434–450.
- Farwell, Lawrence A. – Donchin, Emanuel (1991): The truth will out: interrogative polygraph (“lie detection”) with event-related brain potentials. *Psychophysiology*, Vol. 28, No. 5. 531–547. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1469-8986.1991.tb01990.x>
- Farwell, Lawrence A. – Richardson, Drew C. – Richardson, Graham M. (2013): Brain fingerprinting field studies comparing P300-MERMER and P300 brainwave responses in the detection of concealed information. *Cognitive Neurodynamics*, Vol. 7, No. 4. 263–299. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11571-012-9230-0>
- Fox, Dov (2008): Brain Imaging and the Bill of Rights: Memory Detection Technologies and American Criminal Justice. *The American Journal of Bioethics*, Vol. 8, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/15265160701828451>
- Harrington v. State, 659. N.W. 2nd 509 (Iowa 2003, No. 96-1232).
- Hurd, Aaron J. (2012): Reaching Past Fingertips with Forensic Neuroimaging –Non-Testimonial Evidence Exceeding the Fifth Amendment’s Grasp. *Loyola Law Review*, Vol. 58, No. 1.
- Karis, Demetrios – Fabiani, Monica – Donchin, Emanuel (1984): “P300” and memory: Individual differences in the Von Restorff effect. *Cognitive Psychology*, Vol. 16, No. 2. 177–216. DOI: [https://doi.org/10.1016/0010-0285\(84\)90007-0](https://doi.org/10.1016/0010-0285(84)90007-0)
- Lumpkin, J. (2018): Slaughter v. State – Opinion. Available: <https://law.justia.com/cases/oklahoma/court-of-appeals-criminal/1997/60429.html> (Downloaded: 06.03.2018.)
- Lykken, David T. (1959): Properties of electrodes used in electrodermal measurement. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, Vol. 52, No. 5. 629–634. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0047437>
- Meijer, Ewout H. – Selle, Nathalie K. – Elber, Lotem – Ben-Shakhar, Gershon (2014): Memory detection in the Concealed Information Test: A meta-analysis of skin conductance, respiration, heart rate, and P300 data. *Psychophysiology*, Vol. 51, No. 9. 879–904. DOI: <https://doi.org/10.1111/psyp.12239>
- Moenssens, Andre A. (2002): Brain Fingerprinting –Can It Be Used to Detect the Innocence of Persons Charged with a Crime? *UMKC Law Review*, Vol. 70, No. 4. 891–920.
- Póczos Eszter (2006): A hazugságvizsgálat jövőképe. *Belügyi Szemle*, Vol. 54, No. 5. 100–109.
- Rosenfeld, Joel P. (2005): ‘Brain Fingerprinting’: A Critical Analysis. *The Scientific Review of Mental Health Practice*, Vol. 4, No. 1.
- Rosenfeld, Joel P. – Nasman, V. T. – Whalen, R. – Cantwell, B. – Mazzeri, L. (1987): Late vertex positivity in event-related potentials as a guilty knowledge indicator: a new method of lie detection. *The International Journal of Neuroscience*, Vol. 34, No. 1–2. 125–129. DOI: <https://doi.org/10.3109/00207458708985947>
- Rosenfeld, Joel P. – Hu, Xiaoqing – Labkovsky, Elena – Meixner, John – Winograd, Michael (2013): Review of recent studies and issues regarding the P300-based complex trial protocol for detection of concealed information. *International Journal of Psychophysiology*, Vol. 90, No. 2. 118–134. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2013.08.012>
- Slaughter (s. a.): Clark County Prosecuting Attorney: Jimmie Ray Slaughter. Available: www.clark-prosecutor.org/html/death/US/slaughter955.htm (Downloaded: 04.07.2018.)
- Stoller, Sarah E. – Wolpe, Paul Root (2007): Emerging Neurotechnologies for Lie Detection and the Fifth Amendment. *American Journal of Law and Medicine*, Vol. 33, No. 2–3. 359–375. DOI: <https://doi.org/10.1177/009885880703300210>
- Szijártó István (1990): *A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az életelleni bűncselekmények felderítésében*. Tansegédlet. Budapest, Rendőrtisztai Főiskola.
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (2005): *Kriminalisztika*. Tankönyv és atlasz. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

Nyomozástámogatás - bűnügyi profilalkotás

HEGEDŰS Gábor¹

Jelen publikáció olyan témával foglalkozik, amely módszer eredményessége és alkalmazhatósága nagyban megosztja a gyakorlati szakemberek véleményét. E módszer egy bűnügyi elemző-értékelő tevékenység, amely segít leszűkíteni a lehetséges elkövetők körét, amellyel elősegíti a nyomozás további folyamatát és annak lehetséges irányát, tehát nyomozás-támogató szerepe van. Olyan esetekben, amelyeknél egyrészt sorozatjellegről beszélhetünk, másrészt pedig nem ismert az elkövető.

Kulcsszavak: betöréses lopás, bűnügyi profilalkotás, tetthelyelemzés, elkövetési módszer, elkövetői névjegy

A profilalkotás elméleti háttere

A profilalkotás egy elemző-értékelő tevékenység, amely olyan deliktumok esetén alkalmazható, amelyben egyrészt nagy társadalmi nyomás alá helyeződik a rendőrség és ezen keresztül az igazságszolgáltatási szervek. Másrészt ehhez kapcsolva pedig az érintettek és környezetük biztonságérzetének romlását idézi elő, illetve össztársadalmi jelentősége van, így a sorozatban elkövetett súlyos bűncselekményeknél, mint a gyilkosság, nemi erőszak, gyermekrablás, gyújtogatás, az erőszakos vagyron elleni bűncselekmény kapcsán pedig a rablás és zsarolás büntettének megvalósításakor alkalmazható. Jellemzően olyan bűncselekmények esetén használható, amelyek úgynevezett helyszínes bűncselekmények, hiszen a helyszíni tevékenységből, a tetthely elemzésével vonhatók le következtetések az elkövető személyiségéről. Jellemzően az Egyesült Államokban, de számtalan európai országban is alkalmazzák már, így különösen Nagy-Britanniában, Franciaországban. Megjegyezném, hogy az USA-ban már egyre több bűncselekmény esetén használják, így a terrorizmus ellen vívott küzdelemben és a napjaink egyik legnagyobb kihívását jelentő kiberbűnözés esetén is. A profilalkotás lényegét tekintve olyan jellemzőket ad meg az elkövetőről és a cselekményéről, amely szerint a látókörbe került személyek köréből kiválasztható, leszűkíthető a gyanúsítottak köre. Mindezt olyan metódus alapján, ahol az adott bűncselekmény kapcsán

¹ HEGEDŰS Gábor, r. főtörzsőrmester, nyomozó, Budapesti Rendőr-főkapitányság, XV. kerületi Rendőrkapitányság/Bűnügyi Osztály, Bűnüldözési Alosztály
Gábor HEGEDŰS police company sergeant major, criminal officer. Budapest Police Headquarters, XV. District Police Station, Criminal Department, Law Enforcement Subdivision
ORCID: 0000-0001-5890-1977, hegeda56@gmail.com

a megismert nyomok, információk, adatok, illetve a rendelkezésre álló bizonyítékok hatékonyabb felhasználását segíti. A profilalkotás célja egy egyéni bűnözői profil létrehozása, tehát konkrét bűncselekményre vonatkozóan plauzibilis jellemzők együttes meghatározása.

A magatartást, következképpen a cselekvést gondolataink által irányítjuk, tehát a tevékenységből és a habitusból konstatálhatók az egyénre jellemző tulajdonságok; az elkövetői profil elkészítésénél az FBI a következő alaptézisből indul ki, az ember a gondolatain keresztül irányítja tetteit, magatartását, vagyis az egyén ismert viselkedéséből az elkövető személyiségjegyeire vonatkozó következtetések állapíthatók meg. Ez a fő szabály, amely szerint az Amerikai Egyesült Államok viselkedéskutató-egysége dolgozik. A helyszíni szemle során a tetthelyet analizálni kell és kulcsingereket megállapítani, amelyből determinálható az elkövető személyiségstruktúrája. „Thomas Müller szerint az elkövető gondolkodásmódjának megismerésén keresztül válik csak érthetővé a látszólag »ok nélküli« cselekedet valódi oka.”²

E bűnügyi elemző-értékelő tevékenység által más megvilágításba helyezhető a bűnüldöző szervek felderítő tevékenysége. E módszer célszerűsége egyrészt abban rejlik, hogy a nyomozás tervezését, szervezését és a felderítés-bizonyítás között eltelt időt – ami egyébként is az egyik legnagyobb ellensége a nyomozó hatóságoknak – lerövidítené. Ennek következményeképpen „lépéselőnybe” kerülhetne a bűnüldözés a bűnelkövetőkkel szemben és még hatékonyabb fellépést eredményezne, másrészt a bűnelkövetők számára teljesen ismeretlen (mai módszereket már ismerik a profi elkövetők).

A betöréses lopás

A mindenkori bűnügyi helyzet meghatározásában az egyik legnehezebb kérdéskör az adott ország állampolgárainak élete és vagyonbiztonsága. Az állampolgárok főként az erőszakos bűncselekmények és a vagyon elleni bűnözés alapján vonnak le következtetéseket a közbiztonsági helyzetre, és ítélik meg az igazságszolgáltatási szervek, de főként a rendőrség munkáját. Kijelenthetjük, hogy az állampolgári kriminalitási érzékenységi küszöbszint e vonatkozásban a legmagasabb.³ A vagyonbiztonság keretein belül kiemelkedő helyet foglal el a betöréses lopás és az azzal okozott kárösszeg. Jelentőségét tovább növeli, hogy szinte minden esetben ismeretlen tettes ellen indul a nyomozás. Ezen bűncselekmények jelentős részét sorozatalkövetések jellemzik, így egy-egy elkövető több deliktumot is elkövet, tehát a látenciában maradt elkövetők számos esetben több bűncselekményért felelősek. A vagyon elleni bűncselekmények, azon belül a betöréses lopás esetén meg kell említeni, azon túlmenően, hogy vagyoni sérelmet okoz, sok esetben a sértettekben a félelem biztonságérzetük romlásához vezet, és ez negatív kihatással van a lakókörnyezetükre is.⁴

² Kiss (1995) 219.

³ Kó (2006) 335.

⁴ Bakóczy (2006) 191.

Betöréses lopások fontosságát két fő szempontból vizsgálhatjuk, egyrészt vagyoni sérelmet okoz, másrészt az érintettek és környezetük biztonságérzetének romlását idézi elő. Bár egyénekre van befolyásoló hatása, mégis össztársadalmi jelentősége van, hiszen saját érzéseiken, tapasztalataikon keresztül mérik a rendőrség és az igazság-szolgáltatási szervek munkáját. Jellemzően magas az elkövetési esetszám, amelynek alakulása függ a társadalmi-gazdasági és környezeti hatásoktól, így hol erősödnek, hol gyengülnek ezen társadalomra ható változások. Általában az elkövető személye ismeretlen. Ahhoz, hogy megoldást találjunk a problémára, első lépésben meg kell határoz-nunk a problémaköröket, amelyek gyakorlati tapasztalatok alapján a következők:

A bűnelkövető csoporton belül leosztott szerepek vannak, ehhez sok esetben szoro-san kapcsolódik a jól szervezettség.

- Többnyire többszereplős és a csoport tagjai változnak, változhatnak.
- A hatáskör/illetékesség: „egy kézben” legyenek kezelhetők azok az adatok, amelyekből információk nyerhetők az adott ügyvel kapcsolatban, különös tekintettel a betöréses lopások során keletkezett adatokra vonatkozóan Magyarországon teljes területén.
- A különböző illetékességű területeken történő bűncselekmények rövidebb idő alatt legyenek összekapcsolva, amellyel jelentős időt lehetne nyerni, így az utazóbűnözőkkel szembeni fellépés is hatékonyabbá válna.
- A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a meglévő módszerek egyrészt jók, másrészt pont emiatt a „bűnözői kiismerés” miatt szükséges valami olyan módszer alkalmazása, ami kevésbé ismert az elkövetők körében.
- Mi az, ami indokolja a profilalkotás létjogosultságát? Egyrészt a felderítő tevékenység sikeresebbé tétele, másrészt pedig az elkövetők/bűnözői csoportok fejlődése miatt is arra kell hogy ösztönözze a nyomozó hatóságokat, hogy fejlesszék a már meglévő eszköztárat, és más megvilágításból is elemezzenek egy-egy bűncselekményt. Problémát jelent továbbá a rendőri szervek munkájának megosztottsága is: az esetleges ügyek prioritása, amelyek miatt egy-egy azonnali ügy túlságosan leköti az erőforrásokat, amiből amúgy sincs túl sok. Magát a profilalkotást valójában alkalmazzák a bűnüldözéssel foglalkozó kollegák, amit gyakorlati tapasztalataik és a rutin, emberismeret hív életre, de ennek nem tulajdonítanak akkora relevanciát, mint ami e területen rejlik. Sok esetben gondot jelent és a felderítő munka egyik problémája, hogy merre induljon el, merre kezdje keresni az elkövetőt, amikor semmilyen tárgyasult elváltozás nem marad az elkövetés helyén, a tanúk meghallgatása – ha egyáltalán vannak – kudarcba fullad, térfelügyelő kamerarendszer nem rögzített semmit, vagy a felvétel értékelhetetlen, a hasonló bűncselekmény miatt a látótérben lévő elkövetők nem köthetők a helyszínhez, egyszerűen úgy tűnik semmi kiindulási pont nincs. Akkor is van valami, hiszen a bűncselekményt és annak körülményeit az elkövető a saját belső késztetése által vezérelve követi el, tehát semmiképpen sem tanulható és kontrollálható. Azaz a bűnözők egymástól eltanul(hat)ják az elkövetési módszereket, de a helyszíni

tevékenység és a bűncselekmény előtt, alatt és után másképpen viselkednek, vagyis az adott személyiségnek, személyiségtípusnak megfelelően. Mindazonáltal mivel a gondolatainkon keresztül irányítjuk tetteinket, magatartásunkat.

Az emberi elme vizsgálatával többen is foglalkoztak annak komplexitása miatt, így szükséges, hogy e kérdést ne félvállról közelítsük meg, hanem annak részleteire kiterjedően, hiszen csak így érhető el a várható áttörés és alkotható meg egy elkövetőnek a profilja. Azokban az országokban, ahol használják, azt vallják, hogy minél több ügyet kell ismerni ahhoz, hogy gördülékenyen és megfelelő szinten tudják alkalmazni a profilalkotást. Sok szakember úgy véli, hogy nincs szükség ilyen jellegű munkára. Ezt én megcáfolnám, mivel számos esetben kérte már a rendőrség az FBI viselkedéskutató egységének a segítségét a nyomozás elősegítése érdekében. Ugyan nem minden esetben tudtak segíteni az itthoni nyomozásban, hiszen eltér a két ország mind kulturálisan, mind társadalmi berendezkedését tekintve, emiatt ugyanazokat az információkat más szűrőkön kellene vizsgálni, másrészt a nyomozás szervezését, tervezését is más megvilágításba helyezné, ami sok esetben megmozgatná az „állóvizet”.

Jelenleg is számos módszer, ajánlás áll rendelkezésre, viszont véleményem szerint a profilalkotás kiterjesztésével növekednének az eredményesen befejezett büntetőeljárás mutatók.

A betöréses lopás és a profilalkotás kapcsolata

Meggyőződésem, hogy a profilalkotás alkalmazhatósága kiterjeszthető az ismeretlen tettes által elkövetett betöréses lopás esetére is. Ismeretes, hogy az életellenes bűncselekmények során már sikeresen alkalmazzák a profilalkotást. Mind az életellenes, mind a betöréses lopás helyszínes bűncselekmény, és bár legyen szó bármilyen bűncselekményről, arról a sikeresség érdekében részletes adatokat kell gyűjteni. Ezekben az esetekben „könnyebb” az információszerzés, és ezeknek az adatoknak a megfelelő felhasználása alkalmas lehet arra, hogy a profilalkotás során az ismeretlen elkövető társadalmi státusza, külső jegyei és kriminalitása meghatározható legyen. Mindemellett ajánlott, hogy az információtúllépés elkerülése érdekében egy és ugyanazon csoport végezze a nyomozást, akik ismerik az ügy részleteit a letelejtől fogva, ezzel megakadályozva, hogy olyan információ és más bűncselekmény is a sorozatba kerüljön, amely csak látszólag illik a képbe. A helyszíni jellegzetességek, elváltozások meghatározzák az ember személyiségét, azok rendezettség, rendtelensége utal az egyénre. Mivel a közvetlen külső környezetünket a személyiségjegyeink szerint formáljuk, tehát igyekszünk a ránk legjellemzőbb módon kialakítani olyan közeget, ahol jól, biztonságban érezzük magunkat. Egy munkafolyamat előtt is megtervezzük, számításba vesszük a végrehajtás módját, idejét, a szükséges eszközöket, vagy adott esetben csak „hirtelen” gondolatától vezérelve kezdünk neki; ugyanígy tesz az elkövető is a bűncselekmény végrehajtásakor. A gondolataink által vezérelve irányítjuk magatartásunkat, tetteinket

és hajtjuk végre a cselekedeteinket, a tevékenységünkben pedig következtetés vonható le az egyéni jellemzőkre vonatkozóan. A vagyoni elleni bűncselekmények eredményesebb lezárása a rendőrség és az állampolgárok bizalmi viszonyát erősítené, ami tovább növelné a társadalom szubjektív biztonságérzetét.

A betöréses lopás „helyszínes” bűncselekmény, így kiindulási pont, amelynek alapja a helyszíni szemle és az abból származó adatokból levonható következtetések (például nyomok, elkövetési eszköz, mód). Alapos végrehajtást igényel, célja olyan adatok beszerzése, amelyek alkalmasak a tettes felderítésére és a cselekményének bizonyítására, mindezt persze a hatályos törvényi keretek között. A szemle során nemcsak közvetlenül észlelhető, hanem rejtett adatforrások is lehetnek, amelyek észrevétele részletes szemlét kíván. Az egyes felkutatott tárgyakat pedig további alapos szakértői vizsgálatnak kell alávetni, hogy teljes mértékben feltárjuk.⁵ Az adatforrásokban lévő információkat használható formába kell rendezni és teljes egészében ki kell használni. Adott esetben a legjelentéktelenebb, legapróbb adatból nyerhető olyan információ, amely eljuttat az elkövetőhöz.⁶ Az elkövetői profil elkészítéséhez nemcsak az fontos, hogy hogyan hatolt be az épületbe vagy az ahhoz tartozó bekerített helyre, hanem az is, hogy magát a környéket, utcákat, környező épületeket és mindent számításba véve, ami a helyszín horizontjában van, azt hogyan közelítette meg. Azt kell látni, észlelni, amit ő lát, tapasztal, haladva az objektum felé (annak védettsége, jellege, beláthatósági foka). Ezek azért is fontosak, mert az elkövető érkezése, távozása során fontos tárgy, nyom lehet ezeken a részeken, vagy elrejtetheti az eltulajdonított értékeket a környéken. Ezekből már leszűrhető, hogy mekkora kockázatot vállal, mennyire tapasztalt, mivel és – erre az eltulajdonított érték méretéből is tudunk következtetni – mekkora távolságból érkezhettek, volt-e, aki segítette a munkáját (például figyelő). Minél felkészültebb egy betörő, annál kevesebb tárgyi nyomot, elváltozást hagy maga után.⁷

A helyszíni elváltozások nem véletlenül felhalmozott dolgok és jelenségek sokasága, hanem azok egymáshoz szervesen kapcsolódnak. Egy absztrakt példával, a lakás berendezettsége, a tárgyak elhelyezése, mind-mind az egyén személyiségéből fakadó megtervezett folyamat része – ránk legjellemzőbb módon –, ugyanígy teszi ezt az elkövető is, ergo megtervezi a bűncselekmény mozzanatait, vagyis mit, hol, hogyan, mivel, milyen módon, mikor, miért fogja véghezvinni. Mindez hozzájárul a tettes pszichikai, technikai képességeinek megismeréséhez. Ezt bizonyítja, Dr. Dobos János megfogalmazásában: „valamilyen anyagi változásnak, materiális alapú észleletnek olyan tudati emlékképei, amelyek később előhívhatók, tükrözhetőek”.⁸ Továbbá a következő oksági kapcsolat John Stuart Mill angol közgazdász, filozófus szerint: „a valóságnak az a törvényszerűsége, hogy minden változásnak szükségképpen előidéző oka van, a jelenségek változását az ok vagy a szükséges feltételek idézik elő, az ok megelőzi az okozatot;

⁵ Tremmel et al. (2012) 78–104.

⁶ Lóczy (2011) 30–31.

⁷ Barta (1999) 19–24.

⁸ Barta (1999) 11.

a jelenség megszűnésének feltétele az ok vagy a hatás megszűnése”.⁹ Az, hogy a cselekvésünket a ránk legjellemzőbb módon és formában hajtjuk végre, tehát a tettekből következtethetünk az egyén tulajdonságaira; a következő megfogalmazás szerint: „[A]z elkövetési módszer esetén igaz, hogy különböző mennyiségben és minőségben, de a tettes mind pszichikai képességei, mind technikai képességei, mind pedig a sajátos elképzelései, kívánságai, céljai megnyilvánulnak.”¹⁰

Már Hans Gross (19. század), a modern „kriminalisztika atyja” úgy vélte, hogy az ismeretlen tettes által elkövetett lopások esetében is alkalmazható lehetne, főként a „helyszínen hagyott jellegzetes nyomok alapján”.¹¹ A helyszíni jellegzetességek, elváltozások meghatározzák az elkövető magatartását, viselkedését, ezekből pedig következtetések vonhatók le jelleméről, felkészültségéről. Maga a profilalkotás egy olyan módszer, ami úgy ad jellemrajzot az elkövetőről, hogy annak belső tulajdonságait ismeri meg a nyomozóhatóság egyfajta „személyiségterkép” formájában.

Elkövetési módszer és az elkövetői névjegy

Nagyon fontos, hogy elkülönítsünk egymástól két fogalmat, ez pedig a *modus operandi* és az elkövetői névjegy. A *modus operandi*, maga a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges cselekmény, ha úgy tetszik a munkamódszer, amihez kitartóan és állhatatosan ragaszkodik az elkövető (persze a „szakmai” fejlődéssel számolnunk kell, például karrierbűnözők esetében). Az elkövetői névjegy elkészítéséhez eszköz a bűnügyi profilozás, amely a bűncselekmény előtt, alatti, utáni tevékenységet is számításba veszi, mindemellett nagyon fontos, hogy számol azokkal a helyszíni elváltozásokkal, amelyek nem szükséges elemei a bűncselekménynek. Az elkövető fantáziájára próbál fókuszálni, és ezen keresztül jellemrajzot adni róla. Az erőszakos sorozatjellegű elkövetés esetén az elkövető tettét a személyiségére jellemző módon, belső kényszer által vezérelve követi el. A betöréses lopások esetén a rendelkezésre álló eszközöket és körülményeket az elkövető szintén a személyiségére jellemző módon alkalmazza és alakítja. Gondoljunk csak például a San Fransiscó-i ösvény menti gyilkosra, aki a hétköznapi életben dadogással küzdött, ellenben a bűncselekmény elkövetésekor semmilyen beszédzavara nem volt, vagy Andrei Romanovich Chikatilora, aki a feleségével képtelen volt szexuális aktusra, ám az áldozatain, azok mellkasára képes volt önkielégítést végezni. A munkamódszer változhat, fejlődhet (megtanulhatja például a hengerzártörést), hiszen az elkövetési módszer egy tanult viselkedés, amely dinamikus és képlékeny, ellenben a bűnügyi profilalkotás esetében a magatartást elemezzük, amely túlmutat a munkamódszeren (*modus operandin*), hiszen az veleszületett, statikus és merev, alapvetően ugyanaz marad az idő múlásával.

⁹ Barta (2001) 29.

¹⁰ Forum der Kriminalistik (1970/22) 128.

¹¹ Gross (1894) 663.

Az eddig ismert és használt kriminalisztikai módszereket kiegészíti a profilalkotás a tekintetben, hogy mint már említett belső készítés eredménye során létrejött helyszíni elváltozásból von le következtetést. A nyomozás során szerzett profilalkotást segítő adatokat a kellő alapossggal lefolytatott helyszíni szemle és a már alkalmazott taktikai eljárások során feltárt információk alapján kaphatjuk meg. Eszerint a szükséges információk halmazát is meghatározza a profilalkotás, mert ezen adathalmaz elengedhetetlen feltétele az elkövetőre vonatkozó sajátosságok definiálásához. A profilalkotás során a legfontosabb kérdés az elkövető neme, kora, intelligenciája, amelyből determinálható az iskolai végzettsége, munkahelye, foglalkozása. Az életkor meghatározása esetében az elkövető fizikai erejét, irányítási képességét, cselekményre való felkészültségét és motivációját kell vizsgálni. Az elkövető intelligenciájának meghatározásával iskolai végzettségére, értelmi képességére következtethetünk. Ezt jellemzően találatkonysága (például elrejtett kulcs megtalálása), illetve az elkövetési tárgy megfelelő megválasztása és az elkövetői „kézjegye” határozza meg. Az elkövető lakhelyére következtethetünk egyrészt az iskolai végzettségéből, másrészt az elkövetés módjából és a helyszín megközelítéséből. A betöréses lopás esetében az eltulajdonított tárgyak mérete, súlya és szállíthatósága is meghatározza a helyszínre érkezés, valamint távozás módját. Például nagyméretű tárgy eltulajdonítása esetén minden bizonnyal gépjárművel érkezett, vélhetően a helyszín közelében hagyta a gépkocsiját. Az elkövetés időpontjából következtetést vonhatunk le a tettes időbeosztására, munkahelyére vagy éppen munkanélküliségére, illetve kockázatvállalására (nappali/esti órákban, forgalmas/kietlen terület) vonatkozóan. Az elkövetési helyszín az elkövető fantáziájától, helyismeretétől és szándékától függ. Megítélésem szerint ebben az esetben a vizsgálat tárgya a helyszín beláthatósága, védettsége, és a „nyert” zsákmány közötti logikai kapcsolat, úgynevezett költség-haszonelemzést kell végezni, de mindamelllett fel kell tárni, hogy honnan szerezhettek tudomást az eltulajdonítani akart tárgyáról (vagyis olyan tárgy eltűnése, amely jellegének és költségének tekintetében nem illik a többi eltulajdonított tárgyak körébe). Az elkövető hobbijára utalhat, ha olyan dolgot is eltulajdonít, ami alapvetően értéktelen, de számára értékkel rendelkezik.

Fontos kérdés a károsult kiválasztása, hogy miért az adott személyt választja. Az áldozatok tanulmányozása segít a profil megalkotásában oly módon, hogy megismerhetővé váljon az elkövető belső logikája, illetve az áldozatok szimbolikus jelentése is fontos, hiszen ha azonos típusúak a sértettek, akkor nagy valószínűséggel a cselekmény előre megtervezett. Fel kell tenni a kérdést, hogy miért pont őt választotta, erre a kérdésre a sértett pénzügyi, családi háttere, napi rutinjának, életstílusának (szokások, szenvedélyek) megismerése által kaphatunk választ és következtethetünk az elkövető fantáziájára, céljára. A sértett rizikófaktorát és az elkövető által vállalt kockázatot együttesen kell értékelni.¹² Abban az esetben, ha alacsony rizikófaktorú személy válik sértetté, azzal az elkövető nagyobb kockázatot vállal, és előfordulhat, hogy az ezzel járó felfokozott érzelmi állapot motiválja a deliktum elkövetésére. A magas rizikófaktorból

¹² Kemény (1999) 3–20.

választott elkövető a helyismeretére adhat következtetést (tudja, hogy hol találhatóak ilyen áldozatok), amiből a lakhelyére következtethetünk, illetve intelligenciájára abban az esetben, ha különböző informatikai szoftverek segítségével szerez tudomást a sértett-ről (például cégadatbázis). Fontos lehet olyan állampolgárok felkutatása, akik értékes ingóságokkal rendelkeznek. Jelentőséggel bírhat, hogy a sértett milyen célból tesz feljelentést, vagyis „anyagi” ok miatt, vagy azért, hogy elkapják a tettest és megbüntessék, vagy félelemből és védelem keresése miatt. A profil tartalmazza a bűncselekmény rekonstrukcióját és az elkövető, valamint a sértett személyiségjegyeit is. A 13/2001. (X. 2.) ORFK utasítás tartalmaz egy kérdőívet, amely adatlap 256 db információra kérdez rá, ennek mintájára elkészített kérdőív felépítése:

- 1–24. kérdés: az elkövetési módszerre vonatkozóan gyűjt adatokat.
- 25–60. kérdés: a sértett adataira vonatkozik.
- 61–74. kérdés: az elkövetőre vonatkozik.
- 74–109. kérdés: a bűncselekmény körülményeit, leírását taglalja.

Ügyelemzés a profilalkotás segítségével

Nézzük kicsit részletesebben, hogyan is történik az elkövetői profilalkotás:

- *Inputok:* A bűncselekménnyel kapcsolatos információk összegyűjtése: fényképek, helyszínek, bűnügyi operatív helyzet – vagyis mi, hogyan és miért történt; profil elkészítéséhez és a motiváció megértéséhez is fontos az adott ország társadalmi-gazdasági és a lakosságra ható változások ismerete, ami érthetővé teheti az elkövetés indokát, és hogy miért pont ő követi el a bűncselekményt. Egyéb esetben, ha más jellegű a bűncselekmény: boncolási jegyzőkönyv, helyszíni fotók, elhunytól készült fotók, tanúk, rendőri (helyszínbiztosító) jelentés, vagyis ebben a szakaszban: a mi történt, hogyan történt és miért történt kérdésekre keressük a választ.
- *Feldolgozás:* a begyűjtött információk alapján a tetthelyet analizálni kell. A helyszíni elváltozásokból levonni az elkövető személyiségére vonatkozó következtetéseket és meghatározni, hogy az elkövetett bűncselekmény melyik viselkedéstípushoz tartozik (hasonlít a DSM V-re, ami a mentális zavarok diagnosztikai kézikönyve). Az USA-ban van egy lista az indokokra (például: terv volt vagy fantázia, esetleg mindkettő, mi váltotta ki a bűncselekményt: anyagi, érzelmi, például bosszú), meg kell állapítani mikor történt és mennyi ideig tarthatott a bűncselekmény, valamint mennyi idő telt el a megtalálásig, tetthely földrajzi-környezeti adatai.
- *Bűnügyi értékelés:* az események láncolatának összeállítása, azaz az elkövető bűncselekmény előtti, alatti és utáni tevékenységének leírásával; vagyis szervezett vagy szervezetlen elkövetői csoporthoz tartozhat és azon belül melyik alcsoportba tartozik.

- *Profil:* Milyen tulajdonságokkal körülírható személy követhette el a bűncselekményt, előzetes leírás a gyanúsítottról (nem, kor, faj, IQ, családi háttér, mentális egészségi állapot).
- *Írásos jelentés:* gyanúsított típusról elkészíteni az írásos jelentést.
- Az elkövetőről nem szabad szubjektív elképzelést alkotni, mindinkább a tárgyi bizonyítékok, elváltozások segítségével kell megállapítani, hogy a cselekménnyel milyen hatást, célt kívánt elérni. Vagyis az elkövető szemszögéből kell vizsgálni a helyszínt, a sértettet, hiszen az elkövetés karakterisztikái, a gondolati folyamat, eljárás az elkövetőt jellemzi, és a nyomozás lefolytatása során erre kell törekedni. Azaz a bűncselekményt a konkrét cselekvés körülményei alapján vizsgálva információkat szerezhetünk az elkövető jellemére vonatkozóan.

Hogyan is néz ki a profilalkotás a gyakorlatban, hogyan jutunk el a fentebb említett jellemzőkhöz?

Megjegyzem, hogy a következőkben bemutatott esetet a svájci hatóság nyomozta és vizsgálta ki, majd a vádemelés Magyarországon történt. Az eljárás során bizonyított elkövetések és azok főbb jellemzői:

2007. 11. 24. Lachenben lévő garázsüzembe 3 fő behatolt, ennek során navigációs eszközt és készpénzt, valamint kozmetikai terméket tulajdonítottak el. 2008. 11. 29. Baarban egy lakóházi irodába behatolva 4 elkövető eltulajdonított egy trezort, amelyben ékszerek voltak, valamint egy zenedobozt és telefonkészüléket, amelyek értéke 12 millió svájci frank. 2008. 12. 10 és 2008. 12. 11. között Sankt Gallenben egy vendéglátóipari szakközépiskolába törtek be (ismeretlen számú elkövető), ahonnan személyigazolványt, bankkártyát valamint 750 svájci frankot tulajdonítottak el. 2008. 12. 20 és 2008. 12. 21. között Sankt Gallenben 3 elkövető behatolt egy BMW autószervezbe, ahonnan 3 autót, 3 rendszámot, 4 abroncsot, valamint 4 órát és 4 napszemüveget vittek el. 2009. 01. 11. Sankt Gallen-i garázműhelyből Old Timereket akartak elvinni az (ismeretlen számú) elkövetők, azonban egy véletlenül arra járó férfi megzavarta őket és riasztotta a tulajdonost. Ezt követően a sorozat megszakadt – a nyomozás későbbi szakaszában kiderül –, ennek oka, hogy Magyarországon tartózkodott a csoport. 2010. 02. 26 és 2010. 02. 27. között Zürichben, egy autókereskedésbe behatolva 3 fő 1 gépjárművet eltulajdonított.

Fontos kérdés, hogy mikor csatoljuk be az első ügyet, hogyan állapítsuk meg, hogy mivel kezdtek és mi tekinthető első esetnek? Az elkövetői csoport értelmezéséhez szükséges az első eset beazonosítása, ugyanakkor kellően rugalmas időpont kialakítása szükséges, hogy a „dőglött” ügyek is összeegyeztethetők legyenek a meghatározó ügyekkel.

Az ügyben ismertté vált bűncselekmények elkövetési ideje jellemzően hétfvégére, néhány esetben hétköznapra, a késő esti vagy hajnali órákra esett. Az elkövetési időpontok között sajnos semmilyen ciklikusság, ismétlődés nem figyelhető meg. Az elkövetési helyek jellemzően Zug kanton, illetve az A1 és az A3 autópályáról könnyen

megközelíthető városok, így Baar, Sankt Gallen, Lachen, Zürich. (Teljes bizonyossággal állítható, hogy az utazóbűnözők gépjárművet használtak.) A behatolási mód/eszköz esetén testi erőt vagy felfeszítési módszert alkalmaztak, megjegyzem, ezen eszközök elegendőek voltak a bűncselekmény végrehajtásához, vagyis a megválasztott eszköz alkalmas volt az elkövetésre. Az elkövetési magatartásra jellemző a jól szervezettség: felesleges kutatásnyomok nincsenek, sőt, nem célirányosan kerestek, hanem pontosan tudták, hogy hol találják az eltulajdonítani kívánt eszközöket, illetve soha semmit nem törtek össze, ami nem szükséges eleme a bűncselekménynek, így személyes problémái vélhetően nincsenek a sértettel. Majd a megszerzett tárgyakkal távoznak, amelyek lehetnek lemezszekrény, trezor (amelyeket kiszakítanak vagy kifeszítenek az eredeti helyükről), illetve gépjárművek.

Az utazóbűnözők 3 fő csoportra bonthatók:

- I. város és vonzaskörzete;
- II. sporadikus (egy alkalommal több betörés);
- III. külföldre menő.

A III. típus valójában az I. típus külföldi kiterjesztése, hiszen egy külföldi kapcsolatnak köszönhetően kiterjesztése annak a gyakorlatnak, amelyet egy magyarországi nagyvárosban és annak vonzaskörzetében is végezne.

Jellemzően 3-4 fő követi el a bűncselekményt. A sértettek jellemzően jó anyagi körülmények között élnek, foglalkozásukat tekintve vagyonekezelő, autókereskedő, gépjárműszervizes. Ellopott ingóságok jellemzően lemezszekrény, gépjármű, így vélhetően orgazda kapcsolattal rendelkeznek, megrendelésre történik ezek eltulajdonítása. A bűnügyi profilalkotás szempontjából kiemelkedően fontos az első ügy, ám nem élő nyomozásról beszélünk, így az ismertté vált esetek közül a legkorábbi elkövetési idejét tekinthetjük az első ügynek. Ez alapján a 2008. 11. 29. és 2008. 11. 30. között délután 13:00 és másnap reggel 8:00 között Baarban, Zug kantonban elkövetett esemény tekinthető első ügynek, amely sértettjének foglalkozása vagyonekezelő, a behatolás egy lakóházi irodába a mélygarázson keresztül a lépcsőház ajtajának kifeszítésével történt. Az eltulajdonított érték pedig egy trezor volt, amelyben gyöngysor, gyűrű volt, ezenkívül mobiltelefon és zenedoboz, amelynek összértéke körülbelül 12 millió svájci frank. A rendelkezésre álló adatok alapján az elkövetők száma 4 fő. Felesleges kutatásnyomok nincsenek, az elkövetési eszköz alkalmas volt a cselekmény elvégzéséhez. Könnyen és gyorsan megközelíthető és elhagyható a helyszín.

Miért ő volt a sértett? Hová lett a trezor? A sértett alacsony rizikófaktorú, elkövetési hely területkialakítási jelleg sem kriminogén. Így már vagy járt a helyszínen, vagy tippadó bevonásával szerzett információt. A sértett ügyfélkörének megfigyelése sem nyílt, sem operatív eszközökkel nem lehetséges, sőt kizárt annak nagy számára tekintettel. A trezort minden esetben elviszik a helyszínről és soha nem kerül elő valamilyen kieső részen, így olyan helyet kellett találnia, amely alkalmas ennek elrejtésére. Felmerül a kérdés, hogy az elkövetési hely környékén van-e ilyen helyszín, esetleg lehet-e telephelye az elkövetőknek? A zenedoboz nem volt benne a trezorban mégis elvitték,

fontos kérdés, hogy mi szüksége van egy férfi elkövetőcsoportnak zenedobozra, amikor jellemzően készpénzt, gépjárművet tulajdonítanak el, amelyeket könnyen tovább tudnak adni. 2007. 11. 24-én a lacheni garázsüzemből 3 elkövető készpénzt, gépjárművet, navigációs eszközt, kézkrémet, valamint illatszert tulajdonított el. Ez a deliktum annak ellenére, hogy korábban követték el mint az „elsőnek hitt” esetet, csak később kerül sor az egyesítésére. Megfigyelhető, hogy az orgazda kérése és a könnyen felhasználható készpénzen kívül az eltulajdonítási tárgy valamiféle személyes indíttatás által vezérelt, egyszerűen „kedvességéből” viszi ajándékba egy hölgynek. Van-e a vagyongazdálkodó ügyfelei között olyan hölgy, aki bérel vagy a tulajdonában van olyan hely, amely alkalmas lehet trezor tárolására és kinyitására? Érdekes, hogy Baarban csak egy bűncselekményt hajtanak végre, amelynek egyik fő oka lehet, hogy ne sodorják veszélybe magukat, másrészt nem kapnak tippet. 2009. január 11-én a Sankt Gallen Nova Garage nevű műhely hátsó ajtajának felfeszítése közben egy véletlenül arra járó személy észrevette őket és értesítette a rendőrséget. A bűnözőcsoport egy közeli bokros-fás résznél elbújva várta meg a kikerülő rendőrök elvonulását.

Bűnözői profil: az elkövető rendezetten, átgondoltan, szervezeten követi el a cselekményt, a környezet adta lehetőségek szerint változtat. Előre megtervezi, kipróbálja a cselekmény elvégzésének feltételeit, orgazdakapcsolattal és tippadó bevonásával hajtja végre. Egyáltalán nem, vagy elenyésző tárgyasult elváltozást hagy hátra, amelynek oka, hogy a csoport tagjai már követték el ilyen deliktumot. Ám számolnunk kell azzal is, hogy jellemzően az elkövető csoport tagjai változnak, ami eredményezne úgynevezett „hibafaktort” az elkövetők részéről, mivel még nincsenek összeszokva, vagy kis mértékben a balszerencse is közrejátszhat. Ez esetben a bűnbanda vezetőjére jellemző, egyrészt mivel sokszor nagy kockázatot vállal a helyszínek tekintetében, hogy nem tűr ellentmondást a csoporton belül, büntársainak egy részét régebb óta ismeri, megfélemlítéssel (lelki és/vagy fizikai) vagy a domináns és erős jellemének köszönhetően tartanak ki mellette, felnéznek rá, megbíznak benne. Ebből következően a büntárs érzelmileg labilis, könnyen befolyásolható. A vezető a csoporton belül leosztja a szerepeket, meghatározza a büntársak feladatát (sofőr, figyelő, kutatást segítő) és a bűncselekmény után is ellenőrzi őket a lebukás veszélyének elkerülése miatt. Az sem kizárt, hogy az eltulajdonított értéket nem osztja szét, hanem csak kisebb összegeket ad nekik. Az elkövetők 25–35 év közöttiek, ettől nagy valószínűséggel nem fiatalabbak, mert azzal túl nagy kockázatot vállalna, hiszen az életvitelével és a korából adódó lázadó és hivalkodó magatartásával felhívhatja magára a figyelmet.

Nézzük meg két példán keresztül, hogyan is történik meg a fentebb utaltak alapján a gyakorlati profilalkotás, és mi a különbség akkor, ha alkalmazzák.

Az első esetben szexuális bűncselekmény esetén, ha az elkövető maszkot viselt, akkor vagy ismerte az áldozatot és/vagy már büntetett előéletű, tehát volt már gondja a rendvédelemmel, de emellett még arra is következtethetünk, hogy a cselekményét előre megtervezte, figyelte az áldozatát (amennyiben az áldozat a megszokott napi tevékenységétől eltérő helyen volt), ismerte a napi programját.

A második egy amerikai példa, amelyet pusztán az érdekesség kedvéért választottam, amelyben a profilalkotás segítségével sikerült beazonosítani az elkövetőt. Ez esetben nézzük meg, milyen mennyiségű következtetés állapítható meg. A bűncselekmények mind félreeső, sűrű erdős helyeken történtek, amelyek fölé zárt lombosítók borultak. Egyik terület sem közelíthető meg kocsival, az odajutáshoz legalább másfél kilométert kell gyalogolni. Az ügyben az elkövetés egyik helyszíne meglehetősen közel feküdt egy szervizúthoz, amely a park szabadtéri színpadhoz vezető ösvényét rövidítette le. Ebből elég erősen gyanítható, hogy az elkövető helybéli. Az áldozatokat hátulról, többszöri készsúrással ölték meg, következképpen az elkövető zárkózott (aszociális – kerüli az embereket, társaságot), határozatlan, nem képes a társalgásra, sem trükkre vagy ürügyre, amellyel rávehetné az áldozatait arra, amit ő akar. Az áldozatok jó fizikumúak voltak. Bár az elkövetési helyszín lehetővé tette volna, hogy valóra váltsa fantáziáját, hiszen annyi idő állt rendelkezésre, amennyit az elkövető akart, mégis villámgyorsan támadott. Válogatás nélkül csapott le áldozataira, kivárta, amíg valaki arra „téved”. Az elkövető valószínűleg fogyatékkal küzd, hiszen a félreeső helyeken nem kellett mással találkozni. Tekintve, hogy egyik áldozatot sem közelítette meg tömegben, vagy csalta magával, mégis úgy érezte, még a semmi közepén is, hogy villámgyorsan kell támadnia, ebből következően olyasvalakivel van dolgunk, aki valamiért sutának érzi magát. Azáltal kerekedett felül fogyatékoságán, hogy legyűrte gyanútlan áldozatát, így az ellenőrzése alá vonta, uralkodhatott rajta. A terepviszonyokat és a tanúvallomások nagy számát (feltűnt volna valakinek egy béna, félkezű ember) figyelembe véve vélhetően nem testi jellegű fogyatékosággal küzdött, illetve az elkövetés módja alapján az IQ-ja átlagos vagy a feletti. A legkézenfekvőbb a beszédhiba, hiszen amíg nem szólal meg, nem tűnik fel senkinek¹³. Szóval, a profilalkotás sokkal több információt tud adni az elkövetőről, hiszen olyan tudományos terület, amelyet a multidiszciplinaritás jellemez.

A profilalkotást a betöréses lopás esetén még nem használják, így alkalmazhatósága igencsak kétséges, a rendelkezésre álló információk alapján, és a felsorakoztatott szakirodalmakból – elméleti szinten – applikatív (alkalmazható) jellegére engednek következtetni.

Olyan formában, hogy a helyszíni jellegzetességeket, az elkövetőt és annak módszereit, illetve a sértettek tanulmányozásával meghatározhatók – ajánlásom szerint a betöréses lopás során keletkezett információkat a sorozatjelleg felosztása szerint sorba véve és az adatokat elemezve – felismerhetők a tettesre vonatkozó jellemzők. A profilalkotást jellemzően két szempont alapján lehet megközelíteni:

- személyi oldal, amely az elkövető fizikai tulajdonságainak, életkörülményeinek, társas kapcsolatainak, életkorának, nemének megállapítására irányul,
- cselekményi oldal, nevezetesen, hogy alkalomszerűen vagy előre megfontoltan követi-e el a bűncselekményt, és milyen kapcsolatban állhatott a sértettel, illetve mi motiválhatta az elkövetésben.¹⁴

¹³ Douglas et al. (1995) 145–153.

¹⁴ Lehoczki (2011) 62–81.

Az, hogy a profilalkotás alkalmazható-e a betöréses lopások esetén, azaz ez a fajta megközelítés segíteni tudja-e a bűnüldöző szervek munkáját jelenleg kétséget kizáró módon nem bizonyított. Ám az, hogy létjogosultsága van a módszernek, és ezzel párhuzamosan nagyobb és szélesebb körben való felhasználhatósága viszont kétségtelen.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bakóczy Antal (2006): *A vagyon elleni bűnözés és okai*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Barta Endre (1999): *A betöréses lopás nyomozása*. Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Barta Endre (2001): *A sorozatbetörések felderítésének, bizonyításának elmélete és gyakorlata*. Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Douglas, John – Olshaker, Mark (1998): *Sorozatgyilkosok*. Budapest, Gabo Kiadó.
- Forum der Kriminalistik, 1970. Szociológiai módszer a kriminalisztikában. *Belügyi Szemle*, 1. évf. 22. sz. 128.
- Gross, Hans (1894): *Handbuch für Untersuchungsrichter*. Graz, Pro Libris Verlagsgesellschaft.
- Kemény Gábor (1999): A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 47. évf. 3. sz. 3–20.
- Kiss Anna (1995): Profilalkotás mint új kriminalisztikai módszer?. *Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv*, 32. sz. 217–232.
- Kó József (2006): *Vagyon elleni bűncselekmények*. Budapest, Complex Kiadó.
- Lehoczki Ágnes (2011): Irányzatok a bűnügyi profilalkotásban. *Belügyi Szemle*, 59. évf. 6. sz. 62–81.
- Lóczy Zsolt (2011): *A betöréses lopás nyomozása*. Budapest, RTE.
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (2012): *Kriminalisztika Tankönyv*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.

ABSTRACT

Crime Profiling

HEGEDŰS Gábor

This publication intends to present a topic, the efficiency and the applicability of which have greatly divided the opinion of the experts. This method is a criminal analytical-evaluating activity technique that can facilitate the ongoing process of the investigation and its possible direction, thus, it has an investigation-supporting role. This method aims to support serialised cases or when the subject is unknown.

Keywords: *burglary theft, criminal profiling, crime scene analysis, method of perpetration, perpetrator contact*

Miben segítik a nyelvi ujjnyomok a nyomozást?

ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella¹

A tanulmány abba nyújt betekintést, hogy miben segítheti a nyomozó hatóság munkáját a nyelvész, vagy a forenzikus nyelvész szakértő. Mikor valamely ponton megreked egy nyomozás, akkor a hatóság kezdeményezheti külsős szakértő bevonását is. A nyelvi ujjnyomaink is közvetíthetnek üzeneteket, valamint bizonyítékot is nyújthatnak arra nézve, hogy ki lehetett a bűnelkövető, ki írhatta a levelet, kinek a hangját halljuk egy hangfelvételen, egyszóval, a nyelvész szakértő is az elkövető életkorát, nemét, hovatartozását és egyéb jellemzőit képes profilozni.

Kulcsszavak: kriminalisztikai nyelvészet, nyelvi ujjnyomok, igazságügyi nyelvész szakértő, nyelvi profilalkotás, beszélő azonosítás

A nyelvi profilalkotás

Meg lehet-e mondani, hogy egy szöveget férfi vagy nő írt-e, hány éves lehet, vagy mi a foglalkozása? Az utóbbi évtizedekben egyre több kutatás kereste a választ a fent megfogalmazott kérdésekre, elsősorban a kriminalisztikai alkalmazás miatt: névtelen levelek, bűntényekben felhasznált blogok, oldalak, chatbeszélgetések, röpcédulák és gyűlöletbeszéddek kapcsán.² A számítógép és az internet korában a szerző teljes névtelenségbe burkolózhat.³ Az interneten és a közösségi oldalakon naponta számos írásos dokumentum, elektronikus adat keletkezik. A nyomozó hatóság felhasználja a bűnözés elleni küzdelem nélkülözhetetlen eszköztárát, az adatbázisokat, közösségi oldalakat, például a Facebookot.⁴ Az adatbázisokban végzett szűrő-kutató munkát „raszter nyomozásnak” nevezzük, és az így beszerzett digitális adatok a nyomozás eredményességét szolgálhatják.⁵ Az elkövető vagy elkövetői kör feltérképezését segíthetik a nyilvántartásokból kinyert és elemzett információk.⁶ A kriminalisztikai nyelvészet feladata a bűncselekmények nyelvi bizonyítékainak az elemzése. A legfontosabb kérdés, amelyre a hatóság

¹ ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella, dr., PhD, adjunktus, NKE RTK, Idegennyelvi és Szaknyelvi Központ Gabriella ÜRMÖSNÉ SIMON, PhD, senior lecturer, NUPS RTK, Foreign and Technical Languages Centre ORCID: 0000-0001-9284-9578, simon.gabriella@uni-nke.hu

² A nyelvi profilalkotásnak határforgalom-ellenőrzések és potenciális illegális határátlépők nemzetiségének azonosítása során is fontos szerepe lehet. V.ö. Varga-Borszéki (2014) 286.; Borszéki (2016) 190.

³ Hugyecz (2011)

⁴ Nyitrai (2018) 108–121.

⁵ Nyitrai (2015b) 1–24.

⁶ Nyitrai (2014) 217–224.

a választ keresi, a „ki tette, vagy ki írta a szöveget?”⁷ Az igazságügyi nyelvész szakértő feladata a szerzőségvizsgálat. A dolog két oldalról vizsgálható: kereshetjük arra a választ, hogy a bizonyítékként lefoglalt szöveg szerzője megegyezik-e egy másik, a nyomozás során a gyanúsítottal íratott szöveg szerzőjével; ugyanakkor vizsgálható az is, hogy az adott inkriminált szöveg szerzője milyen demográfiai-szociológiai változókkal jellemezhető.⁸ Nemcsak a szépírók rendelkeznek egyéni stílussal, hanem minden embernek van egy sajátos stílusa, azaz idiolektusa. Ennek oka keresendő az egyéni képességek különbözőségében, az egyén eltérő szocializációs folyamatában, az egyén társas-szociális kapcsolathálózatának eltéréseiben és az egyes társadalmi csoportokon belüli differenciáltságban, amely minden nyelvi szinten vizsgálható.⁹ Az egyediség nemcsak azt jelenti, hogy „a fogalmazásmód árulkodik a szerzőről”,¹⁰ hanem azt is, hogy minden megnyilatkozásunk egy válogatás eredménye a nyelvi eszköztárból és ezek kombinálása.¹¹ Ez a nyelvi változatosság nemcsak a nyelveket és nyelvváltozatokat hatja át, hanem az egyén nyelvhasználatában is megmutatkozik.¹² Ez a válogatás korlátozott olyan értelemben, hogy a szövegalkotó csak az általa ismert nyelvi formák és szabályok közül tud válogatni, ez a korlátozottság pedig összefüggésben van az életkorával, nemével, iskolai végzettségével, szakmájával, valamint a társadalmi osztályával. Axióma, hogy nyelvhasználatunk igazodik a beszédhelyzethez.¹³ Másképp nyilatkozunk meg informális és formális szituációkban; a szövegtípus választása függ a csatorna minőségétől vagy a résztvevők viszonyától, ezt tükrözi a beszéd akkomodációs elmélet is a lingvisztikában.

A forenzikus nyelvészet diakrón vizsgálata

Az első kifejezetten e tárgyban írt tanulmányok az angolszász országokban és Magyarországon egyaránt az 1960-as évekből származnak. Az angol nyelvben 1968-ban bukant fel először a „forensic linguistics” („igazságügyi” vagy „törvényszéki nyelvészet”) kifejezés, amely a magyar gyakorlatnál sokkal tágabb területet felölelve azt vizsgálja, hogy miként segítheti a nyelvészet általában a jogalkotást és a jogérvényesítést. Az igazságügyi nyelvészetnek ma már önálló szakmai szervezete (Igazságügyi Nyelvészek Nemzetközi Társasága, IAFL), saját folyóirata (*International Journal of Speech, Language and the Law*) és kétévente megrendezett nemzetközi konferenciája is van. A kriminalisztikai nyelvészeti szövegvizsgálatokról az 1960-as évek óta sorra jelentek meg tanulmányok. Elsőként 1961-ben a *Kriminalisztika* című BM-kiadvány foglalkozik

⁷ A nyelvi profilalkotás során feltárt törvényszerűségek sok esetben nagy hasonlóságot mutatnak a földrajzi profilalkotás során feltárt törvényszerűségekkel. Vannak ugyanis bizonyos elkövetői jellemzők, amit nem tudnak „levetkőzni” az elkövetők. Ilyenek a nyelvi sajátságok és az elkövetés helyéhez való ragaszkodás is. Lásd bővebben: Máttyás (2019)

⁸ Szakácsné Farkas-Vágó (1988) 93.

⁹ Fliegeauf-Ránki (2007) 139.

¹⁰ Nagy (1980) 62.

¹¹ Bruner (2005) 27.

¹² Nagy (1980) 62.

¹³ Hámori (2006) 161.

a kriminalisztikai célú szövegvizsgálattal. Öt évvel később, 1966-ban a *Szakértők igénybevétele a nyomozás során* című ugyancsak BM-kiadványban Grétsy László felhívja a figyelmet a nyelvészet kriminalisztikai alkalmazásának hasznosságára. Az 1968-ban megjelent *Mire jó a nyelvtudomány?* című kötetben, Fodor István említést tesz erről a szakterületről is.¹⁴

A kriminalisztikai fonetika az igazságszolgáltatásban bűnjelként kezelt hangfelvételeken lévő emberi beszéd akusztikai-fonetikai elemzésével foglalkozik. Az igazságszolgáltatásban az első beszélőazonosítások fültanúk vallomásai alapján készültek. Az egyik első feljegyzett eset 1660-ban történt Angliában a William Hulet ügyben.

Igazi áttörést jelentett a beszédelemzésben az 1930-as években – a Bell Telephone Laboratoriesban, New Jersey-ben – kifejlesztett analóg spektrográf, amely papírlapra rajzolta a beszéd hangszínképét.¹⁵ A spektrogramjai segítségével dolgozta ki a hanglenyomat-azonosítást (*Voiceprint Identification*) Lawrence G. Kersta az 1960-as években. A hanglenyomat-azonosítás elméleti alapja az, hogy a beszédre készült spektrogram éppen olyan egyedi jellemzője az embernek, mint az ujjlenyomata. 1973-ban az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Technikai Intézete hivatalos kapcsolatba lépett az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékével. A tanszék egyik tanára, Nagy Ferenc – magyar szakos tanárjelöltek számára – speciális stúdiumot szervezett a nyelvészet kriminalisztikai alkalmazása tárgyában. 1975. december 4-én tartották meg a kriminalisták a nyelvtudomány képviselőivel együtt a VII. Országos Tanácskozást, majd 1980. április 15-én tartott konferenciát az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának szakmai bizottságaként működő Fonetikai Bizottság korunk kommunikációs zavarairól. Az ülésen felszólaltak pedagógusok, logopédusok, nyelvészek és pszichiáterek. „Az előadók és felszólalók döntő többsége a nyelvi kommunikációs zavarok egy-egy jelenségének ismertetésével egyidejűleg kitért az azokat kiváltó társadalmi és személyi okokra. A téma ilyen megközelítése joggal váltja ki a kriminalisták és a bűnüldöző szervek érdeklődését is, hiszen egy-egy ismertetett jelenség a bűnelkövetőkre is jellemző lehet, és fogódzót ad a kriminalistáknak a személyazonosításban.”¹⁶ 1975-ben a VII. Országos Kriminalisztikai tanácskozás fő témája volt a nyelvészet szerepe a kriminalisztikában. A tanácskozáson – a Belügyminisztériumban dolgozó nyomozókon, kriminalistákon, írásszakértőken és nyelvészekén kívül – részt vettek az MTA Nyelvtudományi Intézetének, az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének, az Országos Kriminalisztikai Intézetnek, a Legfelsőbb Bíróságnak és a Legfőbb Ügyészségnek a képviselői is.

Egy további kérdés is felmerült ez idő tájt, nevezetesen, hogy elsőként az írásszakértő és a nyelvész szakértő munkáját fontos megkülönböztetni. Ezt taglalja Juhász József, az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos kutatója és Szilak Jolán rendőr őrnagy 1974-ben megjelent tanulmánya is. Alapvető különbség, hogy az írásszakértő a szövegformálásnak a manuális (például egy aláírás eredetiségének megállapítása), a nyelvész szakértő pedig a mentális, lingvisztikai oldalát vizsgálja (szövegszerzőség

¹⁴ Ránki (2011)

¹⁵ Tatár (2011)

¹⁶ Nagy (1980) 62.

megállapítása leíró nyelvészeti és komparatív módszerekkel). Fontos, hogy a nyelvész szakértőt tájékoztatni kell a szóban forgó ügy eredményeiről, mert ezek hiányában szükség lehet azoknak a kérdéseknek a köre, amikre a szakértőnek választ kell adnia. Ha például hasonló tartalmú és célzatú névtelen levelek az országnak egy meghatározott pontjáról indulnak el, természetes és jogos a kérdés: jellemző-e a szövegek nyelvezete annak a vidéknek a nyelvhasználatára? Ha nincs így feltéve a kérdés, a szakértő ezzel esetleg nem is foglalkozik. A szöveg nyelvjárásiasságát mutató jegyei magából a szövegből adódnak, ezek észrevétele és egy későbbi munkafázisban az értékelése, a nyelvész szakértő feladata. Egy nyomozótól nem várhatjuk el azt a nyelvi kompetenciát, amely alkalmassá teszi arra, hogy egy szöveg a köznyelvitől eltérő sajátosságait felmérje.¹⁷ Ellenben, a tartalmi elemzés inkább a nyomozó feladata, noha meg kell jegyezni, hogy a tanulmány 1974-ben született, azóta ez a vélemény annyiban változott, hogy a tartalomelemzés is része lett a nyelvész szakértői munkának, amelybe bevonható pszichológus és pszichiáter egyaránt.

1980-ban megjelenik dr. Nagy Ferenc *Kriminalisztikai szövegnyelvészet* című kandidátusi értekezése, amely a mai napig is az egyetlen átfogó értekezés a tárgy körben.¹⁸

Beszélőazonosítás és annak eszközei

A fonetikai alapú beszélőazonosítás során a szakértők egy ismeretlen ember beszédét hasonlítják össze egy ismert ember beszédével, aminek következtében megállapítják, hogy a két felvételen beszélő személy azonos-e vagy sem. Az igazságügyi szakértők komplex megközelítéssel vizsgálják a beszélőket. Módszereik között szerepelnek a percepció vizsgálatok, és a számítógépes hangelemző programok használata, sőt egyre elterjedtebbek az automatikus beszélőazonosító szoftverek is.

A fonetikai alapú beszélőazonosítás egyik lehetséges menete a következő: a szakértő kap egy hanganyagot (kérdéses felvétel), amelyen egy ismeretlen személy beszél, és az a feladata, hogy beazonosítsa őt.¹⁹ Ehhez hangmintát vesz fel egy vagy több gyanúsítottól. Ezzel olyan összehasonlító minta áll a szakértő rendelkezésére, amelynek a segítségével össze tudja vetni a spontán beszédben előforduló egyéni jellegzetességeket is, és az azonos szövegkörnyezetben lévő kifejezéseknek, illetve azonos hangkörnyezetben lévő hangoknak az akusztikai paramétereit is. A spontán beszéd összehasonlítása során a szakértő vizsgálhatja a beszélő nyelvhasználati szokásait, például kedvelt kifejezések használatát, szünetek, megakadásjelenségek előfordulását, a hangképzési sajátosságokat, beszédhibákat, alaphangmagasságot, a prozódiai jellegzetességeket, sőt még az olyan nem verbális elemeket is, mint például a torokköszörülés, köhögés vagy esetleg egy nagy sóhaj.²⁰

¹⁷ Ránki (2011)

¹⁸ Ránki (2011)

¹⁹ Tatár (2011)

²⁰ Tatár (2011)

A beszélőazonosítást különböző tényezők nehezítik, nevezetesen:

egy szót ugyanaz a személy, különböző időpontokban különbözőképpen ejtethet ki;

- zajos a felvétel, vagy egyszerre többen beszélnek;
- rövid a vizsgálható beszéd;
- a gyanúsított elváltoztatja a hangját.

Az azonos szövegtartalmakon az alábbi paraméterek elemezhetők:

- hangszínkép-elemzés (például hangátmenetek, hangok időviszonyai, magánhangzók formánsértékei, mássalhangzók zárfelpattanásai, zörejjócok, felhangszerkezetek).
- azonos magánhangzók azonos hangkörnyezetben mért energiaspektruma (FFT).
- azonos szavak, mondatok energiaspektruma (LTA).
- szupraszegmentális jegyek (dallam, hangsúly, tempó, ritmus, intonáció).
- Az egyéni kiejtés variabilitása és a különböző személyek beszéde közötti hasonlóságok miatt esetenként nem könnyű bizonyítani a beszélők azonosságát. A szakértői gyakorlatban elterjedt értékelési mód a valószínűségi skálák alkalmazása, amelyeknek a megállapításai a következők lehetnek. A kérdéses személy és a gyanúsított 1. nem azonos, 2. nagy valószínűséggel nem azonos, 3. valószínűleg nem azonos, 4. azonossága sem nem bizonyítható, sem nem kizárható, 5. valószínűleg azonos, 6. nagy valószínűséggel azonos, 7. azonos.²¹

Az automatikus beszédelemzés kapcsán segítséget nyújt a BATVOX nevű szoftver, amely a hangbiometria (*Voice Biometric*) módszerével elemzi a hanganyagokat, majd statisztikai kiértékelés alapján megadja az LR-t. Nagy előnye ennek a módszernek, hogy független a nyelvtől és a hangátviteli csatornától (telefon, mikrofon, diktafon). A beszédhullámok olyan információkat is tartalmaznak, amelyek alapján következtetni lehet a beszélő egyes fizikai, pszichikai jellemzőire, vagy esetleg szokásaira (életkor, stresszes állapot, félelem, dohányzás). Az alaphang magasságára az életkor előrehaladtával a nőknél jellemző a mélyülés, férfiaknál az emelkedés. Idősebb korban a magánhangzók időtartama megnyúlik. Az alaphang mikrorezgéseiből következtetni lehet a beszélő stresszes állapotára is. A hosszú időn keresztül tartó dohányzás károsítja a hangszalagokat is, ezzel akadályozza azok helyes működését, amelynek akusztikai következményei kimutathatók a hangszínképen is. A számítástechnika, a hangbiometria és a statisztikai módszerek fejlődésével mára lehetségessé vált az automatikus beszédelemzés, amely alkalmazásához nem kell fonetikus, mégis megbízható eredményeket lehet elérni különböző fontos területeken.²² A beszélőazonosításban szintén igény mutatkozott a statisztikai elemzésekre. A statisztikai grafikonok, görbék nagy

²¹ Tatár (2011)

²² Tatár (2011)

szerepet játszanak az eredmények bemutatásában is, mert ezekkel, a következtetések helyessége a bíróság előtt is jobban bizonyítható. Egy magyar kísérlet eredménye szerint percepció vizsgálatnál a beszélő életkora becsülhető meg a legbiztosabban, de ez is mindössze csak 68,72%-os eredményességgel. A kriminalisztikában a korábban már említett automatikus beszélőazonosító programok mellett nagy jelentőséget tulajdonítanak az automatikus hazugságvizsgáló megoldásoknak is.

Köztudott, hogy nem a kéz, hanem az agy ír. Ezt Grétsy László is alátámasztotta: szerinte vannak nyelvi jegyek, amelyek az életkorra, a nemre, a műveltségre, a származásra, lakóhelyre, foglalkozásra, vallásra, felekezetre, esetleg idegen nemzetiségre vagy idegen nyelvi környezetre utalnak. Egy szövegből ezek szerint következtetni lehet a szöveg szerzőjének szociodemográfiai jellemzőire egyaránt. Ezt nevezzük többek között nyelvi profilalkotásnak. Ez azt is jelenti, hogy nem elég egy szöveg grammatikai sajátosságainak vizsgálata – ahogy Nagy Ferenc utal rá –, hanem fel kell tárni magának a szövegszerkezetnek a tulajdonságait is, így az egyéni stílusát, ami már az „alkotás” felett áll, tehát „szupertextuális” jellegű. Nagy Ferenc mellett, Szilák Jolán is közölt kriminalisztikai nyelvészeti tárgyú tanulmányokat. Szilák hangsúlyt fektetett annak feltárására, hogy mennyire tükröződnek a valóságelemek névtelen (anonim) vagy álnévvel ellátott (pseudonim) levelekben. A névtelen levelek vizsgálata során megállapította, hogy a valóságtartalmat a szövegrendszerben kell keresni.

A szövegtani vizsgálat tehát szintézisbe foglalja a hasonló tudományágakat: a filológiát, a hagyományos leíró nyelvtudományt, a stilisztikát, a tartalomelemzést, és ezek kidolgozott részterületeire koncentrálnak, mint az eredetiségvizsgálatra, mondatnagra és a textológia szempontjából lényeges egyéni stílusra vonatkozó megállapításokra.

A minőségi ismérvek (kvalitatív nyelvészet) felkutatása mellett helyet kap a mennyiségi viszonyok módszereinek bemutatása (kvantitatív nyelvészet) is. A kvalitatív és kvantitatív megközelítések a következők: „1) a fogalmazás színvonala; 2) a mű stílusa; 3) a mű jelrendszere (egyéni szókinccs); 4) a mű grammatikai szabályai (szabályosság, eltérés); 5) a mű helyesírása”.²³ A munka első fázisában ötféle szempont szerint kell értékelni minden egyes írást úgy, hogy minden szempontnak megfeleltetünk egy 1–5-ig skálán terjedő értéket. Ez a munkamódszer annak a tanári tapasztalatnak az alapján hasznosítható, miszerint a jó fogalmazók helyesírása is jó, és mindez fordítva is igaz. Illetve a dolgozatok tartalmi és helyesírás színvonala egyazon tanulónál nem ingadozik szélsőségesen. Tehát különböző levelek vizsgálatánál az egy számjegynyi eltérés még megengedi az azonos szerző feltételezését, a háromértéknyi eltérés viszont már nem. A munka második fázisában részletekbe menő szövegelemzést vagy szövegegybevetést végzünk. Mindezt nemcsak névtelen vagy álnévvel ellátott levelek azonosításánál lehet alkalmazni, hanem lelepleződhet az író torzító szándéka is.²⁴

²³ Nagy (1980) 63.

²⁴ Ránki (2011)

Nyomozati és nyelvészeti példák

Egy nyelvész szakértő az alábbi szövegeket vizsgálhatja a nyomozások során, amely kapcsán a bűnjelszövegek csoportosítása a következőképpen alakul: névtelen levél, spon-tán szöveg, önéletrajz, búcsúlevél, elmebeteg írása, egyéb (végrendelet, vagy vers).²⁵ Az 1660-ban történt, korábban említett Hulet ügy kapcsán az alábbi megállapítások történtek: Hulet-et azzal vádolták, hogy ő végezte ki I. Károly királyt. Egy fültanú vallo-mása alapján az esküdtszék elítélte őt. Később kiderült, hogy az azonosítás hibás volt, mert a valódi elkövető beismerte tettét. A hallásalapú beszélőazonosítás akkor vált ál-talános elfogadott bizonyítási módszerré Amerikában, amikor 1907-ben egy fehér nő szexuális erőszak áldozata lett, aki később beazonosította a fekete tettet a bűn-ténykor elhangzott két mondata alapján.²⁶

A szövegek megfogalmazásakor torzítás is felmerülhet, akárcsak az alábbi esetben:

„K. S. idős, falusi ember, rágalmazó és zsaroló leveleket készített – számára szokat-lan módon – írógéppel. A nyomozás kezdetén ráterelődött a gyanú, ezért védekezésül, s nyilván bosszúállásból is M. S.-né adminisztrátorra fogta a levelek készítését. Az írás-szakértő megállapította, hogy a leveleket gyakorlatlan ember gépelte le, így M. S.-né ártatlansága bizonyítást nyert. A szövegek nyelvészeti egybevetése fényt derített K. S. szerzőségére, torzítási szándékára. A névtelen levelek hivatalos hangneme ugyanis mesterkéltséggel, s keveredik az élőnyelv pongyolaságaival és bizonyos tájszólással. Gramma-tikai és helyesírási hibák tömege fordul elő bennük, nemkülönben K. S. magánlevelei-ben is. Az egyezések és hasonlóságok száma 13 volt.”²⁷

1974 szeptemberében öt budapesti egyetemen találtak „nacionalista tartalmú röp-cédulákat”.²⁸ „Mondanivalójuk a Magyar Népköztársaság egyik alapintézménye, a szocia-lista országokkal való barátságunk ellen irányult.”²⁹ A bűncselekmény kimerítette a na-gyobb nyilvánosság előtt elkövetett izgatás büntetését. A röpcédulákat nyelvész szakértő vizsgálta meg, amelyek tartalma alapján megállapította, hogy az elkövető olyan értelmi-ségi, aki figyelemmel kíséri a napi politikai történéseket, és erősen nacionalista érzelmű. A tartalmi elemzés után következett a szöveg szerkezeti felépítésének értékelése. Esze-rint a szöveg szerzője az értelmiségi köznyelvet használja: „mondatfűzése irodalmias, illetve választékos színezetű”.³⁰ Az újabb röpcédulák megjelenésekor feltűnt a szakértők-nek, hogy a szöveg tartalmaz a fiatalos nyelvhasználatra jellemző jegyeket is, ezért a ké-sőbbiekben nem zárták ki a kétszerzőjűséget. Mindkét nyelvhasználat erdélyi sajtáságo-kat mutatott. A vizsgálatok során beigazolódott, hogy a szövegeket ketten írták, de nem egymástól függetlenül. Az egyik megírta, a másik átjavította, és esetleg át is fogalmazta. A büntetőeljárás során beigazolódott, hogy az egyik elkövető 74 éves, nyugdíjas, ő volt

²⁵ Ránki (2011)

²⁶ Tatár (2011)

²⁷ Ránki (2011)

²⁸ Szilák (1979)

²⁹ Szilák (1979)

³⁰ Szilák (1979)

a levelek értelmi szerzője. A másik 61 éves, tábori lelkész. Mindketten Erdélyből származnak. „Az elkövetők nacionalista szellemben nevelkedtek, életük jelentős részét is ilyen környezetben töltötték el.”³¹ A nyelvész szakértőnek bizonyos formai sajátosságokat is figyelembe kell vennie a szövegvizsgálatok során. Ilyen például a szöveg tagolása, leveleknél a címzés, a megszólítás és a keltezés. „A keltezés módja idegennyelv-ismertetet vagy idegen anyanyelvűséget egyaránt takarhat.”³²

A korábban említett Szilák Jolán rendőr őrnagy, az egyik tanulmányában egy olyan kutatásáról számolt be, amelyben száz ismertté vált névtelen szerző levelét vizsgálta abból a szempontból, hogy magukban a nevekben és a helynevekben mennyi a valószínű elem. Fontos megjegyezni, hogy azok a levelek, amelyek kitalált, hamis névvel vannak ellátva, a joggyakorlat szerint a névtelen levelekkel egy kategóriába tartoznak, és azonos elbírálás alá esnek. Ennek a vizsgálatnak az eredményei a következők: a kitalált nevek egy része tömegnév, például Tóth, Nagy, Varga, Szabó, ugyanígy a kitalált utcanevéké is: Fő tér, Kossuth, Rákóczi, Petőfi utca. Valami véletlen folytán persze előfordulhat, hogy a kitalált tömegnév és cím megegyezik valamely létező személy nevével és címével, de ilyenkor csak név- és címazonosságról van szó. A névkitalálásnak különböző fajtái vannak: van, aki valódi nevének egyes elemeit kombinálja kitalált elemekkel. Mások a fonetikai hasonlóságra vagy eltérésre építenek például úgy, hogy valódi nevük első szótagja vagy magánhangzósora megmarad például: Seres–Sebes, Gábor–János, Elek–Ede. Beszélő nevekkkel is találkozunk, ezekben általában kifejeződik a fogalmazónak a témával kapcsolatos véleménye. Előfordul olyan is, aki a másik nem neve mögé rejtőzik. Szilák szerint a férfiak ritkábban vesznek fel női nevet, mint ahogyan a nők férfinévet. Akad olyan is, aki saját neve helyett egy közismert, de legalább a saját környezetében ismert ember nevét kölcsönzi. Az anonim vagy kitalált nevű szerzők címadása, a helység- és utcanevék adása is tanulságos. Sok esetben következtetni lehet ezekből az adatokból a levélíró műveltségére, esetleg foglalkozására, lakóhelyére. A névtelen levelezők között akad olyan, aki a saját szociodemográfiai tulajdonságaival ellenkező tulajdonságokkal rendelkezők képviseletében ír, például az idősebbek a fiatalok, az értelmiségiek a munkások nevében. Minden kitalált névben, címben és persze a szövegben is vannak olyan valószínű elemek, amelyek a fogalmazó akaratán túl információkat adnak. Éppen ezért a félrevezető kísérletek nem zárják ki a szövegező vagy levélíró csoport-hovatartozásának megállapítását, személyének megközelítését.³³

Gyakran előfordult a forenzikus nyelvész szakértő szakmai gyakorlat során, hogy a névtelen levél szerzőjének azonosításához szükség volt arra, hogy a gyanúsítottakkal spontán szöveget írássanak, amelyet később a bizonyítékul szolgáló írással össze tudtak vetni.³⁴ A spontán szövegben bármiről írhatott a gyanúsított, vagy kérhettek tőle önéletrajzot is. Ennek kapcsán lehetőség nyílt arra, hogy megfigyeljék a nemek és a korosztályok közti különbséget.

³¹ Szilák (1979)

³² Nagy (1980) 67.

³³ Ránki (2011)

³⁴ Ránki (2011)

A búcsúlevelek vizsgálatánál tekintetbe kell venni azt, hogy ezek a szövegek nem hagyományos nyelvi környezetben készülnek, hanem a halál előtt valamivel. Fontos ilyenkor az azonos- vagy az idegenkezűség megállapítása. A cél a búcsúlevelek szövegelemzése során is a tartalmi, szerkezeti és stílári sajátosságok feltárása volt, tehát az elemzés a következőkre terjedt ki: kihez szól a búcsúlevél (megszólítás), milyen tartalmi egységekből áll és milyen hosszú? Az is kérdés, hogy milyen a fogalmazás és helyesírás színvonala. A felderítést egyes esetekben segítheti az úgynevezett specifikus profilalkotás, amikor a profilozó a „milyen” kérdésre keresi a választ, azaz, hogy milyen lehet az elkövető.³⁵

Az elmebeteg írásainál meg kell jegyezni, hogy ezekben az esetekben nem a szöveg szándékos torzításáról van szó, hanem a betegségek miatt létrejött szándéktalanul torzult szövegezésről. Ezek elemzésének két típusa van: az orvosi szövegkutatás egyes betegségekhez rendeli a kifejezés meghatározott zavarait, míg a másik vizsgálati forma éppen ellenkezőleg: a nyelvi kifejezés zavaraihoz rendeli a betegségeket.³⁶ Különbséget kell tenni a beteg és az egészség embertől származó nyelvhelyességi és egyéb szövegezési hibák között. Fontos továbbá a pszichiátriai nyelvészetet is figyelembe venni, mint a nyelvészet egyik ágát. Az elemzéseket tekintve az egyéb szövegfajták közé tartoznak a börtönversek, a végrendeletek és a börtöngraffitik is.

Konklúzió

Nagy Ferenc 1980-ban megjelent *Kriminalisztikai szövegnyelvészet* című könyvének fejezetei azt kívánják bizonyítani, hogy a kriminalisztikai szövegnyelvészetre, mint tudományra szükség van a nyomozásban és a bírói döntések meghozatalában, mert vannak bizonyos nyelvhasználati kérdések, amelyeket sem a kriminálpszichológia, sem az írásvizsgálat nem tud megválaszolni. Nagy Ferenc bizakodó a nyelvészet ezen új ágának alakulásával kapcsolatban: „A kriminalisztikai nyelvészet kutatásai és gyakorlati alkalmazása kedvező visszhangra találhat az igazságszolgáltatásban és a nyomozati munkában. A társadalom és az egyén érdekeit sértő embereket leplezi le a bűnügyekben és a polgári perekben. Közrejátszik abban is, hogy a társadalom még jobban becsülje drága kincsünket, az anyanyelvet vizsgáló tudományt.”³⁷

A kriminalisztikában fontos szerepe van a fonetikai alapú vizsgálatoknak. A beszélőazonosítás tudományos módszertanának kidolgozása már néhány évtizedes múltra tekint vissza, ezért az eredmények megbízhatóak. A fonetikai alapú profilkészítés területén, Magyarországon irányelvek vannak, de még több empirikus kutatásra van szükség megfelelő megalapozottságú szakvélemények készítéséhez. A szerzőségi vizsgálatok elengedhetetlenek, amelyek az alkalmazott nyelvészetben belül művelhető, ám más nyelvészeti területekkel szervesen összekapcsolhatóak, olyanokkal, mint a stilsztika, a tartalomelemzés, a gendernyelvészet, a szociolingvisztika, az igazságügyi és kriminalisztikai nyelvészet vagy a korpusznyelvészet.

³⁵ Nyitrai (2015a) 141–147.

³⁶ Ránki (2011)

³⁷ Nagy (1980) 8.

IRODALOMJEGYZÉK

- Borszéki Judit (2016): *Az angol szaknyelvi kompetenciák szerepe a határrendészeti szervek nemzetközi együttműködése megvalósításában, fejlesztésük lehetőségei*. PhD-értekezés, Budapest, NKE Hadtudományi Doktori Iskola. DOI: <https://doi.org/10.17625/NKE.2016.17>
- Bruner, Jerome (2005): *Valóságos elmék, lehetséges világok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Fliegauf Gergely – Ránki Sára (2007): *Fogva tartott gondolatok*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Hámori Ágnes (2006): A társalgási műfajokról. In Tolcsvai Nagy Gábor szerk.: *Szöveg és típus*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 157–181.
- Hugyecz Enikő Henriett (2011): Ki a szerző? – Avagy hogyan profiloznak a laikusok?. *E-nyelv magazin*, 3. sz. Forrás: <http://e-nyelvmagazin.hu/2011/08/31/ki-a-szerzo-%E2%80%93-avagy-hogyan-profiloznak-a-laikusok/> (2019. 04. 30.)
- Juhász József – Szilák Jolán (1974): Gondolatok a kriminalisztikai szövegelemzésről. *Belügyi Szemle*, 12. évf. 9. sz. 64–65.
- Mátyás Szabolcs (2019): *Az elemző-értékelő munka gyakorlati aspektusai*. Megjelenés alatt. Kézirat.
- Nagy Ferenc (1980): *Kriminalisztikai szövegnyelvészet*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Nagy Levente (2010): Hálózatok a nyelvi profilalkotásban. In Balaskó Mária – Balázs Géza – Kovács László szerk.: *Hálózatok a társadalomban és a nyelvben*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 156–165.
- Nyitrai Endre (2014): Civilnyilvántartások a nyomozásban. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: *Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV. Pécs. 217–224.
- Nyitrai Endre (2015a): Bűnelemzés a nyomozásban. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: *Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI. Pécs. 141–147.
- Nyitrai Endre (2015b): *Raster Investigation, Casopis Nauoa Ser Pravo*. Natsionalnyi Universtet Ostrozka Akademiya.
- Nyitrai Endre (2018): Az interoperabilitási e-nyomozás alapjai. *Belügyi Szemle*, 66. évf. 10. sz. 108–121.
- Ránki Sára (2011): A kriminalisztikai szövegnyelvészet hazai kutatástörténete 1960-tól 1990-ig. *E-nyelv magazin*, 3. sz. Forrás: <http://e-nyelvmagazin.hu/2011/08/31/a-kriminalisztikai-szovegnyelvveszet-hazai-kutatastortenete-1960-tol-1990-ig/> (2019. 04. 30.)
- Szakácsné Farkas Judit –Vágó Jánosné (1988): A kriminalisztikai nyelvész szakértő munkája. *Belügyi Szemle*, 26. évf. 4. sz. 93–95.
- Szilák Jolán (1979): A röpcédulák megfogalmazóinak behatárolása a kriminalisztikai nyelvészet eszközeivel. *Belügyi Szemle*, 17. évf. 12. sz. 92–95.
- Tatár Zoltán (2011): Kriminalisztikai fonetika. *E-nyelv magazin*, 3. sz. Forrás: <http://e-nyelvmagazin.hu/2011/08/30/kriminalisztikai-fonetika/> (2019. 04. 30.)
- Varga János – Borszéki Judit (2014): Intelligens határok. *Hadtudományi Szemle*, 7. évf. 1. sz. 278–288.

ABSTRACT

How Can Linguistic Fingerprints Help the Investigation?

ÜRMÖSNÉ SIMON Gabriella

The study provides an insight into the contribution of the linguist and the forensic linguist expert, regarding the work of the investigative authority. When the investigation stagnates in one phase, the authority can initiate the involvement of external experts, as well. Our linguistic fingerprints can convey messages and evidence as well, concerning the following questions: who could be

the perpetrator? Who could write the letter? Whose voice can we hear on the sound recording? In one word, the linguist expert also profiles regarding the perpetrator's age, sex, ethnicity and other attributes as well.

Keywords: *forensic linguistics, linguistic fingerprints, forensic linguist expert, profiling for forensic linguistic, speaker identification*

A drogfüggőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök relevanciája a társadalmi dimenzióban

ERDŐS Ákos¹

E tanulmány célja, hogy a rendőr és az állampolgár kapcsolatrendszerében (társadalmi dimenzióban) vizsgálja a drogfüggőkre vonatkozó rendőri attitűdök gyakorlati jelentőségét. A témában született tudományos kutatások eredményeit felhasználva vizsgáltuk a drogfüggőkhöz való rendőri viszonyulás gyakorlati relevanciáit. Eredményeink azt igazolják, hogy azokban az esetekben, amikor a rendőr szolgáltató szerepkörben intézkedik egy függővel szemben, elsősorban az olyan problémakategóriákkal találkozunk, mint a bizalmatlanság, az áldozathibáztatás, a többszörös viktimizáció, valamint a normasértés, diszkrimináció megjelenése. Míg a korlátozó szerepkörben intézkedő rendőr drogfüggőkkel kapcsolatos negatív viszonyulása kapcsán a bűnözőkép kialakítása, a hatalommal való visszaélés és diszkrimináció, az agresszió és a de-vianciaerősítés problémáival szembesülhetünk.

Kulcsszavak: rendőrség, drogfüggő, addikció, attitűd

Bevezetés

Napjaink nyugati társadalmait szinte kortünetként jellemzik az olyan patológiás magatartásformák széles körű jelenléte, mint a gyógyszerrel, az alkohollal vagy épp a kábítószerral kapcsolatos, úgynevezett kémiai addikciók.²

Az addikciós problémák különböző formái³ nemtől⁴ és társadalmi státusztól⁵ függetlenül – közvetve vagy közvetlenül – mindenki számára jól érzékelhető módon

¹ ERDŐS Ákos, pénzügyőr, őrnagy, tanársegéd, NKE RTK, Vám- és Pénzügyőri Tanszéke, PhD-hallgató, NKE Rendészettudományi Doktori Iskola, addiktológiai konzultáns
Ákos ERDŐS customs major, assistant lecturer, NUPS Faculty of Law Enforcement Department of Customs and Finance Guards, PhD. student, NUPS, substance abuse consultant
ORCID: 0000-0001-9805-35-11, erdos.akos@uni-nke.hu

² Pikó (2002) 53.

³ A szakirodalom az addikciók (függőségek) két fő típusát különbözteti meg: a kémiai és a viselkedési addikciókat. A kémiai addikciók esetében valamely pszichoaktív anyag használatának maladaptív formájáról beszélünk, amely jelentős klinikai, szociális károkozáshoz vezet, és vele kapcsolatban gyakran megjelenik a tolerancia, megvonás és sóvárgás. Rác (1998) 16. Azonban számos olyan függőséget is ismerünk, amelyeknél nincs jelen semmilyen kémiai anyag (például kóros játékszenvedély, szexuális viselkedés addiktív zavara, internetfüggőség, munkafüggőség, edzésfüggőség). Ezeket nevezzük összefoglalóan viselkedési addikcióknak. Demetrovics (2011) 3. Jelen tanulmányban kizárólag ez előbbivel kapcsolatos attitűdök jelentőségével foglalkozunk.

⁴ Erdős (2018a) 87–98.; Galán (2014) 318–319.; Bálint et al. (2018)

⁵ Paksi et al. (2018) 541–565. Borbély–Pecze (2006) 359–381. Szécsi–Sik (2016) 115–131.

jelen vannak a közösség különböző alrendszeiben. Nem túlzás azt állítani, hogy a függőségek – azok minden egészségügyi, szociális velejárójukkal együtt – átszövik a társadalom egészét.

Már-már általánosnak mondható jelenlétük ellenére a különböző kutatási eredmények ugyanakkor azt látszanak igazolni, hogy a társadalmi többséget rendkívül negatív attitűdök jellemzik a függőkkel kapcsolatban.⁶ Az emberek sok esetben elutasítón, előítéletesen és kirekesztő módon viszonyulnak azokhoz a társaikhoz, akik az addikció valamely formájával küzdenek.⁷

E jelenség problematikus helyzetére hívta fel a figyelmet a *Canadian Medical Association Journal* egyik vezércikke is, amelynek címe: *A függőség betegsége: meg kell változtatnunk a függőkkel kapcsolatos attitűdjeinket.*⁸ Felmerülhet azonban a kérdés, hogy vajon miért fontos egyáltalán a társadalomnak a függőkkel kapcsolatos attitűdjeinek minősége, illetve annak kutatása?

A függőkre vonatkozó attitűdök vizsgálatának a jelentősége többszörösen is indokolható. Ezeket Basu és munkatársai a következőképp foglalták össze: először is, bizonyított, hogy az egészségügyi dolgozóknak és hallgatóknak a függőkkel kapcsolatos negatív attitűdjei könnyen vezethetnek olyan kártékony magatartásokhoz, mint az aluldiagnosztizálás vagy a rossz bánásmód. Másodsor, a nem egészségügyi intézmények dolgozóinak kedvezőtlen attitűdjei a függőkkel kapcsolatban szintén kialakíthatnak diszkriminatív viselkedési mintázatokat. Harmadszor, az emberek droghasználattal kapcsolatos attitűdjei összefüggésben állnak azzal, hogy szubjektíve mennyire élik meg teherként a függő családtagjukkal való foglalkozást.⁹

Már a hivatkozott mű szerzői is utalnak arra, hogy bizonyos társadalmi csoportok (például egészségügy) esetében különös jelentősége van annak, hogy az adott csoport tagjai milyen attitűdökkel viseltetnek az addikciós problémával küzdők iránt. Ez az oka annak, hogy miért válnak oly gyakran az attitűdkutatások alanyaivá az egészségügyi szakemberek, illetve az orvos- és egészségügyi tudományterület hallgatói.

Azonban a függőkre vonatkozó attitűdök vizsgálata éppúgy jelentőséggel bírhat más hivatások gyakorlói között is. Ezt bizonyítandó, e tanulmányban – a fentiekhez hasonló módon – összefoglaljuk azokat az eredményeket, amelyek a rendőri hivatás gyakorlása kapcsán igazolják a drogfüggőkkel és kémiai addikciókkal kapcsolatos attitűdök vizsgálatának elméleti és gyakorlati relevanciáját.

Úgy vélem, hogy a rendőri hivatást érintően – már csak a kémiai addikciók korábban említett elterjedtsége okán is – e téma vizsgálata két fő dimenzióban válik szükségessé. Egyrészt a rendőr és a civil társadalom tagjainak kapcsolatában (társadalmi dimenzió). Másrészt, a rendőrnek, a saját (intrapersonális), illetve a kollégái (interperszonális) addikciós problémáihoz való viszonyulása kapcsán (szervezeti dimenzió).

⁶ Balassa (2006) 205–240.

⁷ Kovács (2018a)

⁸ Stanbrook (2012) 155.

⁹ Basu et al. (1998) 158–164.

Tekintettel azonban a téma összetettségére, jelen tanulmányban kizárólag azokkal a függőkkel kapcsolatos rendőri attitűdökkel foglalkozunk, amelyek megjelenése a társadalmi dimenzióban jut jelentőséghez.

A függőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök jelentősége a társadalmi dimenzióban

Talcott Parsons 1951-es munkájában amellet érvel, hogy a társadalom tulajdonképp nem más, mint egy olyan komplex rendszer, amelyben az egyes funkcionális egységek (például intézmények, csoportok) egymással kapcsolatban álló alrendszerként vannak jelen.¹⁰ Kétség sem férhet hozzá, hogy e rendszerben a rendőrség az a társadalmi egység, amely szinte kivétel nélkül közvetlen kapcsolatban áll minden egyéb társadalmi alrendszerrel. A függőkkel és függőségekkel kapcsolatos attitűdök vizsgálatának relevanciáját ezért is különösen fontos a rendőr és a civil társadalom tagjainak kapcsolatában (társadalmi dimenzióban) kutatni.

A rendészet – ezen belül is a rendőrség¹¹ – legmélyebb lényege szerint azért létezik, hogy biztonságot szolgáltatson a társadalom számára. Ezzel együtt képesnek kell lennie a változásra, hogy választ adhasson azokra a lokális és globális biztonsági kérdésekre, amelyek az idő múlásával és a társadalmi problémák átalakulásával megjelennek.¹² A rendészeti szervek mindenkori feladata tehát, hogy a közbiztonságot és az ország belső rendjét közhatalmi eszközökkel oltalmazzák. E rendeltetésének pedig a rendészet négy funkción keresztül tesz eleget: örökös funkció, igazgatásrendészeti funkció, karhatalmi funkció és bűnüldöző funkció.¹³

A rendészet alapvető funkcióinak sokszínűsége megköveteli, hogy a rendőr a civilekkel kialakított kapcsolatában – helyzettől függően – különböző szerepekbe helyezkedjen, és aszerint lássa el feladatait. Ezt nevezzük a hatósági fellépés heterogén jellegének. A rendőri intézkedés heterogenitása azt jelenti, hogy egyes esetekben a rendőr mint szolgáltató lép fel, máskor a korlátozó, kényszerítő szerepkör lép előtérbe, és nem ritkán kénytelen rekonstruáló szerepben működni, amelyben a szolgáltatás (például az áldozat kapcsán) és a korlátozás (például az elkövető kapcsán) egyaránt megjelenhet.¹⁴ A drogfüggőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök jelentőségét – a társadalmi dimenzióban – ezért

¹⁰ Talcott (1951)

¹¹ A rendészet nem írható le pusztán a rendőrség intézményével. A különböző rendészeti feladatokon egymástól elkülönült szervek osztoznak meg. Mindazonáltal elmondható, hogy a rendőrség az intézményesített rendészet legtipikusabb képviselője.

¹² Kovács (2018b) 17.

¹³ Finszter (2018) 33–34.

¹⁴ Finszter (2014) 32.

alapvetően két szerepkör kapcsán szükséges vizsgálnunk: a szolgáltató és a korlátozó rendőri szerepkörökben.¹⁵

A függőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök jelentősége a szolgáltató szerepkörben

A rendőr bűnüldözési, igazgatásrendészeti vagy akár őrködő feladatainak ellátása során is sokszor kerül kapcsolatba olyanokkal, akik nem sértettek jogi normát és nem veszélyeztetik a közrend vagy a közbiztonság háborítatlanságát. Ezek a személyek jellemzően áldozatként, ügyfélként vagy akár tanúként találkoznak a hatósági tevékenységgel.

A függőség és bűnözés korrelációjának vizsgálata alkalmával azonban meglehetősen kevés figyelem jut ezekre a személyekre. A legtöbb kutatás ugyanis elsősorban úgy vizsgálja a drogfüggőket, mint potenciális elkövetőket.¹⁶

Pedig ha jobban szemügyre vesszük a kényszeres szerhasználat valamint a bűnözés kapcsolatát, egyértelműen felismerhetővé válik a függők jelentős áldozati szerepe is.

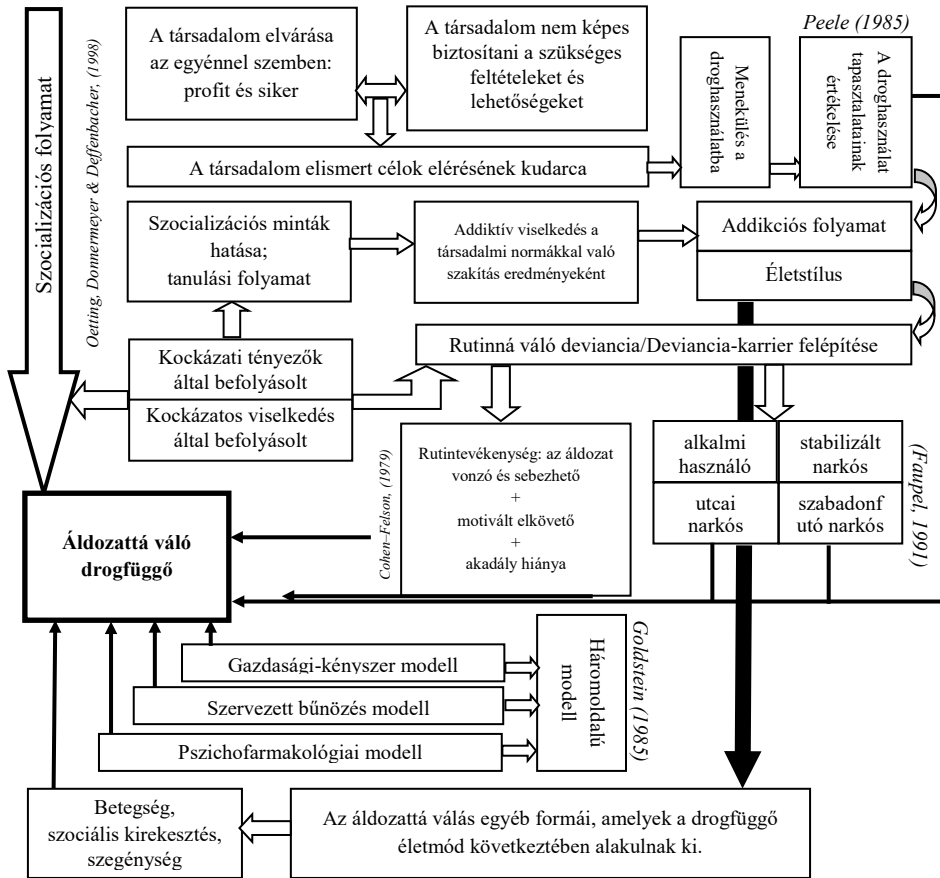
A szenvedélybetegnek áldozattá válásának hátterét vizsgáló elméletek közül a leggyakrabban emlegetett, úgynevezett *Háromoldalú elméleti keret*, Paul J. Goldstein nevéhez fűződik.¹⁷ Később Nunes és Sani – felhasználva a témában addig született eredményeket (Goldsteinét is) – megalkotta a *Kábítószerfüggők Viktimizációjának Integrált Modelljét*. Ebben a szerzők összefoglalták mindazokat az elméleteket, amelyek a függők áldozattá válásának specialitásaira mutatnak rá (1. ábra).¹⁸

¹⁵ Megjegyzendő, hogy az esetek egy részében a drogfüggővel kapcsolatos rendőri fellépés alkalmával, a korlátozó és a szolgáltató szerepkör egyszerre is megjelenhet. A kábítószer birtokló személlyel szemben alkalmazott kényszerintézkedés esetén például kétség kívül jelen van a korlátozás (például előállítás), mindazonáltal az elkövető számára nyitott jogintézményekről (például elterelés) szóló felvilágosítás (már ha kap ilyet) alkalmával a rendőr tulajdonképp szolgáltató szerepkörben mutatkozik.

¹⁶ Rodríguez et al. (2011) 89–105.; Seddon (2006) 680–703.

¹⁷ Goldstein (1985)

¹⁸ Nunes–Sani (2013)

1. ábra: Kábítószerfüggők Viktimizációjának Integrált Modellje. Forrás: Nunes-Sani (2013) 682.

Végző soron azonban mind a két elméleti koncepció arra kíván rávilágítani, hogy a szenvedélybetegek sajátos mentális problémájuk miatt – sok szempontból – könnyen válhatnak különféle bűncselekmények áldozatává. „Nyilvánvalónak tűnik, hogy azok a személyek, akiket problémás szerhasználóként vagy függőként jellemezhetünk, megjelennek a büntető igazságszolgáltatás rendszerében, így a bűncselekmények áldozataiként is. Áldozataivá válhatnak azoknak a bűncselekményeknek, amelyek a szerhasználathoz vagy a függőséghez kötődnek (például a kábítószer beszerzésekor megjelenő erőszaknál), de azoknak is, amelyek nyilvánvalóan nem állnak közvetlen kapcsolatban a drogfogyasztással (amikor véletlenszerű támadás, nemi erőszak vagy rablás áldozataivá válnak)” –

állítja Seear és Fraser.¹⁹ Tipikus példája ez előbbieknél, amikor az alkohol²⁰ vagy egyéb tiltott pszichoaktív szer²¹ problémás használatával közvetlen összefüggésben, illetve azok hatása alatt válik valaki áldozattá.

Az eddigi tudományos eredmények azonban azt igazolják, hogy a viktimizálódott szenvedélybetegek láthatósága meglehetősen alacsony. Ennek egyik oka például, hogy az intoxikált állapotban lévő személyek nem szívesen vagy egyáltalán nem jelzik a rendőrség felé az áldozattá válásuk tényét.²² De a feltisztulást követően is rendszeresen elmarad a hatóságok értesítése, hiszen az áldozatok sokszor nem is emlékeznek a bűncselekmény pontos részleteire, ezért inkább nem is jelentik azt.²³

Témánk szempontjából viszont az igazán érdekes kérdés az, hogy miként ragadható meg a rendőrnek a szenvedélybeteg áldozatra, illetve ügyfélre vonatkozó negatív (elutasító, előítéletes) vagy éppen pozitív (segítő, elfogadó) viszonyulásának gyakorlati jelentősége?

A szakirodalomban fellelhető eredmények alapján azt állítjuk, hogy a drogfüggőkkel kapcsolatos negatív – vagy éppen pozitív – rendőri attitűdök számos gyakorlati következménnyel járhatnak. Ezeket a következőkben négy fő csoportba (*bizalmatlanság, áldozathibáztatás, többszörös viktimizáció, valamint a normasértés és diszkrimináció*) sorolva mutatjuk be részletesen.

Bizalmatlanság

Az Országos Kriminológiai Intézet 2004-es kutatásából kiderül, hogy Magyarországon a bűncselekmények áldozatainak közel fele (43%) azért nem tesz bejelentést a rendőrségnek, mert elégedetlen, illetve bizalmatlan a hatósággal szemben.²⁴ E jelenséget az Európa-szerte begyűjtött adatok is igazolni látszanak: míg például a skandináv országok lakosai általában bíznak a rendőreikben, addig a kontinens keleti és déli államaiiban az embereket erős bizalmatlanság jellemzi a rendőrséggel és az igazságszolgáltatás rendszerével szemben.²⁵

Az áldozat egyébként is alacsony bizalmi szintjét tovább rombolják azok a helyzetek, amikor a hatóság felkeresése alkalmával át kell élnie az elutasítás, *horribile dictu* a diszkriminálódás élményét. Amennyiben ugyanis az áldozat nem tapasztalja a mindenkinek egyformán járó ugyanolyan közszolgáltatás érzését, hanem helyette nem megfelelő eljárást, elutasítást, esetleg diszkriminációt kell átélnie, erősödnek félelmei a hatósággal szemben, továbbá csatlakozik a teljes demokratikus intézményrendszerben is.²⁶

¹⁹ Seear–Fraser (2014) 826.

²⁰ Boles–Miotto (2003) 161.; Miller–Downs–Gondoli (1989) 538.

²¹ Kantor (1989) 184–185.; Haller–Miles (2003) 773–774.; Darke et al. (2010) 918–919.

²² Goldstein (1985) 495.

²³ Nunes–Sani (2013) 680.

²⁴ Barabás (2004) 181.

²⁵ Jackson et al. (2011) 8.

²⁶ Uszkiewicz (2013) 39.; Kovács (2015) 102.

A szenvedélybeteg áldozatok esetében ez a bizalmatlansági tényező még hangsúlyosabbá válik. Swanson szerint az a fajta deviáns és rendfenntartó szereposztás, amely a függők és a rendőrök között alakul ki, jó alapul szolgál a bizalomhiányos állapot létrejöttéhez. Miként a rendőr pejoratívan tekint a szenvedélybetegre, a függők – és az őket kezelni hivatott intézmények – bizalmatlanná válnak a rendőrrel szemben.²⁷

Különösen igaz ez azokban az esetekben, amikor a bántalmazott kábítószerfüggő a feljelentés alkalmával úgy érzi, hogy az ő magatartása (az illegális szer fogyasztása) hangsúlyosabbá válik a rendőr számára, mint az erőszaktevőé. Kuszíngék szerint: „[H] a az illegális szert használó bántalmazott személy azt tapasztalja, hogy a hatóság nem lép fel kellő hatékonysággal a bántalmazással szemben, ellenben az ő szerhasználatával szemben nagy határozottsággal fellép, akkor a legközelebbi erőszaktesetnél nem fog segítséget kérni, ami a testi épségébe, életébe kerülhet. [...] Az illegális szereket használó áldozatok esetében a szolgáltató vagy hatóság akkor jár el hatékonyan és etikusan, ha a pszichoaktív szer használatának szankcionálásától eltekint, vagy ha ez jogilag lehetetlen, a szankciót minimálisra csökkenti (például eltereléssel), illetve ha a bántalmazott esetében nem vizsgálja azt, milyen (legális vagy illegális) szer következtében tűnik intoxikáltnak a személy.”²⁸

A rendőrök által elutasított csoport és a hatóság tagjai között megjelenő negatív attitűdök tehát könnyen egy kölcsönös bizalmatlansági állapot kialakulásához vezetnek. Ennek ugyanakkor fontos gyakorlati jelentősége van, hiszen – miként arra a korábbi kutatások eredményei utalnak – a bizalom hiányában csökken az érintettek együttműködési hajlandósága, az egyének többször vonják kétségbe a rendőri eljárások legitimitását.²⁹

Pap szerint ugyanakkor a rendőrrel, illetve a rendőrséggel kapcsolatos társadalmi bizalom megléte esetén várható, hogy kialakul a szubjektív biztonságérzet, csökken a bűnözéstől való félelem, nem lesznek legitimációs problémák, kialakul a nyitottság és a társadalmi együttműködés, a bűnözéskontroll közösségi kooperációval, kölcsönös viszonyon fog alapulni, végső soron pedig nő a rendészeti feladatellátás színvonala, eredményessége és hatékonysága.³⁰

Áldozathibáztatás

A szenvedélybeteg áldozathoz való negatív rendőri viszonyulás következő gyakorlati problémáját az áldozathibáztatás megjelenésének lehetősége adja. Könnyen előfordulhat, hogy az áldozatot önsorsrontó, erkölcsstelen jellemnek bélyegző rendőri kép eltorzítja a bűncselekmény megfelelő szakmai értékelését. A rendőrben kialakult

²⁷ Swanson (1975) 493.

²⁸ Kuszíngék–Spronz–Wirth (2012) 31.

²⁹ Héra (2015) 402.; Decker–Kersten (2015)

³⁰ Pap (2014) 20.

sztereotípiák ugyanis jelentős mértékben képesek befolyásolni az áldozat felelősségének, illetve az őt ért trauma mértékének megítélését. Ez különösen igaz a szexuális bűncselekmények esetében. A sztereotípiák valóságként történő elfogadása, bár segít abban, hogy az egyének (rendőrnek) ne kelljen szembesülni az erőszak nagyságával, súlyával és azzal a ténnyel, hogy ez bárkivel, bármikor megtörténhet,³¹ ez azonban súlyos következményekkel is jár. Ennek az áldozathibáztató attitűdnek az ára ugyanis, hogy pszichológiai távolságot teremt az áldozat és az intézkedő között, ezáltal csökkentve a szenvedő fél iránt érzett empátiát. E pszichológiai távolság pedig olyan dehumanizáló és infrahumanizáló mechanizmusokon keresztül történik, amelyek következtében az egyén elkezd kevesbé emberinek és az árnyalt érzések (például szeretet, remény) megélésére alkalmasnak látni az áldozatot.³² Nario-Redmond és Branscombe vizsgálatai azt is bizonyították, hogy amint az elkövető helyett az áldozat viselkedését helyezük az események homlokterébe, úgy arányosan nő az áldozathibáztatás mértéke és csökken az elkövető észlelt felelőssége.³³

Ahogy a hatósággal szembeni bizalom esetében, úgy az áldozathibáztatás kapcsán is azt mondhatjuk, hogy az addikciós problémával küzdő áldozatok különös szereppel bírnak. Ezidáig ugyanis több kutatás eredményei is azt igazolják, hogy hajlamosak vagyunk az áldozatra háritani az áldozattá válás felelősségét azokban az esetekben, amikor a bűncselekményt megelőzően az érintett önként használt valamilyen pszichoaktív szert.³⁴

A legfontosabb kérdés azonban itt is az, hogy milyen következményekkel járhat az áldozatok hibáztatása? Z. Papp szerint az áldozathibáztató attitűd egyik rendkívül káros hatása, hogy az áldozatok számára megnehezíti, hogy megosszák másokkal a bűncselekmény részleteit, illetve jelentsék azt a hatóságnak. A következő probléma, hogy az áldozathibáztatás lelassítja vagy megállítja az áldozat gyógyulását, továbbá növeli annak szégyenérzetét, büntudatát és tovább mélyíti a bizalmatlanságát másokkal szemben. A szerző végezetül kiemeli, hogy az áldozatot hibáztató attitűd megerősíti az elkövető narratíváját, miszerint a történetekért kifejezetten az áldozat okolható. Ennek következményeként a sértett képtelenné válik arra, hogy reálisan tudja megítélni saját szerepét. Márpedig erre mindaddig nem lesz képes, amíg fel nem ismeri, hogy az ő tettei semmilyen módon nem igazolhatják a büntettet és nem mentesíthetik az elkövetőt.³⁵

Többszörös viktimizáció

A kriminológia áldozatközpontú kutatásai nemcsak arra világítottak rá, hogy bizonyos csoportok tagjai az átlagosnál jóval gyakrabban válnak bűncselekmények áldozataivá,

³¹ Parti-Szabó-Virág (2016) 9.

³² Z. Papp (2017) 86.

³³ Nario-Redmond-Branscombe (1996) 354.

³⁴ Girard-Senn (2008) 15.; Grubb-Turner (2012) 448–449.

³⁵ Z. Papp (2017) 82–83.

hanem arra is, hogy nagyobb az áldozattá válás esélye azok között, akik korábban már voltak bűncselekmény áldozatai. Az ő esetükben beszélünk a *többszörös viktimizáció* veszélyéről.³⁶

Az eddigiek után talán nem meglepő, hogy a szenvedélybeteg áldozatok esetében kiemelt jelentősége van a rendőri attitűdöknek a többszörös viktimizáció megelőzésében is. Az elmúlt évek kutatásai ugyanis egyértelműen rámutattak arra, hogy a mentális problémával küzdő személy által észlelt megfélemlítés rombolja annak önbecsülését.³⁷ Számunkra ennek azért van különös jelentősége, mert a szenvedélybeteg esetében az önbecsülés már eleve rendkívül alacsony. Függetlenül attól, hogy kémiai vagy viselkedési addikcióról beszélünk, általában megállapítható, hogy a szenvedélybetegség kialakulásában az alacsony önbecsülés, a fejletlen énkép fontos szerepet játszik.³⁸ A többszörös viktimizáció szempontjából tehát fontos, hogy a rendőr esetleges stigmatizáló viszonyulásával ne rombolja tovább az egyén önbecsülését. Ismeretes például, hogy bántalmazott nők átlagosan hat-nyolc alkalommal mennek vissza, vagy fogadják vissza bántalmazó családtagjukat, mielőtt megszakítanák vele a kapcsolatot.³⁹ Pedig – miként azt Favorini is megjegyzi a kodependens (társfüggő) személyekkel kapcsolatban – amint a függő áldozatok önbecsülése, valamint énhátárai megszilárdulnak, azok képesek lesznek egészséges kapcsolatok kialakítására anélkül, hogy újra áldozattá váljanak.⁴⁰ Az önbecsülés további rombolása azonban akadályozza ezt a folyamatot.

A korábbi kutatások eredményeiből arra következtethetünk, hogy a deviánsnak ítélt csoportok tagjaival szemben tanúsított segítő attitűd viszont hosszú távon további sikereket indukálhat. Egy prostituáltak között végzett kvalitatív kutatás eredményei azt igazolják, hogy a kliensek miután megpróbálták kilépni korábbi életükből, kapcsolatba kerültek olyan szervezetekkel, mint a rendőrség vagy a lelki segély vonal, ahonnan a megfelelő segítő szervezetekhez juthattak. Azok körében, akik segítséget kaptak, megfigyelhető volt a kommunalitás. A segítségben részesülés élménye ugyanis előhívja a másokkal való együttérzés, a másokon való segítség motívumát.⁴¹ Ezzel együtt egy másik kutatásban Kovács szintén igazolta, hogy „az áldozatok nem-tájékoztatása, a nem megfelelő információáramlás, illetőleg a nem megfelelő intézkedések megtétele vezet oda, hogy az áldozatok a rájuk kényszerített prostitúciós tevékenységet – akaratukon kívül – folytassák, ezzel gazdagítva futtatóikat”.⁴² Vagyis a rendőr támogató attitűdje – hacsak részben is – de képes hatást gyakorolni a sértett fejlődésére és a többszörös viktimizációjának megelőzésére.

³⁶ Borbíró (2009) 135.

³⁷ Sztancsik–Máth–Pék (2017) 41.

³⁸ Demetrovics (2013) 54., 78.; Zsákai (2008) 67.

³⁹ Kuszing–Spronz–Wirth (2012) 31.

⁴⁰ Favorini (1995) 829.

⁴¹ Rácz (2007) 92.

⁴² Kovács (2014) 224.

Normasértés, diszkrimináció

A rendőr szolgálata során mindig közfeladatot lát el, amelyet írott és íratlan normák százai bástyáznak körül. A jog és az erkölcs szoros kapcsolata teljesen áthatja a rendőri hivatást, s egyformán fontos szereppel bírnak. A jog egyfelől meghatározza a rendőrség szervezetét, működését, másfelől a rendőrigazgatás jogosítványait és korlátait.⁴³ Az erkölcs pedig, mindamelllett, hogy tartalmat ad az írott normának, még a jognál is fontosabb szerepet tölt be a szervezeti kultúra alakításában.⁴⁴ A rendőri hivatás etikai kódexe – többek között – kiemelt követelményként határozza meg az eljárások során tanúsított elfogulatlanságot. Ennek megfelelően a diszkriminációnak minden formája abszolút módon tilalmazott. A kódex „önálló etikai értéknek tekinti az elfogulatlanságot, ebből a szempontból a szervezet tagjaival szemben szigorúbb mércét állít, mint ami az alkotmányos jogrend egészével szemben követelményként érvényesül” – állapítja meg Gecse és Volter.⁴⁵

A másik fontos etikai követelmény, hogy a rendőr az intézkedései során megfontoltan, mértéktartó módon és előítéletektől mentesen járjon el, amely során kerülni kell a szükségtelen konfliktusok kialakítását. Továbbá a rendőr köteles empátiával, emberséggel fordulni embertársaihoz. Szakács szerint ez a fajta elfogadó, segítő attitűd pedig még hatványozottabb jelentőséghez jut a tisztek, illetve rendőri vezetők esetén. Amennyiben ugyanis a vezető segítőkész és támogató, akkor várható, hogy beosztottjaik is ezzel az attitűddel fognak más kollégákhoz és az állampolgárokhoz viszonyulni.⁴⁶

A fenti kritériumokkal összefüggésben hívják fel a figyelmet Molnárék, miszerint: „A rendőr egyetlen megnyilvánulása sem sértheti az emberi méltóságot, magatartása, verbális vagy nem verbális kommunikációja soha nem lehet megalázó, megbotránkoztatást keltő. A rendőr minden egyes cselekedetében, megnyilvánulásában ennek az attitűdnek kell tükröződnie.”⁴⁷

Fontos azt is kiemelni, hogy a bemutatott erkölcsi elvárásoknak a negligálása nemcsak az etikai kódex, hanem az írott jog előírásaival is szembemegy. A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló törvény megalkotásakor ugyanis a jogalkotó törvényi szinten deklarálta a rendvédelmi hivatás egyes etikai alapelveit, mint például a méltóság, tisztesség, előítéletektől való mentesség és pártatlanság.⁴⁸

A szenvedélybetegnek áldozatot diszkrimináló rendőri magatartás tehát nemcsak hogy káros, hanem normasértő is egyben. S habár tudjuk, hogy a negatív attitűdök nem feltétlenül vezetnek diszkriminációhoz,⁴⁹ a rendőri viszonyulás minősége mégsem

⁴³ Finszter (2013) 9.

⁴⁴ Nándori (2016) 128.

⁴⁵ Gecse–Volter (2009) 85.

⁴⁶ Szakács (2016) 143.

⁴⁷ Cserép–Molnár (2008) 24.

⁴⁸ A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény 14. § (1).

⁴⁹ Szászvári (2010) 35.

hagyható figyelmen kívül. Egyrészt, mert az előítéletesség konkrét megnyilvánulási formája a meghatározott csoportokkal szembeni elutasító attitűdben gyökeredzik, amely aztán a személyiségben, illetve a társadalom strukturális és kulturális szerkezetében formálódik.⁵⁰ Figyelembe véve azonban a függőkkel kapcsolatos általános társadalmi viszonyulást, valamint a rendészeti szubkultúrát egyébként is általánosan jellemző előítéletességet,⁵¹ joggal tarthatunk a diszkrimináció tényleges megjelenésétől. Az ilyen társadalmi és kulturális közegben formálódó egyén esetében nincs különösebb akadály a szélsőséges és tartósan fennálló attitűdök kialakulásának. Hiszen – ahogy azt több kutatás is megállapította – a rendőr tükrözi a többségi társadalom domináns attitűdjeit. Előítéletességének szintje alapvetően korrelál annak a civil közösségnek az előítéletességével, amelyben szolgál, és a rendőrök a közösség tagjaitól csak némileg előítéletesebbek.⁵² Ha viszont az általános társadalmi viszonyulás eleve rendkívül előítéletes egy bizonyos csoporttal szemben, akkor ez az attitűd a rendőrök körében feltehetően még markánsabban jelen van. Márpedig az erősen polarizált, prezisztens attitűdök esetében jó okkal várható a megfelelő – negatív vagy pozitív irányultságú – viselkedés bekövetkezése.⁵³

Kiváltképp, hogy a diszkrimináció a legtöbb esetben nem feltétlenül súlyos törvénysértések (például hivatali visszaélés) formájában realizálódik. A szenvedélybetegekkel kapcsolatban például diszkriminatívnak tekinthető az eljárás, ha az intézkedő a sértett mentális problémái, állapota miatt nem veszi komolyan a bejelentését, különösebb objektív indok nélkül vonja kétségbe annak szavahihetőségét, és ezek nyomán nem, vagy nem megfelelő gondossággal jár el az ügyében.

Az átélt diszkrimináció az egyénben negatív affektív válaszokat vált ki, és az átélt élményeihez igazodnak attitűdjei a hatóságra vonatkozóan.⁵⁴ A diszkrimináció következményeként tehát az áldozat negatívan kezd viszonyulni a rendőrökhöz, bizalmatlanná válik és egyáltalán nem, vagy csak nehezen bírható rá az együttműködésre.

Mindezek figyelembevételével megállapítható, hogy a szenvedélybetegekkel kapcsolatos rendőri viszonyulás, a negatív attitűdök megismerése és felszínre hozása végső soron segítheti a diszkrimináció megjelenési gyakoriságának csökkentését is.

A függőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök jelentősége a korlátozó szerepkörben

Mint arra korábban utaltam, a függők és bűnözés kapcsolatát a legtöbb kutatás a bűnelkövetők, a normasértők szempontjából vizsgálja. Ezek a kutatások arra keresik a választ, hogy milyen kapcsolat húzódik a bűncselekmények elkövetése és a különböző addikciók (például kábítószer-függőség, alkoholizmus, szerencsejáték szenvedély) között.

⁵⁰ Örkény-Várad (2010) 30.

⁵¹ Krémer (1998) 35.

⁵² Reiner (2010) 129.

⁵³ Csepeli (1997) 226.

⁵⁴ Szászvári (2011) 29.

Habár az egyén életében megjelenő jogi problémák részben valóban alkalmasak az addikciók súlyosságának jelzésére,⁵⁵ a függőség és a bűnözés között nem mutatható ki egyenes oksági kapcsolat.⁵⁶ Azon szenvedélybetegek esetében pedig, akiknél a függőség már csak a bűnelkövetések után alakult ki, szintén nem igazolható, hogy az addikció motiváló szereppel bírt volna a további bűncselekmények elkövetésében.⁵⁷ Összességében tehát megállapítható, hogy a függőség önmagában semmiképp nem predesztinál a bűnelkövetésre.

A függőkkel kapcsolatos általános társadalmi vélekedés ugyanakkor azt tükrözi, hogy a szenvedélybetegség és a bűnelkövetés – mintegy szükségszerűen – ok-okozati kapcsolatban állnak egymással. Ennek az attitűdnek az átvétele, illetve projektálása az egyénre, számos problémát okozhat a rendőri gyakorlatban is. A továbbiakban e problémák körét (*bűnözőkép kialakítása, hatalommal való visszaélés és diszkrimináció, agresszió, devianciaerősítés*) vizsgáljuk.

Bűnözőkép kialakítása

Doctor és Sieveking, az ezredfordulót megelőzően végzett attitűdvizsgálatot egy olyan komplex társadalmi mintán, amelyben a szerfüggők, alkalmi marihuána fogyasztók, és absztinensek mellett rendőrök is szerepeltek. A kutatásuk eredményeit feldolgozva a szerzők az alábbi következtetést vonták le a rendőri attitűdökkel kapcsolatban: „A válaszadók a szenvedélybetegeket úgy jellemezték, mint akik felelősek a saját állapotukért, potenciálisan károsak, ijesztőek, provokatívak, némiképp visszataszítók, megbízhatatlanok és kiszámíthatatlanok. Az attribútumok ilyen kombinációja együttállást mutat az antiszociális vagy bűnöző személyekre vonatkozó sztereotípiákkal.”⁵⁸ A kutatók megállapításai kiválóan szemléltetik, hogy a szenvedélybetegekkel kapcsolatos rendőri attitűdök esetenként szoros együttállást mutatnak a bűnelkövetőkre vonatkozó előfeltevésekkel.

Coates és Miller szintén úgy találta, hogy a rendőrök egy jelentős része hajlamos a szenvedélybetegek bűnözőként való azonosítására. A kutatók által végzett vizsgálat öt hónapja alatt, a letartóztatott 892 főből 57 személy vallotta magát szenvedélybetegnek. A rendőrök előítéletes attitűdjeit ugyanakkor jól mutatja, hogy a szenvedélybetegekkel történő meglehetősen kis számú intézkedés ellenére a hivatásosok mintegy 79%-a vélte úgy, hogy az összes bűncselekménynek több mint a felét a heroinfüggők követik el.⁵⁹

A kényszeres szerhasználókkal kapcsolatos bűnözői attitűd jelenlétét igazolták Rhodesék is, 2006-ban végzett kvalitatív kutatásukban. A megkérdezett rendőrök szerint: „A drogfüggők piszkok. Rossz emberek. És lopnak. [...] Egy függő mindig

⁵⁵ Rácz–Pogány–Máthé–Árva (2002) 588.

⁵⁶ Bean (2014) Dingwall (2006)

⁵⁷ Greenberg–Adler (1974)

⁵⁸ Doctor–Sieveking (1973) 696.

⁵⁹ Coates–Miller (1974)

kiszámíthatatlan. Ki tudja éppen mit készül elkövetni – ellop egy autót, megerőszakol valakit, vagy hasonló. [...] Minden függőt feljegyzünk. Így amikor kapcsolatba kerül velük az ember, azonnal tudni fogja, hogyan álljon hozzájuk. Soha nem bízatsz meg egy függőben. Mindig a bizalmatlanság jegyében kell hozzájuk viszonyulni.”⁶⁰

A gyakorlatban könnyen előfordulhat, hogy a bűnözőkép kialakításával a rendőri tevékenység fókuszpontja olyan személyekre helyeződik, akik egyébként nem követtek el jogsértést és objektíve nem fenyegetik a közbiztonságot. Ezáltal növekszik az indokolatlan, illetve felesleges intézkedések (igazoltatások, ruházatatvizsgálások) száma is, amely leköti a rendőri erő kapacitását.

A függő bűnözőként való értelmezése hozzájárul ahhoz is, hogy a valóságnak nem, vagy nem teljesen megfelelő feltevéseket a rendőr tényként fogadja el. Egyszóval, a bűnözőkép kialakítása megerősíti a rendőr egyes sztereotípiáit. Például, hogy a szenvedélybetegek többsége erőszakos, miközben pedig jól dokumentált eredmények igazolják, hogy azok a szenvedélybetegek, akik bűncselekmény elkövetésére kényszerülnek, tipikusan nem erőszakos cselekményeket követnek el.⁶¹

A bűnözőkép kialakítása végezetül megnehezíti annak az elfogadását, hogy a függő nemcsak elkövető, hanem gyakran áldozat is lehet. Azoknál az intézkedéseknél pedig, amelyeknél a rendőr az áldozathoz bűnözőként viszonyul, értelemszerűen előkerülnek a korábban – a szolgáltatói szerepkörnél – említett gyakorlati problémák.

Fontos azonban kiemelni, hogy a függőkre vonatkozó rendőri attitűdök mellett a gyakorlatban meghatározó tényezőnek bizonyult az is, hogy a rendőrök miként tartják mérhetőnek a szervezet működésének hatékonyságát. Azokban az esetekben ugyanis, amikor a rendőrség elsődleges teljesítményindikátorát a letartóztatások és intézkedések száma adja, a rendőrök sokkal nagyobb számban lépnek fel a kényszeres szerhasználókkal szemben.⁶²

Hatalommal való visszaélés és diszkrimináció

A drogfüggőkkel kapcsolatos negatív rendőri attitűdök következő gyakorlati problémakörét a hatalommal való visszaélés, illetve a diszkrimináció megjelenése adja.⁶³ Reiner azt állítja, hogy a rendőri kultúrának szerves része a különleges sztereotípiák és társadalmi osztályozások alkalmazása. Ebben a klasszifikációban léteznek olyan csoportok – így különösen egyes etnikumok, szenvedélybetegek, csavargók, munkanélküliek –, amelyeket a társadalmi többség problematikusnak, utálatosnak tart, ezért azok kezelését a rendőrségre hagyja. Reiner őket sorolja a „rendőri tulajdon” kategóriájába.

⁶⁰ Rhodes et. al. (2006) 915-916.

⁶¹ President's Commissions on Law Enforcement and Administration of Justice (1967)

⁶² Cheurprakobkit (1998) 96.

⁶³ Kovács (2018a) 18–21.

A szerző szerint a rendőrök sokszor úgy érzik, hogy a „rendőri kategóriába” tartozó csoportok tagjaival szemben szabadabban léphetnek fel, miután erre a társadalmi többség „felhatalmazta” őket.⁶⁴

Több vizsgálat eredménye is azt látszik alátámasztani, hogy a rendszeres szerhasználókkal és függőkkel kapcsolatos negatív rendőri attitűdök sajnálatos módon könnyen vezethetnek diszkriminatív vagy visszaélésszerű eljárásokhoz.

Jorgensen szerint például, amikor a rendőr olyan személlyel szemben intézkedik, akiről tudja, hogy pszichoaktív szerekkel abuzál, a kábítószerekkel és kábítószer-használattal kapcsolatos attitűdjei hatást gyakorolnak diszkrecionális jogainak gyakorlására.⁶⁵ Részben ezt erősítik azok a korábbi kutatások is, amelyek szerint a rendőröknek az elkövetőkkel, bűnözéssel, büntetőpolitikával kapcsolatos attitűdjei befolyásolják, hogy a rendőr miként gyakorolja mérlegelési jogkörét és hogyan érvényesíti a törvényt.⁶⁶

Füzesi és munkatársainak kutatásában a részt vevő alkalmi és problémás szerhasználók szintén arról számoltak be, hogy a helyzetükre kedvezően ható jogintézményekről, mint az elterelés, sokszor egyáltalán nem kaptak tájékoztatást a rendőröktől.⁶⁷ A fentiek alapján feltételezhetjük, hogy az e fajta gyakorlat – még ha az nem is általános – visszavezethető a droghasználókkal kapcsolatos negatív rendőri attitűdök jelenlétéhez.

Cooper 1973-ban publikált vizsgálatában megállapította, hogy 1969. augusztus 1. és 1970. július 31. között, megközelítőleg a kábítószerrel kapcsolatos rendőrségi ügyek 70%-át, míg a büntettek egyharmadát utasították el a bíróságon. Az ügyek közül belül 57%-át a rendőrök által elkövetett eljárási hibák miatt utasították el. Cooper szerint az elutasított ügyek rendkívül magas száma egyértelműen a rendőri hatalommal történő visszaélésre utal, amelyet a kábítószer-használat problémájának megoldása érdekében gyakorolt a hatóság.⁶⁸

Összességében a rendőri diszkrimináció és a hatalommal való visszaélés gyakorlati jelentőségét és azok következményeit – Uszkiewicz nyomán – a következők szerint foglalhatjuk össze: az ilyen eljárások a diszkriminált csoport tagjai számára megalázók és sértik azok emberi méltóságát; a célcsoport tagjai elvesztik a rendőrség iránti bizalmukat; a csoport és a bűnözés közötti kapcsolat feltételezésével erősítik a többségi társadalom előítéleteit; méltánytalanul osztja el a bűnüldözés társadalmi költségeit; végezetül rombolja a szervezet működésének hatékonyságát.⁶⁹

⁶⁴ Bowling–Phillips (2002) 158.

⁶⁵ Jorgensen (2018) 1–17.

⁶⁶ Worden (1989) 667–711.; Gaines–Kappeler (2011)

⁶⁷ Füzesi et al. (2010) 84.

⁶⁸ Cooper (1973) 62.

⁶⁹ Uszkiewicz (2012) 382–386.

Agresszió

Világos, hogy pusztán a rendőr negatív attitűdjei nem vezetnek szükségszerűen verbális, vagy akár fizikai agresszió megjelenéséhez. Mindazonáltal ez utóbbiak kialakulása elképzelhetetlen volna az áldozatra vonatkozó negatív attitűdök jelenléte nélkül. Az agresszióknak ugyanis nélkülözhetetlen kognitív összetevője azon negatív attitűdöknek az összessége, amelyet hosztilitásnak nevezünk.⁷⁰

Habár a hazai vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a verbálisan a kábítószer-fogyasztással és a fogyasztókkal negatív attitűddel viseltető magyar rendőrök többsége az intézkedések alkalmával ezt az attitűdjét nem projektálja a gyanúsítottra,⁷¹ a nemzetközi megállapítások azt tükrözik, hogy a rendőrök egy része eljut a verbális és akár a fizikai agresszió szintjére is.

Hughes és munkatársai vizsgálatuk során megfigyelték, hogy miután a szenvedélybetegek problémájáról a társadalom nem hajlandó érdemben tudomást venni, s arra – a büntetőjog alkalmazásán kívül – megoldást sem keres, a rendőrök saját eszközrendszerükhöz nyúlnak. Az addikciókból származtatott problémákat – mint a kábítószer-kereskedelem, birtoklás és más bűncselekmények elkövetése – a szenvedélybetegek kényszerítésével, fenyegetésével, illetve esetleges kedvezmények ígéretével próbálják orvosolni az egyenruhások.⁷²

2016-ban Mazhnayaék szintén azt igazolták, hogy a kábítószerfüggők általános társadalmi kirekesztettsége és a rendőrök negatív viszonyulása olyan veszélyes elegyet alkot, amely könnyen vezet súlyos rendőri túlkapásokhoz. A kutatók megállapították, hogy a függők kirekesztettsége révén sebezhetővé váltak az olyan hatósági visszaélésekkel szemben, mint az indokolatlan őrizetbe vétel, rendőri zaklatások és a korrupció (ez utóbbi esetben a rendőrök pénzt követeltek az intézkedés elmulasztása érdekében).⁷³

Úgy vélem, hogy a verbális, illetve a fizikai agresszió megjelenésének gyakorlati következményei nem igényelnek különösebb magyarázatot. Habár a rendőri igazgatásnak kétségtelenül része a legitim fizikai erőszak gyakorlásának joga, ezt csak szigorú törvényi keretek között, s a jogállamiság értékrendjével megegyezően lehet alkalmazni.⁷⁴ Az indokolatlan és jogszerűtlen állami erőszak gyakorlása a diktatúrák sajátja. Ilyetén ezek a magatartásformák alapjaiban ingatják meg a demokratikus rendészeti működésbe vetett társadalmi bizalmat, rontják a rendészeti munka hatékonyságát, valamint a szervezet és az állam egészének társadalmi és nemzetközi megítélését.

⁷⁰ Rucska–Garancz–Kiss-Tóth (2017) 5.

⁷¹ Ritter (2007) 58.

⁷² Hughes–Parker–Senay (1974) 136–139.

⁷³ Mazhnaya et. al. (2016)

⁷⁴ Erdős (2018b) 17.

Devianciaerősítés

A korlátozó szerepkörben eljáró rendőr szenvedélybetegekkel kapcsolatos negatív attitűdjeinek jelentőségét vizsgálva, végezetül utalnunk kell annak deviancia-megerősítő szerepére. Rosenthal és Jacobson kutatásai óta tudjuk, hogy mások benyomásai és elvárásai jelentős befolyással vannak az egyén viselkedésére és énképére egyaránt (lásd: Rosenthal-effektus).⁷⁵ Mindez azt jelenti, hogy „a másikról kialakított benyomások és elvárások oda vezetnek, hogy kiváltódik a másikból az elvárt viselkedés, ezáltal az elvárások megerősítést nyernek”.⁷⁶ E folyamat alakulásában rendkívül fontos szerepe van a bennünk megbújó sztereotípiáknak. A sztereotípiák ugyanis alapvetően meghatározzák a másokkal kapcsolatos elvárásainkat, amely elvárások – Rosenthalék elmélete alapján – hatást gyakorolnak a másik fél viselkedésére.⁷⁷

Zinberg szerint a kábítószerfüggőkkel kapcsolatos sztereotípiák, a jogi és társadalmi megbélyegzés, a fent leírt módon képesek hatást gyakorolni a függő viselkedésére is.⁷⁸ Ugyanakkor nemcsak az általános társadalmi megbélyegzés, hanem a társadalom egyes alrendszerének – mint a rendőrség – sztereotípiái is képesek a képzelet valósággá alakításával erősíteni az olyan deviáns magatartásokat, mint a rendszeres vagy kényszeres droghasználat.

Young, tanulmányában több pontban összegzi a rendőri sztereotípiák devianciaerősítő hatását: 1. az intenzív hatósági fellépés fokozza a droghasználó közösség kohézióját, szervezettségét; 2. a szigorú rendőri fellépés mindinkább arra készíti a fogyasztókat, hogy elkülönüljenek a nem fogyasztó közösségtől; 3. a deviancia erősödésével csökken a lehetősége annak, hogy az egyén visszatérjen a szélesebb értelemben vett társadalmi közegbe; 4. a rendőrség a bűnözőkép kialakításával egyre nagyobb figyelmet szentel a fogyasztóknak, és ezáltal a fogyasztói magatartásformák egyre titkosabbá válnak; 5. a titkossá váló közösségben megjelennek a hivatásos drogkereskedők, nő a szervezett bűnözői körök szerepe; 6. a szerhasználók között nő a gyanakvás, híresztelések jelennek meg az illegitim rendőri eljárásokról, az üldöztetés körülményei között pedig nő a paranoid tünetek megjelenése; 7. a szigorú és általánosító rendőri viszonyulás következményeként a problémamentes, alkalmi szerhasználó és a problémás szerhasználó között kialakul valamiféle azonosságtudat az üldöztetés révén.⁷⁹

Összegzés

E tanulmány célja, hogy a rendőr és az állampolgár kapcsolatrendszerében (társadalmi dimenzióban) vizsgálja a drogfüggőkre vonatkozó rendőri attitűdök gyakorlati jelentőségét.

⁷⁵ Rosenthal–Jacobson (1968) 20.

⁷⁶ Farkas–Borbély (2018) 102.

⁷⁷ Hegedűs (2018) 235.

⁷⁸ Zinberg (2005) 65.

⁷⁹ Young (2002) 50–54.

Számba véve az eddigi kutatások eredményeit, azt mondhatjuk, hogy a drogfüggőkhöz való rendőri viszonyulás minősége több szempontból is gyakorlati relevanciával bírhat.

Eredményeink azt igazolják, hogy azokban az esetekben, amikor a rendőr szolgáltató szerepkörben intézkedik egy függővel szemben, elsősorban az olyan problémakategóriákkal találkozunk, mint a *bizalmatlanság*, az *áldozathibáztatás*, a *többszörös viktimizáció*, valamint a *normasértés*, *diszkrimináció* megjelenése.

Míg a korlátozó szerepkörben intézkedő rendőr drogfüggőkkel kapcsolatos negatív viszonyulása kapcsán a *bűnözőkép kialakítása*, a *hatalommal való visszaélés és diszrimináció*, az *agresszió* és a *devianciaerősítés* problémáival szembesülhetünk (2. ábra).

Természetesen nem azt állítjuk, hogy a drogfüggőkkel kapcsolatos negatív rendőri attitűdök minden esetben és minden kétséget kizáróan hatást gyakorolnak az intézkedő magatartására. Az eredmények azonban azt igazolják, hogy sok esetben joggal számolhatunk ezzel az eshetőséggel. Éppen ezért nem is vitatható, hogy e téma vizsgálata különös fontossággal bír, tudományos és szakmai szempontokból egyaránt.

Az e területen végzett kutatások eredményei segíthetnek megvilágítani a probléma jelenlétét, mélységét, továbbá irányt mutathatnak a hatékony megoldások megtalálásához is.

Devin úgy véli, hogy az attitűdrendszer formálása során három tényező megléte elengedhetetlen:

- szándék: az egyén elhatározása a berögzült viselkedés felhagyását illetően;
- figyelem: emlékezés a feloldásra;
- idő: az elhatározásnak megfelelő viselkedésformák folyamatos gyakorlása.⁸⁰

Szükség van egy olyan új kognitív rendszer kialakítására, amely összhangban áll elhatározásnak megfelelő viselkedési mintákkal, ezzel gyengítve a korábbi és erősítve az új gondolkodási sémákat és viselkedési mintázatokat.⁸¹

Az eddig felvetett problémák megelőzése, illetve megoldása tekintetében tehát különös feladat hárul a rendőri képzésért felelős személyekre és intézményekre. Egyrészt mert a képzésben szereplő ismeretanyag, valamint az oktatók által közvetített értékek és normák átadásával a hallgatók átveszik a rendőri kultúrát jellemző érték- és hiedelemrendszert. Később pedig a már végzett hallgatók az intézményben kialakított értékrendszerükkel aztán maguk is hatnak erre a szakmai kultúrára. Azonban – miként az a fentiekből is kiderül – egyáltalán nem mindegy, hogy miként teszik ezt.⁸²

Másrészt, mert a korábbi vizsgálatok egyértelműen igazolják, hogy a drogfüggőkkel és egyéb mentális problémákkal küzdő személyekkel kapcsolatos negatív rendőri attitűdök sok esetben hatékonyan és rövid idő alatt formálhatók a tapasztalatok bővülése és a megfelelő képzés révén.⁸³

⁸⁰ Devine (1989) 16.

⁸¹ Kiss–Galambos–László (2017) 9.

⁸² Krémer–Molnár (2011) 229.

⁸³ Pinfold et. al. (2003); Yucker (1986) 14.

A függőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök gyakorlati relevanciája			
<i>A függőkkel kapcsolatos attitűd megjelenése</i>	<i>Rendőri szerepkör</i>	<i>Érintettek</i>	<i>Negatív rendőri attitűdök következményei</i>
Társadalmi dimenzióban	Szolgáltató szerepkör	<ul style="list-style-type: none"> • áldozatok, • ügyfelek, • egyéb érdekeltek. 	<ul style="list-style-type: none"> • bizalmatlanság, • áldozathibáztatás, • többszörös viktimizáció, • normasértés, diszkrimináció.
	Korlátozó szerepkör	<ul style="list-style-type: none"> • bűnelkövetők, • normasértők, • intézkedés alá vont személyek. 	<ul style="list-style-type: none"> • bűnözőkép kialakítása, • hatalommal való visszaélés és diszkrimináció, • agresszió, • devianciaerősítés.

2. ábra: A függőkkel kapcsolatos rendőri attitűdök gyakorlati relevanciája.

Forrás: szerző saját szerkesztése

IRODALOMJEGYZÉK

- Balassa Szilvia (2006): Antiszemiták, cigányellenesek, xenofóbok. In Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László szerk.: *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák*. Budapest, Balassi Kiadó, 205–240.
- Bálint Réka – Csesztregi Tamás – Horváth Gergely Csaba – Kaló Zsuzsa – Paksi Borbála – Péterfi Anna – Port Ágnes – Tarján Anna (2018): *2018-as éves jelentés (2017-es adatok) az EMCDDA számára*. Budapest, Reitox.
- Barabás Tünde (2004): Általános viktimológia, látencia. In. Irk Ferenc szerk.: *Áldozatok és vélemények I. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 157-198.*
- Basu, Debasish – Malhotra, Anil – Varma, Vijoy K. – Malhotra, Rama (1998): Development of a scale to assess attitudes toward drinking and alcoholism. *Indian Journal of Psychiatry*, Vol. 40, No. 2. 158–164.
- Bean, Philip (2014): *Drugs and Crime*. New York, Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203077146>
- Boles, M. Sharon – Miotto, Karen (2003): Substance abuse and violence: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 8, No. 2. 155–174. DOI [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(01\)00057-X](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(01)00057-X)
- Borbély Tibor Örs – Pecze Mariann (2006): A munkafüggőség (workaholism) szakirodalmi áttekintése. *Addictologia Hungarica*, 5. évf. 4. sz. 359–381.
- Borbíró Andrea (2009): Bűnmegelőzés. In Borbíró Andrea – Kerezi Klára szerk.: *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve*. I. kötet. Forrás: http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/tamop_tk_1_alt+gyfk.pdf (2018. 12. 01.)
- Bowling, Benjamin – Phillips, Coretta (2002): *Racism, crime and justice*. Essex, Pearson Education Limited.
- Churprakobkit, Sutham – Kuntsee, Pomchai – Vauhgn, Michael S. (1998): Drugs in Thailand: Assessing police attitudes. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Vol. 42, No. 1. 81–100. DOI: <https://doi.org/10.1177/0306624X98421007>

- Coates, Robert B. – Miller, Alden D. (1974): Patrolmen and addicts: A study of police perception and police-citizen interaction. *Journal of Police Science and Administration*, Vol. 2, No. 3. 308–321.
- Cohen, Lawrence E. – Felson, Marcus (1979): Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, Vol. 44, No. 4. 588–608. DOI: <https://doi.org/10.2307/2094589>
- Cooper, Sydney C. (1973): *Dismissal of narcotics arrest cases in the New York City Criminal Court*. Santa Monica, Rand Corporation.
- Csepeli György (1997): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Cserép Attila – Molnár Katalin (2008): *A rendőrség kommunikációs stratégiája és belső kommunikációja*. Kézirat. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium és a Magyar Rendészettudományi Társaság „Rendészeti kommunikáció” c. pályázatának III. helyezett tanulmánya. Forrás: www.nyelviktoralas.hu/publikacio/a_rendorseg_kommunikacios_strategiaja.pdf (2019. 03. 29.)
- Darke, Shane – Torok, Michelle – Sharlene Kaye – Ross, Joanne – McKetin, Rebecca (2010): Comparative rates of violent crime among regular methamphetamine and opioid users: offending and victimization. *Addiction*, Vol. 105, No. 5. 916–919. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2009.02872.x>
- Decker, Catharina – Kersten, Joachim (2015): Monitory police officers' contribution to police-ethnic minority conflict management. *European Journal of Policing Studies*, Vol. 2, No. 4. 461–481.
- Demetrovics Zsolt (2011): A szenvedélybetegségek modern szemlélete. *Háló*, 17. évf. 9. sz. 3–4.
- Demetrovics Zsolt (2013): *Viselkedési addikciók: spektrumszemléletű kutatások*. Kézirat. Budapest, Akadémiai értekezés.
- Devine, Patricia G. (1989) : Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 56, No. 1. 5–18. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.56.1.5>
- Dingwall, Gavin (2006): *Alcohol and Crime*. Devon, Willan Publishing.
- Doctor, Ronald M. – Sieveking, Nicholas A. (1973): A comparison of attitudes among heroin addicts, policemen, marijuana users, and nondrug users about the drug addict. *International Journal of the Addiction*, Vol. 8, No. 4. 691–699. DOI: <https://doi.org/10.3109/10826087309057495>
- Erdős Ákos (2018a): A gyermekek drogfogyasztásának változásai – a Gyermekegyezmény végrehajtásáról szóló civil jelentés tükrében. *Fundamentum*, 22. évf. 1. sz. 87–98.
- Erdős Ákos (2018b): A rendészet általános lényegéről. In: Erdős Ákos szerk.: *Integrált pénzügyőri ismeretek I. Kezdő pénzügyőrök kézikönyve*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata. 13–24.
- Farkas Johanna – Borbély Zsuzsanna (2018): Önismeret. In: Haller József – Farkas Johanna szerk.: *Pszichológia a közszolgálatban I*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 97–116.
- Faupel, Charles (1991): *Shooting Dope: Career of hard-core heroin user*. Gainesville, University of Florida Press.
- Favorini, Alison (1995): Concept of codependency: Blaming the victim or pathway to recovery. *Social Work*, Vol. 40, No. 6. 827–830. DOI: <https://doi.org/10.1093/sw/40.6.827>
- Finszter Géza (2013): *A rendészet elmélete és a rendészeti eszközrendszer*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Finszter Géza (2014): *Rendészetelmélet*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar.
- Finszter Géza (2018): *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- Füzesi Zsuzsanna – Kesztyűs Márk – Szilágyi Judit – Busa Csilla (2010): A kliensek véleménye az elterelésről. In: Vitrai József szerk.: *Büntetés helyett*. Budapest, L'Harmattan Kiadó. 80–94.
- Gaines, Larry K. – Kappeler, Victor E. (2011): *Policing in America*. 7th Edition. Waltham, Anderson Publishing.
- Galambos Rita – Kiss Valéria – László Noémi (2017): *Érzékenyítés és a felelősségvállalás fejlesztése a jogászképzésben*. Budapest, ELTE.
- Galán Anita (2014): Az internetfüggőség kialakulása és prevalenciája. A hazai és nemzetközi kutatási eredmények összefoglalása. *Metszetek*, 3. évf. 1. sz. 316–327.

- Gecse Gábor – Volter Zsolt (2009): A rendőri hivatás etikai kódexe. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: Tanulmányok „A rendészet kultúrája – kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.*, Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport. 79–92.
- Girard, April L. – Senn, Charlene Y. (2008): The role of the new „date rape drug” in attributions about date rape. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 23, No. 1. 3–20. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886260507307648>
- Greenberg, Stephanie W. – Adler, Freda (1974): Crime and addiction: An empirical analysis of literature, 1920–1973. *Contemporary Drug Problems*, Vol. 3, No. 2. 221–270. DOI: <https://doi.org/10.4103/0972-6748.160960>
- Grubb, Amy – Turner, Emily (2012): Attribution of blame in rape cases: A review of the impact of rape myth acceptance, gender role conformity and substance use on victim blaming. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 17, No. 5. 443–452. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.06.002>
- Haller, Deborah L. – Miles, Donna R. (2003): Victimization and perpetration among perinatal substance abusers. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 18, No. 7. 760–780. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886260503018007005>
- Hegedűs Judit (2018): Társadalmi diverzitás. In Haller József – Farkas Johanna szerk.: *Pszichológia a közszolgálatban I.* Budapest, Dialóg Campus Kiadó. 219–240.
- Héra Gábor (2015): The relationship between the roma and the police: A roma perspective. *Policing and Society*, Vol. 27, No. 4. 393–407. DOI: <https://doi.org/10.1080/10439463.2015.1067204>
- Hughes, Patrick H. – Richard, Parker – Senay, Edward C. (1974): Addicts, police and the neighborhood social system. *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 44, No. 1. 129–141. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1974.tb00877.x>
- Jackson, Jonathan – Hough, Mike – Bradford, Ben – Pooler, Tia – Hohl, Katrin – Kuha, Jouni (2011): *Trust in Justice : Topline results from the round 5 of the European Social Survey*. ESS. Forrás: www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS5_toplines_issue_1_trust_in_justice.pdf (2019. 05. 11.)
- Jorgensen, Cody (2018): Badges and Bongs: Police officers’ attitudes toward drugs. *SAGE Open*, Vol. 8, No. 4. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244018805357>
- Kantor, Glenda Kaufman (1989): Substance abuse as a precipitant of wife abuse victimizations. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, Vol. 15, No. 2. 173–189. DOI: <https://doi.org/10.3109/00952998909092719>
- Krémer Ferenc (1998): A rendőri szubkultúra és a korrupció néhány problémája. *Belügyi Szemle*, 46. évf. 10. sz. 34–53.
- Krémer Ferenc – Molnár Katalin (2011): A szociális kompetenciák szerepe a rendészeti szakmai gondolkodás formálásában. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: Tanulmányok „Rendészeti kutatások – A rendvédelem fejlesztése” című tudományos konferenciáról. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport. 229–241.
- Kovács István (2014): Az emberkereskedelem és az ahhoz szorosan kapcsolódó prostitúciós bűncselekmények áldozati jogainak érvényesülése illetve azok meghiúsulása, csorbulása hazánkban. *Műszaki Katonai Közlöny*, 1. sz. 213–230.
- Kovács István (2015): Az üzletszerű kéjlegéssel kapcsolatos rendőri visszaélések etikai vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 4. sz. 99–125.
- Kovács István (2018a): *Egy empirikus kutatás részletei: a prostitúció jelensége, és társadalmi kontrollja napjainkban*. Kézirat.
- Kovács István (2018b): Prostitúció, és prohibíció a mai Magyarországon: avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levetkőzni a XXI. században. *Létünk*, 2. sz. 18–21.
- Kuszting Gábor – Spronz Júlia – Wirth Judit (2012): *Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre*. Budapest, NANE Egyesület – PATENT Egyesület.
- Mazhnaya, Alyona – Bojko, Martha J. – Marcus, Ruthanne – Filipovych, Sergii – Islam, Zahedul – Dvoriak, Sergey – Altice, Frederick L. (2016): In their own voices: Breaking the vicious cycle of addiction, treatment and criminal justice among people who inject drugs in Ukraine. *Drugs*:

- Education, Prevention and Policy*, Vol. 23, No. 2. 163–175. DOI: <https://doi.org/10.3109/09687637.2015.1127327>
- Miller, Brenda A. – Downs, William R – Gondoli, Dawn M. (1989): Spousal violence among alcoholic women as compared to a random household sample of women. *Journal of Studies on Alcohol*, Vol. 50, No. 6. 533–540. DOI: <https://doi.org/10.15288/jsa.1989.50.533>
- Nándori Nikolettá Petra (2016) Még mindig ugyanazok a problémák... A rendőri erkölcs statikussága a közszolgálati etika tükrében. *Magyar Rendészet*, 16. évf. 3. sz. 123–135.
- Nario-Redmond, Michelle R. – Branscombe, Nyla R. (1996): It could be worse: Implications for blame assignment in rape cases. *Basic and Applied Social Psychology*, Vol. 18, No. 3. 347–366. DOI: https://doi.org/10.1207/s15324834basp1803_6
- Nunes, Laura Marinha – Sani, Ana Isabel (2013): Victimization of the drug addict. *Journal of Modern Education Review*, Vol. 3, No. 9. 677–684.
- Oetting, Eugene R. – Donnermeyer, Joseph F. – Deffenbacher, Jerry L. (1998): Primary socialization theory. The influence of the community on drug use and deviance. III. *Substance Use and Misuse*, Vol. 33, No. 3. 371–382. DOI: <https://doi.org/10.3109/10826089809058948>
- Örkény Antal – Váradi Luca (2010): Az előítéletes gondolkodás társadalmi beagyazottsága, nemzetközi összehasonlításban. *Alkalmazott Pszichológia*, 12. évf. 1-2. sz. 29–46.
- Paksi Borbála – Demetrovics Zsolt – Magi Anna – Felvinczi Katalin (2018): A magyarországi felnőtt népesség droghasználata – az Országos Lakossági Adatfelvétel az Addiktológiai Problémákról 2015 (OLAAP 2015) reprezentatív lakossági felmérés alapján. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73. évf. 4. sz. 541–565. DOI: <https://doi.org/10.1556/0016.2018.73.4.2>
- Pap Júlia (2014): A bizalom, mint krimináltaktika – értekezés a rendőrség bizalmi rendszerének helyzetéről. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészetelméleti Kutatóműhely. Forrás: http://www.rendeszetelmelet.hu/Graphics/pdf/e-konyvtar/Pap_Julia_NKE_palyazat.pdf (2019. 03. 23.)
- Parti Katalin – Szabó Judit – Virág György (2016): A média azt üzenté... Szexuális erőszakkal kapcsolatos ismeretek, vélemények és attitűdök vizsgálata egy médiakampány kapcsán. *Médiakutató*, 17. évf. 2. sz. 7–24.
- Peele, Stanton (1985): *The meaning of addiction: A compulsive experience and its interpretation*. Lexington, Lexington Books.
- Pikó Bettina (2002): A depresszió társadalom-lélektana: kórtünet vagy kortünet? *Valóság*, 45. évf. 7. sz. 53–62.
- Pinfold, Vanessa – Huxley, Peter J. – Thornicroft, G. – Farmer, P. – Toulmin, Hilary – Graham, Tanya (2003): Reducing psychiatric stigma and discrimination: Evaluating an educational intervention with the police force in England. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, Vol. 38, No. 6. 337–344. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00127-003-0641-4>
- President's Commissions on Law Enforcement and Administration of Justice (1967): *Task force report: Narcotics and drug abuse*. Washington D.C., Government Printing Office.
- Rácz József (1998): *Addiktológia. Tünettan és intervenció*. Budapest, HIETE.
- Rácz József szerk. (2007): *Leszakadók*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Rácz József – Pogány Csilla – Máthé-Árva Nauszika (2002): Az EuropASI (Addikció Súlyossági Index) magyar nyelvű változatának reliabilitás- és validitásvizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 57. évf. 4. sz. 587–603. DOI: <https://doi.org/10.1556/MPSzle.57.2002.4.4>
- Reiner, Robert (2010): *The politics of the police. Fourth edition*. New York, Oxford University Press.
- Rhodes, Tim – Platt, Lucy – Sarang, Anya – Vlasov, Alexander – Mikhailova, Larissa – Monaghan, Geoff (2006): Street Policing, Injecting Drug Use and Harm Reduction in a Russian City: A Qualitative Study of Police Perspectives. *Journal of Urban Health*, Vol. 83, No. 5. 911–925. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11524-006-9085-y>
- Ritter Ildikó (2007): *Rendőrök a kábítószer-fogyasztásról*. Budapest, Kutatási beszámoló, Egészséges Ifjúságért Alapítvány – Ro-Net Bt.

- Rodríguez, Francisco J. – Bringas, Carolina – Rodríguez, Luis – López-Cepero, Javier – Pérez, Beatriz – Estrada, Cristina (2011): Drug abuse and criminal family records in the criminal history of prisoners. *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, Vol. 3, No. 2. 89–105.
- Rosenthal, Robert – Jacobson, Lenore (1968): Pygmalion in the classroom. *The Urban Review*, Vol. 3, No. 1. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02322211>
- Rucska Andrea – Garancz Rita – Kiss-Tóth Emőke (2017): *Agresszió! Önértékelés! Egészség? Avagy milyen összefüggés található az egészségi állapot, az önértékelés és az agressziós szint között.* Miskolc, XXXI. MicroCAD International Multidisciplinary Scientific Conference, University of Miskolc, 20-21. April 2017. Forrás: www.uni-miskolc.hu/~microcad/publikaciok/2017/h/H4_Rucska_Andrea.pdf (2019. 04. 03.) DOI: <https://doi.org/10.26649/musci.2017.134>
- Seddon, Toby (2006): Drugs, crime and social exclusion. *British Journal of Criminology*, Vol. 46, No. 4. 680–703. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjc/azi079>
- Seear, Kate – Fraser, Suzanne (2014): The addict as victim: Producing the 'problem' of addiction in Australian victims of crime compensation laws. *International Journal of Drug Policy*, Vol. 25, No. 5. 826–835. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2014.02.016>
- Stanbrook, Matthew B. (2012): Addiction is a disease: We must change our attitudes toward addicts. *Canadian Medical Association Journal*, Vol. 184, No. 2. 155. DOI: <https://doi.org/10.1503/cmaj.111957>
- Swanson, Gerald C. (1975): Law enforcement and drug rehabilitation: Is a bridge of trust possible? *Contemporary Drug Problems: An Interdisciplinary Quarterly*, Vol. 4, No. 4. 493–503.
- Szakács Gábor (2016): Rendőri vezetői kölcsönhatások, példamutatás. In Horváth József – Kovács Gábor szerk.: *Pályakezdő rendőrtisztek kézikönyve*. Második, bővített kiadás. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 141–143.
- Szászvári Karina (2010): Az idősödő munkavállalókkal kapcsolatos sztereotípiák tartalmi vizsgálata és összefüggése a kognitív stílussal. *Alkalmazott Pszichológia*, 12. évf. 3-4. sz. 31–53.
- Szászvári Karina (2011): *Az idősödő munkavállalókkal kapcsolatos sztereotípiák*. Disszertáció. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Bölcsész tudományi Kar, Pszichológia Doktori Iskola
- Szécsi Judit – Sik Dorka (2016): Szerhasználat egy hátrányos helyzetű járás szegregátumaiban. *Esély*, 27. évf. 2. sz. 115–131.
- Sztancsik Veronika – Máth János – Pék Győző (2017): Szkizofréniával élők megbélyegzettségének mérése. *Alkalmazott Pszichológia*, 17. évf. 1. sz. 41–57. DOI: <https://doi.org/10.17627/ALKP-SZICH.2017.1.41>
- Talcott, Parsons (1951): *The social system*. London, Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Uszkiewicz Erik (2012): A rendőri diszkrimináció társadalmi következményei. *Jogi Tanulmányok*, 16. évf. 1. sz. 377–387.
- Uszkiewicz Erik (2013): Rendőri segítséggel? Hatással van-e a gyűlölet bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozati munkára a rendőrségi diszkrimináció? *Fundamentum*, 17. évf. 4. sz. 38–46.
- Young, Jock (2002) A rendőrség szerepe a deviancia erősítésében a valóság közvetítésében és a képelet valósággá alakításában: A jelenlegi drokkontroll-rendszer néhány következménye a Notting Hill-i tapasztalatok fényében. In Rácz József szerk.: *Drog és társadalom. Az addikciók mintázatai*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 41–60.
- Yuker, Harold E. (1986): Disability and the law: Attitudes of police, lawyers, and mental health professionals. *Rehabilitation Psychology*, Vol. 31, No. 1. 13–25. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0091521>
- Worden, Robert E. (1989): Situational and attitudinal explanations of police behavior: A theoretical reappraisal and empirical assessment. *Law & Society Review*, Vol. 23, No. 4. 667–711. DOI: <https://doi.org/10.2307/3053852>
- Zinberg, Norma E. (2005): *Függőség és kontroll. Drog, egyén, társadalom*. Budapest, Nyitott Könyvműhely Kiadó.
- Z. Papp Zsuzsanna (2017): Az áldozathibáztatás pszichológiai magyarázatai. A kontroll szerepe az áldozatsegítésben. *Alkalmazott Pszichológia*, 17. évf. 1. sz. 77–97. DOI: <https://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2017.1.77>
- Zsákai Szilvia (2008): *Társas kapcsolathálók és alkoholizmus. Társadalmi támogatás szerepe az Anonim Alkoholisták felépülésében és visszaesésében*. Disszertáció. Budapest, Budapest Corvinus Egyetem.

Jogforrás

2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról.

ABSTRACT

The Practical Relevance of Police Attitudes Toward Drug Addicts in the Social Dimension

ERDŐS Ákos

The main goal of this study is to research the practical relevance of police attitudes toward drug addicts in the context of the relationship between the police officers and the citizens (social dimension). Using the results of scientific research, we research the practical relevance of police attitudes toward drug addicts. Our results show that in cases when a police officer takes action against a drug addict as a service provider, we can find problem categories such as, mistrust, victim blame, multiple victimization, and misconduct, discrimination. When a police officer takes action against a drug addict in a restrictive role, we can find problem categories such as creating criminal image, abuse of power and discrimination, aggression and strengthening of deviance.

Keywords: police, drug addict, addiction, attitudes

Grouping of Misconduct Types in Case of VAT Fraud

SZABÓ Barna¹

The formation of the tax system is as old as the emergence of statehood, together with the intention of not paying taxes. The value added tax, i.e. VAT, is no difference. The European Communities decided to introduce VAT during the tax harmonisation process in 1973. The liberalised free flow of production factors between Member States has provided an opportunity for the increasingly complicated and complex methods of VAT fraud. The main objective of my study is to present a possible grouping of VAT frauds according to my own conceptual approach.

Keywords: VAT, fiscal fraud, organised VAT scams, billing chains, European Union

Introduction

The idea of value added tax (hereinafter: VAT) originates from the French tax administration employee, Maurice Lauré. It has been levied since 10 April 1954, starting with only the largest companies, gradually extending to all sectors of the economy.² In an effort of harmonisation of law, it was implemented in 1973 in the member states of the European Union (or rather European Communities, its predecessor at the time).³ Being eager to adopt the taxation principles of European countries, Hungary followed suit in 1988.⁴

Initial fraudulent attempts to evade VAT were quite simple. However, during the development of the integration of the European Union – after the accession in 2004, with Hungary on board and as an integral part – production factors, i.e. the free movement of products, services, capital and workforce gave rise to the emergence of more complex and sophisticated VAT evasion attempts.

The significance of combating VAT evasion is demonstrated by the fact that VAT, i.e. the direct tax on consumption forms one of the most important sources of income in most tax systems. (It is necessary to note that for example, in 2017, the VAT income of the Hungarian budget was HUF 3.525 billion, amounting to one fourth of the entire

¹ SZABÓ Barna, Major, Financial Investigator, National Tax and Customs Administration of Hungary, Criminal Affairs Directorate, General Central Investigation Division.

ORCID: 0000-0002-1040-5656, szabo.barna@nav.gov.hu

² Salo (2014) 130–131.

³ Magyar-Áhel (2012) 85.

⁴ Magyar-Áhel (2014) 10.

budget.) Additionally, the establishment of the percentage of VAT can also have a criminal law relevance, namely that high VAT content may increase the rate of grey economy, as economic actors – especially small and medium size businesses with relatively scarce financial resources – show increased willingness to forgo an invoice, thus evade VAT.⁵

In this paper – keeping the significance of combating VAT evasion in mind – I am attempting to separate VAT-related budget fraud (which is a crime) from VAT evasion (which constitutes a fraudulent conduct), and to present types of VAT evasion attempts published by other authors in the professional discourse. Of course, to understand VAT evasion schemes, it is necessary to take a closer look at the main characteristics of the working mechanism of VAT relevant from criminal law aspects.

However, an additional, but significant objective of this study is to create a classification system of budget fraud schemes regarding VAT along classification principles pointing out the criminal aspects of each scheme, based on the Act on Criminal Procedure.

Differentiating the Criminal Act of Budget Fraud from VAT Evasion and the Fraudulent Conduct of VAT Evasion

Considering that the objective of this writing is the classification of the attempts of budget fraud regarding VAT, first I need to differentiate budget fraud, as a criminal act that needs to be dealt with by the law enforcement authorities from a mere fraudulent conduct affecting VAT, which falls within the scope of the tax administration.

In order to proceed with the above, one has to be familiar with the legal principle of *nullum crimen sine lege*, in other words, no crime without law. This means that acts not declared by law as criminal acts are in fact not crimes. This applies to VAT evasions, too.

Point a) of subsection (1) of section 396 of the currently effective Hungarian penal code, i.e. Act C of 2012 on the Criminal Code is the provision to declare VAT evasion – amongst other unlawful acts causing financial harm to the budget – a criminal act of budget fraud. However, based on subsection (3) of section 462 of the above statute, budget fraud by VAT evasion is only a crime, if the financial harm caused by the fraud exceeds a hundred thousand forints. Budget fraud by VAT evasion, as a criminal act may be penalised within the framework of a criminal procedure by two to up to ten years of imprisonment, depending on the value of the evasion (i.e. the financial loss suffered by the budget) and the criminal conspiracy, or commercial characteristic of the fraud.

However, regarding the penalty of budget fraud by VAT evasion, I have to emphasise the currently prevailing notion that efficiency of combating economic crime cannot be increased by the years of imprisonment imposed. It can only be achieved by decreasing the lucrativeness and profitability of this profit-oriented crime, i.e. by decreasing the possible proceeds of such criminal acts.⁶

⁵ Ercsey (2016) 170, 176.

⁶ Tóth (2015) 20.

If the financial loss suffered by the budget's VAT income does not exceed a hundred thousand forints or the elements of statutory definition are not fully satisfied, no VAT evasion is committed in the sense of criminal act. However, based on Act CL of 2017 on the Rules of Taxation, omission of tax payment can still be established in a tax administrative proceeding and sanctioned by a tax fine. Furthermore, tax administrative proceedings run parallel to a criminal procedure, one does not preclude the other.

Classification of Schemes of Budget Fraud by VAT Evasion

Balázs Gábor Fodor, PhD, student at the Faculty of Law of the Károli Gáspár University of the Reformed Church started his presentation at the conference entitled *Criminal Law Enforcement of the Budget* with quoting from Benjamin Franklin: "...in this world nothing can be said to be certain, except death and taxes." Then he went on with Gábor Tolnai's words: "The third is that people will make significant efforts to avoid the first two." If we immerse in studying the schemes of budget fraud by VAT evasion, we will quite soon agree with Gábor Tolnai and find that people come up with quite creative and complex constructions to avoid taxes.

The above quotes vividly demonstrate that due to their diversity, schemes of budget fraud by VAT evasion are also difficult to categorise. Each author does it his/her own way, along different categorisation criteria.

In this writing, I have highlighted three criteria I deemed to have criminal law aspects, namely: the working mechanism of VAT, the invoicing chains between the subject companies and the elements of statutory definition. The aspects I followed when choosing these criteria will be elaborated on in the chapter *Objectives and Methodology of Classification*. Below, I will present the schemes more or less matching the selected criteria, using the available professional discourse as a source.

However, to understand individual schemes, it is necessary to clarify the term VAT and a few relevant characteristics of its working mechanism (Figure 1). VAT is a several-phase net sales tax that is levied on businesses in every phase of manufacture and distribution, and the ultimate burden is borne by the end user, i.e. the consumer. Consequently, VAT is paid in every manufacturing and distribution phase and by every business.⁷ However, to avoid multiple taxation, businesses in each phase may deduct taxes already paid when purchasing the goods from the taxes payable upon sales. If this yields a positive value, they incur tax payment obligations, while if negative, they establish rights to a tax refund. Consequently, the burden of taxes is borne by consumers at the end of the supply chain, who buy the products or avail the services.

For cross-border manufacture or distribution phases, businesses' tax obligations and tax deduction rights are different. Act CXXVII of 2007 on Value Added Tax (hereinafter: VAT Act) distinguishes import of goods (when goods are imported to the territory of the European Community from a so called third country), from purchases

⁷ Faluvégi-Kállai (1987) 136.

from within the Community (when goods are imported from the member states of the European Community). The opposite of import is called export of goods or sales of goods within the Community. It is an important fact that for the purposes of the VAT Act, the European Community includes the member states of the European Union and all countries with the same legal status in terms of tax harmonisation.

For import of goods and for purchases from within the Community, the same tax rates are levied on products and services as on the goods with domestic origin. However, if statutory conditions exist, buyers may have the taxes levied on their purchases from within the Community deducted just like in case of domestic purchases. Export of goods and sales within the community is not subject to VAT, but VAT already paid after such transactions may be deducted.⁸ According to VAT Act, if imported goods are brought into the country for resale to another member state without taxes, i.e. with a so called tax free import of goods via an intra-Community transfer of goods, within the framework of the custom procedure encoded 42.00, importers are exempted from tax obligations, as VAT will be paid in the destination country.

At the above conference, Balázs Gábor Fodor also based his classification of VAT fraud schemes basically on the *working mechanism of VAT*, and has distinguished the following groups:

1. *Wilful omission of tax returns*: In this scheme, taxpayers hide their non-taxed transactions by a full or partial omission of tax returns towards the tax administration.
2. *Wilful acceptance of fictitious invoices*: Acceptance of invoices without an underlying transaction or invoices with false contents (for example, the invoice was issued by a person other than the originator indicated on the invoice) to wilfully evade taxes or to apply for a tax refund.
3. *Misrepresented tax exemption*: After a domestic gross purchase, perpetrators misrepresent tax-free sales within the Community, then have the VAT refunded. Subsequently, they fake having purchased the goods from another member state, and wilfully omit payment of VAT levied on their sales. This scheme is also called a carousel fraud.
4. *Hiding acquisitions from member states*: Acquisitions from the community where tax is levied are hidden by perpetrators, who sell the purchased goods unlawfully, without taxes later.⁹

⁸ Sztanó (2012) 141–142.

⁹ Fodor (2007) 92–94.

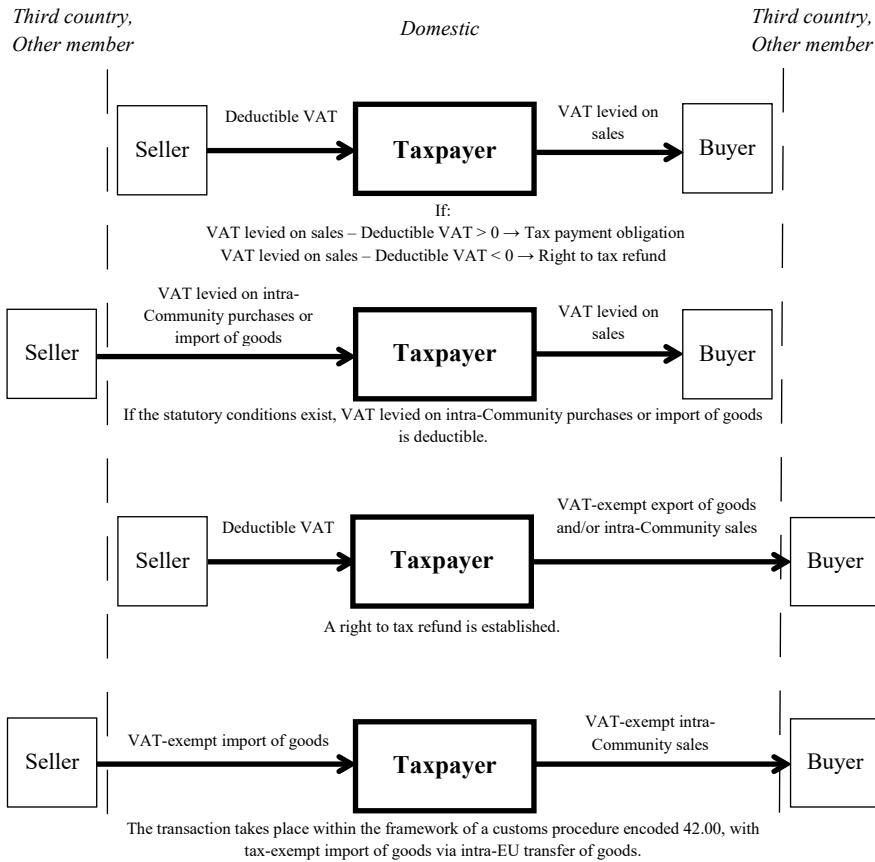

Figure 1. VAT obligations for domestic- and cross-border transactions

Source: Compiled by the author based on the VAT Act.

Borbála Sólyom, in her PhD thesis entitled *Combating Tax Fraud and Tax Evasion in the European Union, with Special Regards to the Jurisprudence of the European Court*, focused on the invoicing chains between the companies she examined, and, based on the results, she has distinguished:¹⁰

1. normal, general tax fraud, existing in domestic trade
2. normal, general cross-border tax fraud, and
3. fraud schemes involving missing traders

¹⁰ Sólyom (2015) 64–84.

Regarding normal and general schemes in the first two groups, the author lists a few examples, with the main common characteristic of a simple and less organised invoicing chain created by the perpetrators, regardless of the transaction's domestic or cross-border nature. In normal, general tax frauds, perpetrators falsify invoices to only one invoice down the invoicing chain (input, output or both). In these doctored invoices, they increase the deductible or decrease the payable VAT content of real or fictitious transactions with real or fictitious business partners. In other cases, they do not even bother filing their VAT returns, causing financial losses to the budget.

Unlike normal, general tax fraud cases, the objective of missing trader schemes is the misuse of opportunities opened up by cross-border trade.

In Chapter 4 of the textbook entitled *EU and the Specializations of Controlling*, Eszter Magyar-Áhel explores these organised missing trader VAT fraud schemes, including organised EU cross-border VAT frauds, reflecting on the VAT evasion schemes published and classified by the experts of the European Commission.¹¹

1. *Carousel fraud* (Figure 2): In this scheme, the first element of the domestic invoicing chain is a so called Missing Trader, who in fact is not engaged in any economic activities whatsoever. This player accepts invoices from companies incorporated in another member state (Conduit), which is invoiced further to the last element of the domestic invoicing chain (characteristically through other (Buffer) companies to make the invoicing chain more complex). This last element of the invoicing chain is the beneficiary of the chain. This element is also called Broker. Subsequently, the Broker issues an invoice to the Conduit, which is a company incorporated in a different member state. When the Missing Trader accepts the Conduit's invoice, the invoicing chain is closed. Missing Traders do not remit the VAT levied on sales to the budget. Characteristically, they do not even file such VAT returns, and authorities will not be able to reach them. The last elements of the domestic invoicing chain will claim tax deductions on invoices accepted directly or indirectly from Missing Traders, causing financial losses to the budget.

The most important characteristic of carousel fraud is that such invoicing circles do not necessarily reflect real economic transactions, the system is viable without market demand and actual sales, practically in laboratory circumstances, with the use of fictitious invoices only. If this fraudulent invoicing chain does not catch the authorities' attention, the only limit to the financial losses suffered by the budget is the perpetrators' mercy.

¹¹ Magyar-Áhel (2012) 85–99.

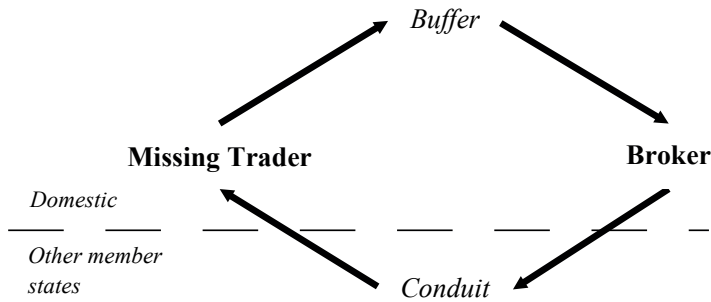

Figure 2. Carousal fraud

Source: Compiled by the author based on Magyar-Áhel (2012) 86.

- Another type of fraud is committed by involving an extra missing trader, in other words *Missing Trader Intra-Community Fraud* (MTIC) scheme (Figure 3), wherein a seller invoices the goods as intra-Community tax free sales of goods to a Missing Trader not engaged in any real economic activity whatsoever. The Missing Trader invoices the purchased product further, whether directly or through other companies to the buyer, who claims deduction of the VAT content of the invoice accepted from the Missing Trader, thus decreasing its payable VAT, even getting in the position to claim refunds. MTIC fraud can be realised by *fictitious domestic purchases* and/or *hidden domestic sales*.

Figure 3. Missing Trader Fraud

Source: Compiled by the author based on Magyar-Áhel (2012) 91.

3. *Misuse of customs procedure code 42.00*: In the so called customs procedure code 42.00, i.e. tax free import of goods with intra-Community transfer of goods, goods imported to the territory of the European Community from third countries are subjected to a customs procedure, however, this does not entail payment of VAT levied on imported goods. The statutory condition of VAT exemption regarding imported goods is that such goods are transported further to another member state of the European Union, where the importer will fulfil this VAT payment obligation. Considering that this system is not closed, it inherently offers opportunities for fraud. For example, goods can be subjected to a customs procedure on behalf of Missing Traders in an EU member state, and subsequently, the real importers sell the same goods on the black market, without paying the VAT levied on imported goods.
4. *Fictitious intra-Community or export sales*: While in the above misuse of customs procedure code 42.00, fraudulent conduct is aimed at the VAT levied on import of goods, in this case, fraudulent conduct is aimed at the opposite, namely tax free intra-Community or export sales in a way that the domestic seller misrepresents VAT exempt sales to another member state or third country, but in fact, the recipient of the sales is a domestic entity, without an invoice.

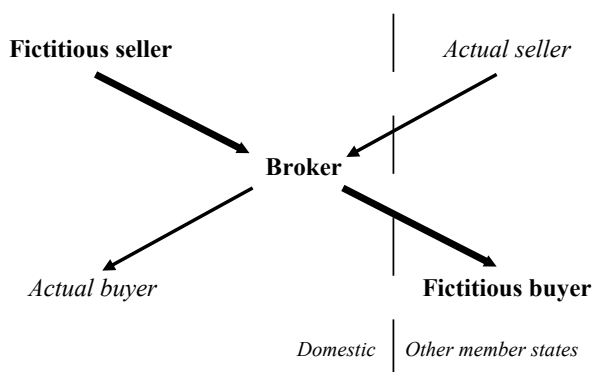

Figure 4. Cross-invoicing

Source: Compiled by the author based on Magyar-Áhel (2012) 94.

5. *Cross-invoicing fraud* (Figure 4): This scheme is a notch more complex than the previous ones. It is aimed at hiding transactions incurring VAT obligations, such as intra-Community purchase and domestic sales. In order to do this, perpetrators attempt to offset VAT obligations incurred by intra-Community purchase and domestic sales by domestic purchases and tax free intra-Community sales establishing rights to tax deduction. Another function of fictitious intra-Community sales is to channel fictitious goods accumulating in the fraud mechanism

out of the system. This scheme is often part of carousel or MTIC fraud chains. In such cases, Missing Traders attempt to reduce their tax obligations to zero by such cross-invoicing.

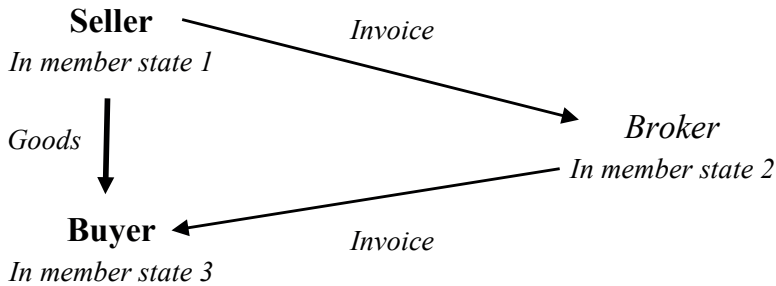

Figure 5. Triangular trade

Source: Compiled by the author based on Magyar-Áhel (2012) 96.

6. *Triangular trade fraud*: First of all, I have to note that triangular trade (Figure 5) is basically lawful. During this process, a seller incorporated in one member state sells goods to an intermediary incorporated in another member state, who then sells the goods further to a buyer incorporated in a third member state. Only those goods are delivered directly by the buyer to the seller. Fraudulent intentions emerge in a triangular trade, if either of the players is involved in a fraudulent sales chain. The purpose of this is to blur the invoicing chain, thus making it more difficult for authorities to unravel such crimes, as in triangular trade, the invoicing chain is different from the actual routing of the goods.

Other authors base their classification of budget fraud schemes on the statutory circumstantial elements. It is important that schemes established this way are significantly more general than the ones based on the historical state of affairs. Namely, based on the principle of *nullum crimen sine lege* mentioned earlier, if not all statutory circumstantial elements exist, we cannot talk about the criminal act of budget fraud. However, the economic environment and the conditions of taxes are inherently subject to a dynamic change, forcing schemes to become more complex and sophisticated over time, therefore, to prevent loopholes and frequent amendment of regulations, it is practical to keep legislation as general as possible to protect the budget.

Also, for VAT evasions, schemes appear in an especially abstract way in the effective statutory definition. One of the possible reasons beyond the ones detailed above is that to enhance efficiency of protection of the budget, the legislator merged a wide array of criminal acts (established by separate statutory definitions earlier) causing financial losses to the budget, both in revenues and expenditures (including the criminal act of

tax fraud by evasion of VAT or other taxes) under the term of budget fraud. Accordingly, the object protectable against this criminal act is the social interests associated with budget revenues.¹²

Hungary's effective penal code establishes the first basic case of budget fraud (which also includes VAT fraud) as follows:

“Any person who induces a person to hold or continue to hold a false belief, or suppresses known facts in connection with any budget payment obligation or with any funds paid or payable from the budget, or makes a false statement to this extent and thereby causes financial loss to one or more budgets, is guilty of misdemeanour...”

Based on the above statutory circumstances of budget fraud, (point a) of subsection (1) of section 396 of Act C of 2012 on the Criminal Code), Gábor Miklós Molnár classifies schemes of budget fraud as follows.¹³

1. *Misrepresentation*: Perpetrators represent false facts as true and correct, creating false impressions in the victim's mind.
2. *Condoning misrepresentation*: Perpetrators fail to correct or expressly confirm already existing false impressions that have been present regardless of their conduct.
3. *Making a false statement*: When discussing this scheme, first of all, we need to clarify the definition of “statement”. A statement is not a simple representation of facts or beliefs. A statement contains a declaration of the person making the statement about his/her intentions. It always has to be recorded in writing, in compliance with the statutory requirements regarding its content and format. In this sense, a tax return is also a statement, and if false, it satisfies the statutory definition of budget fraud.
4. *Suppressing true facts*: Suppressing true facts can only be construed against a specific obligation, if hiding such true facts can be linked to causing financial losses to the budget(s).

Taking the statutory definition in account, the above schemes committed to cause harm to the budget can only constitute to a criminal act, if such acts cause financial losses to at least one budget, and based on subsection (3) of section 462 of the above act, only, if this loss exceeds a hundred thousand forints.

It is important, that in consequent jurisprudences, for tax returns, including VAT returns, the first two schemes do not constitute to either misrepresentation, nor to condoning misrepresentation, because there is no passive victim. However, omission of payment of tax by false tax returns do constitute to a budget fraud, even if there is no natural person victim.

¹² Molnár (2011) 281–282.

¹³ Molnár (2013) 717–719.

Classification of Schemes of Budget Fraud by VAT Evasion Based on a Further Criteria System

In the previous chapter, we saw that due to their diversity, comprehensive classification of VAT fraud schemes is quite problematic, while certain schemes may fit into more than one pre-defined groups. An example of this is a fraud mechanism by fictitious intra-Community or export sales, which, under Borbála Sólyom's classification criteria, falls in the category of cross-border normal, general tax fraud, while Eszter Magyar-Áhel would classify it as an organised, cross-border EU VAT fraud. I could also mention the EU VAT evasion schemes in question as examples, which – as we will see below – are classified differently by different schools.

Objectives and Methodology of Classification

Based on the above, it has to be admitted that in the classification of VAT fraud schemes, we cannot avoid establishing a pre-defined, purpose-specific classification criteria system. *Below, I am attempting to create a classification system of budget fraud schemes regarding VAT along classification principles pointing out the criminal aspects of the investigation of each scheme under the statutory provisions.*

In creating these categories, I opted for the following classification criteria:

1. *working mechanism of VAT*
2. *invoicing chains between the subject companies*
3. *elements of statutory definition*

Above, I presented some schemes – the list is not exhaustive – more or less matching the selected criteria, using the available professional discourse as a source. Below, I am attempting to explore the bases for selection of the criteria and the groups of schemes I created along these criteria (Table 1).

Fraud schemes based on the working mechanism of VAT

In my opinion, relevance of the working mechanism of VAT as a priority criterion manifests in the fact that the statutory definition of the criminal act also including budget fraud by VAT evasion is only a framework disposition, filled with an actual content only by the VAT Act, at least with regards to the above criminal act. In connection with this, understanding the working mechanism of VAT is essential.

Taking the working mechanism of VAT into account is also paramount when establishing the financial losses suffered by the budget and caused by VAT evasion, as the referred criminal law definition is also based on this (in addition to perpetration in a criminal conspiracy and/or for commercial purposes). Though establishment of the

value of VAT evasion is a professional issue, however, when appointing a specialised advisor, when laying down the issues to be clarified or when evaluating expert opinions, along with the correct establishment of the criminal act of budget fraud, knowing the basis of it is still necessary.

Based on the working mechanism of VAT, as we saw it in *Figure 1*, the budget can suffer financial losses in the following ways:

1. Fraudulent increase of deductible VAT (for example, by wilfully accepting fictitious invoices).
2. *Omission of return of payable VAT or parts thereof.*

The above two fraud schemes are practically the same as the first two scheme groups defined by Balázs Gábor Fodor, however, considering the classification criteria laid in this writing, I would rather classify the two further schemes defined by him (i.e. misrepresented tax exemption or hiding domestic purchases) in one of the groups based on invoicing chains between companies.

VAT fraud schemes based on invoicing chains between subject companies

Going further into the details of invoicing chains between subject companies will lead us closer to the historical facts. Considering that the interest of perpetrators is to create chains as sophisticated and complex as possible to conceal their unlawful acts before the authorities, it is necessary to understand the main individual chain structures.

Based on the criminal characteristics of their investigation under the Criminal Procedure Act, invoicing chains between companies can be categorised as follows:

1. *cross-border, organised VAT fraud*
2. *domestic VAT fraud*

Borbála Sólyom, in the classification published in her PhD thesis entitled *Combating Tax Fraud and Tax Evasion in the European Union, with Special Regards to the Jurisprudence of the European Court* – in addition to domestic VAT fraud – she also mentioned cross-border normal, general tax fraud and missing trader fraud schemes. I did not separate the latter two, as missing trader fraud schemes also presume the existence of cross-border invoicing chains. Below I will demonstrate that these fraud constructions cannot be clearly separated.

In my opinion, in the categorisation of fraud schemes by their criminal characteristics and by the working mechanism of VAT, the most important criteria is whether the invoicing chains are of a cross-border or domestic nature. From this aspect, even the level of organisation of such invoicing chains is secondary, as cross-border chains require a higher level of organisation and structure than domestic ones.

Considering the fraud mechanisms published by Eszter Magyar-Áhel, cross-border, organised VAT fraud schemes should be categorised in the following groups:

1. *Carousel fraud*: The most important characteristic of carousel fraud is that such invoicing circles end where they start, and as such, they do not necessarily reflect real economic transactions, the system is viable without a market demand or actual sales.
2. *Missing Trader Intra-Community Fraud* (MTIC fraud): These only differ from the carousel fraud introduced above that it is induced by an actual market demand, and it is aimed at attaining the lowest possible consumer prices and the highest profit, from which end consumers also benefit, regardless of whether or not they are aware of the fraudulent characteristics of the invoicing chain. Some schools also classify MTIC frauds in the same group as carousel fraud, as both fraud mechanisms involve missing traders. However, taking into consideration that carousel fraud does not require an actual market demand, I would break down MTIC fraud schemes further, as follows:
 - *general MTIC fraud scheme*
 - *VAT refund fraud by fictitious domestic purchase*
 - *VAT refund fraud by concealed domestic sale*
3. *Fraud schemes other than carousel fraud or MTIC invoicing chains*: Fraud schemes falling in this category are classified by some schools as MTIC fraud, while others see it as separate fraud mechanisms. In my opinion, this latter aspect reflects the most the main characteristics of these fraud mechanisms setting them apart from the ones detailed previously. Namely, that carousel fraud is a completely fictitious invoicing chain ending where it starts, and aiming to cause losses to the budget. In an MTIC fraud, the invoicing chain is not a closed loop, and, apart from a few differences, it is largely equivalent to an arch of a carousel fraud, wherein, in addition to fictitious transactions, actual transactions induced by market demand are also present. The primary objective of such fraud schemes is decreasing sales prices.

Though the fraud mechanisms detailed below also involve both fictitious economic actors and actual transactions induced by market demand, the invoicing chain is not the same as the one in a typical carousel fraud or an arch thereof. These fraud schemes are the following:

- *misuse of customs procedure code 42.00*
- *fictitious intra-Community or export sales*
- *cross-invoicing fraud*
- *triangular trade fraud*

Another important fact is that the basis of triangular trade fraud and partly that of the cross-invoicing fraud open up further options for the creation of new categories, namely that triangular trade fraud in itself is not a fraud, only if it is linked to a carousel or MTIC chain. Also, a cross-invoicing fraud can be absorbed in the same chains, for example, when Missing Traders attempt to reduce their tax obligations to zero by such cross-invoicing. Therefore, cross invoicing is not necessarily an independent scheme.

When examining *domestic VAT evasion* cases, we find that perpetrators have less liberty than perpetrators of cross-border VAT evasions. Theoretically, the use of a Missing Trader or Buffer company is not ruled out, however, the invoicing chain is way more simple and clear. Perpetrators doctor invoices to only one invoice down the invoicing chain (input, output or both). Fraudulent acts largely take place by using the schemes detailed in connection with the working mechanism of VAT, i.e. acceptance of fictitious invoices of expenses or omission of return of payable VAT or parts thereof.

Classification of budget fraud schemes on the elements of statutory definition

In my opinion, elements of statutory definition are important criteria of classification of fraud schemes, because in investigations, the facts found during the proceeding have to be compared with such statutory definition elements before they move on to notification of charges. Based on the effective penal code, fraudulent behaviours are classified as follows:

1. *making a false statement (tax return)*
2. *concealment of true facts*

According to the statutory definition, budget fraud by VAT evasion can be committed by both misrepresentation and condoning misrepresentation, however, according to the jurisprudence, this is an empty set, therefore, I did not include these schemes in my classification.

Table 1. Classification of schemes of budget fraud by VAT evasion

Working mechanism of VAT	Invoicing chains between the subject companies	Elements of statutory definition
<ol style="list-style-type: none"> 1. Fraudulent increase of deductible VAT 2. Omission of return of payable VAT or parts thereof 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cross-border, organised VAT fraud: <ul style="list-style-type: none"> • carousel fraud MTIC fraud schemes: <ul style="list-style-type: none"> • general model of MTIC fraud scheme • VAT refund fraud by fictitious domestic purchase • VAT refund fraud by fictitious domestic sales Fraud schemes other than carousel fraud or MTIC invoicing chains: <ul style="list-style-type: none"> • misuse of customs procedure code 42.00 • fictitious intra-Community or export sales • cross-invoicing fraud • triangular trade fraud 2. Domestic VAT fraud 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Making a false statement (tax return) 2. Concealment of true facts

Source: Compiled by the author.

Summary

In the selection of the categorisation criteria, I have considered the criminal characteristics of the investigation of budget fraud under the Criminal Procedure Act. Along these lines, I have selected three criteria: the working mechanism of VAT; the invoicing chains between subject companies; and the elements of statutory definition. In my opinion, the significance of working mechanism of VAT as a classification criterion lies in the fact that the framework statutory definition is only filled by an actual content by the VAT Act and that knowing the amount of the budget loss to establish the value of and/or evaluate the criminal act is necessary. Going further into the details of invoicing chains between subject companies will lead us closer to the historical facts, and it is necessary to know the statutory definition elements to be able to compare the two.

However, other criteria can also be used for the classification of schemes of budget fraud by VAT evasion. The methodology created by me differs from the ones published in the referred discourses in the choice of several dimensions, i.e. classification criteria, as opposed to only one.

Another important fact is that the EU system of value added tax (ratified in Hungary by the VAT Act) laying down the working mechanism of VAT, the schemes of the perpetrators and the statutory definitions of the penal codes change over time. Changing of economic environment and taxation conditions result in the change of VAT evasion schemes, giving rise to the emergence of increasingly sophisticated mechanisms. After

all, I still think that – at the time I am writing this paper – using the categorisation system based on the ‘three dimension’ detailed above works well in the classification of perpetration schemes emphasising their main criminal characteristics in the investigation of budget fraud cases by VAT evasion.

REFERENCES

- Burján Ákos – Sándorné Új Éva – Sztanó Imréné – Vigvári András eds. (2012): *Adótani alapok*. Budapest, Saldo. 136.
- Ercsey Zsombor (2016): *Az adóigazgatás igazságossága*. Budapest, Patrocinium Kiadó. 170, 176.
- Faluvégi Lajos – Kállai Lajos eds. (1987): *Adóreform és a költségvetési gazdálkodás*. Budapest, Saldo.
- Fodor Balázs Gábor (2007): Az áfacsalások büntetőjogi megítélésének elméleti és gyakorlati kérdései. In *A költségvetés büntetőjogi védelme* című konferencia előadásainak szerkesztett változata. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 92–94.
- Magyar-Áhel Eszter (2012): Szervezett áfacsalások az Európai Unióban. In Csete Rita – Magyar-Áhel Eszter – Magyar Csaba – Sándor Zsolt (2012): *EU és az ellenőrzési szakterület*. Budapest, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Képzési, Egészségügyi és Kulturális Intézete, Adóügyi Iskola. 85–99.
- Magyar-Áhel Eszter (2014): *A közös ÉHA rendszer és a leggyakoribb áfa csalások*. Budapest, Saldo. 10.
- Molnár Gábor Miklós (2011): *Az adócsalás a költségvetési csalásban*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 281–282.
- Molnár Gábor Miklós (2013): A költségvetést károsító bűncselekmények. In Busch Béla ed.: *Büntetőjog II. Különös rész*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 717–719.
- Salo, Mirja (2014): The ideas of Maurice Lauré on VAT in the 1950s. *World Journal of VAT/GST Law*, Vol. 3, No. 2. 130–131. DOI: <https://doi.org/10.5235/20488432.3.2.130>
- Sólyom Borbála (2015): *Az adócsalás és az adóelkerülés elleni harc az Európai Unióban az általános forgalmi adózás területén különös tekintettel az európai bíróság joggyakorlatára*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. 64–84. DOI: <https://doi.org/10.15774/PPKE.JAK.2015.002>
- Sztanó Imréné (2012): Adórendszertervezés, az egyes adónem típusok bemutatása. In Burján Ákos – Sándorné Új Éva – Sztanó Imréné – Vigvári András eds. (2012): *Adótani alapok*. Budapest, Saldo. 141–142.
- Tóth Mihály (2015): *A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 20.

A magánbiztonsági szektor szerepe a keresztény szent helyek biztonsági modelljének kialakításában¹

SZABÓ Csaba²

A keresztény szent helyek fizikai védelmének szükségességét már a Biblia és a Tóra is említi. Minden egyes társadalom – az adott korszak építészeti és kulturális szemléletét figyelembe véve – határozottan törekedett arra, hogy a közösségek tagjai számára életteret biztosító falvakat és városokat kapukkal és falakkal védjék meg az ellenség támadásaitól. Ezzel összefüggésben a keresztény szent helyek védelme kiemelt jelentőséget képviselt minden történelmi időszakban. Jelen tanulmány az európai keresztény szent helyeket érintő releváns biztonsági kérdéssel foglalkozik, mégpedig a templomokat és a papokat ért támadások megelőzésére vonatkozóan. A problémát elsődlegesen a magánbiztonsági szektor oldaláról vizsgálom, abból a szempontból, hogy a magánbiztonsági szektor milyen hatékony őrzési és védelmi struktúra alkalmazásának lehetőségével rendelkezik a keresztény szent helyek védelme érdekében.

Kulcsszavak: templomok, keresztény szent helyek, terrorcselekmény, magánbiztonsági szektor, biztonsági kihívások és kockázatok

Bevezetés

Az európai biztonsági környezet megváltozása elsősorban az egyes országok ellen elkövetett terrorcselekmények, valamint az arra adott kormányzati intézkedések hatására következett be. Az európai terrorcselekmények közös jellemzője, hogy az elkövetési metódus a nagyobb csoportok, tömegek ellen irányult, célként meghatározva a lehető legnagyobb emberáldozat elérését. A helyszínek az elkövetési módszerek, valamint az alkalmazott eszközök széles spektrumban változtak, annak függvényében, hogy egy vagy több személy hajtotta végre a terrorcselekményt. A 2000-es években elkövetett terrorcselekményeket elsősorban a lakosság ellátása szempontjából

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² SZABÓ Csaba, PhD, r. őrnagy, tanácsadó, Belügyminisztérium, Rendészeti vezetőképzési, Vezetőképzési és Továbbképzési Főosztály
Csaba SZABÓ PhD police major, advisor, Ministry of Interior, Department of Law Enforcement Executive Search Service and Executive Advanced Training
ORCID: 0000-0001-9573-2332, szabo.csaba@uni-nke.hu

kiemelten fontos kritikus infrastruktúrák ellen követték el, mivel ezeken a helyeken fordulnak elő az emberek nagyobb tömegekben, valamint a gyenge védelmük és a könnyű megközelíthetőségük lehetőséget nyújt a terrortámadások hatékony végrehajtásához. Jelen tanulmányban azt a kérdést vizsgálom, hogy egy azonosított biztonsági probléma – jelen esetben a keresztény szent helyek ellen elkövetett (terror)támadások – hogyan befolyásolja a biztonságról alkotott felfogásunkat. A probléma szerkezete az alábbiak szerint definiálható: 1. Új biztonsági kihívások és kockázatok érik az Európai Unió társadalmait a terrorizmus formájában. 2. Az Európai Unió tagállamai egymástól eltérő intézkedésekkel próbálják meg kezelni a kihívást. 3. Ezek az intézkedések egyes esetekben ellentmondanak egymásnak és a társadalmi reakciók kezelésére szolgálnak elsődlegesen. Ilyen formán tehát elsősorban nem maga a terrorizmus jelent közvetlen fenyegetést a társadalmak tagjaira, hanem a tagállamok rá adott válaszreakciói. 4. A tagállamok problémakezelési hatékonysága elsősorban a válaszreakciók intenzitásában mérhető, amelyek az adott társadalmi jelentőségű biztonsági problémát igyekeznek kezelni. 5. A keresztény szent helyek potenciális lehetőséget nyújtanak további terrorcselekmények elkövetéséhez, azonban a keresztények védelme a magas kockázat ellenére nincs biztosítva. A tanulmányban bemutatom, hogy az Európai Unió egyes tagállamai milyen jelentős biztonsági kockázatnak tartják a keresztény szent helyek (elsősorban a templomok) könnyű célpontként történő azonosítását. *Az európai keresztény szent helyeket érintő új típusú biztonsági kihívások elemzése a kritikus infrastruktúráként történő azonosításának érdekében* című tanulmányomban arra törekedtem, hogy a keresztény szent helyek kritikus infrastruktúráként történő azonosításával és a jogszabály alá történő beemelésével egy az állam által biztosítandó jogi és fizikai biztonság kerülhet (akár időlegesen) kialakításra. A tanulmányban a keresztény szent helyek (kiemelten a templomok) őrzése és védelme szempontjából vizsgáljuk a fenyegetettséget, elsősorban a magánbiztonsági szektor jogi, élőerős és technikai lehetőségeinek figyelembevételével. Bár az Európai Uniót érintő terrorfenyegetettség egyes elemeit nem új kihívásként azonosítjuk, a fenyegetések súlya és valódisága aligha vonható kétségbe. A biztonsági helyzetet érintő komplex vizsgálatok új fenyegetésként azonosították az európai keresztény szent helyekkel szembeni támadások lehetőségét. Mindezek függvényében a kérdés az, hogy a keresztény szent helyekkel szembeni fenyegetésre adott (jogalkotási, kormányzati, közösségi) válaszok megfelelőek-e, avagy sem.

A keresztény szent helyek mint a védendő társadalmi érték meghatározása

A dilemmát az a konfliktus jelenti, amely a keresztény hívek félelme és a hatékonyság között áll fenn. Más oldalról megközelítve a kérdést: hogyan tudjuk hatékonyan kezelni a keresztény szent helyeket érintő biztonsági problémákat anélkül, hogy a hívek távolmaradásának veszélye fenyegetné az egyházakat a hitélet gyakorlásától és a liturgikus szertartásokon való részvételtől? A dilemma két lényeges elemét, a biztonságot és az egyház működésének lételemét, a liturgikus szertartásokat nem lehet egymással

szembeállítani. A diskurzus két aspektusa a veszély súlya és mértéke, valamint a védendő érték tárgya. Az Európai Unió tagállamait érintő terrorcselekmények bekövetkezési kockázatának mértéke igen magas, ezért ebben az esetben súlyos a veszély mértéke. *A védelem elsődleges tárgya a keresztény szent helyek, valamint az ezeken a helyeken tartózkodó személyek élete, amelyek együttesen képezik magát a védendő alapértéket.* A biztonsági lépések meghatározásához meg kell vizsgálnunk, hogy a dilemma feloldható-e. A terrorizmus okozta veszély mértéke jelentősnek mondható Európában. A kormányzatoknak kötelességük védelmezni polgáraik életét és tulajdonát. Igaz, hogy az állam az egyházi célok megvalósításához szükséges ingatlanokat az egyházak rendelkezésére bocsájtotta,³ azonban a védelmükre vonatkozó kötelezettsége minden esetben fennáll, és az egyházi tulajdonban lévő ingatlanokra (és a benne tartózkodó személyekre) is vonatkozik. Ahogy Schanda Balázs álláspontjában kifejti, csak az egyházi státuszhoz kapcsolódó egyes jogok *egyenkénti* elemzésével állapítható meg, hogy mely jelenlegi és esetleg jövőben biztosított jogot indokolt valóban valamennyi vallási közösség számára biztosítani, és melyek azok a jogok és támogatások, amelyek a társadalmi elfogadottság meghatározandó minimumát nem tudják felmutatni, avagy még bizonyos értelemben kísérleti stádiumban vannak.⁴ Ezt a megközelítést alapul véve megfogalmazható, hogy mivel az államnak jogi kötelessége, hogy az állampolgárok biztonságát biztosítva védje alapvető jogait és egyúttal garantálja a személyi biztonságukat,⁵ ezért a vallásgyakorlásuk helyszínéül szolgáló épületek védelmét és biztonságát is garantálnia kell.⁶ *Jogi értelemben az állam a végrehajtó hatalom részét képező rendőrség által biztosítja a keresztény szent helyek védelmét.* Azonban ez a védelem a koncentráltságát és időkeretét tekintve, nem állandó jellegű és nem meghatározott mértékű. Ennek értelmében a keresztény szent helyek védelmére vonatkozó biztonsági modell kialakítása során (az állami rendészeti szervek mellett) a magánbiztonsági szektor által biztosított őrzési és védelmi képesség alkalmazásának a lehetőségét is figyelembe kell venni. Másik oldalról megvilágítva a problémát: a rendészeti szervek a büntfelderítés oldaláról, még a magánbiztonsági szektor a bűncselekmények megelőzése terén léphetnek fel hatékonyan a keresztény szent helyek biztonságának erősítése érdekében.

Új kihívások: a keresztény szent helyek veszélyeinek újraértelmezése

A keresztény szent helyek elleni támadások vizsgálatakor nem csak és kizárólag a terrorcselekmények vonatkozásában kell valós veszélyről beszélnünk. Látható, hogy a terrorizmus elleni küzdelem kérdései nem válaszolhatók meg egyszerű igennel vagy nemmel. A lehetséges érveknek és ellenérveknek ennél jóval megalapozottabbnak

³ 1991. évi XXXII. törvény a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100032.TV&goto=-1> (2018. 04. 30.)

⁴ Schanda (2000) 25.

⁵ Balogh–Hajas–Schanda (2014) 17.

⁶ Magyarországon az Alaptörvény rögzíti a jogot a szabadságra és a személyi biztonságra vonatkozóan.

kell lenniük, hogy az alkalmazandó álláspontok kialakítása során minden lehetséges megoldást figyelembe vegyünk. A keresztény szent helyeket érintő fenyegetettség az Európai Unió tagállamai esetében eltérő intenzitást mutatnak. Az eltérések oka elsősorban az adott országnak a terrorizmus elleni harc nemzetközi szerepvállalásában keresendő, azonban láthattunk sajnálatos példákat vallási meggyőződésből elkövetett terrorcselekményekre is. Amennyiben a veszély valós mértékét illetően nem teszünk (és nem is tehetünk) különbséget, abban az esetben jól mutatja, hogy a keresztények az egész Európai Unió területén veszélynek vannak kitéve a fokozott terrorfenyegetettség következtében. A veszély mértékét elsősorban az határozza meg, hogy az adott állam milyen jogi és rendészeti intézkedésekkel tudja (és kívánja) csökkenteni a terrorizmusból adódó kockázatokat.

Az Európai Uniót érintő terrorveszély mellett a keresztény szent helyek ellen elkövetett bűncselekmények száma is jelentős kockázatot jelent a rendészeti szervek számára. Az európai keresztények ellen elkövetett erőszakos bűncselekmények közül az emberölés, valamint a súlyos és a könnyű testi sértés a leggyakrabban elkövetett jogsértés. A keresztény szent helyeket ért támadások közül a gyújtogatás a leggyakrabban elkövetett bűncselekmény. A támadások negyedében a templomok rongálása vagy a keresztény jelképek teljes megsemmisülése következik be. Németországban 2017-ben több mint száz olyan bűncselekmény elkövetését regisztrálták a hatóságok, amelyet menekültek vagy menedékkérő személyek követtek el bizonyítottan azért, mert a sértett személy keresztény volt.⁷ A bajor rendőrség és a német történelmi egyházak adatai alapján 2017-ben több mint kétszáz regisztrált eset történt, amely során az elkövetett bűncselekmények elsődleges célpontja maga a vallási szimbólum volt.⁸ Bajorországban jelenleg mintegy kétszáz keresztény egyházakat érintő áldozattá válásról számoltak be az illetékes hatóságok. Friedrich Wilhelm Graf professzor (*Müncheni Ludwig Maximilian Egyetem*) több mint 30 éve foglalkozik vallási erőszakkal. Álláspontjában kifejti, hogy a vallási szimbólumok elleni támadások mindig is létező problémák voltak. Azonban megítélése szerint a mostani helyzet teljesen eltér az eddigi helyzetektől, és jelentős vonatkozásokat lát az elkövetési magatartásban. Kutatásaiban rávilágít arra a tényre, hogy az elkövetési magatartás kétségtelenül agresszívabbá vált, mind a gyűlöletbeszéd, mind az elutasító mechanizmusok tekintetében, ezzel együtt az agresszivitás mértéke is megnőtt. Juliana Opiolla lelkész kijelentette, hogy a németországi Bouth településen a lakosság segítségét kérték, hogy a magánbiztonsági szolgálatok segítségét vegyék igénybe, hogy a keresztény szimbólumok rongálásának elejét vegyék. A lelkész állásfoglalásában kifejti, hogy a fenyegetések jelei és mértékei egyre inkább megnöttek az elmúlt időszakban. *A lelkész felteszi a kérdést, hogy mikor fogunk beszélni arról a közbiztonsági problémáról, hogy Németország és az egész hazai kultúránk látható keresztény jellege súlyos veszélyben van.*⁹

⁷ Anisimov (2018)

⁸ Weimer (2017)

⁹ Weimer (2017)

A keresztény szent helyeket érintő veszélyek kockázatainak relevanciája nem csak az egyházak részéről fogalmazódott meg valós problémaként. Egyes biztonságpolitikai szakértők sorozatos figyelmeztetéseket adtak ki 2017 év végén, hogy a barcelonai terrortámadás után az Iszlám Állam harcosai a német keresztény szent helyek elleni támadásokat fogalmazták meg objektív elsődleges célként. A spanyol hatóságok Drezda városának katolikus székesegyházát nevezték meg mint a lehetséges terrortámadás helyszínét. A támadás lehetőségére vonatkozó nyomozati anyagokat a spanyol rendőrség megosztotta a német nemzetbiztonsági szervekkel, annak érdekében, hogy a német hatóságok időben fel tudjanak készülni a terrortámadás megelőzésére.¹⁰

Pár gondolat erejéig vizsgáljuk meg a drezdai székesegyház elhelyezkedését a terrorfenyegetettség fényében. A székesegyház optimális támadási helyet szolgáltathat egy terrorcselekmény végrehajtásához, mivel az épület könnyen megközelíthető, továbbá éjszakai klubok és szórakozóhelyek közvetlen közelében helyezkedik el. A szórakozóhelyek környékén főleg az esti és éjszakai időszakban jelentősen megnövekszik az emberek létszáma. Ez az állapot ideális környezetet teremt azon jogellenes cselekményt elkövetni szándékozó személyek számára, akik nem szeretnének feltűnést kelteni, és ezáltal szinte rejtve tudnak maradni a hatóságok előtt. A Georg-Treu-Platz és a Rampische Str. utcák által határolt területen fekszik a székesegyház, amelyet nemcsak gyalogosan, hanem gépkocsival is könnyen meg lehet közelíteni. A székesegyház megközelítését semmilyen fizikai akadály (*védőmű, sorompó, forgalomkorlátozó oszlop, kerítés, fal*) nem korlátozza, így egy gépjárművel történő terrortámadás esetén nemcsak a székesegyház környezetében tartózkodó személyek vannak közvetlen veszélynek kitéve, hanem a székesegyházat körülhatároló vendéglátó és szórakozóhelyeken tartózkodó személyekre is potenciális veszélyt jelenthet egy terrorcselekmény elkövetése. Mivel a székesegyház és a környező szórakozóhelyek a turisták által közkedvelt látnivalók egyike, ezért pozitív tényezőnek számít, hogy számos olyan vendéglátóhely határolja a székesegyházat, amelyeknek az épületein kültéri térfigyelő kamerákat helyeztek el, legfőképpen a szórakozóhelyi garázda cselekmények megelőzése érdekében.

A magánbiztonság szerepe a keresztény szent helyek védelmi modelljének kialakításában

A magánbiztonsági szektor az elmúlt évek alatt számos fejlődési irányvonalat határozott meg ön maga számára. A jogalkotó érdemben figyelembe vette és beépítette a magánbiztonsági szektor képviselői szerveinek szakmai meglátásait a jogalkotói folyamat során. Ezek a folyamatok nagyfokú stabilitást és eredményességet biztosítottak a szektor számára, megalapozva a magánbiztonsági szektor társadalmi, gazdasági és állami stabilitását. A fejlődési (fejlesztési) irányvonalak kialakulását nagymértékben meghatározza mind a nemzeti, mind a nemzetközi biztonsági környezet alakulása, mivel a magánbiztonsági szektornak is szükséges érdemben reflektálnia a biztonsági folyamatok

¹⁰ Flood (2017)

alakulásából eredő kihívásokra és kockázatokra.¹¹ Ilyen magánbiztonsági szektorhoz szervesen kapcsolódó biztonsági kockázat a keresztény szent helyek, valamint a keresztény szent helyeken (*vagy annak közvetlen környezetében lévő*) tartózkodó személyek védelme.

A keresztény szent helyeknek minden történelmi korban meghatározó jelentősége volt az adott társadalom, vagy közösség mindennapi életében. Az építkezésére vonatkozó történelmi aspektusokat vizsgálva látható, hogy a keresztény szent helyeket védművekkel látták el, amelyek fából, kőből és fémből készültek. A Tóra egyes részei rendelkezéseket fogalmaznak meg a palota- vagy templomőrökről: „A templom őrzése parancsolat, ami akkor is vonatkozik, ha nem kell ellenségtől vagy tolvajoktól tartani.” A palotaőrök jelenléte a Tóra szerint nemcsak a vagyonvédelem célját szolgálta, hanem egyfajta áhítatot és tiszteletet is eredményez minden látogatóban, akik a szent helyek területére belépnek.¹²

A tanulmány korábbi szakaszában már említettem, hogy Európában a templomok veszélyeztetettségi szintje egyre magasabb szinten mozog. Az elkövetett támadások mértéke és gyakorisága sürgető kérdéssé teszi, hogy a keresztény szent helyeket a jogalkotó az egyházi törvénykezéssel és szabályrendszerrel összhangban kiemelt fontosságú infrastruktúráként kezelje, mert a társadalom egésze – és nem csak az ipari szereplők – ellen irányuló támadások következtében az állami hatóságok bizonyos biztonsági intézkedéseinek fokozását az államnak kell biztosítania.¹³ Természetesen ez nem azt jelenti, hogy Európában vagy Magyarországon fellelhető összes keresztény szent helyet rendvédelmi vagy magánbiztonsági felügyelet alá kell helyezni. Azonban a keresztény szent helyekre vonatkozó kockázati tényezők azonosítása és kezelése érdekében szükség mutatkozik (a turisztikai látogatottsági adatokat elemezve és felhasználva) az egyes templomokat kockázati szintjüknek megfelelően besorolni, hogy milyen biztonsági intézkedések fogantatására van szükség a hatékony védelem kialakítása érdekében.

Magyarország gazdag történelmi múlttal rendelkezik a keresztény szent helyek létszáma tekintetében. Évente több ezer turista érkezik hazánkba, hogy felkeresse ezeket a történelmi jelentőségű keresztény szent helyeket. Ezeknek az épületeknek az elhelyezkedése szétszórta található az országban. Vannak olyan templomok, amelyek különálló egységet képeznek az adott település struktúrájában, és vannak olyanok, amelyek köré az idők folyamán – az építkezési szemlélet változásával – lakóházakat is építettek. Ezeknek az építészeti megoldásoknak a kialakítását nem minden esetben előzi meg bűnmegelőzési vizsgálat. Az említett vizsgálatok birtokában nagymértékben csökkenthetők lennének azok a bűnmegelőzési *anomáliák*, amelyek meggátolják vagy hátráltatják a rendészeti szervek hatékony munkáját a keresztény szent helyet ért támadás esetén.¹⁴

¹¹ Sotlar–Meško (2009) 269-285.

¹² Silverberg (é. n.)

¹³ Christián (2014) 126.

¹⁴ Az építészeti bűnmegelőzés kialakításánál figyelembe kell venni az adott terület függvényében a legközelebbi rendőrkapitányságtól való távolságot, a rendőrség reakcióidejét, a közterületi kamerák elhelyezkedését, a közvilágítás hatékonyságát és minőségét, a köztéri bútorok elhelyezkedését, a felhasznált járdalapok mozgathatóságát, valamint a területen található növények sűrűségét és átláthatóságát.

A magánbiztonsági szektor szerepét elsősorban a történelmi egyházak eme védelmi szegmensben történő szerepvállalásának kialakításával lehetne előtérbe helyezni a keresztény szent helyek biztonságának kialakítása érdekében. Azonban a magánbiztonsági szektor szereplőinek a bevonásával jelentős többletköltség hárulna az egyházakra. Az állami szerepvállalás nagyobb realitással rendelkezik a megvalósítás terén – mint azt láthattuk Franciaországban – azonban a rendőrségnek ebben az esetben is jelentős erőt és eszközt lenne szükséges biztosítani a folyamatos védelem kialakítása érdekében. Ezt a többleterőt és eszközt más területekről kénytelen elvonni a rendőrség, így gyengítve más területek közbiztonsági hatékonyságát.

A keresztény szent helyek védelme érdekében nem elegendő egyetlen rendőr vagy magánbiztonsági személy jelenléte, mivel a keresztény szent helyeket ért nemzetközi támadások vizsgálata során kiderült, hogy a terrorista személyek akkor is elkövették a terrorcselekményt, ha a templom védelmére rendőröket vagy biztonsági személyeket vezényeltek ki. Némely esetekben a templom közvetlen környezetében végrehajtott polgárpártos merénylet több halálos áldozatokkal járt, mintha azt a templom belső terében hozták volna működésbe. Készültek közbiztonsági tervek megoldásként, hogy a keresztény szent helyek szabad megközelítését korlátozzák a rendészeti szervek.¹⁵ Ennek a közbiztonsági korlátozásnak a keretében a rendészeti szervek lezárják a templomok környező utcáit, illetve az oda vezető utakat, és csak a rendőrségi ellenőrzést követően lehet megközelíteni a keresztény szent helyet. Ilyen közbiztonsági megoldásra találhatunk példát Rómában, amikor a rendőrség páncélozott járművekkel torlaszolta el a Vatikán felé vezető utakat.¹⁶

A magánbiztonság oldaláról egy a keresztény szent helyekre (és a keresztény szent helyen, vagy annak közvetlen környezetében tartózkodó személyek védelmére) vonatkozó kockázatkezelési stratégia létrehozásával lehet hatékony védelmet kialakítani.¹⁷ A kockázatkezelési stratégia egyes elemeinek meghatározásánál figyelembe kell venni azokat a rendszerelemeket, amelyek az adott védendő érték szempontjából a leghatékonyabb

¹⁵ Kim (2008) 2–4.

¹⁶ Csépanyi (2016) A rendőri intézkedés értelmében az Angyalvár és a Szent Péter tér közötti széles sugárutat teljesen lezárták a gépkocsiforgalom előtt. A via della Conciliazione nevű sugárut elején mozdítható kordonokat állított fel a rendőrség. A Szent Péter tér felé haladó hívők és turisták (ahogyan ez már biztonsági okokból eddig is sokszor megtörtént az utóbbi években) ezek között belépve juthattak be az ellenőrzött területre. Egyenkénti rendőrségi ellenőrzést egyelőre csak egyházi tömegesemények alkalmával tartanak, amikor a biztonsági kapuknál a belépők táskáit, hátizsákjait is átvizsgálják. A Szent Péter tere belépőket azonban – a tér oszlopcarnokában felállított – fémdetektorokkal is ellenőrzik.

¹⁷ Purpura (1999) 15. A kézikönyv egy komoly, de gyakran figyelmen kívül hagyott biztonsági problémát ír le, amely jelentős hatást gyakorol minden közösségre. Ez a biztonsági probléma az istentiszteleti helyek elleni erőszakos cselekményeket helyezi előtérbe. A kézikönyv útmutatást nyújt az ASIS-szervezet által koordinált közösségi bűnmegelőzési projektek folytatásában, amelyek segítségével meggátolható az egyes bűncselekmények elkövetése. Az együttműködés alapja, hogy helyi kollégiumokkal működnek együtt a keresztény egyházak a védelem erősítése érdekében. Az ASIS-rendszer tagjai egy közösségi védelemben vesznek részt, amely során megosztják szakértelmüket az egyházi vezetőkkel, és egyúttal iránymutatást nyújtanak a katolikus középiskolákba tanuló diákok számára. Végezetül ez a kézikönyv bemutatja az ASIS biztonsági projektek előnyeit, amelyek felvázolják, hogy hogyan lehet megvalósítani az ilyen típusú biztonságra épülő közösségi projekteket. Ez nemcsak javítja az egyes tagok szakmai hatékonyságát, hanem pozitív visszacsatolást nyújt az alkalmazott biztonsági programokról és a rendszerben szakmai munkát vállaló vállalkozásokról.

védelmi hálót tudják biztosítani. Az alkalmazandó biztonsági rendszerelemek meghatározása során minden esetben a komplex védelem kialakítására kell törekedni. A biztonság megteremtése és fenntartása szempontjából elengedhetetlen egy hatékony kockázatelemzési vizsgálat elvégzése.

A védelmi célok

A keresztény szent helyek esetében a következő védelmi célok lehetnek meghatározók a kockázatelemzésben:

- Minden védendő alapértékre (egyházi személyek, egyházi kisegítő személyzet, turisták, hívők) és az azokat körülvevő rendszerelemekre (templom, kiszolgáló infrastruktúra, lakóházak) meghatározandók a releváns fenyegetések és a védelmek gyenge pontjai, amelyek ismeretében olyan intézkedési javaslatok alakíthatók ki, amelyekkel javítani lehet a védelem teljeskörűségét és így elősegíthető a védendő alapérték biztonsága.
- A védelmi képességeknek időben folyamatosan biztosítottaknak kell lenniük. Első lépésként a védelmi képesség kialakítása a meghatározott feladat. A védelmi képesség kialakítása nagymértékben függ a rendelkezésre álló finanszírozástól, valamint a meghatározott biztonsági célok szintjétől. A már kellő szinten megvalósított védelmi képességek erodálása (fegyelmetlenség, hanyagság, a biztonság fontosságának nem kellő tudatosítása miatt, a technika szinten tartásának hiánya és erkölcsi elavulása) is veszélyezteti a folyamatosságot. Ennek fenntartásában fontos szerepet játszik a biztonságra vonatkozó szabályozottság kielégítő szintje, annak betartása és betartatása. Meghatározó a folyamatosság biztosításának és biztosítottságának, a szabályozottság és ezek ellenőrzésének meghatározott időközönkénti vizsgálata.
- A keresztény szent helyek esetében nem beszélhetünk a védelmi képesség zárt, teljes körű és folytonos kialakításáról. A templomok nyitva tartását és a hívek bejutását (*az éjszakai időszakról eltekintve*) az esetek nagy többségében biztosítani szükséges az egyházak részéről. A biztonsági kockázatot ebben az esetben a szabad átjárhatóság és a bejutás kontrollálatlansága jelenti. Ebben az esetben a biztonsági kockázat ismerete nem pontos, így csupán egy közelítő szintű becslés formájában határozhatjuk meg a kockázat mértékét. A kockázatok felmérése, elemzése és minősítése, abból a célból történik, hogy a védelmi rendszerek tervezése, továbbfejlesztése során olyan védelmet alakítsanak ki, amely a rendszer minden pontján kockázatokkal arányos védelmet nyújt úgy, hogy közben figyelembe veszi a védelem kiépítésének és üzemeltetésének költségeit.¹⁸

¹⁸ Muha-Tóth (2011) 205–206.

A keresztény szent helyek biztonsági modelljének meghatározása során, valamint annak kialakítása esetén számos szervezeti és biztonsági elem vizsgálatát szükséges elvégezni. A holisztikus megközelítés során ki kell térni a keresztény szent hely működésére, az egyházi szervezet struktúrájára, valamint az alkalmazható és telepíthető biztonsági rendszerelemekre.

Ezen belül:

- az egyházi szervezet felépítésére;
- a biztonsági szervezet elemeire;
- a biztonsági szervezetrendszer tevékenységére, működésére, és annak szabályozottságára;
- az élőerős védelemre;
- a személyi védelemre;
- a mechanikai-fizikai védelemre;
- az elektronikai védelemre;
- a tűzvédelemre;
- az egyházi értékek tárolására és szállítására;
- a rendkívüli események (természeti katasztrófák, bűn- és terrorcselekmények, tüzesetek) elleni védelemre;
- az egyházak által alkalmazott humánerőforrás biztonsági kérdéseire;
- a külső szerződéses partnerek keresztény szent helyeken belüli mozgásával kapcsolatos kérdésekre;
- az ügyfél- és turistaforgalommal kapcsolatos kérdésekre.

A keresztény szent helyek esetében a fenyegetettség konkrét ismeretének hiánya figyelhető meg.¹⁹ Az egyik lehetséges módszer a fenyegetések kockázatának megbecslése, amely a fenyegetés által *okozható legnagyobb kárérték* és a fenyegetettségek az adott kárértékkel történő bekövetkezésének *becsült gyakorisága* (valószínűsége) szorzatával azonos. Ez alapján lehet a biztonsági modell tervezése közben az azonos védelmi célú, de különböző szintű és költségű megoldásokat mérlegelni és kiválasztani. *Másik oldalról megközelítve a problémát:* az egyes templomokra vonatkozó biztonsági modell tervezését úgy kell kialakítani, hogy figyelemmel kell lenni a templomok eltérő védelmi szintjére. A templomok védelmi célja azonos, azonban az eltérő strukturális elemeket tekintve (elhelyezkedés, nagyság, befogadóképesség, építési idő és stílus) különböző védelmi szinteket kell meghatározni. Ebben az esetben a biztonságra vonatkozó tervezési feladat alapvető célja az, hogy minimális védelmi költségekkel, maximális kockázatcsökkentést tudjunk elérni a keresztény szent helyek védelmének kialakítása során.²⁰

¹⁹ Mindazonáltal biztonsági kockázatként számolni kell a konkrét fenyegetettség lehetőségével is, mivel az alkalmazott biztonsági modell meghatározása során az előre bejelentett konkrét fenyegetettség egy olyan biztonsági opciót képvisel, amelyre előre fel lehet készülni, valamint jelentősen csökkenteni lehet a potenciálisan fenyegetett személyek számát és károk mértékét. Ilyen esetben a rendészeti szervek fokozott biztosítást és védelmet alakítanak ki a meghatározott fenyegetettség idejére.

²⁰ Bender (2016) 6–8.

A biztonsági modell szerves részét képezi a magánbiztonsági szektor által alkalmazott biztonságtechnikai rendszerek alkalmazása. A tanulmány következő részében ezeket a biztonságtechnikai elemeket mutatom be a keresztény szent helyek védelmének és biztonságának szempontjából.

Alkalmazható biztonságtechnikai eszközök

A keresztény szent helyeket nem csak az áldozatokat követelő terrortámadásoktól kell védeni. Fontos a műemlékvédelmi szempontok figyelembevétele is, amelyek szintén lehetnek a szélsőséges személyek fegyverei. Ennek eszköze lehet a rohamosan fejlődő biztonságtechnikai ágazat, amelynek feladata megvalósításában kiemelkedő szerepet játszanak a komplex vagyónvédelmi rendszerek, azaz a mechanikai, fizikai, az elektronikai jelzőrendszerek, valamint az élőerős védelem és a szervezeti intézkedések. A felsorolt tényezők egy esetleges kárkövetkezmény enyhítését szolgáló biztosítással együtt optimális biztonságot képesek nyújtani a felhasználóknak. Teljes körű, 100%-os védelem még így sem valósítható meg.²¹ Az alább bemutatásra kerülő biztonságtechnikai eszközök kiépítése, (a diplomák nagy száma miatt) a költséghatékonyság szempontjából jelentős anyagi megterhelést nyújtana az egyházak számára, ezért az állammal közösen kell kidolgozni egy olyan megvalósíthatósági tervet, amely (a költséghatékonyságot szem előtt tartva) erősíti a hívók és az egyházi személyek biztonságát.

Elektronikus behatolásjelző-rendszerek

Mint ahogyan a neve is mutatja ez az elektronikus rendszer nem magát a behatolást hivatott megakadályozni, hanem a megkísérlés pillanatában jelez a beavatkozni tudó biztonsági szakembereknek. Az ilyen jelzőrendszerek technikai megvalósításának számtalan formája ismert:

- kültéri mozgásérzékelők;
- mikrohullámú mozgásérzékelők;
- lépésérzékelők;
- infrarompók;
- nyitásérzékelők;
- üvegtörés-érzékelők;
- lépésérzékelők.

Amíg az élőerős védelmet biztosító szolgálat megérkezik a megadott helyre, addig a mechanikai védelem késlelteti az elkövető bejutását a templomba.²² A keresztény szent helyekre vonatkozó komplex védelem kialakítása során alkalmazni szükséges az elekt-

²¹ Tóth-Tóth (2014) 38–49.

²² Tóth-Tóth (2014) 75.

ronikus behatolásjelző-rendszereket, amelyek hatékony védelmet képesek nyújtani a távfelügyeleti rendszerekkel együtt.

Távfelügyeleti rendszer

A távfelügyeleti rendszerek létrehozásának célja, hogy egy rendszerbe fogva képes megvalósítani a telepített behatolásjelző-rendszerek működésének ellenőrzését, a riasztásjelzések fogadását és a rendkívüli események elhárítását szolgáló intézkedések szervezését.²³ Működési elve, hogy a telepített riasztórendszerek (behatolásjelző, nyitás és zárás, üvegtörést érzékelő) jelzése beérkezik a diszpécserközpontba, ahol felügyelik az átviteli rendszer működését, feldolgozzák és dokumentálják a riasztásokat, amire a személy- és vagyonvédelmi járőrök a szerződésben meghatározott vonulási idő alatt kivonulnak. Fontos megjegyezni, hogy a magánbiztonsági járőrnek nem az az elsődleges feladata, hogy a bűnelkövető elfogását realizálja, hanem hogy megzavarja vagy feltartóztatja a bűncselekményt elkövető személyt/személyeket a rendőrség kikerzéséig.

A járőrök elsődleges feladata ellenőrizni a jelzés valódiságát. Amennyiben a jelzés valódinak bizonyult, értesítik az illetékes hatóságot és annak megérkezéséig biztosítják a helyszínt. Ennek a biztonsági módszernek az előnye, hogy nem igényli az állandó rendőri, vagy magánbiztonsági cég által alkalmazott járőr vagy felállított őr alkalmazását, mivel a biztonsági rendszer által észlelt jelzésre a kivonulás biztosítottá válik.²⁴

Videomegfigyelő rendszer

A videomegfigyelő rendszerek elsősorban preventív jellegű eszközök. Megfigyelhető, hogy azokon a közterületeken, ahol térfelügyelő kamerákat helyeztek el, csökkent a közterületi bűncselekményeknek a száma. A másik megközelítés értelmében a már bekövetkezett jogellenes cselekményeket követően a rögzített kamerafelvételek elemzésével segíthetnek a támadók vagy elkövetők személyek azonosításában és elfogásában. Ezért célszerű legalább egy *csőkamerát* elhelyezni a keresztény szent helyek bejáratai fölé, amellyel megerősítik a bűnmegelőzési jelleget a keresztény szent helyek védelmében.

Mechanikai védelem

A mechanikai védelmi eszközök elsődleges feladata, hogy késleltessék az adott objektumba való bejutást. Ez a nyílászárók, kültéri védelmi elemek és héjszerkezeti elemek

²³ Tóth–Tóth (2014) 77.

²⁴ Egyes külföldi országokban (India, Pakisztán) a szent helyek védelmének biztosítása érdekében a kormányzat rendőrök kivezénylésével biztosította a szent helyek és a hívek biztonságát az esetleges terrortámadásokkal szemben. Kiemelten nagy látogatottságú templomoknál csomag- és ruházatátvizsgálást is bevezettek a templomba történő belépés előtt.

biztosításával érhető el elsősorban. *A templomok esetében alkalmazható mechanikai védelmet elsősorban az ajtók, ablakok és záruk megerősítésével vagy cseréjével lehet elérni.*²⁵

A templomok általában robusztus fém- vagy fakapuvál rendelkeznek, azonban önmagában még nem jelent védelmet, amennyiben a zárat könnyű feltörni. Mivel a templomok a közösség számára nyitottak, a beléptetőrendszerek is hatékony védelmet nyújthatnak (*ahogy a Dohány utcai Zsinagóga példája mutatja*). Megfigyelhető, hogy nagyobb egyházi események megtartásakor a hívek a templom főbejáratán keresztül lépnek be a templomba. Ebben az esetben a beléptetőrendszeren való áthaladás nagymértékben lassítja a hívek bejutását, ezért nagyobb vallási rendezvények alkalmával nem alkalmazható hatékonyan a biztonsági rendszer, amelynek így nagymértékben csökken a hatékonysága.²⁶

A legtöbb templomnak több százéves festett üveg ablakai vannak, amelyek önmagukban is műalkotásoknak számítanak (főként a gótikus stílusra jellemző rózsaaablakok), számos esetben előfordul, hogy a templomok ellen irányuló rongálás következtében ezek komoly sérüléseket szenvednek. Az ablakokra felhelyezhető biztonsági fólia egyfajta védelmet képezhet ezekkel a támadásokkal szemben. A fólia (amely lehet átlátszó is) jelentősége abban nyilvánul meg, hogy amennyiben az ablakot betörik, az üvegszilánkok nem esnek szét, így egyrészt nem képződik a törött üvegen behatolási felület, másrészt egy esetleges robbanásnál a szilánkok nem szóródnak szét, így az ablak közvetlen környezetében tartózkodó személyeknek nem okoznak sérüléseket az ablakszilánkok. A biztonsági fóliák alkalmasak lehetnek Molotov-koktéllal történő támadás megakadályozására, robbanásveszélyes üzem üvegezett nyílászáróinak védelmére, valamint a robbanóanyaggal történő terrorcselekmények, támadások esetén a személyvédelem biztosítása céljából.

Összefoglalás

A tanulmányban ismerttettem egy a keresztény szent helyeket ért bűn- és terrorcselekmények megakadályozását, valamint a fenyegetések megelőzése érdekében egy a biztonság erősítése esetében jól alkalmazható kockázatelemzési módszertant, amelynek elemzése során megvizsgáltam a templomok biztonsági rendszerelemeinek teljeskörűségét, valamint a valós biztonsági kockázattal arányos kiépítettségének lehetőségeit. A kutatás egy biztonsági kockázatelemzési módszertanon alapul, de ez a módszertan, mint a fentiekben is látható – megfelelő módosításokkal – alkalmazható a keresztény

²⁵ A mechanikai védelem a régi építészeti templomok esetében a stabil, erős ajtók és ablakok jelentik. A modern tervezésű templomok esetében szükséges a mechanikai védelem azon részére figyelni, hogy a beépítésre kerülő ajtók, ablakok és záruk megfelelő védelmet nyújtsanak a behatolással szemben.

²⁶ A látogatottság felmérésére azért van szükség, hogy a kimenekítési folyamatok pontos megtervezésében segít az, hogy az átlagos látogatottsági számnak megfelelően készüljön el a veszélyhelyzet elhárítási terv. Amikor a látogatottságot és az alapján a védelmi tervet készítik el, meghatározó szempont figyelembe venni azokat a bizonyos alkalmasszerű, vagy időközönként megrendezett rendezvényeket, amelynek során az átlagosnál több személy tartózkodik egyazon helyen, megfelelő támadási célpontot biztosítva a bűn- vagy terrorcselekmények elkövetni szándékozó személyek számára.

szent helyek biztonsági modelljének meghatározására is. E módszertan lépéseinek alkalmazása során a vizsgálat tárgyát képező keresztény szent helyeket fenyegető kockázatokat nagymértékben szükséges meghatározni ahhoz, hogy egy komplex biztonsági modell álljon rendelkezésünkre.

A módszertannal szinkronban a keresztény szent helyek biztonsági helyzetének elemzése után nemcsak a releváns fenyegetéseket és a védelmi rendszer gyenge pontjait szükséges vizsgálni, hanem a keresztény szent helyek minden védendő alapértékére és az azt körülvevő rendszerelemekre vonatkozó kockázatokat is minősíteni kell. Ez képezheti a szükséges biztonsági intézkedések kidolgozásának alapját.

IRODALOMJEGYZÉK

- Balogh Zsolt – Hajas Barnabás – Schanda Balázs (2014): *Alapjogok és alapvető kötelezettségek. Fogalma, értelmezése*. Budapest, NKE.
- Christián László szerk. (2014): *Létesítményvédelem*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- Bender, Dave (2016): *Safety And Security Manual*. Oklahoma, South Tulsa Baptist Church.
- Flood, Rebeca (2017): *ISIS Target Churches: Experts issue warning Christian places of worship are next*. Sunday Express. 2017. 08. 25.
- Muha Lajos – Tóth Georgina Nóra (2011): A bankbiztonság vizsgálata kockázatelemzéssel. *Hadmérnök*, 6. évf. 4. sz. 204–215.
- Purpura, Philip P. (1999): *Securing Houses of Worship – A Community Service Manual for ASIS Chapters*. Alexandria, ASIS International.
- Schanda Balázs (2000): *Magyar állami egyházjog*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet, Szent István Társulat.
- Sotlar, Andrej – Meško, Gorazd (2009): The Relationship between the Public and Private Security Sectors in Slovenia – from Coexistence towards Partnership?. *Varstvoslovje*, 11. évf. 2. sz. 269–285.
- Tóth Attila – Tóth Levente, szerk.: Christián László (2014): *Biztonságtechnika*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem.

Internetes forrás

- Anisimov, A. S. (2018): *Almost 100 Attacks Against Christians Registered in Germany in 2017*. 2018. 02. 02. Forrás: <https://sputniknews.com/europe/201802021061305305-anti-christian-crimes-germany/> (2018. 04. 30.)
- Csépányi Balázs (2016): *Páncélozott járművek torlaszolja el a Vatikán felé vezető utakat*. 2016. 07. 17. Forrás: <http://magyaridok.hu/kulfold/pancelozott-hatosagi-jarmuvek-torlaszolja-el-vatikan-fele-vezeto-romai-utakat-844405/> (2018. 05. 11.)
- Kim, Peter (2008): *Church safety and security – violent crimes. Church safety solutions*. Zürich. Forrás: www.chuund.com/Zurich%20Safety%20Brochures/Church%20Safety%20&%20Security%20-Violent%20Crimes.pdf (2018. 05. 01.)
- Silverberg, David (é. n.): *Shemirat Ha-Mikdash – Guarding the Temple*. Forrás: www.mhcn.org/paras-ha/1034.pdf (2015. 11. 08.)
- Weimer, Valentin (2017): *Attacken auf christliche Symbole. The European*. 2017. 11. 09. Forrás: www.theeuropean.de/valentin-weimer/11643-anschlaege-auf-gipfelkreuze-und-kirchen (2018. 04. 30.)

Jogforrás

1991. évi XXXII. törvény a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100032.TV&goto=-1> (2018. 04. 30.)

ABSTRACT

The Role of the Private Security Sector in Developing the Security Model for Christian Sacred Sites

SZABÓ Csaba

The need for physical protection of Christian sacred sites is already mentioned in the Bible and the Torah. All societies, taking into account the architectural and cultural aspects of the given era, have firmly sought to protect villages and towns that provide a living space to members of communities using gates and walls against the enemy's attacks. In this context, the protection of Christian sacred sites was of paramount importance in all historical periods. This paper deals with relevant security issues affecting European Christian sacred sites, namely the prevention of attacks on churches and priests. The problem is primarily examined from the side of the private security sector, in terms of how the private security sector can use an effective guarding and protection structure to protect Christian sacred sites.

Keywords: churches, Christian sacred sites, terrorist act, private security sector, security challenges and risks

A motiválás kommunikációs megközelítése a büntetés-végrehajtási intézetekben

FEKETE Márta¹

A kommunikáció jelentősége megkérdőjelezhetetlen a hétköznapi életben és emberi kapcsolataink alakításában. Különböző emberi kapcsolódásokon keresztül lehetőségek széles tárháza nyílik a velünk interakcióba kerülő egyén megnyerésére, befolyásolására, motiválására. Jelen írásunkban arra teszünk kísérletet, hogy körbejárjuk, milyen módokon van jelen a kommunikáció a zárt intézeti közegben, és eszközei hogyan járulhatnak hozzá a hosszú időre elzárásra berendezkedő fogvatartottak motiválásában, erőforrásaik megtartásában.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, motiválás, kommunikáció

Bevezetés

Annak kérdésköre, hogy miképpen motiválható önálló, életteli, belülről vezérelt életvezetésre az az egyén, aki akár hosszú időre – életvitelszerűen – a zárt ajtók mögé kell hogy berendezkedjen, mindig is fontos fókuszja volt a zárt intézeti kutatásoknak. Jelen írásunkban arra teszünk kísérletet, hogy körbejárjuk, milyen módokon lehetséges motiválni a kommunikáció felől megközelítve, hogyan kapcsolódik a kettő egymáshoz, és mindez – kéz a kézben járva, egymás jelenlétét/hatását erősítve – milyen formában jelenik meg, vagy értelmezhető, zárt intézeti környezetben.

A kommunikáció jelentősége az emberi kapcsolatokban

Ahhoz, hogy kontextusában tudjuk értelmezni a kommunikáció és a motiváció/motiválhatóság jelenségét, kikerülhetetlen, hogy néhány alapvető kommunikációs szabályszerűséggel tisztában legyünk. Az emberi interakciók ugyanis kommunikációs kapcsolódásokon keresztül születnek meg, a „másik ember megnyerése, a vonzások erősítése,

¹ FEKETE Márta, tanársegéd, PhD-hallgató, NKE RTK, Rendészeti Magatartástudományi Intézet, Magatartástudományi és Módszertani Tanszék
Márta FEKETE, assistant lecturer, PhD-student. National University of Public Service Faculty of Law Enforcement, Institute of Behavioural Sciences, Department of Behavioural Sciences and Methodology
ORCID: 0000-0002-9845-7265, fekete.marta@uni-nke.hu

a másakra való hatás már dialektikus *kommunikációban* megy végbe”.² Nézzük meg tehát, hogy milyen módokon és csatornákon jöhetnek létre ezek a kapcsolódások, és következőképp a motiválás is.

Paul Watzlawick szerint nem tudunk nem kommunikálni. Nehéz ezzel vitatkozni, ha jobban belegondolunk: ahogy leülünk, felállunk, hajunkat viseljük, mind-mind információt ad rólunk, akár a „kommunikálni akarás” szándéka nélkül is.

A beszédfejlődés fázisait alapul véve elmondhatjuk, hogy a gyermekek életük első percétől fogva kommunikálnak. A gügyögés-gagyogás párbeszédszerű jellegének, a kisbaba környezetre történő reagálásának, a szótagok, majd szavak, a hanghordozás megértésének nagy jelentősége van a nyelvelsajátításban, amely folyamatnak a vége az, hogy a gyermek képessé válik egyre komplexebb és bonyolultabb rendszerekben kifejezésre juttatni belső igényeit, véleményét a környező világgal kapcsolatban. Mivel a gyermek utánzással tanul, a gyermekkorában őt övező – kommunikációs – környezet jelentős hatással van saját nyelvhasználati képességeire is. Ha elszigetelt környezetben nevelkedik, vagy nem „jól beszélő” egyének veszik körül élete első éveiben, az rányomhatja bélyegét nyelvhasználatának minőségére.

Nem csak a nyelvelsajátításban lehet hátráltató tényező a nem megfelelő családi környezet. A pszichoszociális és érzelmi érésre is ugyanúgy hatással lehet, ha az egyén nem kielégítő útravalót kap életének első néhány évében. Buda Béla arra hívja fel a figyelmet, hogy amikor (iskolai) korrekciós nevelésről, illetve annak nehézségeiről beszélünk, akkor nem elsősorban kognitív képességbeli elmaradásokra kell gondolni – és ilyen értelemben a Jensen-vita, amely faji különbségekkel magyarázta az intelligenciahányados meglétét, abszolút mértékben félrevivő keretezést ad a témának –, hanem sokkal inkább ezekre az érzelmi éresi elmaradásokra. Ezek eredője a nem kielégítő kommunikációs környezet is. Előreugorva a motiváció-motiválhatóság kérdéskörére, hogy ez a fent bemutatott problémakör kontextusba helyeződjön, elmondhatjuk, hogy azok a gyerekek, akik az iskolában alulteljesítenek, nem feltétlenül azért járnak így, mert értelmi képességeik nem kielégítőek, hanem azért, mert a hagyományos iskolai berendezkedés és keretek képtelenek arra, hogy tanulásra készítsék, motiválják őket.³ Ezt a kijelentést bátran alkalmazhatjuk más esetekre is, amelyekben valamiféle nevelés, motiválásra, fejlesztésre való igény valósul meg.

Visszatérve a kommunikációs készségek fejlődésére, ejtsünk néhány szót a nem-verbális csatornák fontosságáról. Sokáig csak a beszédfejlődés tartozott a kommunikatív fejlődés témakörébe, mire rájöttek a tudósok arra, hogy a kommunikáció már jóval azelőtt elkezdődik, hogy a csecsemő az első szavait, szókezdeményeit kimondaná. „Számos kutatás bizonyítja (például Harlow, Spitz és Bowlby), hogy az anyától való elszakítottóság negatív irányban befolyásolja a gyermeki fejlődést. A bölcsődékben, gyermekmenhelyeken elhelyezett csecsemők fejlődési üteme a magára hagyottság hatására lassú és élettelen. Az érzékeny csecsemő-anya kapcsolatban a kisgyermek az anya

² Buda (2012) 15. (kiemelés az eredetiben)

³ Buda (1986)

olyan hangulatváltozásaira is hihetetlen érzékenységgel reagál, melyek a külvilág számára kevéssé detektálhatók. Vagyis: egyfajta láthatatlan kommunikáció fonál kapcsolja össze anyát és gyermekét, s ez már a világra jövetel után aktivizálódik. Interakciójuk eleinte olyan egyszerű testi válaszokon megy végbe, mint a bőr hője, nedvessége, finommozgások jellege, ritmusa. Ezután szépen lassan bővül a csecsemő által használt nonverbális csatornák sora: bekapcsolódik a használatba a tekintet, mimika, a vokális csatorna, a hallás élesedésével az ennek nyomán adott reakciók. [...] [K]utatások kimutatták, hogy az érzelemtől fűtött, élénk gesztusokkal és mimikával fűszerezett kommunikáció gyorsítja a csecsemő beszédtanulásának folyamatát. Tehát a kettő egymástól függ, egymást segíti.”⁴

E rövid kitekintésből láthatóvá válik, hogy a kommunikációs interakció milyen módokon képes befolyásolni az egyén kapcsolódásra képességét.

A kommunikációban részt vevő csatornák feltérképezésén túl fontos szegmense a kommunikatív aktusoknak a társadalmi kommunikáció kérdésköre. A társadalmi kommunikáció röviden azt jelenti, hogy életük során az egyének számos szerepben kell hogy megnyilvánuljanak. Azt lehet mondani, hogy egy-egy megnyilvánulás értelmezése szükségképpen elválaszthatatlan attól a társadalmi rendszertől, amelyben megjelenik. Egy adott rendszert jellemezhetnek például azok a szabályok, normák, amelyek működését előírják. A normák tiltanak, engednek, lehetőséget adnak, meglehetősen széles skálán szabályozzák az emberi viselkedést, megnyilvánulásokat. Azt mutatják meg, hogy bizonyos helyzetek milyen viselkedést várnak el az egyéntől, és mivel az emberben általában él a szabálykövetés vágya, kommunikatív megnyilvánulásaiban arra törekszik, hogy az előírt szabályozásnak maradéktalanul meg tudjon felelni. „[A] normák sajátos csoportokba, fűrtökbe rendeződve megszabják az emberi magatartást úgy, hogy meghatározzák, milyen helyzetben és milyen viszonylatban kinek hogyan kell viselkednie.”⁵

A normákon túl szerepek is meghatározzák az aktuális viselkedést. Ilyen szerepek például a pervazív (állandó: életkor, nem), a családi (családban elfoglalt hely: apa, gyerek), organizációs/foglalkozási (rendszerekben elfoglalt hely: pap, orvos), szituációs/passzazsér (ideiglenesen felvett: ügyfél a bankban) vagy privátszerepek (önként vállalt: szerető, barát).

Társadalmi viszonyrendszer szempontjából a szerepek kapcsán beszélhetünk kultúrában, szubkultúrában, családi milióban, lakóhelyi közösségekben, társadalmi réteghelyzetben elfoglalt helyről. Ezek mindegyike meghatározza a szerepeket, az alkalmazott normákat, szabályokat, és ennek végeredményeként a kommunikációs kontextust is.⁶ Zárt intézeti környezetben, ahol adott esetben a börtönártalmaknak és a totális intézmény jellegnek köszönhetően ezek a szerepek sérülnek, változnak (és ez utóbbi, valószínűsíthető, meglehetősen dinamikus is megy végbe), fontos tisztában lenni

⁴ Fekete (2018) 6.

⁵ Buda (1988) 67.

⁶ Buda (1988)

a kommunikációnak ezzel a társadalmi megközelítésével is, ezáltal bizonyos magatartásformák, szerepben kifejeződő interakciók könnyebben megfejthetővé válhatnak.

Kommunikáció és nevelés

A fenti fogalmak tisztázására azért kerítettünk sort e helyütt, hogy bevezethető legyen, milyen értelemben lehet a kommunikációra mint nevelési eszközre tekinteni? És természetesen, ha a börtönre úgy tekintünk, mint egy olyan helyre, ahol nevelés megvalósulhat, akkor a motiváció/motiválás lehetőségeit keresve, a nevelés és kommunikáció összefüggéseit is érdemes mélyebben megvizsgálni.

Azt, hogy a verbális kommunikációnak milyen szerepe van a nevelési aktusban, talán sokat nem kell magyarázni. Azonban a nonverbális kommunikációs csatornák használata és hasznossága már nem biztos, hogy ennyire egyértelmű. Pedig a motiválásban igencsak nagy szerepük van. A nonverbális kommunikációs csatornákon gyakorta észrevétlenül valósulnak meg személyiségformáló törekvések. „Sokszor ezeknek nagyobb a jelentősége, mint a szándékolt nevelés akcióinak. A gyerek a nemverbális kommunikáción át érzi meg a szülők, majd a későbbi nevelők érzelmi viszonyulásait, ezen át tanul attitűdöket és értékeket, és főleg a nemverbális kommunikáció információit követve azonosul a felnőtt viselkedésmintákkal, tanul szociális szerepeket. A nemverbális kommunikáció válik számára a személyközi viselkedés terén irányadóvá, mert ebből szerzi a viselkedésének szabályozásához szükséges visszajelentéseket.”⁷

Tudjuk azt a nonverbális kommunikációról, hogy önkéntelenül megy végbe, nem direkt módon fejeződik ki, és javítására nincs lehetőség. Ily módon sokkal őszintébb kommunikációs forma, mint a verbális. Ezenkívül az is elmondható róla, hogy segítségével az egyének – akarva-akaratlanul – állandó kölcsönhatásban, kapcsolódásban vannak egymással. Fáradhatatlan működésén keresztül üzenjük egymásnak szimpátiánkat, tartózkodásunkat, igazmondásunkat, egy szó nélkül. Nem is feltétlenül kell túlzottan érzékenynek lenni ahhoz, hogy képesek legyünk dekódolni az ily módon küldött üzeneteket. Az emberek általában azzal is tisztában vannak, ha mást gondolunk, mint amit mondunk, hiszen testtartásunk, mozdulataink, nézésünk árulkodik izgatottságunkról. Szenzitív környezetben, ahol az egyén vagy alárendelt szerepben van, vagy kiszolgáltatott – lehet ez ügyvéd és kliens, orvos és beteg, tanár és diák, nevelő és fogvatartott kapcsolódása – különösen fontos az elfogadás, és annak kommunikációval történő kinyilvánítása is. A negatív üzeneteket hihetetlenül hamar képesek dekódolni, sőt felnagyítani azok, akik – fogalmazzunk így – áhítják a befogadást. Ezért egy „főlérendelt” helyzetben álló egyénnek mindennél fontosabb, hogy megfelelő nemverbális érzékenységgel rendelkezzen. Nevezhetjük ezt empátiának is. „Tudatosítani kell a nevelői nemverbális kommunikáció hatásait. Ha tehát valamely tanár ismételten hasonló problémákkal találkozik különböző osztályokban, például a gyerekek sajátosan fegyelmetlenek, elfojtott agresszióval vannak tele iránta, nem veszik eléggé komolyan stb.,

⁷ Buda (1986) 146.

akkor elsősorban azt kell vizsgálnia, hogy mi az az elem a kommunikációjában, ami ezt kiváltja. Általában az ilyen tanár *viselkedési hitelességével* van a probléma.”⁸ Buda Béla az előző mondatot iskolai kontextusban fogalmazta meg ugyan, de úgy gondolom, a börtönben is hasonlóan érvényes lehet, azzal a kitételrel, hogy az esetleges agresszió, együttműködés hiánya a deviáns magatartásoknak és börtönártalmaknak is köszönhető adott esetben, és nem feltétlenül *elsősorban* a hiteltelen, nem kongruens kommunikátor jelenlétének. Azonban, ha – önreflektív módon – a saját felelősségünket is firtatnánk, talán érdemes a kongruens magatartásnak jobban a mélyére ásni. Ugyanis ha bírjuk a hitelesség erényeit, akkor hatni is jobban fogunk tudni, és ezáltal a nevelési és motiválási cél is könnyebben valósulhat meg.

Nevelés és motiválás – kihívások a börtönökben

Amikor nevelés és motiválás összekapcsolódásáról beszélünk, akkor nagyon leegyszerűsítve arra gondolunk, hogy miként kelthető fel és tartható fenn az érdeklődés, hogyan serkenthető a gondolkodás, hogyan ösztönözhető a nevelés-tanítás alá vett egyén. Azt lehet mondani, hogy a motiválás a nevelésben akkor valósulhat meg a legjobban, ha a meglévő képességek, életkori sajátosságok alapján differenciálunk, tehát nem egységes masszaként tekintünk a kezünk közé került egyénekre, hanem igyekszünk egyediségükben felismerni őket.⁹

A büntetés-végrehajtásban a 19. században indult az a progresszió, amely a korrekció középpontjába helyezte a fogvatartottak egyéni sajátosságait, és teret engedett annak, hogy velük a bánásmód különféleképpen realizálódjon. Ez a veleje a *treatment* modellnek is, amelynek megszületése a 20. század elejére tehető, de hangsúlyossá a második világháborút követően vált. E modell lényege az elítéltek klasszifikálása és tipologizálása. A szerzett ismeretek alapján indulhatott el az egyénnek megfelelő korrekciós program kidolgozása és alkalmazása. Ennek az egyéni bánásmódnak és kezelésnek a szükségessége ugyanígy megjelenik a kriminálpedagógiai irányzatok esetében. Ruzsonyi Péter megfogalmazásában: „A büntetés-végrehajtási nevelés céljának minden korábbi meghatározásakor elkövették az elméleti szakemberek azt a hibát, hogy generálisan foglalmaztak. A fogvatartottakat egységes masszaként kezelve, mindenfajta kategorizálás nélkül valamennyiüktől ugyanazt a mértékű »megjavulást« várták el, és megközelítően azonos módszereket alkalmaztak. Nem számoltak a különböző jellemfejlődési szintek sajátosságaival, és ebből következően a változtathatóság eltérő mértékével sem [...] A büntetés-végrehajtási nevelés célja véleményünk szerint nem lehet más, mint a *fogvatartottak konstruktív életvezetése megalapozásának az elősegítése.*”¹⁰

A totális intézmény – Erving Goffmannak az 1950-es években, megfigyeléses kísérlete folyományaként megfogalmazott kifejezése – az a fogalomcsoport, amely segít a börtön kettős szerepét jobban megérteni. Ennek lényege, hogy az autoritás elveit követve,

⁸ Buda (1986) 158–159. (kiemelés az eredetiben)

⁹ Buda (1986)

¹⁰ Ruzsonyi (1997) 85.

hivatalos személyek – felülről és belülről –, szigorú adminisztratív szabályoknak megfelelően irányítják az ottani életet; ez maga után vonja a bentlakók kiszolgáltatottságát a hivatalos személyek felé, illetve az interakciókat is sajátos szabályrendszerbe szorítja. Goffman értelmezése szerint az állomány nem személyként, hanem tárgyként tekint a fogvatartottra, és ez az értelmezés némiképp bizonyítást is nyer: formaruha kötelező viselete, a mások által előírt napirend betartatása mind-mind a fogvatartott autonómiájának csökkentését hivatottak szolgálni.¹¹

A fogvatartotti oldal szempontjából érthető és egyértelmű, hogy miért jelent a totális intézmény megléte nehézséget. Ám a nevelési cél megvalósulása szempontjából – annak ellenére és azt figyelembe véve, hogy ahogy Ruzsonyi Földvárit idézi tanulmányában, „a büntetés-végrehajtási intézetek nem nevelőintézetek, és nem az az alapvető feladatuk, hogy a szabad életben csődöt mondott nevelőmunkát itt korrigálják”¹² – a személyi állomány számára is konfliktusokkal terhelt. S érvényes ez főleg a re-integrációs tiszt, korábban nevelő, szerepére. Hiszen az e feladatkört betöltő hivatásos egy személyben kell, hogy megtestesítse a totális intézmény adminisztratív feladatokkal és szereppel terhelt dolgozóját, és ezzel egyidőben azt az egyént, aki a fogvatartott büntetéséért-jutalmazásáért, a szabadulásra való előkészítéséért, nevelői munka megvalósításáért is felelős. Ezért bizalmi szerepe legfeljebb csak nagy nehézség árán valósulhat meg.¹³

Nahalka István meghatározása szerint a tanulás olyan adaptív változás, amely hosszú távon hat és rendszerben következik be.¹⁴ A tanulás során valami történik, folyamatában változás áll be. Adaptívnek ez a változás akkor tekinthető, ha ezek a változások kellően hosszú időn keresztül uralkodnak, megmaradnak az egyén életében.

A nevelés oldaláról történő megközelítés szempontjából a leginkább ide illő paradigma a konstruktivista pedagógiáé, amely úgy akar tanítani, hogy azt nem kifejezetten tudásátadásnak hívja. Erről a 20. század végén létrejött pedagógiai gondolkodásmódról Ernst von Glasersfeld azt mondja, hogy „a tanuló ember nem átveszi a tudást, a tudás nem közvetítődik, hanem a tudást a tanuló ember maga hozza létre, maga konstruálja magában”.¹⁵ A konstruktivista pedagógia nem a tudásátadást helyezi a középpontba, hanem helyette konstruálást mond. Abban hisz, hogy a dolgok egésze több a részek összességénél, és minden csak egészében érthető meg, akkor, ha megértjük a mierttet, a funkciót. Attól még, hogy ismerjük az összes összetevőjét, és azoknak egyenkénti működését, még nem fogjuk látni, mitől működik a gép. A konstruktivista pedagógus a tanuló előzetes tudásában hisz, és abban, hogy az átfogó egész a tanulás során válhat egyre részletesebbé, kidolgozottabbá. Logikája nem az indukció, hanem az előzetes tudásból, konstruktumból való elindulás.¹⁶

¹¹ Vig–Fliegauf (2016)

¹² Földvári (1987), idézi Ruzsonyi (1997) 84.

¹³ Vig–Fliegauf (2016)

¹⁴ Nahalka (2006)

¹⁵ Nahalka (2006) 13.

¹⁶ Nahalka (2006)

Amikor valakinek „megtanítunk valamit”, gyakran csak a magolásig juttatjuk el. Az igazi tanulás egy folyamat, amely nem áll meg a befogadásnál, erőfeszítést, kitartást igényel. Itt érkezik a képletbe a tanulónak a családi háttere, a rá ható, iskolán kívüli tényezők.¹⁷ A kudarcok értékelésében a konstruktív pedagógiai irányzat képviselőinek el kell felejtetniük a „gyenge képességű” címkét, és kontextusban, viszonyrendszerben kell látni és értelmezni a gyerek nehézségeit mint lehetséges termékét rossz szociális hátterének. A differenciálás azonban nem csak az értékelésben szükséges, hanem a célok, követelmények, elsajátítás útja és logikája tekintetében is.¹⁸

A börtönben történő oktatást-nevelést, vagy csak egyszerűen az egymásra hatást vizsgálva újból, és nagyon hangsúlyosan, de a klasszikus oktatói feladatok teljesítése esetében is nagyon erőteljesen megjelenik a motiváltság, motiváció fontossága. Motiváció nélkül *tudásátadás* nem, legfeljebb *magolás* valósulhat meg. A hagyományos tanulás diskurzusából kilépve pedig ráhatás nem, csupán „pusztába kiáltott szó” lesz a végeredmény. A motiváció megszületésében, motiválhatóságban – és ennek a szintjén szerepet kap a fogvatartottak és a velük foglalkozó személyi állomány egymásra hatása minőségének jelentőségében – nagy lenyomatot képez a tanító személye, és az általa kifejtett konceptuális, szociális hatás, az általa birtokolt empátia, kongruencia mértéke mint verbális és nonverbális képességeinek lenyomata. A konstruktív pedagógia tisztában van azzal, hogy nincsen változás, cselekvés, képesség ismeretek nélkül, s fontos, hogy a nevelt egyén ne csak holt, használhatatlan, lexikonszerű tudással rendelkezzen, hanem tudása predesztinálja őt arra, hogy hasznos tagja legyen a társadalomnak. Nahalka István ezt a kijelentést a snookerjátékos tudásával példázza. A snookerjátékos hallatlan pontossággal irányítja saját mozgását a meglökendő golyó irányába, „kiszámolja” a lökés sebességét, erősségét, amely a golyót egy bizonyos irányba, adott erővel taszítja. Vagyis, szakmájában lenyűgöző tudásról tesz tanúbizonyságot. Azonban, ha részleteiben kérdeznénk őt arról, hogy milyen fizikai törvényszerűségek mentén csavarja adott módon a snookergolyót, nem tudna kielégítő választ adni. Tudása nem verbalizált, nem tudatosított ismeret, hanem egy jól szervezett és használt ismeretegyüttes.¹⁹

Oktatás és nevelés a börtönfalakon belül

A kriminálpedagógia, bár interdiszciplináris tudomány, „a személyiség alakításával kapcsolatban a saját rendszerén belül kíván tevékenykedni”.²⁰ Ez a saját rendszer – jelen esetben – a börtöné. „A nevelés a személyiségformálás eszköze. A nevelés tehát nem cél, hanem eszköz. Eszköze a bűnelkövetők életfelfogása, gondolkodásmódja, érték- és motivációrendszere megváltoztatásának.”²¹

¹⁷ Lásd például: Czenczer (2014)

¹⁸ Nahalka (1997)

¹⁹ Nahalka (1997)

²⁰ Ruzsonyi (2006), idézi Molnár (2015) 10.

²¹ Földvári (1987), idézi Ruzsonyi (1997) 83.

Problémaként fogalmazódik meg a börtönben megvalósuló oktatással kapcsolatban az, hogy a nevelés a kényszer eszközeivel valósul meg. Folyamatában a fogvatartottak nem minden esetben érzik a nevelés szükségességét, és ezért sok akadály gördülhet a nevelői munkát magára vállaló elé.²²

E helyütt érdemes bővebben beszélni a motiváció fogalmáról. A motiváció kutatása a pszichológiában „olyan kérdésekkel foglalkozik, hogy milyen külső és belső tényezők játszanak szerepet a cselekvés megindításában, az adott viselkedés kiválasztásában, a viselkedés melletti kitartásban, vagy éppen a viselkedés leállításában”.²³ A motivációról a most olvasott meghatározáson kívül még nagyon sokat és sokfélét lehetne írni, ám jelen témánk szempontjából két fajtáját tartjuk fontosnak bevezetni. Ezek pedig az extrinzik és az intrinzik motiváció. Az extrinzik motiváció a kívülről vezérelt motiváció, nagyjából elhelyezhető a jutalmazás-büntetés dimenziójában. Motiváló jellege lehet a pénznek, a pénzmegvonásnak, de lehet külsőleg motiválni érzellemmel, vagy annak megtagadásával is. Természetesen az extrinzik motivációnak is vannak osztályai: Oláh–Bugán szerint az introjektált szabályozás az extrinzik motivációnak az a stádiuma, amikor a jutalmazás-büntetés már belsővé váltak, és a cselekvés mozgatórugói a megbecsültség elérése, vagy éppen a szégyen elkerülése. A következő stádium az azonosulás, amelynek során az egyén maga is fontosnak kezdi tartani cselekvését, majd ezt követi az integrált szabályozás, amely az extrinzik motiváció leginkább autonóm lépcsőfoka, amely integrálódik a személyiségbe.²⁴ Az intrinzik motiváció ezzel szemben belülről vezérelt motiváció, az a hajlam, mikor az egyén önállóan keres tanulandó vagy fejlesztendő területeket, hogy személyiségét, képességeit kiterjessze. Ezen belül megkülönböztethetünk tudásra irányuló, fejlődésre és alkotásra irányuló, vagy élmények átélésére vonatkozó intrinzik motivációt. Nahalka az intrinzik motivációnak négy alfaját rendszerezi: kompetenciamotiváció, elsajátítási motiváció, érdeklődés- és teljesítménymotiváció. Mindegyik szóban benne van a jelentése is: a kompetencia a bennünket körülvevő világgal való hatékony bánásmódhoz kell, az elsajátítási a gyarapodás örömeire irányuló motiváció, az érdeklődés egy tárgyhoz vagy csoporthoz kötődő, a teljesítmény pedig a sikerélmény megélésére irányuló motiváció.²⁵ Ugyanitt fogalmazódik meg az a nézet, amely szerint bármiféle motiváció jobb, mint a motiváció teljes hiánya, tehát talán nem lényeges, hogy azért tanulunk-e egy tárgyat, hogy jó jegyet kapjunk, azért figyelünk, mert muszáj, vagy azért, mert őszinte érdeklődésünk van iránta. Az „önszabályozott, egyben hatékony és sikeres tanulásról azt mondhatjuk, hogy elsősorban belső, azaz intrinzik motivációs tényezőkre épül”.²⁶ A büntetés-végrehajtásban végrehajtott nevelési folyamatnak tehát mindenféleképpen az intrinzik motivációs bázis felébresztését kellene kitűznie saját maga elé célul. Tehát azt a jelenséget, amikor a végzett tevékenység körül lehámozódik a frusztráló, „muszáj”-jelleg, s ezáltal

²² Ruzsonyi (1997)

²³ Oláh–Bugán (2000) 171.

²⁴ Oláh–Bugán (2000)

²⁵ Nahalka (2006)

²⁶ Nahalka (2006) 34.

az kellemessé, kedvelté válik. Bábosik meghatározása szerint a „szociálisan értékes, de egyénileg is eredményes” életvitel a nevelési cél: a konstruktív életvezetésre nevelés.²⁷ Vagyis a börtönnevelés fókusza olyan „tényleges nevelési [akciók szervezése], »amelyek a magatartás és a tevékenység formálását szolgálják«”.²⁸

Természetesen figyelembe kell venni a börtönpedagógiai programok megalkotásakor az egyének kognitív-szociális sajátosságait, amely kifejezés egyrészt „gondolkodási deficitjükre” utal, másrészt pedig azokra a társas deficitekre, amelyek azt mutatják, hogy szocializációjuk úgy ment végbe, hogy nagy eséllyel nem állt előttük minta, amelyről a társadalmilag hasznos magatartásformák lemásolása megtörténhetett volna.²⁹ Erre a korábbiakban utaltunk is, amikor a nonverbális eszközök közvetítette empátiás magatartás témakörébe pillantottunk be.

Nehézséget jelent a börtön totális intézményjellege, a munkatársak által tárgyiasított egyének, vagy éppen a kívülről érkező oktatók adaptálódásának üteme, annak ténye, hogy a fogvatartott nem érdekelt saját maga nevelődésében, az intézménynek az a kettőssége ennek nyomán, hogy bármiféle együttműködést gyakran csak kényszer útján tud „kicsikarni” az elítélttől. Illetve annak ténye, hogy a börtön elszemélyteleníti, szociálisan életképtelenné teszi a lakóit, amely szintén egyfajta nehezítés a konstruktív életvezetés kialakításában.³⁰

Nagyon fontos adalék a börtönben megvalósuló neveléssel kapcsolatban leírni, hogy a komplexitás a siker kulcsa lehet, mind a nevelési cél elérésében, mind a motiváció felébresztésében. Nem egyetlen módszer alkalmazását kell segítségül hívni, hanem a sokféleség az, ami célhoz vezet, és elsősorban az elítéltek gondolkodásmódját formálja. „Általánosságban megállapítható, hogy a hatékony programok valamennyijére jellemző, hogy a nevelési tevékenység során nemcsak a fogvatartottak környezetével, érzéseikkel, magatartásukkal, esetleg szakmai képzésükkel, hanem ismereteik bővítésével, illetve a megismerés folyamatának tökéletesítésével is foglalkoztak. Előtérbe állították az elítéltek gondolkodási képességének fejlesztését, valamint az őket körülvevő világ kiértékelésének megtanítását. A korrekció során olyan módszereket alkalmaztak, amelyek fejlesztették a fogvatartottak logikus okfejtési, illetve vitakészségét, a magatartásuk következményei iránti érzékenységüket, megtanították őket a cselekvést megelőző gondolkodásra, kifejlesztették az interperszonális problémák kezelésének képességét, bővítették a világról alkotott ismereteiket, hozzásegítették őket ahhoz, hogy értelmezni tudják a társadalmi szabályokat és kötelezettségeket, valamint segítették más emberek gondolatainak és érzéseinek megértését.”³¹

²⁷ Bábosik (1994), idézi Ruzsonyi (1997) 85.

²⁸ Bábosik (1994), idézi Ruzsonyi (1997) 85.

²⁹ Ruzsonyi (2004)

³⁰ Ruzsonyi (2004)

³¹ Ross (1989), idézi Ruzsonyi (1997) 88.

Börtönártalmak, motiválás, fogvatartott és személyi állomány kapcsolódása

E fejezetben arra szeretnénk röviden kitérni, hogy milyen lelki és intézményi körülmények között kell hogy létrejöjjön a kommunikáción, nevelésen-oktatáson keresztül megcélzott motiválás, és milyen szinteken valósul meg a fogvatartott és a személyi állomány egymásra hatása. Timothy J. Flanagan készített egy kutatást 1981-ben, amelynek fókuszában a hosszútételesek alkalmazkodási stratégiái, az általuk tapasztalt börtönártalmak álltak. Kutatása alapján elmondható, hogy az elítéltek megfosztottsága elsősorban az idő strukturálása jogának hiányát, a családtól való elszakítottság érzését, az önbecsülés és önazonosság megtartásának képességét takarja. A megfosztottság érzése annál erősebb, minél hosszabb elzárási időről beszélünk a fogvatartott esetében.³² A hosszútételesek esetében veszélyforrás még, amit Erving Goffman kolonizációként definiált, amikor a fogvatartott olyannyira elszokik saját ügyei intézésétől, és olyannyira függővé válik a „benti” viszonyoktól, hogy érdeklődését teljesen elveszíti a kinti világ iránt, létezését pedig új „otthona” viszonyaiban strukturálja.³³ A börtön totális jellegében a mindenétől megfosztott fogvatartottól szabadulása után mindennek ellenére konstruktív, aktív-proaktív, cselekvő létezését várunk el. Az intézményesülés folyamatában az egyén elveszti érdeklődését a külső világban, a börtönt elkezdi otthonnak tekinteni, elveszíti a független döntéshozatal képességét és általában, elkezdi magát az intézmény kontextusában vizsgálni.³⁴

Flanagan hivatkozik Rasch 1977-es kutatására is írásában, amely azt mutatta, hogy az elítéltek külleme és fizikai egészsége nem romlott különös mértékben a hosszú ítélet letöltése alatt. Ugyanennek a kutatásnak az alapján általánosságban elmondható, hogy az intellektuális képességek, a motiváció, az önértékelés jelentősen csökkent az idő előrehaladtával, az ellenséges magatartás pedig növekedett, minél több időt töltött a fogvatartott a börtönben.³⁵

Flanagan kutatása szerint az elítéltek az alábbi dimenziók mentén szenvedik meg az elzártságot: az első a jövővel kapcsolatos perspektíva kérdése, hiszen a jövő változatlanak tűnik, esélytelennek, következésképpen a jövőről alkotott fogalmak elvetésével a jelenre való koncentráció kerül előtérbe. A második a börtönön kívül levő kapcsolatok fenntartásának esendősége, hiszen a fogvatartottak is tisztában vannak vele, hogy a társas kapcsolatok fenntartása több évig szinte esélytelen. Az élettársak után a barátok, a gyerekek is kikopnak a fogvatartott életéből. A börtön mesterkelt világának való kitettség a harmadik faktor, amelyben az egyén passzivitása, a tisztelt hiánya, a férfiaság, munkavégzés („bármi-végzés”) hiánya valósul meg. Flanagan kutatásában több fogvatartott arról vall, hogy miután évekig megmondták nekik, mit tegyenek, és mikor tegyék, mindennél nehezebb magukról gondoskodni. Még így

³² Flanagan (1981)

³³ Goffmann (1961), idézi Flanagan (1981)

³⁴ Mackenzie–Goodstein (1985)

³⁵ Flanagan (1981)

is azt mondják, hogy inkább megkérdőjelezzük a szabályokat, és hajtjuk igába a fejüket: „Folyamatosan nyelem vissza a büszkeségem. És ez fájdalmas. De ha egyszer már nem lesz fájdalmas, akkor tudom, hogy beleolvadtam ebbe (intézményesültem) és onnantól értéktelen vagyok.”³⁶

Flanagan megkérdése alapján a fogvatartottak nagy része megérti azt, hogy a személyi állomány csak a munkáját végzi. S habár tiszteletet nem feltétlenül tudnak irántuk érezni, azt elfogadják, hogy ez is *csak* egy pénzkeresési lehetőség. Toleranciájuk nő, kapcsolatuk a személyi állománnyal más kontextusba helyeződik, ahogy az idő halad előre. Ez egyébként érettségük mutatója is, ami karakterjellemző – Flanagan eredményei alapján – alapvető jellemzője kell hogy legyen a fogvatartottnak, fogva tartási éveinek számának növekedésével arányosan. Az érettség eredménye az impulzív magatartásformák csökkenése, a perspektívába helyezés képessége, konzervatívabb értékelése egyes eseményeknek. Vagyis összességében elmondható, hogy a hosszúútéletes fogvatartott motiválására, ennek alapján, előnyösebb pozícióban van az intézmény, hiszen az ő célja nem csupán letölteni az időt, de azt az időt konstruktívan eltölteni: oktatási vagy készségfejlesztési programokban részt venni, szabadidős tevékenységeiket valamiféle cél felé orientálni.³⁷

A zárt intézetek speciális világa azonban nemcsak a fogvatartottat állítja egy sor kihívás, küzdelem elé, hanem a vele dolgozó szakemberi állományt is. Legyen szó bárkiről, aki a fogvatartottal való kapcsolódásban, kommunikációban, indirekt módon történő nevelésben, motiválásban szerepet vállal. A börtönben dolgozók kiválasztására, és főleg azokéra, akik konkrét nevelési feladatokat is ellátnak, nagyon nagy hangsúlyt kellene fektetni, megfelelő, szükséges kompetenciák meghatározásával, a kiválasztás finomításával, a beválás vizsgálatával. Hiszen megfelelően motiválni, a felügyelete alá beosztottakkal empatikusan bánni csak az tud, aki önmaga is „rendben van”.

A büntetés-végrehajtási munkakörök pszichológiai alkalmassági vizsgálatának követelményrendszere szerint, a büntetés-végrehajtásban dolgozni vágyó pályázók a legkülönbözőbb végzettséggel és érdeklődéssel rendelkeznek. Különböző kompetenciavizsgálatok megmutatták, hogy motiváció megléte is szükséges a munkakör megfelelő elvégzéséhez³⁸ (annál is inkább, mert a börtönmunka gyakran nem kecsegtet a sikeressé válás esélyével). A hazai börtönök személyi állományának nagy fluktuációja sok kihívás elé állítja a munkáltatót. Annak feltérképezése, hogy a börtönben mitől marad meg jobban a munkavállaló, hogyan késleltethető (vagy zárható ki) a kiégés, mindenféleképpen szükséges tudás lenne a hazai büntetés-végrehajtás ügyében.

A külföldi szakirodalomban Carlson és társai 2003-ban megjelent cikkükben foglalkoztak a személyi állományt érintő stressz és kiégés veszélyeivel. Megállapították, hogy a stressz és a kiégés két összekapcsolódó, ám egymástól mégis jól elkülönülő fogalmak. A stressz – nem túlzó mennyiségben – a mindennapi élet által támasztott

³⁶ Fogvatartott, idézi Flanagan (1981) 211.

³⁷ Flanagan (1981)

³⁸ Például: Molnár (1999) és *Beszámoló a büntetés-végrehajtás pszichológiai kiválasztási rendszerének fejlesztését szolgáló kutatásról.* (2009)

követelményekhez való adaptálódáshoz szükséges. A kiégés viszont a stresszre adott olyan viselkedéses válasz, amely bénítólag hat, és nem utolsósorban költséges az emberi erőforrásokkal dolgozó szervezetek – így a börtönök – számára. Ugyanis, a kiégéssel küzdő egyén idővel képtelen valóban törődni, és elköteleződni azokkal az emberekkel, akikkel dolgozik.³⁹

Több nemzetközi kutatás is foglalkozott a kiválasztás-beválás kérdéskörével, azt latolgatva, milyen profilú egyénből válik a legjobb büntetés-végrehajtási dolgozó. Egy 1987-es tanulmányban Nancy C. Jurik és Russel Winn azt vizsgálták, hogy minek tudható be a börtön személyi állományának instabilitása. A börtönben dolgozó adminisztrátorok és személyügyi szakértők fáradhatatlanul dolgoznak azon, hogy a megfelelő személyiségprofillal rendelkező személyi állományt foglalkoztassák, amelynek jótékony hatása a fluktuáció csökkentésében vagy lassításában is megmutatkozik. Ezek a profilok a szervezetnél hosszabb távon maradók sajátosságait (hátterüket és személyiségüket tekintve) csoportosítják, hogy ennek mentén kialakulhasson egy kompetenciaterkép a megfelelő büntetés-végrehajtási dolgozóról. Faji, nemi és előképzettséggel kapcsolatos faktorok vizsgálatkor egyes kutatások kimutatták, hogy a női dolgozók kevésbé kitartóak, és kisebb a stressztűrő képességük a férfias és hierarchizált rendszerben.⁴⁰ Habár, egy másik kutatás, amelyben kifejezetten nők hasonló irányú kompetenciáit vizsgálták a kutatók, azzal az eredménnyel zárult, hogy a nemi hovatartozás nem jelzője az érzelmi kimerültségnek. Sőt, ebből a vizsgálatból – amelyet két amerikai büntetés-végrehajtási intézetben végeztek, 227 börtönőri/tiszti állomány 46 női dolgozójával – kiderült, hogy a nők esetében a megfelelési kényszer nagyobb, és kevésbé vagy legfeljebb ugyanannyira vannak kitéve az érzelmi kimerültségnek, a stressznek, a kiégés veszélyének, mint férfitársaik. Szintén ez a vizsgálat mutatta ki, hogy az előzetesen sorkatonai szolgálatot teljesítő vagy kiképzésben részesülő egyének kevésbé voltak kitéve a kiégés vagy a stressz kockázatának. A nemi hovatartozásnál sokkal inkább jelzője a gyorsabb kiégésnek a kor: az idősebb tisztek ritkábban érezték az elszemélytelenedés hatását, mint fiatalabb társaik.⁴¹ Jurik és Winn szerint a pályaelhagyásnak erődője lehet még a megfelelő munkafeltételek hiánya.⁴² E fenti adatok pusztán ízelítőként szolgálnak a téma komplexitását és mélységét mutatandó.

Befejezés

A fenti, ugyan sokféleségre törekvő, ám korántsem teljes összefoglalóból látható, hogy a zárt intézeti működésben milyen sokszínű módon és „felhasználásban” jelenik meg a kommunikáció, annak nyomán az egymáshoz kapcsolódás, nevelés, jó nevelés és motiválás kérdésköre. A fenti fejezetekben megkíséreltünk rávilágítani a téma komplexitására, a verbális kommunikáció jelentőségére a klasszikus nevelési feladatokban,

³⁹ Carlson et al. (2003)

⁴⁰ Feinman (1980) idézi Jurik–Winn (1987)

⁴¹ Carlson et al. (2003)

⁴² Jurik–Winn (1987)

a nonverbális kommunikáció szerepére az empatikus működésekben, amelyből egyesesen ered a motiváció/motiválhatóság jelensége. Mindezt igyekeztünk a börtönvilág keretébe helyezni, és egyedi értelmezést adni a felvetett kérdésnek: milyen módon kapcsolódik a kommunikáció és a motiváció a börtönökben?

IRODALOMJEGYZÉK

- Bábosik István (1994): *A nevelés folyamata és módszerei*. Budapest, Leopárd Könyvkiadó Kft.
- Beszámoló a büntetés-végrehajtás pszichológiai kiválasztási rendszerének fejlesztését szolgáló kutatásról. (2009) Kézirat. Budapest, BVOP.
- Buda Béla (1986): *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Budapest, Tankönyvkiadó
- Buda Béla (1988): *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Buda Béla (2012): *Empátia. A beleélés lélektana. Folyamatok, alkalmazások, új szempontok*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
- Carlson, Joseph R. – Anson, Richard H. – Thomas, George (2003): Correctional Officer Burnout and Stress. Does Gender Matter?. *The Prison Journal*, Vol. 83, No. 3. 277–288. DOI: <https://doi.org/10.1177/0032885503256327>
- Czenczer Orsolya (2014): *Veszélyes fiatalok vagy fiatalok veszélyben*. Budapest, NKE Szolgáltató Kft.
- Feinman, C. (1980): *Women in the Criminal Justice System*. New York, Praeger.
- Fekete Márta (2018): *A kommunikáció alapjai és a vezetői kommunikáció*. Kézirat.
- Flanagan, T. J. (1981): Dealing with Long-Term Confinement. Adaptive Strategies and Perspectives Among Long-Term Prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 8, No. 2. 201–222. DOI: <https://doi.org/10.1177/009385488100800206>
- Földvári János (1987): *Kriminálpolitika*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Goffman, Erving (1961): *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Garden City, New York, Doubleday.
- Jurik, Nancy – Winn, Russel (1987): Describing Correctional-Security Dropouts and Rejects. An Individual or Organizational Profile? *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 14, No. 1. 5–25. DOI: <https://doi.org/10.1177/0093854887014001002>
- Mackenzie, Doris L. – Goodstein, Lynne (1985): Long-Term Incarceration Impacts and Characteristics of Long-Term Offenders. An Empirical Analysis. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 12, No. 4. 395–414. DOI: <https://doi.org/10.1177/0093854885012004001>
- Molnár Attila Károly (2015): *Új eszközök a kriminálandragógiában*. TDK-dolgozat. Budapest, ELTE. Forrás: www.elte.hu/file/OTDK_2015_MolnarAttilaKaroly.pdf. (2017. 06. 18.)
- Molnár József (1999): *A büntetés-végrehajtás területén dolgozó, hivatásos állomány körében végzett felmérés eredményei. A büntetés-végrehajtási munkakörök (őr, felügyelő) pszichológiai alkalmassági vizsgálatának követelményrendszere*. Kézirat. Budapest, BM Kórház és Intézményei.
- Nahalka István (1997): *Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron (III.)*. *Iskolakultúra*, 7. évf. 4. sz. 3–21.
- Nahalka István (2006): *Mi a tanulás? A tanulás pedagógiai értelmezése*. In Nahalka István szerk.: *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése – Hatékony tanulás*. 9-19. Budapest, Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda.
- Oláh Attila – Bugán Antal (2000): *Fejezetek a pszichológia alapterületeiből*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Ross R. R. (1989): *Time to Think: A Cognitive Model of Offender Rehabilitation and Delinquency Prevention*. Research Summary. Department of Criminology, University of Ottawa
- Ruzsonyi Péter (1997): *Új megközelítés. A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere*. *Börtönügyi Szemle*, 16. évf. 4. sz. 82–95.

- Ruzsonyi Péter (2004): A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós nevelési koncepciója. In Bábosik István szerk.: *Neveléstudományok*. Forrás: www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_neveleselmélet/2011_0001_520_neveleselmélet.pdf (2018. 07. 17.)
- Ruzsonyi Péter (2006): A kriminálpedagógia lehetősége a börtönadaptáció és a társadalmi integrálódás érdekében. *Börtönügyi Szemle*, 25. évf. 2. sz. 21–33.
- Vig Dávid – Fliegauf Gergely (2016): *A szabadságvesztés és az elkövetők reintegrációja*. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós szerk.: *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer. 953–983.

ABSTRACT

The Communication Aspects of Motivation in Closed Institutions

FEKETE Márta

One cannot question the importance of communication as it is present in our everyday lives, as well as in the formation of our various relationships and connections to other human beings. Communication is a tool in our hands to connect to and to influence people, or even motivate those that are coming into connection with us. In this present article the author tries to summarise how communication is present in closed institutions and how the means of it can be used between inmates and staff in order to find their motivation, inner strength or resources in the closed environment.

Keywords: *prison, motivation, communication*

Vezetői stílusok a hivatásos állomány szemével: autokrata

KOVÁCS István¹

A tanulmányban részleteiben elemzem Lewin egy vezetési stílusát (autokrata), majd azt egy a 2018. évben végzett „survey” felmérés eredményeivel vetem össze. A kutatás során a forráskritika, az analízis és szintézis dialektikus egysége mellett kvantitatív eszközöket is felvonultató statisztikai számítások elvégzésére volt lehetőségem, amely a korrelációs együttható, azaz a hatásfoknagyság mérésére is kiterjedt.

Kulcsszavak: vezetés- és szervezélmélet, vezetési stílusok, rendőrség, felmérés

Bevezetés

„Azt hiszed magadról, hogy te a vakoknak vezetője, a sötétségben levőknek világossága vagy” – mondta Pál apostol a rómaiakhoz írt levelében.²

Ha a munkahelyi viszonyainkra, kapcsolatainkra és környezetünkre gondolunk, e cím és az idézet olvasata alapján bizonyára mindannyiunkban feltör egy-egy emléké kép. Az olyan emberi tulajdonságok, mint a gőg, az önteltség, a lekicsinylés és az önelégültség olykor-olykor a vezetői stílusokban is megmutatkozik. Önmagában ezzel nem is lenne probléma, hisz 1753-ban a Francia Akadémia plenáris ülésén a *Discours sur le style* című székfoglaló beszédében már Comte de Buffon is megmondta, hogy „A stílus maga az ember” („*Le style c`est l`homme meme*”), de amikor ez hatalommal párosul, akkor az a gondolkodó emberben kételyeket kell hogy ébresszen.³ Mit palástolnak valójában e személyes attitűdök? Hogy működik az emberi psziché és az hogy függ össze a vezető személyiségjegyeivel?

Elsőként szükséges leszögeznünk, hogy a stílus egyáltalán nem luxus és pénz kérdése, az egy olyan tulajdonság, amely velünk született, de tanulható, feltéve, ha megvan hozzá az emberben a kellő intelligencia.⁴ Márpedig, ha valamikor is vezetői babérokra kívánunk törni, a feladataink végrehajtásához a kellő intelligencia nélkülözhetetlen, hisz a beosztott és felettes közötti folyamatot interakciók sokasága jellemzi. Ezek

¹ KOVÁCS István, dr., PhD, r. őrnagy, tanársegéd, NKE RTK, Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék
István KOVÁCS PhD police major, assistant lecturer. National University Of Public Service, Faculty of Law Enforcement
ORCID: 0000-0002-7210-1981, kovacs.istvan@uni-nke.hu

² Károli (1988) 178.

³ Shapiro (2006) 113.; Kovács–Czuprák (2017)

⁴ Armani (2016)

az interakciók mind a munkahelyi légkört, mind a munkavállaló motiváltságát, mind embertársaink tiszteletét, joggyakorlását stb. is determinálja, és hozzásegíti a vezetőt, hogy az adott szervvel szemben támasztott követelményeket teljesíteni (lásd versenyszféra), valamint az adott társadalmi igényt (lásd államigazgatás) kielégíteni tudja. (Ahogy az Kovács megfogalmazásában is olvasható: „A jó munkahelyi légkör segíti a harmonikus munkatársi kapcsolatok kialakulását, növeli a dolgozói elégedettséget és a teljesítményt. Az a vezető, aki felismeri, hogy a kedvező munkahelyi légkör kialakítása és fenntartása hosszú távon biztosítja a munkatársak motivációját, a stabil munkahelyi közösség kialakítását, ebből eredően a munkavégzés eredményességét és a hatékonyságot, jó úton halad.”)⁵ A környezetünk érzékeli azt a viselkedésmintát, amelyet embertársaink felé közvetítünk, így a hatalomgyakorlással egybekötött vezetési stílust is – természetesen mindazon eszköz- és módszerparkkal, amit e tipizált hierarchikus viszonyban a másokra gyakorolt hatásmechanizmussal kívánunk egybekötni.

Egy demokratikus jogállamban, ahol a nép felhatalmazást ad a választott képviselőknek arra, hogy érdekeik képviselésében eljárjanak, az ember joggal reménykedik, hogy a közintézmények is a vele szemben támasztott társadalmi feltételrendszer teljesítését is a joggyakorlás és kötelemteljesítés emberi-, alkotmányos- és szabadságjogok érvényesülésén keresztül abszolválja. Ad absurdum az államigazgatásban nem megengedhető, hogy a vezető tisztségviselő a társadalmi szükséglet kielégítésére létrehozott szervet saját játszótérének érezze, és olyan stílust gyakoroljon, ami a munkavállaló érdekeit sérti, közérzetét rombolja, a morált károsítja, mert ezzel nemcsak e jogok érvényesülését, hanem a szervezeti cél elérését is akadályozni fogja. Romlik a teljesítmény, a kitűzött társadalmi cél elérhetetlenné válik. A versenyszféra – annak ellenére, hogy az egyének legnagyobb profit elérésére irányuló magánakciójáról van is szó – képes volt olyan szintre fejleszteni e tevékenységét, hogy még a 20. század elején a Ford T-modell gyártásában sem a munkavállaló korbácsolása és a vezetők autokratizmusa, hanem azok elégedettsége és motiváltsága volt képes arra, hogy a milliárdos profitot termelő és a mai napig virágzó vállalkozás felépítésében a futószalag motorját meghajtsa. A csoportkohézió, az egymás iránti kölcsönös bizalom, és az egymás munkájára való építkezés tette lehetővé, hogy ez sikerülhessen. (Mára a Ford Motors Company a világ egyik legnagyobb ipari vállalata, és a második legnagyobb autógyára is egyben.)⁶

A felgyorsult és globális világunkban, ahol a rendvédelem területén percnként változó társadalmi igények kielégítésére van szükség (lakosság szubjektív biztonságérzetének növelése, prevenció stb.), nem megengedhető, hogy mi magunk e változásokhoz ne alkalmazkodjunk, és a régmúltban ragadva ráadásul olyan szubjektíve tévesen értelmezett fogalmak mögé bújjunk, mint a „parancsuralom”. (A lakosság szubjektív biztonságérzete mai szóhasználatban csak biztonságérzetként szerepel.)⁷ Márpedig, a hierarchikusan

⁵ Kovács Gábor (2018) 139.

⁶ McCalley (1994)

⁷ Mátyás (2015) 159–170.

felépült szervezetekben dolgozó, több évtizedes „hagyományokat” követő vezetők nem minden esetben rendelkeznek a rugalmas alkalmazkodás képességével.⁸

2018-ban a rendőrség hivatásos állományából kiválasztott 50 fő részvételével egy olyan alapkutatást folytattam le, amely a végrehajtói állomány szemével a vezetéstudomány elméleti téziseinek gyakorlati megvalósításáról reális képet mutat.

A történelmi alapkutatás a rendelkezésre álló primer és szekunder források elemzésére irányult, amelynek során levéltári, múzeumi és online is elérhető adatgyűjtő tevékenységet folytattam. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az alapkutatás csak akkor teljes, ha az adatgyűjtő tevékenység mellett a forráskritika alkalmazása is megjelenik, a kohéziók mellett az (ész)érvelés is fontos szerepkörhöz jut. Az elméleti szakasz absztraktálható, logikai erőfelhasználást követelt meg, az analízis és szintézis dialektikus felhasználása segített abban, hogy a vizsgált témakört (lényeges tulajdonságainak, strukturális elemeinek, és egyes kapcsolatainak szétválasztásával) gondolati részekre bonthassam, majd minden egyes részt – felépítés és funkcionalitás alapján – az egészhez való viszonyulása alapján feltérképezzem. Az alapkutatást követően olyan alkalmazott módszertanra volt szükségem, amely a kísérleti igényeket kielégíti (azaz minél több információ beszerzésére képes), a célkitűzések teljesítésére alkalmas (azaz az eredmények tekintetében javaslatok dolgozhatók ki), valamint a jelenség megismerésének alapjául szolgáló pilléreket lefekteti (a divíziók összehasonlíthatók, a trendek minőségi és mennyiségi kontextusban leírhatók). Módszerként mindehhez kvantitatív elemzést választottam, matematikai statisztikai próbákat végeztem, különös tekintettel a Cohan és Likert skálán mérhető hatások nagyságára, a korrelációra.

E tanulmányban a kutatás egyik részszegmense, azaz a vezetési stílusokkal kapcsolatos divízió elemzése és azok eredményeinek ismertetése történik, különös tekintettel az autokrata vezetési stílusra. A fentiekkel összefüggésben, hipotézisem szerint a kiválasztott minta vonatkozásában a rendőri egységek vezetésében az autokratikus vezetési stílus sokkal inkább jelen van, mint a demokratikus és/vagy a ráhagyó modell, amely összességében a munkavégzést a megkérdezettek szerint demoralizálja.

Általános célom volt, hogy egy olyan tanulmány születessen, amely a választott minta nézetében a rendőri állomány vezetési stílusairól, annak mechanizmusáról reális képet mutat, továbbá egy olyan információs adatbázist hoz létre, amely a kidolgozott javaslatok megvalósíthatóságának – relevanciájának, fenntarthatóságának, megalapozottságának, életképességének – tekintetében a rendőri vezetők vezetéselméleti tudását mélyíti.

Örömmel töltene el, ha új ismereteket tudnék magamévá tenni, új elméleteket tudnék kidolgozni, és a korábban jól bevált módszereket tovább fejleszthetném, az eredményeket tökéletesíthetném.

⁸ Magasvári (2017) 144.

Az autokrata vezetési stílus és a „parancsuralom” kifejezés

A tanulmány bevezető része utalt arra a vezetési stílusra (autokrata), amelynek vizsgálata az empiria segítségével ma elének tárul. Ugyanakkor nem szabad elfeledkezünk arról, hogy a tanulmány nemcsak a vezetéseméleti szakemberek részére, hanem mindenki számára elérhető, akik más embertársaik véleményét meg szeretnék ismerni, és nyitottak az új ismeretek megszerzésére vagy a meglévő tudásbázis szélesítésére. A fentiekre tekintettel e fejezetben a vezetés, a vezető és a vezetési stílus – különös tekintettel az autokrata vezetésre – fogalmi meghatározását ismertetem, majd a rendőrség „parancsuralmi” rendszerébe nyerhetünk betekintést.

Bass és Stogdill álláspontja szerint az emberekről alkotott elméletek középpontjában mindig az egyén áll.⁹ Ahhoz viszont, hogy vezetőről és vezetésről, annak stílusairól beszélni tudjunk, szükségünk van más emberekre, egy ember (mint individuum) kevés hozzá.

Az emberek halmaza biztosítja a vezető és vezetés koncepcióját.¹⁰ (Bár az állatvilágban is találunk vezetésre utaló mozzanatokot, amelyek részben ösztönös, részben pedig tanult elemeken nyugszanak, a klasszikus vezetői tevékenység az emberiséghez kapcsolódik, és fokozatos történelmi fejlődés során jutott a mai színvonalra.)¹¹ A koncepció fontos eleme a vezetői és beosztotti pozíció betöltése, valamint a hatalmi irányultság horizontális, esetleges vertikális tagozódása.

A pozíciók leosztásában a kiválasztás folyamata fontos szerepkörhöz jut: egy-egy jó választás a cél elérését, és az eredménytermék, azaz a siker létrejöttét garantálhatja.¹² Ezt olyan tényezők befolyásolhatják, mint az erőforrások vezető általi biztosítása, vagy a cél elérését támogató hatásmechanizmus. (Parancsnoki eszközpark, például a vezetői kommunikáció.¹³ E vezetési folyamatban valósul meg az a vezetői funkció, amelynek során a vezető vezeti munkatársai tevékenységét és irányítja az alárendelt szervezetek munkáját.)¹⁴

Tannenbaum megfogalmazásában a vezető az a személy, aki a cél elérése érdekében a vezetett befolyásolására képes.¹⁵ (A hatékony vezetési-irányítási rendszerekben viszont a vezetői, irányítói munka egy különleges munkatevékenység, mert ennek során a felek – a vezető és vezetettek – kölcsönös befolyást gyakorolnak egymásra. A vezető hatalma a vezetői tevékenységének alapja, amely a befolyásgyakorlást, valamint a tevékenységek koordinációjához szükséges egységes akarat megvalósítását biztosítja.)¹⁶

Ha az irányítás, és vezetés fogalmait definiálni szeretnénk, azt mondhatnánk, hogy az irányítás nem más, mint a teljesítmény mérése, és korrekciója annak biztosítása

⁹ Bass–Stogdill (1990)

¹⁰ Hambrick (1987) 88–108.

¹¹ Kovács Gábor (2014)

¹² Depree (1989)

¹³ Deák (2016a) 271–276.; Deák (2017) 375–390.

¹⁴ Kovács Gábor (2016) 381–394.

¹⁵ Tannenbaum (1961)

¹⁶ Kovács Gábor (2017)

érdekében, hogy a szervezeti célok és tervek megvalósuljanak, míg a vezetés az irányítás szakmai ellenőrzését valósítja meg.¹⁷ 1991. szeptember 23-án az Alkotmánybíróság a 48/1991. (IX. 26.) számú AB határozatában a vezetés, és irányítás fogalmának meghatározására, és egymástól való elhatárolásukra rávilágított.

A vezetési stílusoknak szűk és tág értelmezése ismeretes. Tágabb értelmezésén a szervezetben munkát végző emberek irányítási módját értjük, szűk értelmezésében a vezetési stílus olyan komplex jelenségnek tekinthető, amelyben a vezető által követett elvek, és az alkalmazott eljárások (módszerek és igénybe vett eszközök) együttesen kifejeződnek, és amely a vezető személyisége és a környezeti tényezők által meghatározott.¹⁸

A vezetési stílusok leginkább ismeretes tipológiáját Lewinhez kötik.¹⁹ E rendszerben az autokrata, a demokrata és a ráhagyó vezetési stílusok eredményességét, hatékonyságát és a befolyásoló szerepét egy társas attitűd alapján vizsgálták. A vezetési stílus mindig áthatja a vezetési folyamat egészét.²⁰ Ez igaz a folyamat kezdőlépésére (a feladatok kitűzésének, és tisztázásának, az elérendő cél, és az ahhoz elvezető tevékenységek meghatározásának folyamatára), valamint a legvégső elemre (a kiadott utasítások, szabályok betartásának kontrollfeladatára) is.²¹

Az autokratikus vezetési módszer a félelem, és a nyomás megtestesítője. Fenyegetésekre, és büntetésre támaszkodik, amely a munkavállalót befolyásolja. A szervezetbe újonnan bekerülő személyek vonatkozásában használják a leggyakrabban, akik nem tudják még, hogy milyen feladatokat kell elvégezniük. A vezető hatékony felügyelettel, a feladatok részleteinek meghatározásával, és azok végrehajtásának visszaellenőrzésével vezeti a szervezeti egységet. A döntést kizárólag a vezető hozhatja meg. A rendőri feladatvégzés tekintetében a parancsnoki kontroll jelenléte maximális, ami manuális szakvezetéssel párosul. Az aktuális végrehajtói szint alapfeladatát szigorú kontroll, beszámoltatás jellemzi. A munkafeladatok tekintetében az adott szint a végrehajtói hierarchia legalacsonyabb szintjén helyezkedik el, amely mindennapos, részfeladatonkénti beszámoltatást, végrehajtási ellenőrzést, és utasítás kiadást feltételez.²² A vezető a döntéseket, részfeladatonként és összességében is kizárólagosan csak maga hozhatja meg.

E stílus alkalmazását gyakorta kötik össze a „parancsuralom” kifejezéssel. Vajon helyesen teszik azt?

Alapvető társadalmi igény, hogy az állami szervek munkatársai feladataikat kötelességtudóan, szakszerűen, felelősséggel végezzék. A hivatásos, és közszolgálati dolgozók munkavégzését, mindennapjait az adott területre vonatkozó jogszabályi rendelkezések a pártatlan, előítéletektől és befolyástól mentes feladatellátás elvárásaival kiegészítve határozzák meg.²³ A dualizmus kori „haza, és haladás” mottóját, a 21. században

¹⁷ Koontz (1980); Beer (1966)

¹⁸ Kovács–Czuprák (2017)

¹⁹ Lewin–Lippit–White (1939) 271–299.

²⁰ Kovács István (2017c) 1–30.

²¹ Kovács István (2018d) 194–212.; Kovács István (2018c) 119–136.

²² Kardos (2015) 132–141.

²³ Kovács István (2015a) 42–60.

a rendvédelmi szervek körében a „személy, biztonság és integritás” szolgáltatása egészítette ki. A politikai elvárások, a gazdasági körülmények, de leginkább a társadalom tagjainak szubjektív biztonságérzete a rendvédelmi szerveket tevékenységük minőségének fejlesztésére készítetik. A követelményeknek való megfelelést a társadalom tagjainak értékítélete mellett, döntő mértékben a rendészet kultúrája, és a rendvédelmi szervek értéke határozza meg. Ahhoz, hogy a rendvédelmi szervek társadalmi rendeltetésüknek meg tudjanak felelni, mindezek mellett szükségük van arra is, hogy az állampolgárok támogatását megkapják. (A megbecsülés, és támogatás mércéjét ugyanis mindig az állampolgárok alakítják.)²⁴ Ha az állampolgár elégedett, vélhető, hogy a társadalmi rendeltetés, a kormány által kitűzött cél révbe ért.

A kiadott feladatok viszont csak úgy érvényesíthetők, ha a rendőrök a napi feladataikat szigorúan a jogszabályok betartásával hajtják végre. Amennyiben az állampolgároktól elvárjuk, hogy normaszzerűen éljék életüket, akkor a szabályokat a rendőrségnek nemcsak betartatnia, hanem betartania is szükséges. A rendőrség irányításában speciális szabályzók érvényesülnek. A specialitással összefüggésben két alapelvről (az egy személyi vezetés és a centrális vezetés elve) is szólnunk szükséges. Az egyszemélyi vezetés elve értelmében a szervezet vezetője a szervezet jogszerű működéséért, és tevékenységéért teljes, és oszthatatlan felelősséggel tartozik.²⁵ Normaszzerű működés, normaszzerű feladatvégzés. Ezt biztosítja a centrális vezetés elve. A centrális vezetés elve alapján a szervezet elsődleges vezetőjétől kapott parancsokat a szervezetben vezetői tisztséget betöltő személyek (is) kötelesek végrehajtani, és azt az állománnyal végrehajtani.²⁶ Az egymás közötti kapcsolatot a szolgálati úton megvalósuló parancsírányítási rendszer útján gyakorolják, amelyhez a vezetők sajátos jogkört, a parancsnoki jogkört birtokolják. A rendészeti szervezetben a vezetőt és beosztottat egyaránt írott jogszabályok kötik, amelyek a vezető munkakapcsolatait szabályozzák. Ez legegyszerűbben a vezető utasítási (parancsadási) jogával és a beosztott végrehajtási kötelezettségével jellemezhető.²⁷ Nagyon fontos viszont kiemelni, hogy a parancsuralmi rendszer egy olyan visszacsatoláson működő zárt architektúrát alkot, amely a parancsnok tekintélyének biztosítása mellett, a parancs végrehajtójának személyét (a támadásoktól) megvédi, és az állampolgárok biztonság iránti igényét kielégíti. Mindez azt szolgálja, hogy a kiadott utasítás alapján a személyek felelőssége egyértelműen meghatározhatóvá váljék, és a szerv működésébe vetett társadalmi bizalom ne sérülhessen. Az elv időtállóságát számos történelmi példa is jól bizonyítja.²⁸ A parancsnok feladatot határoz meg, azt parancs formájában a végrehajtó felé továbbítja. (A parancs iránya közvetlenül a hierarchiában helyet foglaló parancsnoknak, majd közvetett módon a végrehajtói állománynak is kiadható, de irányulhat közvetlenül a végrehajtói állomány felé is.)

²⁴ Kovács István (2015b) 99–125.

²⁵ Miller (2014) 1–8.; Fogarasi–Kovács (2016) 19–41.

²⁶ Levin–Milgrom (2004); Deák (2016b) 20–34.

²⁷ Kovács Gábor (2014)

²⁸ Vedó (2014) 155–166.; Parádi–Vedó (2018)

A parancs végrehajtója a szolgálati beosztásában meghatározott feladatait a törvényben foglaltaknak megfelelően végrehajtani, valamint az előjáró által adott utasításoknak – a rendőrségről szóló törvényben foglaltak szerint és mértékig – engedelmeskedni köteles.

E rendszer nem a „parancsuralom”, hanem a szigorúan centralizált rendőrségi modell megfelelője, amely Magyarország rendőrségét is hűen tükrözi. A gyakorta hangoztatott „parancsuralom” a tekintélyelvű működés szinonimája, ahol a parancs könnyen a jogszabályok elé kerülhet. E rendszerek alapproblémája, hogy a rendőrség nem munkahelyként, hanem katonai szervezatként funkcionál, ahol a parancsok elvárása vagy hangulata esetenként nagyobb súllyal esik latba, mint önmagában a jogszabályi keretek. E téves feltételezés megerősítésére szolgáljon magyarázatul, hogy a rendőrség nem katonai, hanem a rendőrségről szóló törvényben meghatározott állami, fegyveres rendvédelmi szerv.

Egy olyan szerv, mint a rendőrség nem működhet szigorú jogszabálybetartás és végrehajtás nélkül. A parancsuralmi és egyéni felelősségmegállapító rendszer biztosítja, hogy a vezetés- és irányításmátrix működőképes, az állami cél elérhető, és végül az állampolgárok biztonság iránti igénye kielégítést nyerjen. Abban, hogy mennyire működőképes a szerv, társadalmi rendeltetésének mennyire felel meg, a kitűzött célok elérésére milyen mértékben képes, igen nagy szerephez jutnak a vezető által gyakorolt vezetési stílusok.

A kutatás

A kutatást a rendőri hivatásos aktív állomány körében folytattam le, a „surveyt” 50 fő töltötte ki. A minta nagyságát tekintve nem reprezentatív, azonban annak összetételére tekintettel az eredményekből levonhatók következtetések. A minta méretét öt tényező befolyásolta: a kívánt pontosság és a felmérés nehézségi foka, a statisztikai teljesítmény, a kutató, azaz a saját képességem, hogy a felmérés alanyaihoz hozzáférhessek és a releváns információkat biztosító értékelő, elemző munka kiválasztása.

A minta kiválasztásánál az úgy nevezett hólabda (snowball)-módszert alkalmaztam. A kiválasztásánál kiemelt hangsúlyt fektettem arra, hogy a Nemzetközi Szociológiai Társaság által kiadott Etikai Kódexben foglaltak érvényesülését garantáljam, azokat magamra nézve kötelező érvényűnek ismerjem el. A személyes kontextus lehetővé tette, hogy a vizsgálat alanyait ne egyszerű számstatisztikai adatoknak, hanem önálló tudattal rendelkező individuumoknak tekintsem, akiknek a véleménye nemcsak, hogy számít, hanem esetlegesen paradigmaváltó és innovációra sarkalló megoldási alternatívák kidolgozásában is segítséget nyújthat.

A kérdőívek összeállítását szűrő-kutató és elemző-értékelő munka előzte meg. Az összeállítás és kitöltést követően, az eredményeket egy nagy adatbázisban összesítettem, majd megkezdődhettek a statisztikai számítások. A kutatás módszerének matematikai felhasználása az objektív valóság feltárását, számszerű jellemzését tűzte ki célul, egy olyan megismerési folyamat részeként, amelynek alanya a vizsgálat tárgyához aktívan

viszonyul, és a nyert ismereteket a valóságnak nem passzív képeiként, tükörszerű másolataiként, hanem az alkotói tevékenység eredményeként értelmezi. Mindezekhez a statisztika segítségével kvantitatív eljárás keretén belül különböző függvények beágyazásával minimumot, maximumot, és átlagot számítottam. Az alapstatisztikai számítások alapján kapott eredményeket pedig olyan összehasonlító kvantitatív eljárás fogta össze, amely a gyakoriságok közötti korrelációs koefficiens értékét a Cohan és Likert féle általános skálán illusztrálni tudta.

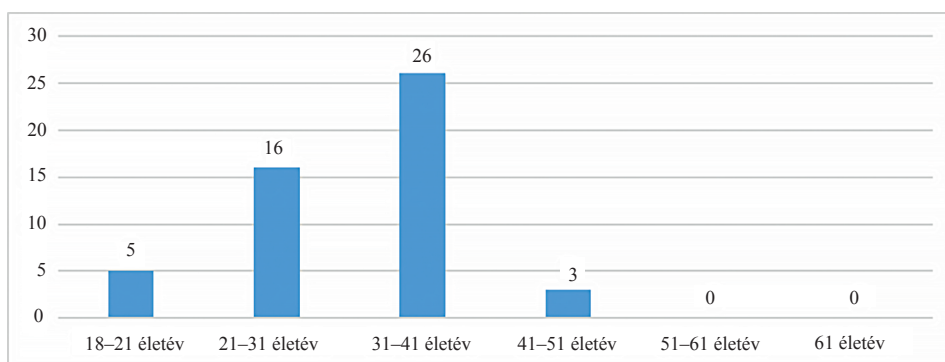
Eredmények

Személyes körülmények

Az első blokk a kitöltők személyes körülményeinek megismerésére irányult. A felmérés e fejezetében összesen 12 kérdést tettem fel, amelyek közül mind a 12 egyszerű zártláncú kérdés volt. A kérdések között e szegmensnél az életkor, a nemi identitás, a születési és tartózkodási hely, valamint a legmagasabb iskolai végzettség szerepelt. (Ugyanakkor más tárgyköröket is meg lehetne ismerni, de a vezetési stílusokkal összefüggésben e kérdéseknek van meghatározó jelentőségük.) A fentiekből az alábbi eredmények születtek.

Életkor

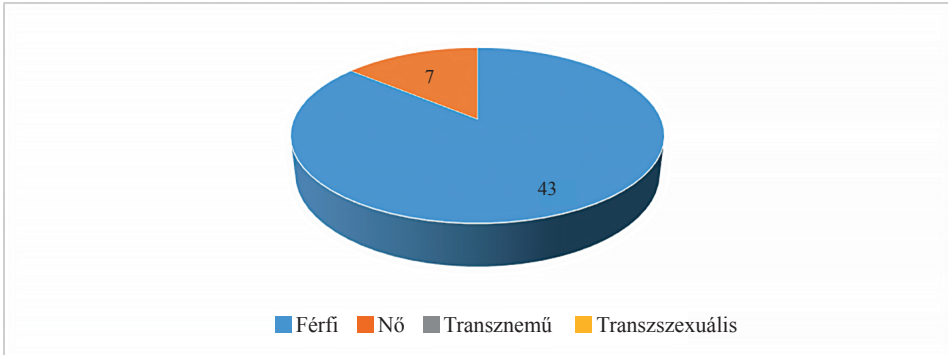
A megkérdezettek közül 5 fő 18–21, 16 fő 21–31, 26 fő 31–41, 3 fő pedig 41–51 közötti életkori kategóriába tartozott. 51–61 életév közötti, valamint afeletti személyt nem vontunk be a kutatásba. A minimum érték a 41–51 életév, a maximum érték pedig a 31–41 életév közötti kategóriákat ölelte fel, 6 és 52%-kal. A fentieket az alábbi ábrán illusztrálom.

1. ábra: Az életkor. Forrás: a szerző szerkesztése

A nemi identitás

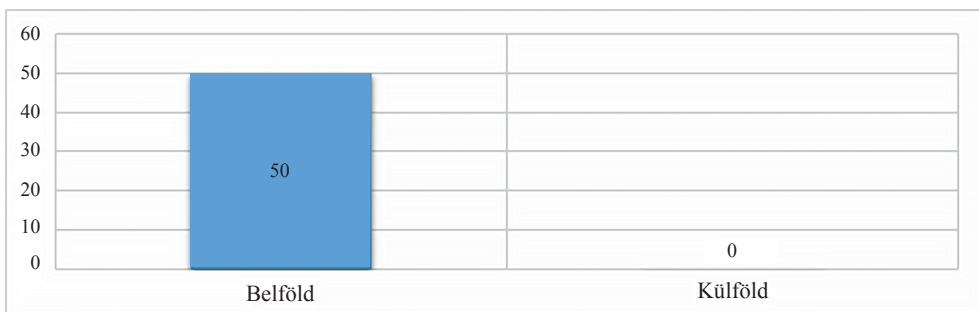
Bár a cím megtévesztő lehet, hogy csak férfi és női arányt számítunk, nem tévesztjük szem elől a transzneműek és a transzszexuálisok nemi identitását sem. A kutatás során a felmérésben a megkérdezettek magukat kizárólag női és férfi nemi identitásúnak vallották, a férfiak 86%-ot, a nők pedig 14%-ot tettek ki, az arány 43 férfi és 7 nő fő között oszlott meg. A fentieket az alábbi ábra szemlélteti.

2. ábra: Nemi identitás. Forrás: a szerző szerkesztése

Születési és tartózkodási hely

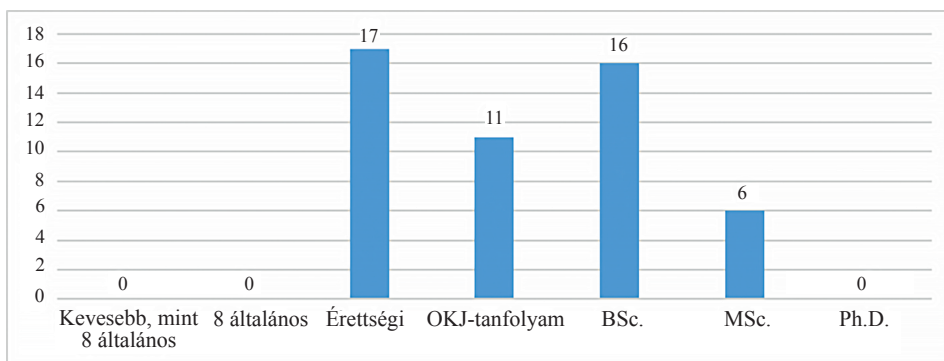
E két kategóriát egy diagramon jelenítettem meg, tulajdonképpen mindenki belföldi lakhellyel rendelkezik és belföldön is született. A férfiak és nők is 100-100%-os aránnyal szerepeltek. A fentieket az alábbi ábra szemlélteti.

3. ábra: Születési és tartózkodási hely. Forrás: a szerző szerkesztése

Legmagasabb iskolai végzettség

A megkérdezettek vonatkozásában 17 fő érettségi, 11 fő felsőfokú (OKJ) bizonyítvánnyal, 16 fő BSc-s, 6 fő pedig MSc-s diplomával rendelkezett. A minimum érték 12%-kal az egyetemi, a maximum érték 34%-kal a középfokú végzettség között mozgott. A személyes körülmények első részszegmenshez tartozó eredménye, hogy a végrehajtói állományban 22 fő, azaz 44% felsőfokú végzettséggel, diplomával rendelkezett. Ez arra enged következtetni, hogy szakirányú végzettség esetében vezetéstudományt mint elméleti tézist a felsőoktatásban tanult. (Civil diploma esetén is kaphatott ilyen jellegű képzést, azonban erre információm nincs.) Így válik hitelessé a kutatásban részt vevők véleménynyilvánítása. A fentiek az alábbi ábrán illusztrálom.

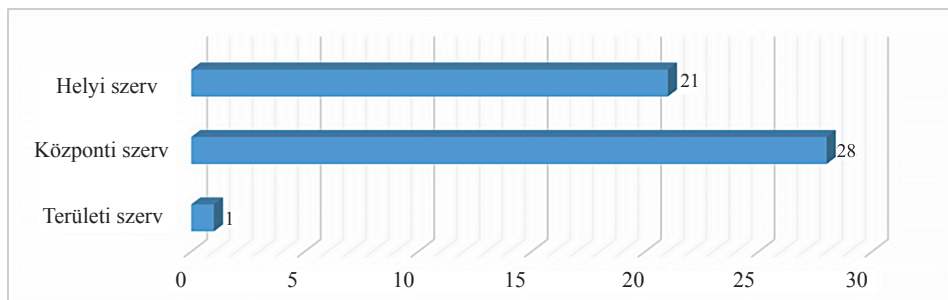
4. ábra: Legmagasabb iskolai végzettség. Forrás: a szerző szerkesztése

Munkakörnyezet

A második blokk a kitöltők munkakörnyezetének megismerésére irányult. A felmérés e fejezetében összesen 15 kérdést tettem fel, amelyek közül 10 egyszerű zártláncú, 3 numerikus és 2 rendezetlen kérdés kapott helyet. A kérdések között e szegmensnél a munkavégzés helyszíne, a szolgálati ág és a munkaviszony időtartama szerepelt. (Ugyanakkor más tárgyköröket is meg lehet ismerni, de a vezetési stílusokkal összefüggésben e kérdéseknek van meghatározó jelentőségük.) A fentiekből az alábbi eredmények születtek.

A munkavégzés helyszíne

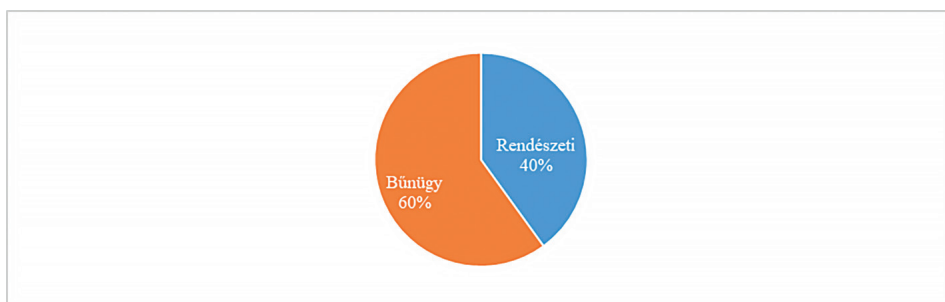
A megkérdezettek közül 21 fő (42%) helyi, 28 fő (56%) központi és mindösszesen 1 fő (2%) területi szervnél teljesített szolgálatot. A minimumérték a területi, a maximum érték pedig a rendőrség központi szerveinél tetőzött. A fentiek az alábbi ábra szemlélteti.

5. ábra: A munkavégzés helyszíne. Forrás: a szerző szerkesztése

Szolgálati ág tagozódása

A felmérést kitöltők a rendészeti és bűnügyi szolgálati ág állományát erősítették. A bűnügyi szolgálati ág a kitöltők 60%-át, míg a rendészeti a 40%-át ölelte fel. A kettő érték közötti differencia mértéke 10% volt. A felmérésben 10%-kal több bűnügyes töltötte ki a kérdőíveket, mint a rendészeti szakterületen dolgozók közül. A 20 rendész közl 19 helyi szervnél teljesített szolgálatot, ami a megkérdezettek 95%-át ölelte fel, 1 fő pedig a területi szervnél munkálkodott. Ugyanezen adatok összehasonlítva a 30 fő bűnügyes közl 28 fő központi, és mindösszesen 2 fő helyi dolgozott csak helyi szervnél. Az arányokat tekintve az 94-6% között mozgott. A fentieket az alábbi ábrán szemléltetem.

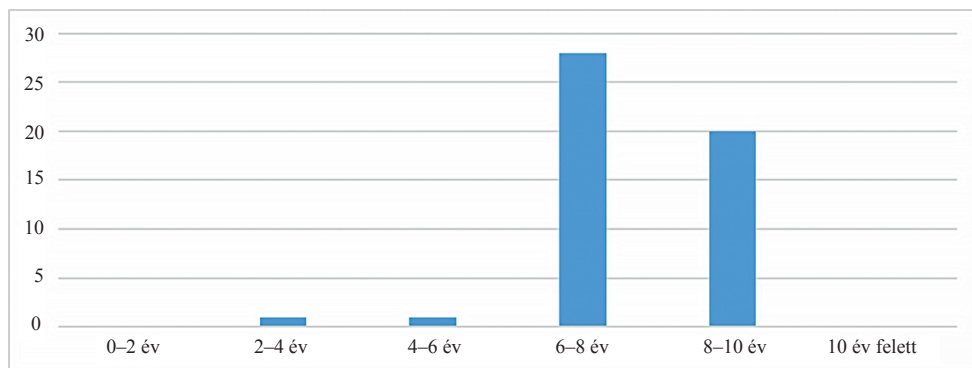

6. ábra: A szolgálati ág tagozódása. Forrás: a szerző szerkesztése

A munkaviszony időtartama

A munkaviszony időtartamából választ kaptam arra, hogy 1-1 fő 2-4 év, illetve 4-6 év közötti, 28 fő 6-8 év, 20 fő 8-10 év közötti hivatásos szolgálati viszonytal rendelkezik, de a megkérdezettek között nem volt olyan, aki ezt meghaladta volna. A minimum érték így 2-2% között, a maximum érték pedig 56% körül mozgott. Mindezek ellenére megállapítható, hogy a maximum érték, azaz a 28 fő a 6-8 év szolgálati viszonyával

fiatal munkavállalónak tekinthető, amelytől csak 29%-kal marad el a szintén fiatal munkavállalónak tekinthető 8–10 éves munkaviszonyciklus. Veterán vagy idősebb munkavállaló a megkérdezettek között nem volt. A 28 fő mindegyike bűnügyi területen dolgozott, a valamivel 2–4 évvel több munkaviszonyi kategória, azaz a 20 fő pedig a rendészeti állományt erősítette. A fentieket az alábbi ábra szemlélteti.

7. ábra: A munkaviszony időtartama. Forrás: a szerző szerkesztése

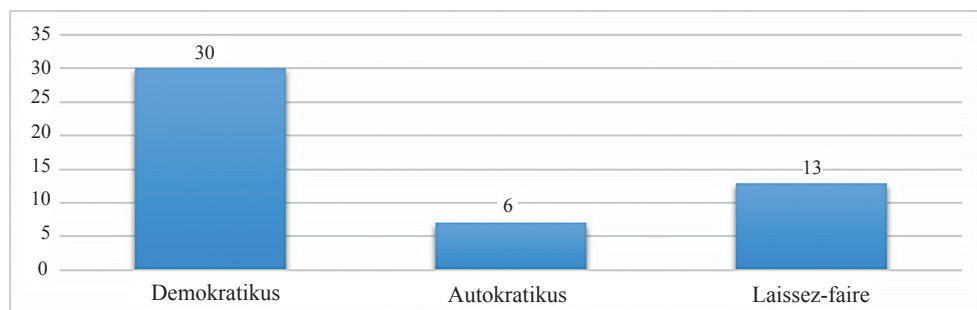
Vezetési rendszerek

A harmadik blokk a vezetési rendszerek megismerésére irányult. A felmérés e fejezetében összesen 15 kérdést tettem fel, amely 8 zárt, 3 numerikus, 4 rendezetlen kérdést tartalmazott. A kérdések között e szegmensnél a vezetési stílusok, a szervezeti egység, annak megítélése, eredményesség, a változtatás szükségessége, a vezetői magatartás prioritása, saját ambíciók és az önkritika került előtérbe.

Vezetési stílusok alkalmazossága a rendőrségen

A feltett kérdés annak megválaszolására irányult, hogy a válaszadók szerint a rendőrség vezetésére melyik stílus lenne a legalkalmasabb. 30 fő, azaz a válaszadók 60%-a (a maximum értéket képviselve) a demokratikus vezetési stílus mellett voksolt. Az autokrata csupán 14%-ot, a ráhagyó pedig 26%-ot ért el. Az autokrata válaszadók közül 6 fő bűnügyi és 2 fő rendészeti szolgálati ágba tartozott, amelyből a 6 fő a rendőrség központi, 2 fő pedig a hely illetékességű szolgálatait erősítette. Mindez válaszadók közül 2 fő rendelkezett csak felsőfokú végzettséggel, azaz vezetéselméleti képzést a felsőoktatásban kapott. A maradék autokrata választ adók minden bizonnyal személyes tapasztalataikra alapozták a választást. Összegzésképpen a válaszadók

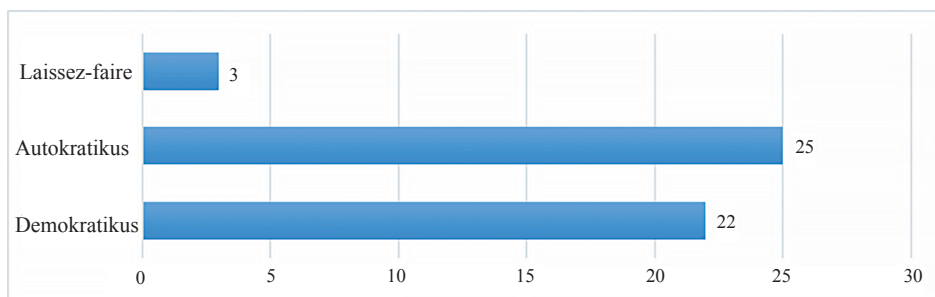
több mint fele úgy véli, hogy a demokratikus vezetési stílus, és annak minden összetevője a legalkalmasabb a rendőrség vezetésére, sem az autokrata, sem pedig a ráhagyó stílus sem alkalmazandó. A fentiek az alábbi ábrán illusztrálom.

8. ábra: Vezetési stílusok alkalmatossága a rendőrségen. Forrás: a szerző szerkesztése

Vezetési stílusok a szervezeti egységekben

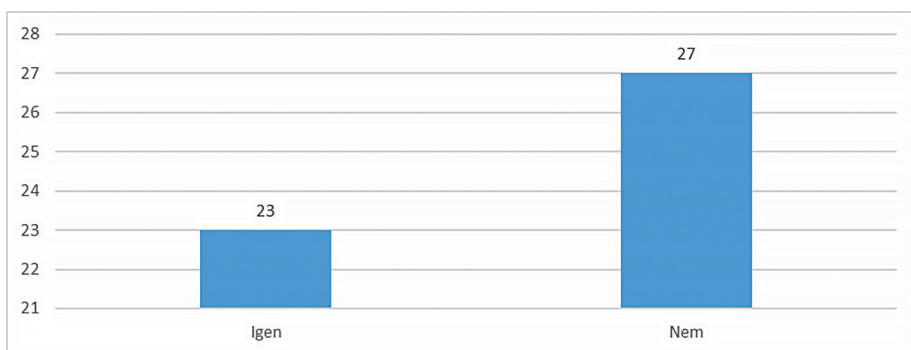
Ellentétben az előzőkkel e kérdés annak megválaszolására irányult, hogy a szervezeti egységek vezetői a felmérésben részt vevőkkel szemben milyen stílust gyakorolnak. A ráhagyó vezetési stílus a minimum értéket képviselte, mindösszesen 6%-ot ért el. Az autokrata és a demokratikus fej-fej mellett haladva 50 és 44%-ot képviselt. A helyi, központi és területi egységek tekintetében az autokrata vezetési stílus dominál, annak ellenére, hogy az állomány a demokratikus stílust tartja a legalkalmasabbnak a szervezet vezetésére. A válaszadók közül 7 fő helyi, míg 18 fő központi területen dolgozott. A szolgálati ág tagozódása szerint 15 bűnügyes és 10 közrendes kolléga gondolta úgy, hogy szolgálati helyükön autokrata vezetési stílust gyakorolnak. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 32% volt, azaz elméleti és gyakorlati szinten is ismerte az autokrata fogalom megfelelőjét. A kettő közti korreláció mértéke +1,14 volt, amely tökéletesen pozitív és nagy. A fentiek az alábbi ábra szemlélteti.

9. ábra: Vezetési stílusok a szervezeti egységekben. Forrás: a szerző szerkesztése

Egyetértés vagy egyet nem értés a vezetői stílussal

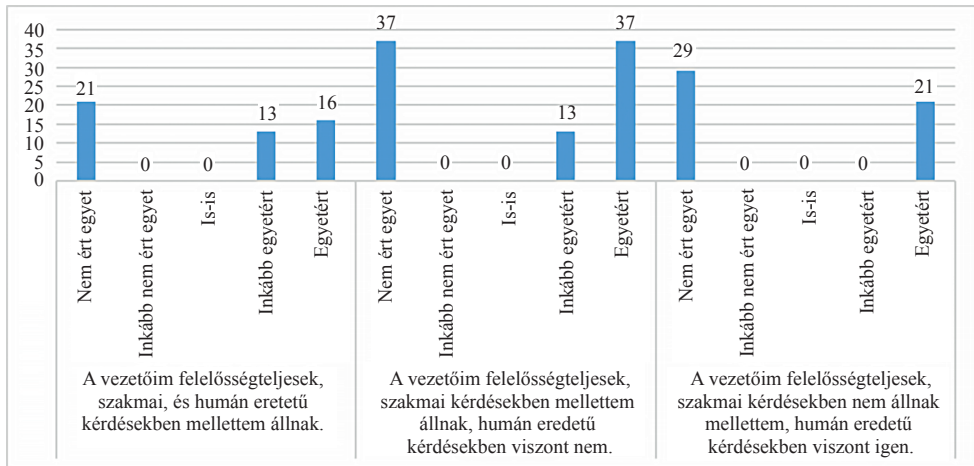
A fenti kérdés annak megválaszolására irányult, hogy a szervezeti egységekben gyakorolt vezetési stílussal a válaszadók egyetértenek-e vagy sem, és azt milyen mértékben teszik. A felmérést kitöltők közül 27 fő nem értett egyet, és 23 fő értett egyet azzal, hogy helyes a szervezeti egységek vezetőinek vezetési stílusa. Arányaiban ez a válaszadók 54 és 56%-a. Nincs nagy eltérés az egyetértés és az egyet nem értés között, mégis a maximum érték vonatkozásában a „nem ért egyet” válaszadás dominált. A statisztikai elemzést kiterjesztettem a vonatkozásban is, hogy a 27 fő, akik nem értenek egyet a szolgálati helyük vezetési stílusával, azok az autokrata vezetési stílus gyakorlásának alanyai-e. 100%-os egybeesés van a szolgálati helyen gyakorolt autokratikus vezetési stílus, és az azzal megkérdezettek közti egyet nem értés kategóriájában. A válaszadók egyértelműen elutasítják a szolgálati helyen alkalmazott autokrata vezetési stílust. A fentieket az alábbi ábra szemlélteti.

10. ábra: Egyetért-e a vezetői stílussal? Forrás: a szerző szerkesztése

A vezetői munka megítélése

A feltett kérdés olyan kategorizált kérdések megválaszolására irányult, amely a szolgálati helyen alkalmazott vezető magatartására, és a vezetői munka megítélésére egzakt választ adott. 21 személy értett teljes mértékben egyet azzal az állítással, hogy a vezetők nem teljes mértékben vezetnek jól a szervezeti egységeket. Ugyanezen állítással 24 fő inkább egyetértett, elenyésző volt azok száma, akik ezt megcáfolták volna, mindösszesen 3 és 2 ember nyilatkozott úgy, hogy a vezetők jól vezetnek a szervezeti egységeket, ami 10%-ot jelentett. Az autokrata vezetési stílust választók közül mind a 25 ember az előbbi kettő kategóriát ölelte fel. A vezetők munkavégzését éles kritika érte, 21 személy teljes mértékben, 13 személy inkább, és 16 személy is-is egyetértett abban, hogy a vezetők munkájában előfordul hiba. 37 személy értett egyet azzal, hogy a vezetők szakmai kérdésekben igen, humán eredetű kérdésekben nem állnak a munkavállaló mellett. E kérdéskörben az autokrata válaszadók száma teljes mértékben korrelált. A fentiek az alábbi ábrán illusztrálom.

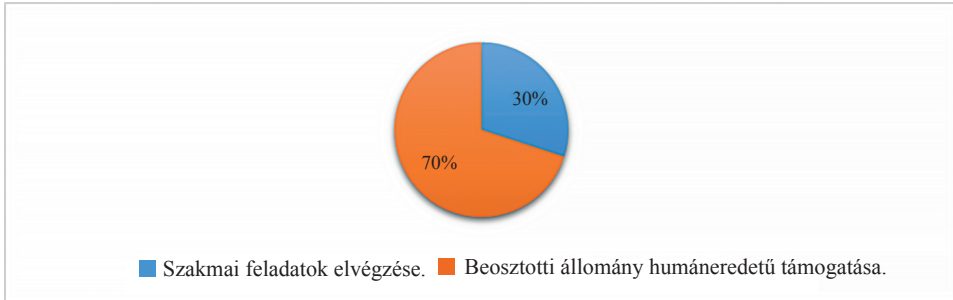

11. ábra: A vezetői munka megítélése. Forrás: a szerző szerkesztése

A vezetői magatartás prioritása

A feltett kérdésből megtudatjuk, hogy a válaszadók szerint a szervezeti egységek vezetői a szakmai feladatok elvégzésére vagy a beosztotti állomány humán eredetű támogatására koncentrálnak igazán. A válaszadók e két tevékenységet rangsorolhatták, és sorrendet állíthattak fel. A humán eredetű vezetői támogatás mindösszesen csak 15 esetben szerepelt első helyen, 35 helyen az második volt. A szakmai feladatok elvégzése logikailag ennek inverzére épült. Érdekes, hogy a válaszadók közül nem

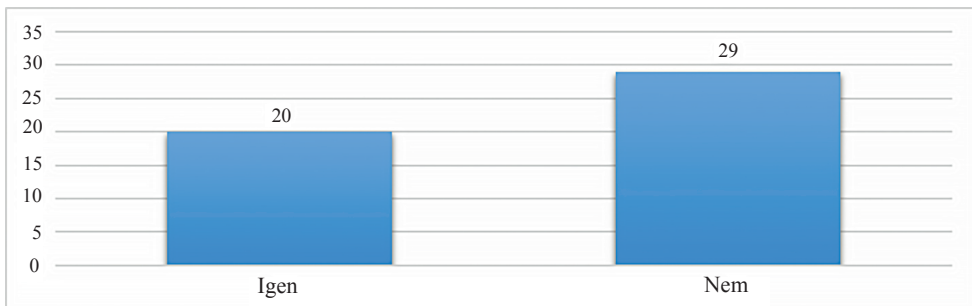
minden autokrata vezetővel rendelkező egyén mondta azt, hogy a vezető prioritásként a szakmai feladatok végrehajtását részesíti előnyben, annak százalékos aránya csak 60% volt, valamivel több mint a fele. A fentieket az alábbi ábra szemlélteti.

12. ábra: A vezetői magatartás prioritása. Forrás: a szerző szerkesztése

Eredményesség a vezetői munka tükrében

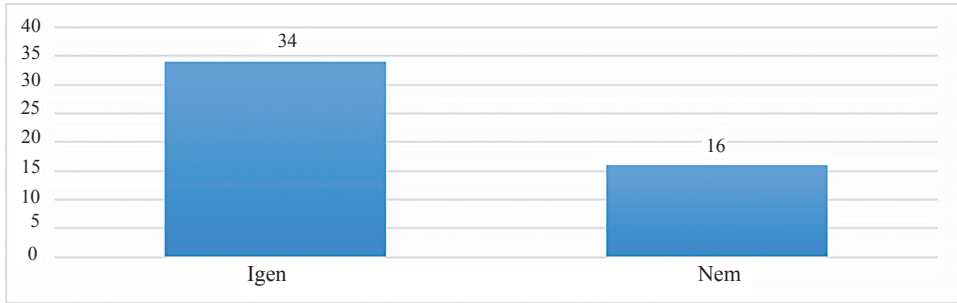
Választ kaptunk arra a kérdésre, hogy a felmérést kitöltő állomány vonatkozásában, a szolgálati helyeken a ráhagyó vezetési stílus a minimum értéket képviselte, mindösszesen 6%-ot ért el. Az autokrata és a demokratikus fej-fej mellett haladva 50 és 44%-ot képviselt. A fentiekkel összefüggésben a vizsgálatba bevont állomány több mint a fele, 58%-a véli úgy, hogy az alkalmazott vezetési stílus nem hoz eredményt. Az autokrata vezetési stílus eredményességéről csak 42% tesz tanúbizonyságot. A fentieket az alábbi ábra szemlélteti.

13. ábra: Eredményes-e a vezetői munka? Forrás: a szerző szerkesztése

Vezetési stílus megváltoztatása

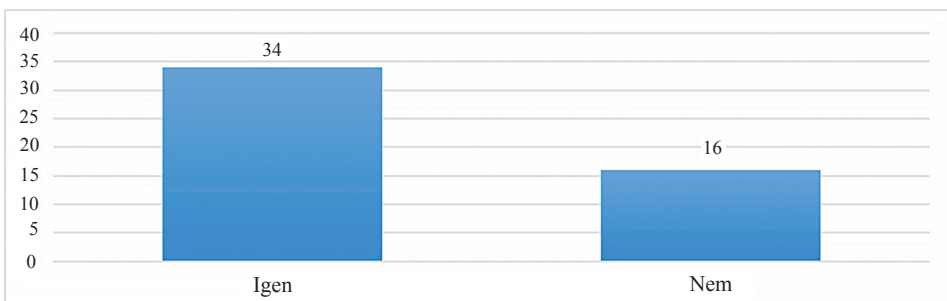
A fenti kérdés annak megválaszolására irányult, hogy a szolgálati helyeken alkalmazott vezetési stílus megváltoztatása szükséges-e vagy sem. A válaszadók jelentős része, 68%-a az igen szavazat mellett voksolt. 32% vélte csak úgy, hogy a vezetési stílust nem szükséges megváltoztatni. Az igen válaszadók autokrata vezetés alatt álltak, az arány 100%-os mintát képviselt. A fentieket az alábbi ábrán illusztrálom.

14. ábra: Szükséges-e a vezetési stílus megváltoztatása? Forrás: a szerző szerkesztése

„Ön jobban csinálná?”

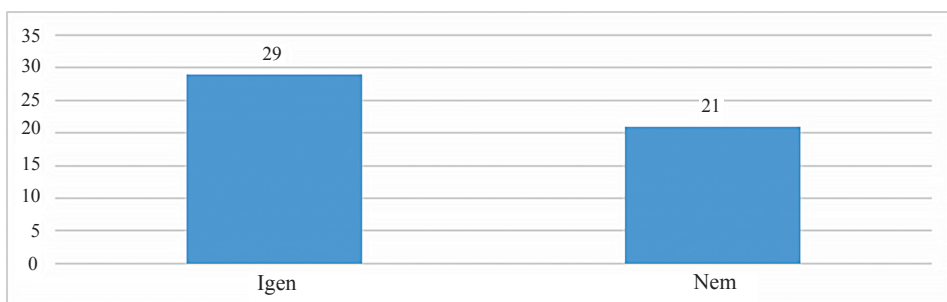
A feltett kérdés önkritika gyakorlására buzdította a résztvevőket. A jelenségek kritizálására irányuló elmélkedés csak akkor lehet eredményes, ha az konstruktív jellegű, és a problémára megoldást is javasol. A válaszadók közül 34 fő, azaz 68% úgy vélte, hogy képes lenne jobban vezetni a szervezeti egységet, mint a jelenlegi vezetői. Ez a szám korrelál azokkal, akik demokrata stílusban szeretnének vezetni, és autokrata vezetés alatt teljesítenek szolgálatot, (50%) valamint álláspontjuk szerint a vezetés eredménytelen (58%). A fentieket az alábbi ábra szemlélteti.

15. ábra: „Ön jobban csinálná?” Forrás: a szerző szerkesztése

Vezetői ambíció

A válaszadók több mint fele, 58%-a rendelkezett vezetői ambíciókkal. E kör megegyezett azzal, akik az előző kérdésre is igennel feleltek. 42% a későbbiekben is a végrehajtott állományt erősítené. Azok között, akik vezetői pozíciót vállalnának 18 fő felsőfokú végzettséggel rendelkezik a 22 fő BSc-, és MSc-diplomával rendelkezők arányából, amely 81%-ot jelent. A vezetőkkel szemben támasztott kritériumrendszer, amely felsőfokú végzettség meglétét írja elő, e személyek teljesítették. Reális lehetőségük arra, hogy vezetői pozíciót töltsenek be e szempontból érvényesült. A fentieket az alábbi ábrán illusztrálom.

16. ábra: *Rendelkezik-e vezetői ambícióval? Forrás: a szerző szerkesztése*

Összegzés

Ugyan a felmérés nem reprezentatív, de megmutatta, hogy a Lewin által determinált autokratikus vezetői stílus jegyei nem koptak ki, azok a jelenlegi vezetésben is megtalálhatók.

A felmérés eredményeiből – a résztvevői minta válaszainak elemzéséből és értékeléséből – összegzésképpen megállapítható, hogy:

- A válaszadók több mint fele gondolja úgy, hogy sem az autokrata, sem pedig a ráhagyó vezetési stílus nem alkalmas a rendőrség vezetésére, egyedül a demokratikus vezetés jelenthet megoldást a jogszerű és szakszerű feladatvégrehajtás, és a vezető-irányító munka során. (Egy olyan vezetési stílus, ami nem a félelem és a nyomás megtestesítője.)
- Mindezzel ellentétben a gyakorlat azt mutatja, hogy a helyi, központi és területi szervek vonatkozásában – a minta szolgálati helyein – bár demokratikus és laissez faire vezetési stílust is gyakorolják, az autokrata vezetés magasan dominál. (A szervezetbe újonnan bekerülők aránya a mintában elenyésző volt, ugyanakkor ne feledjük el, hogy a 6-8 év munkaviszony az öregségi nyugdíjkorhatár eléréshez viszonyítva igen friss, és „kezdő” munkakörnek

- tudható be. Gondoljunk csak abba bele, hogy a szakközépiskolások 20, a főiskolán végzők pedig 21 évesen is akár már munkarendbe állhatnak, amely 26-27 éves fiatal munkavállalókat jelent.)
- A megkérdezettek több mint fele nem értett egyet azzal a vezetési stílussal, amelyet a szolgálati helyükön gyakorolnak, ebből az autokrata vezetés alatt állók létszáma teljes volt. A válaszadók nem ismerték el azt a fajta vezetési stílust, amelyet a szolgálati helyeiken a vezetők gyakorolnak, álláspontjuk szerint az nem is alkalmas arra, hogy a szervezeti egységeket a vezetők az autokrata módszerrel jól vezetni tudják. (A parancsnoki kontroll, és a manuális szakvezetés álláspontjuk szerint nem alkalmas arra, hogy a feladatokat végrehajtsák.)
 - Az autokrata vezetés alatt álló egységek úgy érzik, hogy a vezetők szakmai kérdésekben áll csak mellettük, humán eredetű támogatást nem adnak. Ezzel némiképp ellentmond az a megállapítás, miszerint nem minden autokrata vezetés alatt álló szervezeti egység tagja erősítette azt meg, hogy a vezetőnek a szakmai feladat sorrendiségben előkelőbb pozíciót jelentene, mint az állomány humán eredetű támogatása. (Részfeladatonkénti beszámoltatás, utasítás kiadás és végrehajtás.)
 - A válaszadók több mint fele viszont egyértelműen kijelentette, hogy az alkalmazott vezetési stílus nem eredményes, és képes lenne arra, hogy a jelenlegi vezetés helyett ő maga lásson el vezetői jogkört.

Az eredmények tekintetében a hipotézisemet sikerült alátámasztanom, miszerint kiválasztott minta vonatkozásában a rendőri egységek vezetésében az autokratikus vezetési stílus sokkal inkább jelen van, mint a demokratikus és/vagy a ráhagyó modell, amely összességében a munkavégzést a megkérdezettek szerint demoralizálja.

Ebben a változó és rohanó világban, ahol nemcsak a biztonságot veszélyeztető és fenyegető kockázatok jelennek meg, amely ellen a rendőrségnek fellépnie szükséges, hanem a munkaerőpiacon olyan felnövekvő generáció jelenik meg, mint a Z és alfa, egyszerűen kikerülhetetlen a változás iránti igény, és a változás eszközlése.²⁹ A védelmi szervek (fegyveres erők, rendvédelmi szervek, nemzetbiztonsági szolgálatok) profeszionális rátermettsége, kreativitása biztosíthatja a 21. század legjelentősebb erőforrását a rendészet életképességének, eredményességének a jövőjét, ez pedig gyökeres természetes változást, és mesterséges változtatást követel meg.³⁰

Azon túlmenően, hogy a biztonság megteremtésére irányuló eszközpark változik a rendőri feladatvégzés adott marad, hisz az a közeljövőben sem jelent majd mást, mint a rendőrségi törvényben meghatározott bünfelderítő, bűnmegelőző és bűnmegszakító tevékenységet. Az autokrata vezetőnek is sokkal inkább a környezet gyógyítására kellene törekednie (ezáltal mechanikus gondolkodását holisztikusra

²⁹ Kovács István (2018a); Kovács István (2018b) 17.

³⁰ Kovács István (2017a) 16.; Kovács István (2017b) 82–161.

változtatni), nem pedig azt – a fenyegetésekre és szankcionálásra alapozott intézkedésekkel – rombolnia.

A holisztikus gondolkodás egy olyan kép megteremtését feltételezi, amelyben a társadalmi cél sokkal nagyobb és fontosabb, mint az egyéni célok, ugyanakkor az egyén érdekérvényesítését és önmegvalósítását e kereten belül támogatni tudja. A személyorientált szervezetben a vezető képes arra, hogy megteremtse az egyéni és a szervezeti célok szimmetriáját, az értékek helyhez, időhöz igazítását. (Lásd például a versenyszféra: jól dolgozunk? Kapunk bónuszt.)

A rendőség vonatkozásában mi sem nemesebb cél, mint a biztonságot veszélyeztető és fenyegető kockázatok leküzdése és a polgárok biztonságának megteremtése? (Hiszen ez nem munka, hanem hivatás. Aki pedig állami szolgálatba lép, nem a pénzért, hanem a dicsőségért dolgozik, hol biztonságosabbá, és élhetőbbé teszi Földünket.) Ebben pedig a munkavállaló mindegyikének jelentős szerepe van, ahol és amelyben önmegvalósíthat és kiteljesedhet.

Ha az egyén céljainak eléréséhez a kellő motiváltságot és támogatást megadjuk, akkor ez korrelál majd a szervezeti célok eléréséhez szükséges munkaidővel és munkaenergiával, amit a szervezetben dolgozók nyújtanak, így az eredmény kézzelfogható és elérhető lesz. Mindezen egyéni kompetenciák mellett az egyén a lelki és erkölcsi problémák leküzdésére is képessé válik, amely során hatékonyabb munkavégzés válik lehetővé az egyén részéről.³¹ A vezetőnek kell lennie a hídnak, amely összekapcsolja a szervezeti és az egyén érdekeit és céljait. Ha nem képes híddá válni, akkor elő kell teremtenie a feltételeket, hogy a hidat meg lehessen építeni. Ad, támogat és duplán annyira keményen dolgozik, mint társai.

Az autokrata vezetésből az egyéni érdek beillesztése hiányzik, és ezáltal a vázolt szimmetria gyakorta úgy mozdul el, hogy kultuszszerű, és erős hatalmi deformáltságon alapuló vezetési modellek jönnek létre – lásd a korábban kifejtett parancsuralom megfelelőjét –, amelyek a jogállami kereteket sértik és veszélyeztetik. Ez pedig egy demokratikus jogállamban megengedhetetlen.

Az autokrata vezetőknek, ha hatékonyságot, és eredményességet kívánnak elérni, akkor magukénak kell érezniük a változást, okulniuk kell az eredményekből, és fejet kell hajtaniuk az ész és értelem oltárán, ahol a célok kierőszakolása nem vezet eredményre. Stratégiai változásra van szükség, arra, hogy ez jellemezze az elkövetkezendő időszakot, hangsúlyozva a tudatos fókuszot a változás irányában.

Megjegyzendő ugyan, hogy a tanulmány célja nem az autokratikus vezetés aláásása volt, hiszen olyan szituációkban, mint például az életveszély vagy a gyors beavatkozás szükségessége stb. helye van e vezetési stílusnak. A publikáció fel kívánta tárni azokat az attitűdöket, amelyeket a felmérésben részt vevő állomány e vezetési stílus mellé társít, és alkalmosságáról állást foglal, hiányosságaira és/vagy erősségeire rávilágít, amely így új tudományos eredményt generált e témakörben.

³¹ Szabó (2014a) 129.; Szabó (2014b) 162.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bass, Bernard – Stogdill, Ralph (1990): *The Handbook of Leadership*. New York, The Free Press.
- Beer, Stafford (1966): *Decision and Control*. Wiley.
- Deák József (2016a): A tudomány szabadsága, politikai és hierarchikus hatások régen és ma a Belügyi Szemlében. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII. kötet*. Pécs. 271–276.
- Deák József (2016b): A Belügyi Szemle létrehozását, működését szabályozó parancsok, utasítások, 1962–1966. *Hadtudományi Szemle*, 9. évf. 4. sz. 20–34.
- Deák József (2017): A Belügyi Szemle a közpolitika szolgálatában (1953–1990). *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. 1. sz. 375–390.
- Depree, Max (1989): *Leadership is an Art*. New York, Doubleday.
- Fogarasi, Mihály – Kovács, István (2016): How to reveal the constructed worlds: the 2006's riots in Budapest. *Internal Security*, Vol. 8, No. 1. 19–41. DOI: <https://doi.org/10.5604/20805268.1231497>
- Giorgio, Armani (2016): A hülyék sosem elegánsak. Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Hambrick, Donald (1987): The top management team: key to strategic success. *California Management Review*, Vol. 30, No. 1. 88–108. DOI: <https://doi.org/10.2307/41165268>
- Kardos Sándor István (2015): The Extension of the Military Criminal Procedure is it and expansion or restriction of rights. *Hadtudományi Szemle*, 8. évf. 2. sz. 132–141.
- Károli Gáspár (1988): *Szent Biblia*. Budapest, Egyetemi Nyomda.
- Koontz, Harold (1980): *Readings in Management*. McGraw-Hill.
- Kovács Gábor – Czuprák Ottó (2017): *A szervezetvezetés elmélete*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- Kovács Gábor (2016): A szervezeti és vezetői kommunikáció sajátosságai a rendészeti szerveknél. *Hadtudományi Szemle*, 9. évf. 1. sz. 381–394.
- Kovács Gábor (2018): A hatékony vezetői teljesítmény fokozásának eszközei és módszerei a rendészeti szervezetekben. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: *A XXI. század biztonsági kihívásai*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport. 135–146.
- Kovács Gábor szerk. (2014): *A rendészeti szervek vezetés- és szervezésemélete*. Budapest, Nemzeti Közszo­l­gá­lati Egyetem.
- Kovács Gábor szerk. (2017): *Vezetőktől a gyakorlati vezetéstudományról*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- Kovács István (2015a): A rendőri korrupció és a prostitúció. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 3. évf. 3. sz. 42–60.
- Kovács István (2015b): Az üzletszerű kéjelgéssel kapcsolatos rendőri visszaélések etikai vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 4. sz. 99–125.
- Kovács István (2017a): Is the prostitution a threat/danger to a country's (national) security? *Nemzet­biz­tonsági Szemle*, 5. évf. Special Issue. 12–25.
- Kovács István (2017b): Magyarország határain átnyúló szervezett bűnözés és prostitúciós bűncselekmények a schengeni térségben, különös tekintettel a SOCTA és EUROSTAT értékelésére. *Határ­rendészeti Tanulmányok*, 4. sz. 82–161.
- Kovács István (2017c): Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Ellenőrzés, mint a kiadott szabályok, és utasítások betartásának (kontroll)feladata. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 21. sz. 1–30.
- Kovács István (2018a): *Egy valós kihívás: toborzás vezetői szemmel, avagy hogyan tehető vonzóbbá a rendőri hivatás a pályaválasztás előtt álló Z generáció számára*. Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- Kovács István (2018b): Prostitúció és prohibíció a mai Magyarországon: avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levétközni a XXI. században. *Létünk*, 2. sz. 17.
- Kovács István (2018c): Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Célmeghatározás, vagyis a feladatok kitűzésének és tisztázásának folyamata. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3. sz. 119–136.
- Kovács István (2018d): Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Tervezés mint az el­é­rendő cél, és az ahhoz elvezető tevékenységek meghatározásának folyamata. *Műszaki Katonai Köz­löny*, 28. évf. 3. sz. 194–212.

- Kurt, Lewin – Lippit, Ronald – White, Ralph (1939): Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. *Journal of Social Psychology*, Vol. 10, No. 2. 271–299. DOI: <https://doi.org/10.1080/00224545.1939.9713366>
- Levin, John – Milgrom, Paul (2004): *Introduction to Choice Theory*. United Kingdom, Oxford University Press.
- Magasvári Adrienn (2017): Hogyan támogathatja a munkaköralapú emberi erőforrás-gazdálkodási rendszer bevezetését a BSC módszertana?. *Taylor Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat*, 9. évf. 2. sz. 138–145.
- Mátyás Szabolcs (2015): Szubjektív biztonságérzet – lakossági vélemény a közbiztonságról és a rendőrségről. *Magyar Rendészet*, 15. évf. 5. sz. 159–170.
- McCalley, Bruce (1994): Model T Ford: *The Car That Changed the World*. Minneapolis, Motorbooks International.
- Miller, Alice (2014): More already on the central committee's leading small groups. *China Leadership Monitor*, No. 44. 1–8.
- Parádi József – Vedó Attila (2018): *A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867–1944*. Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.
- Shapiro, Fred (2006): *The Yale Book of Quotations*. London, Yale University Press.
- Szabó Csaba (2014a): A katolikus lelkipásztori szolgálat rendészeti aspektusának kutatása I–II. *Hadtudományi Szemle*, 7. évf. 1. sz. 121–134.
- Szabó Csaba (2014b): A katolikus lelkipásztori szolgálat rendészeti aspektusának kutatása II. *Hadtudományi Szemle*, 7. évf. 2. sz. 159–164.
- Tannenbaum, Robert (1961): *Leadership and organization: A behavioral science approach*. New York, McGraw-Hill.
- Vedó Attila (2014): A haderő karhatalmi tevékenysége 1867–1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 39–42. sz. 155–166.

Jogforrások

48/1991. (IX. 26.) számú AB határozat.

ABSTRACT

Leadership Styles with the Eyes of Policemen: The Autocratic Style

KOVÁCS István

The autocratic leadership style of Lewin was analysed in the study, which was compared with "survey" results from the year 2018. Next to the source criticism, the analysis and the synthesis, I could use quantitative tools, which have conducted the correlation and the efficiency calculations, too.

Keywords: leadership theory, leadership styles, police, survey

Hatásköri szabályozás, mint a nyomozás erőforrás-elosztási eszköze a rendőrségen¹

VÁRI Vince²

A hatáskör és illetékesség szabályozása szükséges és elengedhetetlen feltétele minden munkaszervezetnek, így a bűnüldözés működésének is. Éppen ezért nem a megléte, hanem az elosztó funkciójának működése mindig az érdekes. A munkafeladatok elosztása lényegében a rendőri szervezet kapacitásának és az országban elkövetett bűncselekményekre való megfelelő szintű reagálást jelenti: azaz az erők és eszközök telepítését az ügyek típusához és az ország földrajzi területeihez. Mindezzel determinálva a bűnügyi szolgálat felderítési és vizsgálati munkájának színvonalát, következésképpen az eredményesen befejezett eljárások elérésének lehetőségét. A tanulmány kutatási fókuszába azt a kérdést helyeztem, hogy a hatásköri szabályozása és a vele kialakult gyakorlat mennyire tölti be rendeltetését és osztja el arányosan és ésszerűen az erőforrásokat a felmerülő feladatokhoz illeszkedően. Betölti a rendőrség a nyomozási tevékenységeivel azt a rendeltetését, amelynél a hangsúly nem a statisztikai eredményességen, hanem a társadalmi értelemben vett hatékonyságon van.

Kulcsszavak: hatáskör és illetékesség, rendőrség, hatékonyság, bűnüldözés, nyomozó hatóság

Bevezetés

Evidencia, hogy a hatáskör és illetékesség szabályozása szükséges és elengedhetetlen feltétele minden munkaszervezetnek, így a bűnüldözés működésének is. Éppen ezért nem a megléte, hanem az elosztó funkcióként való működése a kérdése, vagyis az a döntő, hogy a szabályozás és a vele kialakult gyakorlat mennyire tölti be rendeltetését és osztja el hatékonyan az erőforrásokat a felmerülő feladatokhoz igazodóan. Természetesen a társadalomra veszélyesség és a bűnüldözés társadalmi rendeltetésének figyelembevételével. A hatályos 2017. évi CX. és azt megelőző 1998. évi XIX. büntetőeljárásról szóló törvények kontinuitásban vannak a korábbi eljárásjogi törvények rendelkezéseivel, azaz a nyomozó hatóság hatáskörét és illetékességét, nem

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika kiemelt kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² VÁRI Vince, dr., PhD, r. őrnagy, tanársegéd, NKE RTK Bűnügyi Tudományok Intézete, Büntetőeljárásjogi Tanszék
ORCID: 0000-0001-6416-1645, vari.vince@uni-nke.hu

az eljárási törvény maga szabályozza, hanem delegálva azt mindenkori „gazdájához”, külön jogszabályi körbe telepíti. Ezzel megadva a jogot a végrehajtó hatalom számára, hogy a nyomozási feladatok ellátására, tehát a bűnüldözésre rendelkezésre álló erőket sokkal rugalmasabban, gyorsabban és hatékonyabban igazítsa a változó bűnözési viszonyokhoz. „A nyomozó hatóságra vonatkozó hatásköri szabályozók specialitása az, hogy a büntetőügyekkel kapcsolatos tennivalókat részben a rendőrség szervein belül, másrészt azonban a rendőrség szervei és más, ugyancsak nyomozó hatóságként tevékenykedő szervek között osztják meg.”³ Ezzel a jogkörrel a végrehajtás az évek során rendszeresen is élt, számos esetben módosítva saját hatásköri és illetékességi szabályozóit. Az nyugodtan kijelenthető, hogy a szabályozás módját tekintve teljességgel indokoltnak tűnik, hogy a bűnüldözés erőforrásainak használatáról és működtetési rendszeréről, a végrehajtó hatalom – az országgyűlés felhatalmazásával – ne a nehezebben változtatható törvényi szintű szabályozás mellett, hanem egy flexibilisebb szabályozási formában rendelkezzen, tehát még csak a szabályozási szinttel vagy annak formájával sem ébredhet bennünk jogosan aggály.

A hatáskör és az illetékesség teljesen más szabályozási érvénnyel bír a munkateher elosztása, vagy más kifejezéssel élve, az egyes nyomozó hatóságokhoz „terítése” tekintetében. Amíg a hatáskör az egyes szintekhez illeszti és osztja el az ügyeket, úgymond „fontosságuk” szerint – eldöntve ezzel, hogy mit tekintünk fontos és kevésbé fontos ügynek – addig az illetékesség az azonos szinten lévő szervek között az államigazgatás közigazgatási, területi logikája mentén teríti az ügyeket. Az ügyek hatékony disztribúciós vagyis elosztási szabályozásának vizsgálatnál a hatáskör kérdése elsősorban az ügyek fontossá „minősítésével” függ össze. Az illetékesség ezzel szemben az egyes helyi szervek területi sajátosságaiból fakadó különbségeire irányíthatja rá a figyelmet. Jelen tanulmány a hatásköri szabályozást veszi górcső alá, vagyis az egyes szervek közötti ügyelosztási módszert. Az illetékesség mindössze annyiban kerül említésre, amennyiben feltétlenül és szorosan kapcsolódik a hatásköri szabályozáshoz.

A rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköre és illetékessége – szabályozási előzmények

A következőkben rövid áttekintést teszek a nyomozó hatóságok hatásköri szabályozásában bekövetkezett változásokról, azt vizsgálva, hogy ezek a módosítások igazodtak-e a megváltozott bűnözési viszonyokhoz, és milyen jellegű átcsoportosításokkal jártak az erőforrás-elosztás tekintetében.

Az 1956 utáni eseményeket követően a rendőrség hatáskörével kapcsolatos általános rendelkezéseket az 1956. évi 35. törvényerejű rendelettel módosított 1955. évi 22. tvr. tartalmazta. A módosítás szellemében: „A Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek megszüntetése folytán az állam belső és külső biztonsága elleni bűncse-

³ Szabóné (1974) 119.

lekmények nyomozása a rendőrség hatáskörébe tartozik.”⁴ A hatáskört meghatározó ügyelosztás tekintetében általában véve lekövette a bíróság, ügyészség hatáskörét, azonban az ügyek specialitásaira tekintettel némi eltéréseket alkalmazott. A rendőrség szolgálatát megyei (fővárosi) főkapitányságokra, illetőleg járási (városi, városi kerületi) kapitányságokra tagozódva látták el. A járási kapitányságok rendőrőrsökre és körzeti megbízottakra tagolódnak.⁵

A 10/1979. (BK 7.) BM számú utasítás már arról rendelkezett, hogy: „A Belügy-minisztérium nyomozó hatóságainak hatáskörébe tartozik valamennyi bűncselekmény nyomozása, azok kivételével, amelyeket külön jogszabály más nyomozó hatóság hatáskörébe utal.”⁶ Az utasítás deklaráltan, a mai hármas tagolású, azaz a helyi, területi és központi szintekkel szemben csupán kétszintű (központi, területi) nyomozó hatósági hatáskört állapított meg. Ami az említett „maradékely” ellenére nagyobb jelentőséggel bírt, ugyanis külön nem nevesítette a helyi nyomozó hatóságokat, ami azt jelentette egyúttal, hogy a mai helyi szintű nyomozó hatósági jogkör területi szintűnek volt tekinthető, ezzel elismerve a helyi szintű szerveknél végzett munka jelentőségét. A mellékletben körültekintően felsorolt bűncselekmények a szakmai specializáció és a professzionalizmus szükségességéről árulkodtak, ráadásul külön rendelkezett a norma a körzeti megbízott nyomozati jogköréről is. A szabályozás figyelemre méltó sajátosságai:

- A belügyminisztérium és az ORFK közösen rendelkezik nyomozó hatósági jogkörrel.
- A területi nyomozó hatóságokon (megyei RFK, BRFK) az állambiztonság egyben nyomozó hatósági jogkörrel is rendelkezik.
- Külön kiemelt területi nyomozó hatóság a BRFK Fiatalkorú és Gyermekvédelmi osztálya.
- A városi és járási rendőrkapitányság és a megyei rendőrkapitányság bűnügyi és közlekedési osztályai, illetve a Dunai Vízügyi rendészet egyformán területi szintű nyomozó hatóságok.
- A bűncselekményeket azonos szinteken belül a mellékletek osztják meg a járási és a megyei és a speciális szervek között.
- A körzeti megbízott nyomozást folytat a városi és járási rendőrkapitányság hatáskörébe tartozó olyan ügyekben, amelyeknél a cselekmény társadalomra veszélyessége viszonylag csekély, a tényállása és a jogi megítélése egyszerű, felderítése és bizonyítása helyileg megoldható, ez alól kivételt képeznek – többek között – a fiatalkorúak, külföldi eljárás alá vont személyek és a fogvatartottas ügyek;
- A rendőrség folytatja le a nyomozást az ügyészség kizárólagos hatáskörébe utalt bűncselekmények esetén akkor, ha azok elkövetésének alapos gyanúja

⁴ 1956. évi 35. sz. tvr. 1. §.

⁵ 1956. évi 35. sz. tvr. 2. §.

⁶ 10/1979. (BK 7.) BM számú utasítás 1. pontja.

a rendőrség más ügyben folytatott nyomozása során merült fel, ezzel meg is bízhatja a főügyész a rendőrséget.

- A fentről lefelé irányuló ügyáthelyezés a hierarchiában még nem korlátozás nélküli: „Megyei (budapesti) rendőr-főkapitányságok bünyügyi osztályainak vezetői a hatáskörükbe tartozó ügyek nyomozásával alsóbb szerveket csak a főkapitány közbiztonsági (bünyügyi) helyettesének engedélyével bízhatnak meg. Ennek gyakorlására a megyei bíróságok hatáskörébe tartozó ügyekben csak kivételesen kerülhet sor.”⁷ „Felettes szerv vezetője indokolt esetben elrendelheti alsóbb szerv hatáskörébe tartozó ügynek magasabb szervhez, illetve alsóbb szerv hatáskörébe tartozó ügynek azonos szervhez történő átadását.”⁸ Az utasítás tehát engedte a letről felfelé történő ügyek átadását is, és nem csupán fordított módon, engedve, hogy irányítási jogkörükkel visszaélve a magasabb szinten lévő szervek a „nem kívánatos” ügyek nyomozását az alacsonyabb szintre háríthassák.
- A túlterhelt nyomozó hatóságoknak még volt mozgástere a nem hatáskörükbe tartozó ügyek felfelé irányuló átadására: „A megyei (budapesti) bünyügyi osztályok vezetői alsóbb szervek által hozzájuk felterjesztett, hatáskörükbe tartozó ügyek átvételét is csak főkapitányhelyettesi engedéllyel tagadhatják meg.”⁹ Ez a rendelkezés nem a mai értelemben vett hatáskör hiánya miatti ügy áthelyezésre vonatkozott, hanem arra, hogy a szakirányító bünyügyi szerv ne tagadhassa meg az olyan ügyek átvételét, amely egyébként az ő hatáskörébe tartozna, de utasíthatja a helyi nyomozó hatóságot az ügy nyomozására. Az utasítás értelmében bírnia kellett az első számú szakmai vezető engedélyét az ügyek átvételének megtagadásában.
- A hatékonysági szempontokra tekintettel az utasítás külön rendelkezett a mellette foglaltaktól eltérő hatáskörelosztás érvényre juttatására: „A hatékonyabb bünyüldözés érdekében a közbiztonsági miniszterhelyettes elrendelheti, hogy egyes büncselekmény-kategóriákat – ideiglenes jelleggel – főkapitánysági hatáskörbe vonjanak.”¹⁰

Az előbb említett szabályozás logikája már nem köszön vissza a hatályos 25/2013. (VI. 24.) BM rendeletből. A magasabb szinten elhelyezkedő szervek általánosságban véve is alacsonyabb munkaterhelése, szélesebb vagy megengedőbb mozgástere és jogosítványa, hogy kívánatos és nem kívánatos ügyekkel könnyebb rendelkezhessenek saját előnyükre, konzerválóan hatott arra a trendre, amely az értékes bünyügyi munkaerő magasabb szervezeti szintekre vándorlásához, továbbá a helyi szintű szerveknél „rekedő” magas szakmai szinten teljesítő, rutinos, és gyakorlott nyomozók szakmai motivációjának leépüléséhez vezetett és vezet.

⁷ 10/1979. (BK 7.) BM számú utasítás 15. pontja.

⁸ 10/1979. (BK 7.) BM számú utasítás 12. pontja.

⁹ 10/1979. (BK 7.) BM számú utasítás 15. pontja.

¹⁰ 10/1979. (BK 7.) BM számú utasítás 1. pontja.

Igaz bár, hogy a gyorsabb és rugalmasabb bűnügyi reagálást elősegítendő már az utasítás 10. pontja is lehetőséget adott a közbiztonsági miniszterhelyettesnek, hogy a hatékonyabb bűnüldözés érdekében egyes bűncselekményi kategóriákat érintően élhessen a hatáskörelosztás módosítási jogával. Ennek előnyeit nem használták ki a gyakorlatban. Hasonló szabályokat fogalmazott meg a következő hatásköri és illetékeségi szabályozásról szóló 9/1990. (II. 7.) BM rendelet 5. § (1) bekezdése is, amikor megadta a lehetőséget az országos rendőrfőkapitánynak, sőt a (3) bekezdése megyei (budapesti) rendőrfőkapitánynak, hogy (a hatékonyabb bűnüldözés érdekében) egyes bűncselekmény-kategóriákat rendőr-főkapitánysági hatáskörbe vonjon. A lehetőség jellemzően stratégiai érvényű volt, ami azt jelentette, hogy vele az évek során a vezetők szinte egyáltalán nem éltek, és ha ritkán igen, akkor sem a helyi szintű szervek javára. A jellemzően helyi szerveknél jelentkező időszakos ügy „túltelítődés” megoldására, a konkrét ügyek elosztását és átcsoportosítását, vagy a más, kevésbé terhelte területeken dolgozó kollégák időszakos átvezénylését tartották célravezetőnek. Így a normák e szabályait mint tartós megoldást nyújtó ügyelosztási sémát nem alkalmazták, még vezetői hatáskörben sem. Ezért is sokkal érdekesebb kérdés az alsóbb szintű szervek hatásköri tekintetben vett mozgásterének szabadsága, és az érdekérvényesítésük jogszabályi lehetősége, mintsem olyan általános szabályozási elvek megfogalmazása, amelyek a gyakorlatban vajmi kevés jelentőséggel bírnak. Éppen ezért helyeztem hangsúlyt erre a kérdésre a normák előzetes bemutatása kapcsán.

A rendőrség nyomozó hatóságának hatásköri szabályozása 1993-ig változatlan maradt, mindössze annyi változás történt, hogy a központi és a területi nyomozó hatóságok közül kiemelt hatáskört állapítottak meg a Belügyminisztérium vizsgálati osztályának, és a megyei rendőr-főkapitányságok bűnügyi osztályának,¹¹ amelynek alapja egyszerűen a megyei (fővárosi) bíróságok hatáskörébe tartozó ügytípus elosztás rendszere volt.¹²

A már előbb említett rövid ideig hatályos normát követően a rendőrség nyomozó hatóságainak szervezeti felépítését, hatáskör és illetékeségi szabályait a 15/1994. (VII. 14.) BM rendelet szabályozta. Ennek értelmében a rendőrség helyi, területi és központi nyomozó hatóságokra tagozódik. A rendelet csaknem 15 évig volt hatályos, így a kezdetben bevezetett elnevezésű nyomozó hatóságok átalakultak, új elnevezést kaptak. A rendelet a következő döntő jelentőségű változtatásokat vezette be.

Helyi nyomozó hatóságok lettek:

- a rendőrkapitányságok bűnügyi, közlekedésrendészeti, közrendvédelmi szervei,
- rendőrkapitányságok rendőrőrsei, rendőrállomásai,
- Dunai, Tiszai, Balatoni Vízügyi Rendészeti Rendőrkapitányságok.

¹¹ Szabó Lászlóné (1993) 165.

¹² 1973. évi I. tv. 25. §.

Területi nyomozó hatóságok:

- Megyei RFK, BRFK bűnügyi szervek,
- RFK közlekedésrendészeti szervek,
- Repülőtéri Biztonsági Szolgálat Szerve, amely a hatálybalépéskor még központi szintű szerv volt.

Központi nyomozó hatóság: az Országos Rendőr-Főkapitányság (ORFK) szervei:

- ORFK Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Főosztály,
- ORFK Bűnügyi Főigazgatóság Szervezett Bűnözés elleni Igazgatóság (SZBEL) saját nyomozó szervei,
- ORFK Közlekedésrendészeti Főosztály.

A rendelet általános hatáskörben minden bűncselekményt a helyi szintű szervekre telepít, kiemelt hatáskört ad a területi nyomozó hatóságoknak, és kivételes hatáskört a központi szerveknek. A munkateher elosztása tehát háromszintű felépítésben realizálódott, ahol a korábbi bíróságokhoz illesztett hatásköri szabályok már nem domináltak, ellenben megszűnt a KMB nyomozati jogkörének külön kiemelése és a helyi csekély társadalomra veszélyességű ügyek hatáskörükbe utalása. A rendeleti szintű szabályozás átkerült egy alacsonyabb belső normába a Magyar Köztársaság Rendőrségének Körzeti Megbízotti Szabályzata kiadásáról szóló 11/1995. (VIII. 30.) ORFK utasítás rendelkezett róla, amely ahhoz a gyakorlathoz kezdett vezetni, hogy az egyes megyei szintű szervek önállóan döntöttek arról, hogy kívánna-e a KMB számára nyomozati jogkört biztosítani vagy sem. Kétség nem fér hozzá, hogy ez a különösen a vidéki lakossághoz legközelebb álló alsóbb szintű rendőri szerv kompetenciájának csökkentésére irányuló törekvés volt, ami álláspontom szerint kontraproduktív a rendőrség ázsió- és bizalomépítő céljára nézve. A legelső szint cselekvési lehetőségének szűkítésével összhangban viszont a központi nyomozó hatóság nyugodtan elvonhatott bármilyen ügyet az egyes nyomozó szervektől és a hatáskört bármelyik más nyomozó hatósághoz tehette át.¹³

A munkamegosztás következő szabályozója a 3/2008. (I. 16.) IRM rendelet lett, amely a szervezeti szintek tagozódásában jelentős változást nem hozott. Megmaradt az ORFK központi nyomozó hatóságként, a területi nyomozó hatóságok száma már a 15/1994. (VII. 14.) BM rendelet 2005. április 15-én hatályba lépett módosításával a Nemzeti Nyomozó Iroda mint területi nyomozó hatóságként jelent meg, az 1. § (4) bekezdés e)–h) alpontja alapján. Továbbá rendőrség és a határőrség integrációjával, 2008. január 1-jével a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság a Budapesti Határőr Igazgatóság, míg a Készenléti Rendőrség a Rendészeti Biztonsági Szolgálat jogutódja lett.¹⁴ A REBISZ látta el ettől kezdődően a REBISZ RBSZ (azaz a Rendészeti Biztonsági Szolgálat Repülőtéri Biztonsági Szolgálat) által korábban végzett nyomozó hatósági feladatokat.

¹³ Chwala–Fülöp–Sléder (2000) 58–76.

¹⁴ 329/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet és a szervek alapító okiratai.

Érdeemes megemlíteni, hogy a REBISZ Autópálya Rendőrség, mint területi nyomozó hatóság megszüntetésére szintén az integráció végrehajtásával került sor.

Hatáskörökben megkülönböztetéssel élve általános hatáskörben minden meg nem különböztetett ügyet továbbra is a helyi szintű szervekhez utalja, illetve elkövetés helye szerint a 3. és 4. mellékletben meghatározott ügyeket az RRI-hez és a vízrendészeti kapitányságokhoz delegálja.¹⁵

A nyomozó hatóság hatásköri és illetékességi szabályozása a következő jellemző sajátosságokat mutatja:

- Háromszintű munkamegosztás jellemzi, ahol a nyomozások döntő többsége¹⁶ a helyi szintű nyomozó hatóság hatáskörébe tartozik.
- A kiegészítő mellékletek határozzák meg, hogy milyen bűncselekménytípusok tartoznak a területi nyomozó hatóságok hatáskörébe, ezeket nem minden esetben a bűncselekmények büntetőjogi kategóriái¹⁷ szerint realizálódó társadalmi veszélyesség alapján határozzák meg tartalmilag.
- A hatáskörelvonás általános a hierarchiában felfelé irányulóan, ez elé csak egy akadályt gördít a rendelet: ha egyszer átvette egy magasabb szintű szerv az ügyet, vissza már nem adhatja.¹⁸
- Bár az 5. § (2) bekezdése alapján alacsonyabb rendőrkapitánysági szintről is indulhat(na) áttételére irányuló kezdeményezés, hatáskör hiánya miatt, de ennek erősen ellentmond a gyakorlat és az ezzel harmonizáló rendelkezés,¹⁹ amely a rendőrfőkapitány számára még főkapitánysági (fővárosi) hatáskörbe tartozó ügy esetében is adhat lehetőséget, hogy akár egyéb – magyarán nem indokolt – okból kijelölje az ügyben való eljárásra a területén lévő rendőrkapitányságot.
- A magasabb szintű nyomozó hatóságokhoz a 1990-es éveket követően nem a bíróságok hatásköri szabályozói, hanem „bűnüldözési” szempontok szerint telepíti a jogalkotó hatáskört.
- A konkrét nyomozási feladatok átadása tekintetében a hierarchiában magasabb szinten lévő nyomozó hatóságok nem kötelesek átvenni a nyomozásokat az alacsonyabb szinten lévő nyomozó hatóságoktól – utalva a 10/1979. (BK 7.) BM számú utasítás 15. pontjára –, azt egyszerűen megtagadhatják, sőt mi több, inkább az ő hatáskörükbe tartozó ügyek kerülhetnek egy tollvonással alacsonyabb szintű szervekhez.
- A társadalomra csekély veszélyességű, helyben elkövetett bűncselekmények nyomozását főszabályként nem kezeli külön a jogszabály, így azok nem

¹⁵ Bögöly et al. (2010) 103–104.

¹⁶ Ez az arány a jogszabály mellékleteinek tartalmától és a Be. törvény által más nyomozó hatóságokhoz utalt ügytípusoktól függően változott, de ez körülbelül a nyomozások 90–95%-át teszi ki. Lásd: éves ENYÜBS statisztika.

¹⁷ Ez a vagyoni elleni bűncselekményeknél az értékhatárokat takarja, egyébként a különös törvényi tényállások minősített eseteit tetszés szerint variálva helyezi el az egyes mellékletekben a nyomozó hatóságokat hozzájuk rendelve.

¹⁸ 3. §.

¹⁹ 7. §. (4) bek.

oszthatók tovább helyi nyomozó hatóság, nyomozó szerv alatti KMB lebontás szerint, amivel értelemszerűen a helyi szintű szervek által ellátott ügyszámokat növeli.

A jogalkotó hatásköri és illetékességi módosításai többnyire azt a célt szolgálták, hogy a kiemelt kategóriába tartozó bűncselekményeket egyik területi szervtől egy másik területi szervhez, esetleg központi szervtől területi szervhez helyezzen át. Továbbá új kiemelt vagy kivételes hatáskörű területi szerveket hozzon létre, vagy nevezzen át, de ezek a helyi szintű nyomozó hatóságokhoz rendelt bűncselekmények számarányára jelentős változást nem gyakorolt. Másrészt a bűnözés területi jellemzőinek változásai a területi és helyi nyomozó hatóságok számára és elhelyezkedésére hatást egyáltalán nem gyakorolt. A helyi nyomozó hatóságok terhelése az illetékességi szabályozás típusától fogva – a bűnözés területi adottságától függően – nem kontrollált, a szabályozó csak a vertikális, de a bűnildözés hatékonyságát érintő horizontális áthelyezés vonatkozásában még kivételt sem említ. Az illetékesség szerinti adott helyiségben – megyeszékhely – több szinten működtetett nyomozó hatósági struktúra aránytalan kapacitáselosztást eredményezett a helyben jelentkező bűnözési, bűnildözési viszonyokra tekintettel. A 1990-es évek végére a bűnözés óriási robbanást produkált, 10 év alatt a regisztrált bűnözés közel háromszorosára nőtt,²⁰ a bűnildözés a kisebb társadalomra veszélyességű, de nagy tömegű vagyoni elleni és erőszakos bűnözés területi és minőségi átalakulásával mit sem törődve, változatlan „munkamegosztási” sémában funkcionál. A bűnözési trend megfordulásának és az erőteljes jogalkotói dekriminalizálásnak köszönhetően a bűnözés statisztikai számai 2010 óta folyamatosan csökkennek.²¹ Azonban mit sem javított ez a tényleges munkaterhelésen. Hiszen a bűncselekmények jelentős része ma már kvalifikáltabb, internettel összefüggő elkövetés lett. Emellett kiszélesedett a büntetőeljárásban részt vevők jogi és garanciális rendszere, a 2017. évi CX. büntetőeljárás törvény számos újítást telepített a nyomozó hatóságokra, többek között az elektronikus kapcsolattartást, a telekommunikációs eszközök használatát, de nem utolsósorban a különleges bánásmód intézményét is bevezette. Ma a nyomozások már lényegesen összetettebb nyomozati dokumentációs és ügyintézési terhet várnak el egy nyomozóktól, mint akár 2010-ben. Ebből kifolyólag a munkamegosztás arányosságának kérdését nemhogy megoldotta volna a bűncselekmények számának csökkenése, hanem még akkumulálta is. Tekintettel arra, hogy a bűnügyi munkamegosztás éppolyan aránytalan, mint 30 évvel korábban, miközben az ügyek nyomozási tevékenységei – gondoljunk csak a Robotzsaru program egységes és uniformizált algoritmusaira – egyre inkább kezdenek homogénné válni, mindössze a rendelkezésre álló informatikai eszközök és a kollégák munkaideje jelent döntő faktort abban a vonatkozásban, hogy az egyes nyomozások eredményesen vagy eredménytelenül zárulnak. Ez utóbbinak pedig a hatásköri norma szab határokat, és enged teret.

²⁰ A rendszerváltozás előtti évek 200 ezer körüli bűncselekményszáma 1998-ra 600 ezer fölé emelkedett.

²¹ 2018-ban már csak 186 724 regisztrált bűncselekményt tartottak számon az országban.

Hatásköri szabályozás, mint az erőforrások célszerű és arányos elosztásának eszköze

Túl a bűnügyi statisztika torzító szerepének felismerésén,²² amelyet már több évtized óta folytatott nemzetközi és hazai kutatások alátámasztanak.²³ Sajnálatosan itthon ez még mindig nem számít szakmai evidenciának, annak ellenére, hogy ez a német rendőr BA-képzésben alaptananyagként van jelen.²⁴ Elkerülhetetlen az arra okot és hátteret biztosító bűnüldözési modell felelősségének a kérdése. Ahogy az előzményekben bemutattam, a rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköri és illetékességi szabályai az elmúlt évtizedek során alig változtak. A hatályos 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet is lényegileg ugyanazon elv szerint építi fel a nyomozó hatóságok ügyellési struktúráját. Az így kiépült és funkcionáló rendőrségi bűnüldöző szervezeti rendszer piramis rendszerű, merev és hierarchikus, illetve az ehhez kapcsolt humán és anyagi-technikai források aránytalan és rugalmatlan elosztása jellemzi. Sajnálatos módon az egyes hatósági szinteken lévő szervek egy fő nyomozóra eső bűnügyeinek számára nézve adatok nem állnak rendelkezésre, és azok elemzése túlmutat e tanulmány keretein. Habár arra nézve nem kell átfogó kutatást végeznünk, hogy szakmai köztudomásként szögezzünk le olyan tényeket, miszerint döntően a helyi szinten elhelyezkedő kapitányságok, ahol rosszabb feltételekkel, és több munkát kell végezni. A társadalmi bizalmi tőke „mérhetetlen” dimenzió ebben a megközelítésben tehát közvetlen összefüggésben vannak a rossz és nem észszerű elosztás szerint működő, társadalomba nem integrált rendőrségi modellel. Hiánya teszi lehetővé a bűnüldözés jelenlegi statisztikailag eltorzított eredménycentrikus, statisztikai torzításnak kitett modelljének túlélését. A rendszer anomáliájára már más gyakorlatban dolgozó szerző is felfigyelt: „Érthető, hogy amíg egy szervezet zavartalanul funkcionál, ehhez rendelkezésre állnak a szükséges források, és az eredmények miatt sem kell szegyenkezni, addig senki sem nyúl szívesen az egzisztenciális problémákat előidéző átszervezés eszközéhez még abban az esetben sem, ha a »mérleg másik serpenyőjébe« olcsóbb és hatékonyabb működés kerülne. Merőben más a helyzet akkor, ha a működést jelentős forráshiány nehezíti, és az már-már a szervezet jogszabályban meghatározott alapfeladatainak maradéktalan ellátására való képességét is kétségessé teszi; az eredmények megtartására a rendőri állomány legnagyobb erőfeszítése ellenére sincs reális esély; veszélybe kerül a bizalmi tőke, amit a rendőrség a lakosság körében felhalmozott.”²⁵

A hatásköri szabályozás az elosztási rendszer tükrében azt mutatja, hogy a helyi nyomozó hatóságok kisebb humánerőforrás-kapacitással mennyiségi tekintetben többszörösen nagyobb ügyszámot látnak el, mint a területi vagy a kiemelt szervek. Valójában a hatékonyság hiányával szembesülünk, ha a hatékonyság fogalmát úgy közelítjük meg, hogy az ügyek számát helyi, területi és központi hatásköri szinten bontjuk, és számszerűen – költségráfordításként – ezekre vetítjük le a munkaerőt. Természe-

²² Vári (2015)

²³ Davis (2012)

²⁴ Schwind (2011) 21–61.

²⁵ Hanvay (2004) 141.

tesen a humánerőforráson túl sokféle más tényező is befolyásolja a bűnüldöző szerv eredményességi mutatóit, gondolva itt a technikai és informatikai felszereltségre vagy a gépkocsiparkra, esetleg a titkos adatszerzésre rendelkezésre álló pénzügyi forrásokra, mégis legmeghatározóbbnak a büntetőeljárás kiemelt adminisztratív terhe miatt az emberi tényezőt tekintem. Meg kell jegyezni azt is, hogy a költséggel nem járó munkaszervezési optimalizáláson kívül a technikai erőforrások általában a magasabb szinteken elhelyezkedő nyomozó hatóságoknál arányosan növelve jelentkeznek, így azzal az ellentmondással ritkán vagy egyáltalán nem szembesülhetünk, hogy a technikai erőforrások kiegyenlíthetnék a helyi nyomozó hatóságok munkaerőhiány vagy annak gyengeségeiből adódó hátrányait.

Ebben az értelemben, ha többet fektetünk a bűnüldözésbe, romlik a „költséghatékonyság”, de javítjuk az ügyeredményességi statisztikát. Hozzá kell tenni, hogy a rendőri erők növelése ebben az értelemben a Szikinger-féle tézissel ellentétben nem a bűnözés növekedését eredményezné csupán a bűnüldözés kapacitását emelné meg, ami kizárólag a statisztikákban jelenne meg és a látencia „sötét mezőjének” visszaszorítását eredményezné, azonban a szerv társadalmi ázsióját legkevésbé sem növelné.²⁶ A bűnügyi statisztika tehát legkevésbé sem szolgálhat a „hatékonyság” kifejezésére, adataiból éppen az ellenkező eredményre juthatunk. Furcsa módon ebben a szemléletben nem is célszerű a rendőri erők növelése és a kényszer fokozása, mert a felderítési eredményesség javulása nem feltétlenül követi arányosan a regisztrált bűnözés statisztikai emelkedését. Vítázva Déri Pállal, aki szerint a humán erő növelése a közbiztonság erősödésével és a felderítési eredményesség növelésével járna.²⁷ A Bratton-féle zérótolerancia, és a hatásos rendőri fellépés kontinentális országokban gyakorolt utóhatásaiból okulva.²⁸ Ahogy Korinek is leszögezi: „A kriminálstatisztikai értelemben vett sikeresség feltételezése esetén is számolni kell olyan társadalmi hatásokkal és alkotmányos aggályokkal, amelyek megkérdőjelezik a hosszabb távra szólóan és széles értelemben vett hatékonyságot.”²⁹ Álláspontom szerint egy társadalomba nem integrált, aránytalan erőforrás-elosztású hierarchikus rendőrség ilyen úton nem tud valódi hatékonyságjavulást elérni. Hatékonyság alatt pedig a szubjektív biztonságérzet növekedését, és a rendőrség társadalmi elfogadottságát, vagyis integráltságának szintjét értem. Az egyirányú punitív, formális kontroll és elrettentés ugyanis nem alkalmas a bűnözési trend érdemi alakítására, ahogy az állampolgárok bizalmának elnyerésére sem. Sokkal inkább a bűnmegelőzési modellek közül a konstruktív, érintettek bevonó, és az informális társadalmi kontroll logikája szerint működő beavatkozási formák sikeresebbek.³⁰

A bűnüldözési erők merev és hierarchikus hatáskör és illetékesség szerinti elosztási rendszere legkevésbé sincs tekintettel az ország bűnözési szempontból megosztott térképére, a bűnözés változására, és arra sem, hogy a lakosság számára egyformán és ará-

²⁶ Szikinger (1996) 26–45.

²⁷ Déri (1996) 51.

²⁸ Finszter (1999) 25.

²⁹ Korinek (2006) 571.

³⁰ Borbíró (2009) 350.

nyos színvonalon tenné elérhetővé a rendőrség nyomozati kapacitását. Leginkább mert a probléma forrásánál kell keletkeztetni és kihelyezni a rendőri erőket, ott kell azonnal reagálni. A helyben szolgáló rendőr éri el azt, hogy a lakosság vele együttműködve, segítőt, partneri módon bizzon meg benne.³¹ Hozzá kell tenni, hogy a legalitás és officialitás elvéből legkevésbé sem fakad ez a fajta hatásköri és illetékességi szabályozás, egyáltalán nem indokolt a dekoncentrált berendezkedés ellenére sem a bűnüldöző szerv nyomozó hatósági tevékenységét az egységes hierarchikus szervezet felépítése szerint teríteni. Nem elfogadható az elkövetett bűncselekmények szankcióiban megmutatózó társadalmi veszélyességet sem indokként felhozni a bűnügyi szervezet jelenlegi ügyelosztási logikájára. Természetesen az ügyek bizonyos csoportjára azok természete, jellege miatt – specializáltan – indokolt a központosított nyomozó szervek működtetése, de a kondíciójuk mértéke már vitatható.

Amíg a hatásköri szintek eltérő költséghatékonysággal köszönnek vissza, addig az illetékességi szabályok hasonlóan változatlan és rugalmatlan alapon működve nem jelennek meg szintén a statisztikai eredményesség számsoraiban. Az egyes helyi nyomozó hatóságok területükön eltérő egy ügyre jutó lakossági számok mellett, sajátos bűnözési viszonyok mellett más és más erőforrás-feltételekkel látják el bűnüldözési feladataikat. Amennyiben az adott nyomozó hatóság eredményességi mutatóiban visszatükröződnének ezek az adatok, úgy valóban összehasonlításra kerülhetnének az általuk „termelt” mutatók. Lefordítva, rosszabb feltételekkel rendelkezve ugyanazt az eredményt produkálni nehezebb. A decentralizált bűnüldözési modellben a helyi közbiztonság igényeihez alkalmazkodva az illetékességi területtől független, nagyobb átjárhatóságot eredményező erőelosztás és áthelyezési rendszer kialakítását ugyancsak akadályozza a hierarchikus szervezeti felépítési rendszer, amely centralizáltan távol viszi a döntést a helyi közbiztonság szükséglet megjelenési helyétől.

A 2010-es éveket követően születettek megoldások a szervezeti teljesítményértékelés elemeire nézve olyan belső szabályozókban, mint a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok, a rendőrkapitányságok és a határrendészeti kirendeltségek objektív mérőrendszer alapján történő értékelésének eljárásáról szóló 18/2012. (X. 12.) ORFK utasításban, majd a minősítés rendjéről és a szervezeti teljesítményértékelésről szóló 26/2013. (VI. 26.) BM rendelet, és a belügyminiszter irányítása alatt álló egyes fegyveres szervek szervezeti teljesítményértékelése keretében elvégzendő, a szervezeti működés teljesítménymutatói értékelésének szempontrendszeréről szóló 36/2013. (XII. 21.) BM utasítás.³²

Azonban ezek számos gyerekbetegséggel küzdöttek és küzdenek, legfőképpen azal, hogy pusztán a rendőrség mennyiségi teljesítményének növelésére és nem azok társadalmi hatásaira összpontosít, illetve a legkisebb mértékben sem számol az adott rendőri szerv működési környezetével (kriminálgeográfia).³³ Az utasítás elsősorban a szervezeti működés teljesítménymutatóihoz ad az egyes szolgálati ágak és szakte-

³¹ Ligeti (2008) 144–145.

³² Vári (2017) 161–183.

³³ Vári (2014) 389–422.

rületek esetében rendkívül pontos és részletes útmutatást a szervezet munkájának és azon belül a vezető teljesítményének értékeléséhez. Leginkább a módszertani hiást tartom az utasítás legnagyobb gyengeségének, gondolván arra, hogy az általánoságok a konkrét indikátorok mérésével szemben rendkívül szubjektív válaszokra adnak lehetőséget. Egy lakosság és rendőri szerv létszámához igazított fajlagos adat országos összehasonlításban már képes lenne megmutatni, hogy az adott tevékenységi körben milyen eltérések jelentkeznek az egyes szerveknél az országos átlaghoz képest, illetve változásában egy vagy több évre visszamenőleg. Ennek alkalmazása lehetővé tenné, hogy figyelembe vegyük annak a társadalmi közegnek a valóságát, amelyben a rendőrség kifejti működését, és nemcsak az adott rendőri szerv szervezeti tevékenységére reflektálunk, ráadásul erősen szubjektív módon. Ami leleplezve az allokáció indokolatlanosságait megjelenítené és beépítené az eltérő bűnözésföldrajzi adottságú területek bűnüldözési teljesítményét, azokat annak megfelelően arányosítaná, hogy milyen mértékű és mennyiségű technikai eszköz, illetve emberi erőforrás igénybevételével lett elérve.

Természetesen különbséget kell tenni az ügyek bonyolultsága és összetettsége között és el kell ismerni a magasabb hatásköri szinteken lévő ügyek súlyát és a munkatevékenység ráfordítási igényét munkamennyiség vonatkozásában. Ám ennek a kalibrálása sem lehetetlen vállalkozás a hasonló ügyeket megoldó szervek összehasonlíthatóságával. Tudvalevő azonban, hogy a büntetőeljárásban legkevésbé sem attól bonyolult és munkaigényes egy ügy – ezáltal költség szempontból kevésbé hatékonyan megoldható, például a bizonyítási nehézségei miatt –, hogy annak nyomozása a helyi vagy a területi nyomozó hatóság illetékességi körébe tartozik.

Összegzés helyett

A bűnügyi statisztikák az egyes hatásköri szintek ügyfelvevő és ügyfelderítési mutatói között sem tesznek különbséget, ugyanúgy az ügyeket sem kategorizálják, azokat egységnyi és homogén formában jelenítik meg a statisztikai mutatószámokban. Ezért a bűnüldöző hatóság költséghatékony működéséről, feladatellátásáról sem tudhatunk meg belőlük semmit. A súlyosabb, média által felkapottabb bűncselekményi típusok, mint a fegyveres rablások vagy az emberölések tekintetében a felderítési mutatók jobbak, a hatóságok eredményesebbek. A hatósági kapacitás szinte teljesen lefedi az ilyen típusú bűnözési rátát, a látencia alacsony. Vajon miért? A válasz egyszerű: mert az ezekre az ügytípusokra rendelkező bűnüldöző kapacitás – erő, eszköz – egyrészt nagyobb, másrészt szervezetenként hatékonyabban mozgósítható, így a statisztikai eredményesség magas szintje biztosítható. Hozzáteszem a statisztikai eredményességé, és nem a korábban kifejtett társadalmi hatékonyságé! Pont ez okozza a lényegi ellentmondást, hogy bár látszólag javulnak a statisztikai eredmények a rendőrség külső megítélése és belső „állapota” mégis folyamatosan erodálódik. A rendőrség nem a lakosságot, hanem a médiumok kommunikációs csatornáit kívánja kiszolgálni, miközben figyelmen

kívül hagyja, hogy saját tapasztalatain és percepciói útján az állampolgárok egészen más típusú bűnüldözési rendszerrel találkoznak a mindennapok valóságában.

A rendőrség nyomozó hatósága emellett, hogy nem decentralizált, és nem közösségi rendőrségi modell formában működik, társadalmi vonatkozásban sem hatékony. Noha a közösségi rendőrség filozófiájának gyakorlatba helyezése nélkül is jelentős „hatékonyság” – lakossági bizalomindex, vagyis biztonságérzet – javulás lenne elérhető, ha a bűnüldözés jelenlegi hatásköri és illetékességi rendszerét észszerűsíténénk, és a bűnüldözés észszerű szervezetlokalizálás fontosságát a gyakorlatba ültetnénk. Ehhez viszont a bűnüldözéssel szembeni új eredményességi elvárásrendszer kimunkálására van szükség, amelyben már megjelennének olyan tényezők is, amelyek a munkaterheket és a javadalmazást is arányosan osztanák el az egyes szervek dolgozói között, nagyobb esélyt adva annak, hogy az „átlag” polgár megelégedésére az ő egyszerű ügyében is minőségi nyomozati munkát végezzenek.

IRODALOMJEGYZÉK

- Borbíró Andrea (2009): A kriminálpolitika hatékonysága. In: *Kriminológiai Közlemények Különkiadása VI. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés, Magyar Kriminológiai Társaság, Miskolc, Bíbor Kiadó.*
- Bögöly Gyula – Budaházi Árpád – Csányi Csaba – Sléder Judit (2010): *Büntetőeljárás Jogi Jegyzet.* Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Chwala Tamás – Fülöp Edit – Sléder Judit (2000): *Büntetőeljárás-jog.* Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Davis, Robert C. (2012): *Selected International Best Practices in Police Performance Measurement, Santa Monica, Calif.* RAND Corporation. Forrás: www.rand.org/pubs/technical_reports/TR1153.html (2018. 04. 13.)
- Déri Pál (1996): Hozzászólás Szikinger István és Dános Valér előadásaihoz. *Kriminológiai Közlemények*, 54. sz.
- Finszter Géza (1999): Zéró Tolerancia a kontinentális jog országaiban. *Főiskolai Figyelő*, 2. sz.
- Hanvay Csaba (2004): Rejtett tartalékok a rendőrségnél. *Belügyi Szemle*, 52. évf. 9. sz. 141–159.
- Korinek László (2006): *A kutatás zárótanulmánya.* Az OBmB által támogatott, FAPI_P:1321/2005 számú, „A magyar állam rendvédelmi szerveinek a magánszféra számára nyújtott szolgáltatásai, a polgári biztonsági cégekkel és az NGO-kkal való együttműködés lehetőségei a prevenció területén” című kutatási projekt résztanulmánya. Budapest.
- Ligeti Miklós (2008): Gondolatok a rendszerváltás utáni magyar rendőrségről. *Rendészeti Szemle*, 7–8. sz.
- Schwind, Hans-Dieter (2011): *Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen.* 21. Heidelberg, Aufl. Kriminalistik Verlag. Kriminalität in Hell und Dunkelfeld. 21–61.
- Szabó Lászlóné (1993): *Magyar Büntető eljárás jog I.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Szabóné Nagy Teréz (1974): *Büntetőeljárás-jog.* Budapest, BM Tanulmányi és propaganda csoportfőnökség.
- Szikinger István (1996): A rendőrség és a közvélemény. *Kriminológiai Közlemények*, 54. sz. 26–45.
- Vári Vince (2014): Bűnügyi statisztika és a bűnüldöző szervezet teljesítményértékelése – avagy hatékony-e, ami „objektív”? 13. *PhD Tanulmányok.* Pécs, Pécsi Tudományegyetem ÁJK Doktori Iskola. 389–422. DOI: <https://doi.org/10.14750/ME.2016.009>
- Vári Vince (2015): *A bűnüldözés relatív hatékonysága és a rendőrség.* PhD-értekezés, Miskolc, Miskolci Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Doktori Iskola.
- Vári Vince (2017): Teljesítmény és hatékonyságmérés a rendőrségen, kérdőíves kutatás a rendőrség egyéni teljesítményméréséről. *Magyar Rendészet*, 17. évf. 5. sz. 161–183.

Jogforrások

1956. évi 35. törvény.
10/1979.(BK 7.) BM számú utasítás.
1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról.
15/1994. (VII. 14.) BM rendelet.
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.
3/2008. (I. 16.) IRM számú rendelet.
25/2013. (VI. 24.) BM rendelet.
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.
329/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet és a szervek alapító okiratai.

ABSTRACT

Competence Regulation as a Tool for Distributing Investigative Resources at the Police

VÁRI Vince

The regulation of jurisdiction is a necessary and indispensable condition for all work organisations, including law enforcement. It is therefore not the existence of it, but the efficient functioning of the distribution function, which is the crucial issue. The division of labour and tasks means essentially the capacity of the law enforcement organisation and the appropriate level of response to crimes committed in the country: i.e. the deployment of forces and assets to the type of case and geographical areas of the country. All this determines the level of detection and investigation work of the criminal service and, consequently, the possibility of achieving successfully completed procedures. In the research focus of the study, I put the question of the extent to which competence and competence regulation and the practices developed with it serve their purpose and distribute resources proportionally and reasonably to the challenges that arise. Does the police fulfil its social purpose with its investigative activity, where the emphasis is not on the effectiveness of statistics but on social efficiency?

Keywords: *jurisdiction and competence, police, efficiency, law enforcement, investigative authority*

Könyvismertető

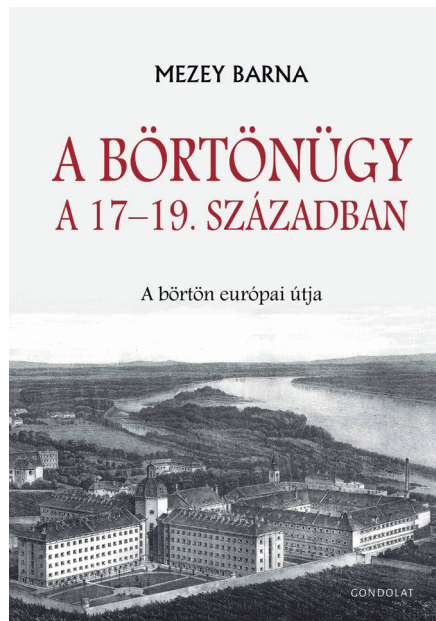
Mezey Barna: A börtönügy a 17–19. században

PALLÓ József¹

A magyar börtönügy történetét bemutató nem túlzottan nagyszámú szakirodalom a közel-múltban parádés kötettel bővült. A Gondolat Kiadó a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával megjelentette Mezey Barna professzor úr nagymonográfiáját, amely az egyetemes és honi börtönügy fejlődését mutatja be elegáns, közel 600 oldalnyi terjedelemben, szintetizált ismeretanyagot nyújtva az érdeklődőknek. A munka logikus és jól átlátható rendszerbe tagolva dolgozza fel a hatalmas információmennyiséget. A megismerés élményét segíti, hogy az egyes alcímek mérnöki pontossággal jelölik ki a feldolgozott témakörök dogmatikai és praktikus állomásait, megkönnyítve ezzel az olvasó dolgát.

A szerző a szerényen előszóként nevesített bevezetésben, amely voltaképp egy önálló szakmai-irodalmi bravúr, a „*Bűn, büntetés, börtön*” trichotómiájának bemutatásával határozza meg a tárgyalt téma karakterét. Az ősi jog szerepétől indulva vázolja fel az emberi test kiszolgáltatottságát a büntetésben, eljutva a differenciált büntetési rendszerek kialakulásáig. Különös hangsúllyal jelennek meg a börtönhöz mint jogintézményhez kapcsolódó terminológiai, funkcionális és technikai elemek, amelyeknek közérthető magyarázatával sem marad adós a szerző.

A jobb megértést és általános történeti szemléletmódot ragyogóan szolgálja a kezdetek bemutatását taglaló: *Adalékok a szabadságvesztés korai történetéhez* címet viselő fejezet. E szerkezeti egységben nagyívú, ám mégis lényegre törő historikus tabló jelenik meg,

1. ábra: A börtönügy a 17–19. században (Budapest, Gondolat Kiadó, 2018.)

¹ Palló József, bv. ezredes, egyetemi docens, tudományos dékán-helyettes, NKE-RTK, Büntetés-végrehajtási Tanszék József Palló, PhD, Correctional Colonel, Associate Professor, Vice-Dean for Science, National University of Public Science, Faculty of Law Enforcement
ORCID: 0000-0002-9801-2995, pallo.jozsef@uni-nke.hu

amely a szinte ismeretlen, prehisztorikus korszaktól indulva láttatja a szabadságvesztés fejlődési ívét, érintve olyan szakmai kuriozitásokat is, mint például a börtönépítéssel korszakolását Leon Battista Alberti munkássága alapján, vagy a középkori koldusrendtartások, börtönmissziók szerepét. A magyar fejlődés bemutatása ugyancsak megjelenik ebben a fejezetben, kiválóan alapozva a fő mondanivalót a hazai tömlöcügy dekretális szabályozásának ismertetésére és annak korabeli megvalósulására.

A monográfia következő nagy egysége a 17. századi börtönügy csomópontjait tárja az olvasó elé, amelyet egyben a következő közel 300 éves fejlődéstörténetben a szerző *Előzmények* névvel jelöl. Itt bontja ki a maga megrázó valóságában a korszak korai büntető és börtönfilozófiájának egyes kérdéseit, amely útját a jogvesztett ember nyomora, az erre épülő munkakényszer, majd ennek törésbe kerülése jelez. Egyedülálló katalógus-szerű rendben láttatja a szerző az átalakuló államhatalom ténykedése nyomán megjelenő dolog- és fenytőházak (például Bridewell, Bury, Rasphuys) rendszerét, történeti típusait. Nagyon fontos fejlődési állomást ismerhet meg az érdeklődő, amikor a fenytőházak és a büntetés-végrehajtás szinergikus egymásra hatásának elméletét olvassa, amelynek lényege és legfőbb üzenete mindenki számára világosan rajzolódik ki Mezey professzor úr gondolatai nyomán. Igen értékes része a monográfia ezen részének a korai kodifikációs törekvések bemutatása (*Constitutio Criminalis Carolina*, *Praxis Criminalis*), és az újkori börtönépítéssel eredményeinek ismertetése főképp Bamberg, Furttentbach munkássága nyomán. A magyar sajátosságokat e helyen a kassai börtönfelház és a vármegyei tömlöcök bemutatása képviseli.

Az *Első kísérletek* címet viselő részben a szerző a 18. század világába kalauzolja az olvasót. A korszak meghatározó jelentőségű jogalkotási mozgalmak és azok eredményei válnak világossá a nagy jelentőségű törvényművek (például *Constitutio Criminalis Theresiana*, *Sancio Criminalis Josephina*) vonzásában. Átfogó képet kapunk a börtönépítéssel kiteljesedéséről, külön kiemelve Jeremy Bentham munkásságát. Ugyancsak helyet kap a korszak sajátos merkantilista alapokon nyugvó szemlélete és az előzményeit biztosító központosított igazgatás fókuszba kerülése is, amelynek hozadékként az építkezés helyett az elhelyezés hangsúlyozása valósult meg. A monográfia logikájához igazodva részletes és szemléletes áttekintést ad a szerző a 18. századi magyar tömlöcügy helyzetéről, az útkeresés állomásairól és a megvalósult eredményekről, így például a szempci, a tallósi és a szegedi fenytőházakról. Mindezt a fogvatartottak nevelésére és munkáltatására vonatkozó ismeretekbe ágyazva dolgozza fel, így téve teljessé a korszakról alkotott képet.

A monográfia címében ígért történeti időszakot a 19. századi fejlődés átfogó és elemző értékelésével zárja le a szerző, amelyek lényegét a *reformok* kifejezéssel ragadja meg. Ebben a részben a történetiséget és modern értelemben vett jogi szemléletmódot szintetizálva ismerhetjük meg a büntetőjog tudományosságának csíráit, az új büntetési elméletek térnyerését. A szerző segítségével eljuthatunk a börtönügyi tudományosság formálódásának legnagyobb európai alakjaihoz, akiknek munkássága például Wagnitz, von Arnim vagy éppen Mittermaier tevékenységében tükröződött. A szabadságvesztésre alapozott büntetési rendszerek feldolgozásával és sajátosságainak

bemutatása a nagy végrehajtási szisztémákon keresztül ismerteti a hallgató rendszert, a magányrendszert, illetve ezek kritikáját. Az európai feltételekről is e helyen ad képet a szerző, felvázolva a később szinte egyeduralkodóvá váló progresszív struktúra jellegzetességeit. A honi börtönügy 19. századi helyzetének részletes bemutatása egy elegáns történeti-jogi íven vonul végig, amelyben a szerző látványosan interpretálja a korszak fontosabb kodifikációs törekvéseit és az azt övező szellemi-tudományos pezsgést. Átfogó képet kaphatunk az európai börtönügy alakulásáról, külön hangsúlyozva a börtönügyi kongresszusok szerepét és a magyar büntető kodifikációban játszott jelentőségét. A 19. század végén megjelenő új kriminológiai irányzatok felvázolásával és jeles képviselőik munkásságának felidézésével fejeződik be a nagyszabású és mindeddig páratlan szakirodalmi feldolgozottságú monográfia.

E sorok írója már számtalan alkalommal hallgatta Mezey Barna előadásait a magyar börtönügy történetéről és ismeri élvezetes előadásmódját, így tanúsíthatja: a könyv szövege megőrizte az élő előadás szemléletességét és elevenségét, sőt az olvasót arra készíti, hogy a börtönügy aktuális problémáit és eseményeit a múlttal összefüggésben értelmezze.

Köszönjük, Professzor Úr, hogy ezzel a monográfiával a kortársaknak éppúgy, mint a jövő tudós nemzedékének, biztos viszonyítási pontot adtál!

Közlési feltételek

A szerkesztőség olyan kéziratokat fogad el közlésre, amelyek a rendészeti szervezetek történetéhez, feladataihoz, gyakorlati munkavégzéséhez kötődő tudományterületek – különösen a rendésztudomány – újabb kutatási és szakmai eredményeivel, hazai és nemzetközi tapasztalataival foglalkoznak.

Terjedelem

A kéziratok maximális terjedelme negyvenezer karakter lehet, beleértve a szóközöket, az irodalomjegyzéket, a lábjegyzeteket és a két rövid rezümét is.

Formázás

A Word-dokumentumot Times New Roman betűtípussal, 12-es betűmérettel, szimpla sortávolsággal, sorkizárással, oldalszámozás nélkül kérjük elkészíteni. Az alcímek számozás nélkül, félkövér kiemeléssel, balra rendezve álljanak! A címeket, alcímeket, különálló idézeteket a szövegtől egy-egy sor válassza el! Kérjük kerülni a szükségtelen vagy rendhagyó formázásokat, illetve az egyéni beállításokat mind a főszöveg, mind a lábjegyzetek tekintetében. Szerzőink lehetőleg ne használjanak tabulátort, élőfejet vagy élőlábat, az új bekezdések pedig minden esetben új sorban kezdődjenek! A kiemelésekhez kérünk csak kurziválást használni (az aláhúzás, valamint a félkövér vagy kiskapitális betűtípus egyaránt kerülendő).

Hivatkozás

Minden, a főszövegben említett, idézett vagy az íráshoz felhasznált műre pontosan hivatkozni szükséges (lábjegyzet és irodalomjegyzék), ennek formai követelményeit kérjük betartani. A lábjegyzetek a lap alján, az irodalomjegyzék a közlemény végén (utóbbi sorszámozás nélkül) kapjon helyet! Minden lábjegyzetben szereplő forrás pontos, részletes kifejtése az irodalomjegyzékben történjen!

Mellékletek

Az írásokhoz minden esetben mellékelni kell két – egy magyar és egy idegen nyelvű – rezümét (rövid összefoglalást, áttekintést), amelyek terjedelme legfeljebb 600–600 karakter lehet. Az idegen, elsősorban angol nyelvű rezümé esetében a címet is szükséges lefordítani. Mellékelni kell továbbá a szerző nevét és postacímét, ahová a tiszteletpéldány küldhető, és ha van, rendfokozatát, tudományos fokozatát, beosztását, szolgálati vagy munkahelye megnevezését, telefonszámát és e-mail-címét. A kiadvány fekete-fehér nyomdatechnikával készül, kérjük ezt figyelembe venni! Az esetleges képeket vagy egyéb objektumokat (diagramot, táblázatot, ábrát) külön fájlként is kérjük csatolni és a szövegben ezek helyét a fájl névvel megjelölni!

